ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

ÎN ÎNTÎMPINAREA CELUI DE-AL XII-LEA CONGRES AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

PROGRAMUL RIDICĂRII ROMÂNIEI PE O TREAPTĂ SUPERIOARĂ A DEZVOLTĂRII SALE ECONOMICE ȘI SOCIALE
GHEORGHE SURPAT

COLABORAREA ȘI SOLIDARITATEA INTERNAȚIONALĂ A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN CU PARTIDELE COMUNISTE ȘI MUNCITOREȘTI, CU PARTIDELE SOCIALISTE ȘI DEMOCRATICE, CU FORȚELE PROGRESISTE, REVOLUȚIONARE DIN ÎNTREAGA LUME
GHEORGHE I. IONIȚĂ

PREOCUPĂRI ȘI SOLUȚII ÎN DOCUMENTELE PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN PENTRU ÎNTĂRIREA POLITICO-ORGANIZATORICĂ A RÎNDURILOR SALE ÎN ANII 1921 — 1939
FLOREA NEDELCU

ÎN ÎNTÎMPINAREA CELUI DE-AL XV-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE ȘTIINȚE ISTORICE

„PRIMII GRECI" PE TERITORIUL ELADEI. APARIȚIA ȘI EVOLUȚIA REGATELOR AHEENE (2200 — 1200 î.e.n.)
CECILIA IONIȚĂ

DOCUMENTAR

PROBLEME ALE ISTORIOGRAFIEI CONTEMPORANE (STUDII DOCUMENTARE)

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

RECENZII

REVISTA REVISTELOR

ÎNSEMNĂRI

10

TOMUL 32 1979

Octombrie

www.dacoromanica.ro

EDITURA ACADEMIEI

ACADEMIA DE ŞTIINŢE SOCIALE ŞI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

SECŢIA DE ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACŢIE

ARON PETRIC *(redactor responsabil)*; ION APOSTOL *(redactor responsabil adjunct)*; NICHITA ADĂNILOAIE; LUDOVIC DEMÉNY; GHEORGHE I. IONIŢĂ; VASILE LIVEANU; AUREL LOGHIN; DAMASCHIN MIOC; ŞTEFAN OLTEANU; ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU; POMPILIU TEODOR *(membri)*.

Preţul unui abonament este de 120 lei.

În ţară abonamentele se primesc la oficiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii.

Revistele se mai pot procura (direct sau prin poştă) şi prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI, Calea Victoriei nr. 125, sector 1, 71021.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ILEXIM Departamentul Export-Import presă, P.O. BOX 136 — 137, Telex 11226 — Bucureşti, Str. 13 Decembrie nr. 3.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa Comitetului de redacţie al revistei „REVISTA DE ISTORIE". Apare de 12 ori pe an.

Adresa Redacţiei: B-dul Aviatorilor, nr. 1, 71261, Bucureşti, tel. 50.72.41.

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOM 32, Nr. 10
octombrie 1979

SUMAR

ÎN ÎNTÎMPINAREA CELUI DE-AL XII-LEA CONGRES AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

GHEORGHE SURPAT, Programul ridicării României pe o treaptă superioară a dezvoltării sale economice și sociale 1823

GHEORGHE I. IONIȚĂ, Colaborarea și solidaritatea internațională a Partidului Comunist Român cu partidele comuniste și muncitorești, cu partidele socialiste și democratice, cu forțele progresiste revoluționare din întreaga lume 1841

FLOREA NEDELCU, Preocupări și soluții în documentele Partidului Comunist Român pentru întărirea politico-organizatorică a rîndurilor sale în anii 1921—1939 . . . 1855

★

ANGHEL POPA, Regulamentul Organic și organizarea armatei pămîntene în Moldova 1871

★

IOAN HAȚEGAN, Pavel Chinezu — un conducător al luptei antiotomane 1889

ÎN ÎNTÎMPINAREA CELUI DE-AL XV-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE ȘTIINȚE ISTORICE

CECILIA IONIȚĂ, „Primii greci" pe teritoriul Eladei. Apariția și evoluția regatelor aheene (2200—1200 î.e.n.) 1915

Constituirea Comisiei române de istorie maritimă *(Mihai Maxim)* 1933

DOCUMENTAR

CARMEN ATANASIU, Participarea marinei comerciale românești la primul război mondial 1935

ION DUMITRIU-SNAGOV, Borgiana V și Borgiana VIII — două hărți italiene din Renaștere și localizarea Vicinei pe Dunăre 1941

CONSTANTIN ȘERBAN, O știre privind pe românii din nordul Dunării în 1205 . . . 1949

PROBLEME ALE ISTORIOGRAFIEI CONTEMPORANE (STUDII DOCUMENTARE)

Despre unele controverse ale istoriei medievale românești (sec. XIV) *(Sergiu Iosipescu)* 1959

www.dacoromanica.ro

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Reuniunea Comisiei mixte de istorie româno-poloneze *(Florin Constantiniu)*; A doua sesiune a Comisiei mixte a istoricilor din R.S. România și R. D. Germană (*Ioan Chiper*); 100 de ani de la nașterea lui I. C. Filitti (Ședința publică de comunicări a Secției de științe istorice a Academiei R.S. România) *(Constantin Damian)*; Sesiune de comunicări a muzeografilor *(Gelcu Maksutovici)*; A XII-a întîlnire a Comisiei de problemă „Istoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și a revoluțiilor socialiste următoare" *(Gh. I. Ioniță)*; Conferința internațională „Navigația pe Dunăre și afluenții săi de-a lungul secolelor" (*Nicolae Dascălu*); Cronica. 1979

RECENZII

ȘTEFAN LACHE, GHEORGHE ȚUȚUI, *România și Conferința de pace de la Paris din 1946*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1978 352 p. *(Ion Alexandrescu)* 1989

DUMITRU VELCIU, *Grigore Ureche*, Edit. Minerva, București, 1979, 422 p. *(Andrei Pippidi)* 1994

GUSTAV SEEBER, *Bismarcks Sturz. Zur Rolle der Klassen in der Endphase des Preussisch-Deutschen Bonapartismus, 1884/1885 bis 1890*, Akademie Verlag, Berlin, 1977, 422 p. *(Dan A. Lăzărescu)* 1997

ROBERT LACOUR-GAYET, *A concise history of Australia*, Penguin Books, Harmondsworth (Middlesex, England), 1976, 484 p. *(Ion Stanciu)* 2003

REVISTA REVISTELOR

* * * Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol", tom XV, Edit Acad. Iași, 1978, XV + 693 p. *(Ștefan Lemny)* 2009

ÎNSEMNĂRI

ISTORIA ROMÂNIEI. — MARTHA BIBESCU, *Jurnal politic, ianuarie 1939 — ianuarie 1941*. Studiu introductiv, selecție, note și traducere de Cristian Popișteanu, Nicolae Minei, Edit. politică, București, 1979, 238 p. *(Adrian Stănescu)*; N. CHIPURICI, M. MĂNEANU, *Mehedințul sub steagul revoluției române de la 1848*, Drobeta Turnu Severin, 1978, 101 p. *(Constantin Dobrescu)*; ILIE CORFUS, *Documente privitoare la istoria Românilor culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea*, Edit. Acad. București, 1979, XXII+ 448—449 p. *(Gheorghe Duzinchevici)*; ION I. DRĂGOESCU, *Plugul în civilizația românească*, Muzeul Țării Crișurilor, Biblioteca „Biharea" I, Oradea, 1977, 62 p. + XXIV pl. *(Marian Stroia)*; **ISTORIA UNIVERSALĂ.** — LUBOMIR E. ĎAVLIK, *Morava v 9.—10. století* (Moravia în secolele IX și X) Academia Nakladatelstivi československe akademie ved, Praga, 1978. 157 p. *(Tr. Ionescu Nișcov)*; KEMAL BEYDILLI, *Die polnischen Königswahlen und Interregnen von 1572 und 1576 im Lichte Osmanischer Archivalien. Ein Beitrag zur Geschichte der Osmanischen Machtpolitik*, München, Rudolf Trofenik, 1976, 183 p.+112 fotocopii (Beiträge zur Kenntnis Südosteuropas und des Nahen Orients, XIX. Bd.) *(Șerban Papacostea)*; ANTHONY CLAYTON, *The 1948 Zanzibar general strike*, Uppsala, 1976, 66 p. *(Dan C. Rădulescu)* 2017

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOME 32, N° 10
octobre 1979

SOMMAIRE

EN L'HONNEUR DU XII^e CONGRÈS DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN

GHEORGHE SURPAT, Le programme de l'élévation de la Roumanie à un échelon supérieur de son développement économique et social 1823
GHEORGHE I. IONIȚĂ, La collaboration et la solidarité internationale du Parti Communiste Roumain avec les partis communistes et ouvriers, avec les partis socialistes et démocrates, avec les forces progressistes, révolutionnaires du monde entier 1841
FLOREA NEDELCU, Préoccupations et solutions dans les documents du Parti Communiste concernant le renforcement politique et organisationnel de ses rangs pendant les années 1921—1939 1855

★

ANGHEL POPA, Le Règlement Organique et l'organisation de l'armée autochtone en Moldavie 1871

★

IOAN HAȚEGAN, Pavel Chinezu — un dirigeant de la lutte antiottomane 1889

EN L'HONNEUR DU XV^e CONGRÈS INTERNATIONAL DES SCIENCES HISTORIQUES

CECILIA IONIȚĂ, Les « premiers Grecs » sur le territoire de l'Hellade. L'apparition et l'évolution des formations étatiques achéennes (2200—1200 av. notre ère) . . . 1915
Constitution de la Commission roumaine d'histoire maritime *(Mihai Maxim)*. 1933

DOCUMENTAIRE

CARMEN ATANASIU, La participation de la marine commerciale roumaine à la Première Guerre mondiale 1935
ION DUMITRIU-SNAGOV, Borgiana V et Borgiana VIII — deux cartes italiennes de la Renaissance et la localisation de la Vicina sur le Danube 1941
CONSTANTIN ȘERBAN, Une information concernant les Roumains du nord du Danube en 1205 1949

PROBLÈMES DE L'HISTORIOGRAPHIE CONTEMPORAINE (ÉTUDES DOCUMENTAIRES) . . . . .

A propos de certaines controverses de l'histoire médiévale roumaine du XIV^e siècle *(Sergiu Iosipescu)* 1957

„REVISTA DE ISTORIE", Tom 32, nr. 10, p. 1819—2026, 1979.

www.dacoromanica.ro

LA VIE SCIENTIFIQUE

La réunion de la Commission d'histoire roumano-polonaise *(Florin Constantiniu)* ; La deuxième session de la Commission mixte des historiens de la République Socialiste de Roumanie et de la R. D Allemande *(Ioan Chiper)* ; Célébration du centenaire de I. C. Filitti (Séance publique de communications de la Section des sciences historiques de l'Académie de la R. S. de Roumanie) *(Constantin Damian)* ; Session de communications des muséographes *(Gelku Maksutovici)* ; La XII[e] réunion de la Commission de problème « L'histoire de la Grande Révolution Socialiste d'Octobre et des révolutions socialiste ultérieures » *(Gh. I. Ioniță)* ; La Conférence internationale « La navigation sur le Danube et ses affluents au long des siècles » (Nicolae Dascălu) ; Chronique 1979

COMPTES RENDUS

ȘTEFAN LACHE, GHEORGHE ȚUȚUI, *România și Conferința de pace de la Paris din 1946* (La Roumanie et la Conférence de paix de Paris de 1946), Editions Dacia, Cluj-Napoca, 1978, 352 p. *(Ion Alexandrescu)* 1989

DUMITRU VELCIU, *Grigore Ureche*, Editions Minerva, Bucarest, 1979, 422 p. *(Andrei Pippidi)* 1994

GUSTAV SEEBER, *Bismarcks Sturz. Zur Rolle der Klassen in der Endphase der Preussisch-Deutschen Bonapartismus 1884/1885 bis 1890*, Akademie Verlag, Berlin, 1977, 422 p. *(Dan A. Lăzărescu)* 1997

ROBERT LACOUR-GAYET, *A concise history of Australia*, Penguin Books, Harmondsworth (Middlesex, England), 1976, 484 p. *(Ion Stanciu)* 2003

REVUE DES REVUES

*** Anuarul Institutului de istorie și arheologie « A. D. Xenopol » (« L'annuaire de l'Institut d'histoire de d'archéologie „A. D. Xenopol" »), Tome XV, Editions de l'Académie de la R.S. de Roumanie, Jassy, 1978, XV + 893 p. *(Ștefan Lemny)* 2009

NOTES

HISTOIRE DE ROUMANIE: MARTHA BIBESCU, *Jurnal politic*, ianuarie 1939—ianuarie 1941 (Journal politique, janvier 1939 — janvier 1941), Etude introductive et sélection, notes et traduction de Cristian Popișteanu, Nicolae Minei, Editions politiques, Bucarest 1979, 238 p. *(Adrian Stănescu)* ; N. CHIPURICI, M. MĂNEANU, *Mehedințiul sub steagul revoluției române de la 1848* (Le distinct de Mehedinți sous l'étandard de la révolution roumaine de 1848), Drobeta Turnu Severin, 1978, 101 p. *(Constantin Dobrescu)* ; ILIE CORFUS, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea* (Documents concernant l'histoire de la Roumanie recueillis des archives polonaises), Editions de l'Académie de la R.S. de Roumanie, Bucarest, 1979, XXII + 448—449 p. *(Gheorghe Duzinchevici)* ; ION I. DRĂGOESCU, *Plugul în civilizația românească* (La charrue dans la civilisation roumaine), le Musée du Pays des Criș, la Bibliothèque « Biharea », I, Oradea, 1977, 62 p. + XXIV pl. *(Marian Stroia)* ; **HISTOIRE UNIVERSELLE:** LUBOMIR E. HAVLIK, *Morava v 9.—10. století* (La Moravie aux IX[e] et X[e] siècles), Academia, Nakladatelstvi ceskislovenske akademie ved, Praga, 1978, 157 p. *(Tr. Ionescu-Nișcov)* ; KEMAL BEIDILLI, *Die polnischen Konigswahlen und Interregnen von 1572 und 1576 im Lichte Osmanischer Archivalien. Ein Beitrag zur Geschichte der Osmanischen Machtpolitik*, München, Rudolf Trofenik, 1976, 183 p. + 112 photocopies (Beiträge zur Kenntnis Südosteuropas und des Nahen Orients, XIX bd.) *(Șerban Papacostea)* ; ANTHONY CLAYTON, *The 1948 Zanzibar general strike*, Uppsala, 1976, 66 p. *(Dan C. Rădulescu)* 2017

www.dacoromanica.ro

ÎN ÎNTÎMPINAREA CELUI DE-AL XII-LEA CONGRES AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

PROGRAMUL RIDICĂRII ROMÂNIEI PE O TREAPTĂ SUPERIOARĂ A DEZVOLTĂRII SALE ECONOMICE ŞI SOCIALE

DE

GHEORGHE SURPAT

Înfăptuirile pe pămîntul ţării în anii socialismului dau cu adevărat măsura operei revoluţionare, de dimensiuni grandioase, realizate de poporul român, măsura marii renovări materiale şi spirituale a societăţii noastre, o societate în care împlinirea umană, dreptatea socială şi libertatea naţională sînt o realitate intrinsecă.

România a parcurs în epoca socialismului mai multe etape, fiecare cu un rol precis, bine definit, în cadrul urcuşului nostru continuu pe treptele noi ale progresului contemporan. A fost instaurată puterea oamenilor muncii şi lichidată exploatarea omului de către om ; mijloacele de producţie, toate bogăţiile ţării au trecut în mîinile poporului, care a devenit stăpîn pe avuţia naţională şi pe roadele muncii lui ; a fost creată economia socialistă unitară, baza trainică a ridicării bunăstării oamenilor muncii ; s-a consolidat construcţia socialistă, trecîndu-se apoi la noua etapă, superioară, la făurirea societăţii socialiste multilateral dezvoltate. Socialismul a soluţionat în mod radical şi într-un termen scurt, la scara istoriei, problemele fundamentale ale naţiunii noastre.

De-a lungul acestui drum ne apare în întreaga sa semnificaţie victoria actului istoric din august 1944, care a deschis calea dezvoltării democratice şi a construcţiei socialiste în ţara noastră, calea consolidării economiei naţionale, făuririi unei vieţi libere, demne şi prospere pentru întregul nostru popor, întăririi independenţei şi suveranităţii României.

România oferă astăzi tabloul relevant al unei ţări industrial-agrare în plin avînt, în care graiul cifrelor condensează o istorie glorioasă, făurită de poporul român stăpîn pe avuţia naţională şi avînd în frunte în partidul comuniştilor înainte mergătorul şi deschizătorul de noi şi generoase orizonturi, într-un mers de ascendenţă robustă şi eficace. Ritmul mediu anual la producţia industrială a atins cota înaltă de 12,7%, de 10% la venitul naţional, fapt care a făcut ca în 1978 producţia industrială să fie de 42 de ori mai mare decît în 1938, anul de vîrf al producţiei în România antebelică, iar cea agricolă să sporească de aproape 3,5 ori, în raport cu cea obţinută în 1950 ; veniturile reale pe locuitor au sporit de aproape cinci ori faţă de acelaşi an, 1950.

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 32, nr. 10, p. 1823–1839, 1979.

www.dacoromanica.ro

În România socialistă funcţionează o democraţie nouă, de tip superior, care asigură participarea efectivă şi nemijlocită la viaţa politică şi socială a întregului popor la elaborarea şi înfăptuirea politicii interne şi externe a ţării. S-au realizat unitatea şi coeziunea întregului popor în jurul partidului, s-a cimentat trainic frăţia dintre poporul român şi naţionalităţile conlocuitoare.

În condiţiile socialismului, s-au asigurat pentru prima oară în mod plenar deplina independenţă şi suveranitate a patriei, dreptul poporului de a-şi făuri viitorul aşa cum o doreşte, aducîndu-şi contribuţia la realizarea marilor probleme internaţionale ale contemporaneităţii. După cum se cunoaşte, cele mai mari realizări în dezvoltarea României pe calea socialismului au fost dobîndite în perioada inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului (1965), care a dat un suflu nou societăţii româneşti, caracterizată de atunci printr-un dinamism fără precedent, amplificat mereu în acest deceniu şi jumătate de congresele al X-lea şi al XI-lea, de conferinţele naţionale ale partidului.

În obţinerea tuturor victoriilor din această perioadă, rolul hotărîtor a revenit tovarăşului Nicolae Ceauşescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, preşedintele Republicii Socialiste România care, prin întreaga sa activitate în fruntea partidului şi statului, închinată înfloririi patriei noastre, cauzei socialismului şi comunismului, s-a afirmat şi se afirmă ca un înflăcărat promotor al noului, un militant hotărît împotriva a tot ce este învechit, depăşit de realitate, veghind ca întreaga politică a partidului să fie cu adevărat emanaţia voinţei şi aspiraţiilor clasei muncitoare, ale poporului, în deplină concordanţă cu cerinţele vremii.

Realizările obţinute în anii socialismului deschid perspectiva certă a evoluţiei României pe trepte mereu superioare în lumea contemporană.

Pornind de la cerinţele obiective ale etapei făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate, pe care o parcurge ţara noastră, şi ţinînd seama de impetuoasa revoluţie tehnico-ştiinţifică, Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român (19—24 noiembrie 1979) va dezbate: *Directivele cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul 1981—1985 şi orientările de perspectivă pînă în 1990; Programul-directivă de cercetare ştiinţifică, dezvoltare tehnologică şi de introducere a progresului tehnic în perioada 1981—1990 şi direcţiile principale pînă în anul 2000; Programul-directivă de cercetare şi dezvoltare în domeniul energiei pe perioada 1981—1990 şi orientările principale pînă în anul 2000; Programul-directivă de creştere a nivelului de trai în perioada 1981—1985 şi de ridicare continuă a calităţii vieţii; Programul-directivă de dezvoltare economico-socială în profil teritorial în perioada 1981—1985.* Aceste documente jalonează o etapă nouă, calitativ superioară, în creşterea potenţialului economic al ţării, în perfecţionarea întregii vieţi economice şi sociale, în ridicarea continuă a nivelului de trai material şi spiritual al poporului. Întemeiate pe cunoaşterea legilor obiective care guvernează înaintarea societăţii pe calea progresului social, pe înţelegerea cerinţelor cardinale ale actualei revoluţii tehnico-ştiinţifice, ancorate în solul realităţilor româneşti, Documentele propuse dezbaterii Congresului al XII-lea al partidului sînt în deplină concordanţă cu obiectivele şi sarcinile înscrise în

www.dacoromanica.ro

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, adoptat de Congresul al XI-lea al partidului, cu cerințele legice ale ridicării țării pe o nouă treaptă de progres, cu interesele fundamentale ale națiunii noastre.

Directivele Congresului al XII-lea al P.C.R. conturează principalele niveluri ale dezvoltării noastre economico-sociale viitoare. La elaborarea lor, partidul a ținut seama de schimbările calitative din economia națională și de necesitatea înfăptuirii Programului partidului. În același timp, s-au avut în vedere fenomenele noi apărute în economia internațională — accentuarea și prelungirea crizei economice și crizei energetice și petrolieră. „Obiectivul fundamental al planului cincinal 1981—1985 — se subliniază în Directivele Congresului al XII-lea — îl constituie continuarea înfăptuirii prevederilor Programului partidului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a țării spre comunism, intrarea societății românești într-o fază nouă, superioară a dezvoltării sale, în care vor avea loc afirmarea cu putere a revoluției tehnico-științifice contemporane în toate domeniile, accelerarea trecerii, pe baza acumulărilor cantitative obținute în cincinalele precedente, la o nouă calitate a activității economico-sociale, ridicarea pe o treaptă și mai înaltă a gradului de bunăstare și civilizație al întregului popor, întărirea independenței și suveranității patriei noastre socialiste. Va continua procesul de dezvoltare armonioasă a întregii societăți, asigurîndu-se creșterea în ritm înalt a economiei naționale, a produsului social și venitului național, realizarea unui echilibru corespunzător între diferite ramuri și sectoare de activitate, amplasarea mai judicioasă a forțelor de producție pe teritoriu, înflorirea și mai puternică a științei, învățămîntului și culturii, perfecționarea tuturor raporturilor sociale, adîncirea democrației socialiste, participarea tot mai activă a maselor largi de oameni ai muncii la conducerea unităților în care lucrează și a întregii vieți economico-sociale, afirmarea plenară a personalității umane” [1].

Prevederile cuprinse în Directivele Congresului al XII-lea creează condiții pentru o valorificare într-un grad înalt a resurselor materiale și umane de care dispunem, o eficiență economică ridicată în toate domeniile, în vederea creșterii neîncetate a avuției naționale și, pe această bază, a nivelului de trai material și spiritual al întregului popor, a gradului general de civilizație. „În mod deosebit — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea rostită la Plenara comună a C.C. al P.C.R. și Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale a României — în următorul cincinal se va accentua afirmarea revoluției tennico-științifice și realizarea unei noi calități în toate domeniile de activitate” [2]. Argumentînd această idee, secretarul general al partidului nostru arăta că a fost realizată în țara noastră o bază tehnico-materială puternică și există, în toate domeniile, o importantă acumulare de forțe și mijloace, care fac necesară trecerea la o nouă calitate.

---

[1] *Directivele Congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul 1981—1985 și orientările de perspectivă pînă în 1990*, Edit. politică, București, 1979, p. 14.

[2] „Scînteia” nr. 11 469 din 7 iulie 1979.

www.dacoromanica.ro

Directivele congresului reflectă noua concepție ce stă la baza modernizării structurii economiei naționale, concepție care evaluează științific atît resursele și necesitățile proprii, cît și fenomenele noi apărute în economia mondială — îndeosebi implicațiile prelungirii crizei economice și ale adîncirii crizei energetice. Stabilind ca obiective deosebit de importante — dezvoltarea accentuată a ramurilor, subramurilor și grupelor de produse care valorifică superior resursele materiale, sporirea mai rapidă a eficienței economice — Directivele Congresului al XII-lea al partidului prevăd ca producția industrială să crească într-un ritm mediu anual superior celui de creștere a produsului social. Creșterea medie anuală prevăzută este de 8—9% la producția globală industrială și 9—10% la producția netă. Pe această bază, se va consolida în continuare poziția conducătoare a industriei în economia noastră națională, pivotul făuririi economiei moderne, va spori contribuția acesteia la creșterea avuției naționale, la realizarea reproducției lărgite și la satisfacerea cerințelor populației.

Industria construcțiilor de mașini va crește cu un ritm mediu anual de 10,7—11,7%, asigurînd circa 80% din utilajele și instalațiile necesare programului de investiții, precum și o creștere de peste 1,8 ori a exportului. Industria electronică va crește în 1985 față de 1980 de 2,3—2,4 ori, fiind orientată cu precădere spre dezvoltarea producției mijloacelor de automatizare și a tehnicii de calcul, a microprocesoarelor, echipamentelor de electronică industrială și componentelor electronice. Industria chimică și de prelucrare a țițeiului se va dezvolta într-un ritm mediu anual de 9,0—9,8%, dîndu-se prioritate produselor de sinteză fină, subramurilor care valorifică superior resursele de materii prime interne [3].

Dezvoltarea ramurilor fundamentale ale industriei este însoțită, totodată, de creșterea industriei bunurilor de larg consum, diversificarea producției de bunuri alimentare, de îmbrăcăminte, încălțăminte, produse electrocasnice, articole de uz gospodăresc, îmbunătățirea alimentației publice și creșterea bazei materiale a comerțului. Se demonstrează astfel țelul social-economic și politic suprem al politicii partidului nostru : satisfacerea cerințelor materiale și spirituale mereu în creștere ale omului societății noastre.

Pe ansamblu, industria se va dezvolta cu ritmuri medii anuale de 8—9%, ritmuri superioare celor de creștere a produsului social și a venitului național [4].

În cursul cincinalului 1981—1985 se va intensifica procesul de creștere și modernizare a industriei prin dezvoltarea mai rapidă a subramurilor și sectoarelor mici consumatoare de materii prime și energie, accentuarea rolului industriei prelucrătoare și diversificarea producției ramurilor de vîrf ale industriei. Semnificativ este faptul că ramurile prelucrătoare de bază — metalurgia, construcțiile de mașini, chimia și industria bunurilor de consum — vor da în 1985 peste 90% din producția industrială [5].

În cadrul dezvoltării generale a economiei țării, o atenție deosebită se acordă agriculturii, ramură de bază a economiei naționale, asigurării tuturor condițiilor pentru obținerea unor producții tot mai mari, potrivit

[3] *Directivele Congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român*, p. 25 — 27.

[4] *Ibidem*, p. 19.

[5] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

cerințelor actuale și de perspectivă. În cadrul strategiei generale de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, se amplifică funcțiile agriculturii ca bază alimentară a populației și de materii prime pentru industrie, ca mijloc de intensificare a exportului, ca sursă de acumulare pentru creșterea economică.

Agricultura a fost înzestrată cu mașini agricole, asigurîndu-se astfel condițiile pentru extinderea continuă a mecanizării lucrărilor. Progrese importante s-au realizat și pe linia extinderii chimizării agriculturii, a irigațiilor și pregătirii specialiștilor agricoli. În etapa actuală a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, modernizarea agriculturii și diminuarea decalajului dintre industrie și agricultură în privința eficienței economice, perfecționarea continuă a organizării producției, creșterea puternică a producției agricole reprezintă o preocupare prioritară a Partidului Comunist Român. În această direcție, Directivele Congresului al XII-lea al partidului prevăd sarcini de importanță hotărîtoare pentru realizarea unei agriculturi moderne, de înaltă productivitate, care va folosi cele mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, pentru îmbunătățirea organizării muncii în agricultură. Directivele marchează și în agricultură trecerea de la acumulările cantitative, realizate în cincinalele anterioare, la o nouă calitate, materializată într-o creștere substanțială a producției agricole, a productivității muncii și în ridicarea eficienței economice. În cincinalul 1981—1985, accelerarea procesului de dezvoltare intensivă și modernizare a agriculturii este considerată ca una din cele mai importante priorități ale planului. Baza tehnico-materială a agriculturii se va dezvolta în mod susținut în continuare, ajungînd în 1985 să dispunem de 140—145 mii de tractoare, 40—42 mii de combine autopropulsate și o gamă largă de alte mijloace mecanice necesare mecanizării totale a lucrărilor agricole. Totodată, agricultura va primi la nivelul anului 1985 peste 250 kg îngrășăminte substanță activă pe hectar, precum și cantitățile de pesticide necesare acoperirii nevoilor de combatere a bolilor și dăunătorilor. În concordanță cu prevederile programului de îmbunătățiri funciare se va amenaja pentru irigații o suprafață de 700 — 1 000 mii hectare, ajungîndu-se la sfîrșitul cincinalului la 3,7 — 4,0 milioane hectare.

Pentru realizarea în bune condiții a sarcinilor prevăzute, agriculturii i se vor aloca, în perioada 1981—1985, fonduri de investiții de peste 133 miliarde lei, cu o creștere de peste 25 miliarde lei față de actualul cincinal. Pe această bază există posibilitatea să crească în mod deosebit producția de cereale la 27—28 milioane tone, concomitent cu dezvoltarea producției plantelor tehnice [6]. Înfăptuirea obiectivelor referitoare la intensificarea producției agricole va asigura satisfacerea necesităților de consum, aprovizionarea industriei cu materii prime și cantități sporite la export, determinînd, în același timp, apropierea agriculturii românești de nivelurile agriculturilor avansate din lume.

În strînsă concordanță cu obiectivul fundamental al Programului partidului — făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism — Programul-directivă de dezvoltare economico-socială în profil teritorial pune un puternic accent pe creșterea echilibrată a potențialului economic din toate județele țării. Potri-

[6] *Ibidem*, p. 30 — 34.

www.dacoromanica.ro

vit prevederilor Programului-directivă, planul cincinal 1981—1985 va marca o nouă și importantă etapă în realizarea programului partidului de dezvoltare economico-socială echilibrată a județelor țării și de sistematizare a tuturor localităților, îmbinîndu-se organic considerentele de eficiență economică cu criteriile sociale [7].

Orientarea imprimată consecvent de partid în domeniul repartizării teritoriale a forțelor de producție și sistematizării localităților se întemeiază pe concluzia, deja verificată de fapte, că ridicarea la viață înfloritoare a tuturor zonelor și unităților teritoriale ale patriei reprezintă un principal mijloc de afirmare a avantajelor socialismului, de punere mai largă în valoare — în cadrul operei de construcție socialistă — a întregului potențial material și uman al țării. Pînă la sfîrșitul anului 1980, industria va deveni preponderentă în configurația economiei tuturor celor 39 de județe ale țării, asigurîndu-se, astfel, condiții favorabile pentru ridicarea generală a nivelului de civilizație în toate zonele, creșterea bunăstării materiale și spirituale a întregului popor. Pornind de la realizările obținute, de la cerințele amplasării forțelor de producție care să țină seama de diferențele între județe în ce privește numărul populației, Programul-directivă prevede ca în viitor *criteriul principal de apreciere să fie nivelul producției globale pe locuitor*, indicator sintetic, cu o sferă largă de cuprindere care stabilește mai exact stadiul dezvoltării economice și sociale atins la un moment dat de un județ. Așa cum a arătat secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, stabilirea obiectivului producției globale pe locuitor „va asigura o repartizare mai justă a forțelor de producție și o ridicare generală a nivelului economic și a gradului de civilizație al tuturor zonelor. Aceasta corespunde într-adevăr politicii generale a partidului nostru, atît sociale cît și naționale, de dezvoltare corespunzătoare a tuturor zonelor, de asigurare a unor condiții de muncă și viață egale pentru toți membrii societății, pentru toți cetățenii patriei, fără deosebire de naționalitate" [8].

Programul-directivă de dezvoltare economico-socială a României în profil teritorial prevede realizarea în fiecare județ a unei producții globale pe locuitor — în domeniul industrial, agricol, din construcții, transporturi, servicii și din alte ramuri — de cel puțin 70 000 lei anual.

În cincinalul 1981—1985, o seamă de județe în care producția este mai redusă și dispun de resurse de forță de muncă — Botoșani, Gorj, Ialomița, Maramureș, Mehedinți, Suceava, Teleorman, Vaslui, Vîlcea, Vrancea — vor înregistra ritmuri de dezvoltare superioare dinamicii medii pe țară [9]. În felul acesta, pînă în 1985, decalajul între județe la producția pe locuitor se va reduce substanțial. Concomitent se vor produce mutații calitative în profilul industrial al județelor prin modernizarea structurii industriei, ca urmare a dezvoltării prioritare a ramurilor purtătoare de progres tehnic. În strînsă corelație cu programele de dezvoltare economico-socială a județelor, vor interveni schimbări importante și în utilizarea forței de muncă. În 1985, în fiecare județ, la 1 000 de locuitori, vor reveni cel puțin 400 de persoane ocupate.

[7] *Ibidem*, p. 41.
[8] „Scînteia" nr. 11 469 din 7 iulie 1979.
[9] *Directivele Congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român . . .*, p. 41.

www.dacoromanica.ro

Potrivit prevederilor Directivelor celui de-al XII-lea Congres al partidului, o atenţie deosebită se va acorda înfăptuirii Programului naţional de sistematizare a teritoriului şi localităţilor urbane şi rurale [10]. Se va urmări ca oraşele mari, inclusiv Bucureştiul, să rămînă aproximativ la numărul actual de locuitori, dezvoltîndu-se localităţile mai mici, în vederea creării reţelei de oraşe şi centre urbane, repartizate echilibrat pe întregul teritoriu. În cursul cincinalului 1981—1985 se vor transforma în oraşe agroindustriale încă 140 centre comunale, ceea ce va conduce la creşterea ponderii populaţiei din mediul urban la aproape 55%, iar în 1990 la 65%.

Pentru orientarea şi îndrumarea activităţii de sistematizare a teritoriului şi localităţilor urbane şi rurale a fost înfiinţată, în martie 1978, pe lîngă Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice şi Sociale, Comisia Centrală de partid şi de stat care pregăteşte şi urmăreşte realizarea Programului naţional de sistematizare a teritoriului şi localităţilor, orientează şi îndrumă activitatea de elaborare a proiectelor de sistematizare, avizează documentaţiile de sistematizare care, potrivit legii, se supun spre aprobare preşedintelui republicii, îndrumă şi controlează activitatea comisiilor locale de sistematizare etc. [11]

În activitatea de sistematizare, o atenţie deosebită se acordă conservării frumuseţilor naturale, protejării pămîntului, apelor, aerului, pădurilor, zonelor verzi, a monumentelor istorice şi de artă, a întregului mediu ambiant. Este cunoscut că dezvoltarea în ritm susţinut, diversificarea industriei, a agriculturii, transportului, aglomerarea populaţiei în anumite centre urbane determină modificări ale mediului care pot avea implicaţii asupra mediului de viaţă al omului. Avînd în vedere aceste considerente, partidul şi statul nostru manifestă o preocupare susţinută pentru protecţia mediului înconjurător.

În dezvoltarea economico-socială în ritm înalt a României, un rol deosebit de important vor juca intensificarea activităţii de colaborare şi cooperare a ţării noastre cu ţările socialiste, cu ţările în curs de dezvoltare, cu toate statele lumii, inclusiv cu ţările capitaliste dezvoltate, lărgirea continuă a schimburilor comerciale şi a cooperării în producţie şi în domeniul tehnico-ştiinţific, perfecţionarea continuă a întregului nostru comerţ exterior. Potrivit Directivelor Congresului al XII-lea al partidului, volumul comerţului exterior va creşte în perioada 1981—1985 cu 50—57% faţă de realizările cincinalului 1976—1980. Se va acorda, totodată, o atenţie deosebită dezvoltării cooperării economice şi tehnico-ştiinţifice, realizării unor acorduri şi înţelegeri de lungă durată. România — se subliniază în Directive — va milita cu fermitate pentru afirmarea noilor principii ale cooperării economice internaţionale, pentru eliminarea obstacolelor din calea comerţului mondial, pentru instaurarea noii ordini economice internaţionale şi dezvoltarea unei colaborări egale şi echitabile între toate statele, fără deosebire de orînduire socială.

---

[10] *Legea nr. 58/1974 privind sistematizarea teritoriului şi localităţilor urbane şi rurale* în „Buletinul oficial", nr. 125 din 1 noiembrie 1974.

[11] *Decret privind organizarea şi funcţionarea Comisiei Centrale de partid şi de stat pentru sistematizarea teritoriului şi localităţilor urbane şi rurale şi a comisiilor locale de sistematizare* în „Buletinul oficial", nr. 14 din 3 martie 1978.

www.dacoromanica.ro

În strînsă legătură cu preocupările pentru creşterea şi îmbunătăţirea structurii industriei, a economiei naţionale în ansamblu, Documentele Congresului al XII-lea al partidului acordă o atenţie deosebită *dezvoltării bazei de materii prime şi energetice.* Asigurarea materiilor prime, a combustibilului şi energiei şi dezvoltarea bazei de materii prime şi alimente din agricultură sînt cele mai importante priorităţi economice, de care depinde dezvoltarea industriei, a tuturor ramurilor de activitate. *Programul-directivă de cercetare şi dezvoltare în domeniul energiei pe perioada 1981—1990 şi orientările principale pînă în anul 2000* concretizează liniile fundamentale ale politicii energetice a Partidului Comunist Român, ţinînd seama de cerinţele actuale şi de perspectivă ale dezvoltării economiei naţionale, precum şi de implicaţiile pe care le generează criza energetică ce se manifestă pe plan mondial [12].

Programul-directivă stabileşte sarcinile de bază privind cercetarea geologică, descoperirea şi valorificarea de noi resurse energetice, extinderea şi perfecţionarea organizării sistemului electroenergetic naţional, gospodărirea cu maximă eficienţă a întregului potenţial energetic de care dispune ţara noastră, raţionalizarea şi reducerea continuă a consumurilor de energie în toate domeniile de activitate. Se va pune accentul pe extinderea construcţiei de hidrocentrale, utilizarea combustibililor solizi, trecerea la realizarea programului de construcţii de centrale nucleare şi folosirea formelor noi de energie : solară, geotermică, a vîntului, a valurilor mării, biogazul. Se va acorda, totodată, o atenţie deosebită utilizării energiei cu înaltă eficienţă economică, atingerii şi depăşirii, în cel mai scurt timp, a celor mai bune realizări obţinute pe plan mondial în ce priveşte consumul energetic pe unitatea de venit naţional.

Programul se înscrie în şirul unui ansamblu de măsuri iniţiate în ultimii ani de secretarul general al partidului nostru pentru dezvoltarea raţională a bazei energetice, în strînsă legătură cu necesităţile economiei, concomitent cu stabilirea unui regim de economisire severă a energiei şi combustibilului. În ţara noastră s-a trecut, încă înainte ca pe plan mondial să se simtă efectele crizei energetice, la o amplă acţiune pentru dezvoltarea bazei energetice şi folosirea mai judicioasă a combustibililor şi energiei. Ca urmare, începînd cu cincinalul 1971—1975, venitul naţional a crescut mai rapid decît produsul social, reducerea cheltuielilor materiale pe unitatea de produs devenind un factor tot mai important al sporirii venitului naţional.

Promovarea unei politici ferme de dezvoltare a bazei proprii de materii prime şi energetice, de economisire a tuturor formelor de energie şi materiilor prime *, de îmbunătăţire a structurii industriei constituie o problemă vitală pentru economia statului român, care trebuie să asigure sursele de energie primară necesare dezvoltării economiei naţionale. Gospodărirea raţională a combustibililor trebuie „să guverneze însăşi

---

[12] *Programul-directivă de cercetare şi dezvoltare în domeniul energiei pe perioada 1981—1990 şi orientările principale pînă în anul 2000* în „Scînteia" nr. 11 483 din 24 iulie 1979.

* Pentru producerea unui dolar venit naţional în România se consumă 2,17 kg combustibil convenţional, în timp ce în alte ţări acest consum este mult mai redus : R. F. Germania = = 0,92 ; Suedia = 0,75 ; Elveţia = 0,41. De asemenea, consumul de energie pentru un milion de dolari producţie reprezintă în ţara noastră 143 — 178 tone ţiţei echivalent, în timp ce în Franţa = 59,7 tone ţiţei ; Olanda = 58,4 ; Suedia = 95,9 tone (cf. „Scînteia" din 4 mai 1979).

www.dacoromanica.ro

concepţia generală a dezvoltării în perspectivă a economiei noastre naţionale", principiile pe baza cărora se va acţiona pentru „profilarea producţiei de bunuri materiale în concordanţă cu realităţile şi cerinţele epocii noastre" [13].

Potrivit prevederilor Directivelor şi Programului energeticii, în viitorul deceniu România trebuie să devină *independentă din punct de vedere al energiei şi combustibilului*. Acesta este un obiectiv de bază pînă în 1990.

Planul pe perioada 1981—1985 prevede amplificarea activităţii de *cercetare geologică*, alocîndu-se în acest scop fonduri de 1,5—1,6 ori mai mari decît în actualul cincinal. Vor fi intensificate lucrările de prospecţiuni şi explorări pentru hidrocarburi, punîndu-se accentul pe investigarea structurilor de mare adîncime, accelerarea cercetărilor pe platforma continentală a Mării Negre. Vor fi, totodată, extinse lucrările geologice pentru cărbuni îndeosebi în Banat, Oltenia, zona subcarpatică, nord-vestul Transilvaniei.

La ţiţei şi gaz metan vor fi efectuate lucrări pentru mărirea debitelor la sondele în exploatare şi vor fi deschise noi zăcăminte; ţinînd seama de necesitatea menţinerii unui grad corespunzător de asigurare cu rezerve, extracţia urmează să fie în 1985 de 12,5 milioane tone ţiţei, şi respectiv, 26,5 miliarde mc gaz metan. În această ramură, un obiectiv important este îmbunătăţirea factorului final de recuperare a ţiţeiului din zăcăminte, care va trebui să sporească de la 31,5% în 1979 la 37% în 1986 şi la circa 40% în ultimul deceniu al secolului. În acest scop se vor cerceta şi experimenta procedee chimice şi biologice. În vederea asigurării unei producţii de energie electrică de 88—90 miliarde KWh în 1985 şi 110 miliarde KWh în 1990, puterea instalată va spori în continuare, ajungînd la circa 22 mii MW în 1985 şi peste 28 mii MW în 1990. În perioada 1981—1985 va fi pusă în funcţiune o putere de 6 700—6 900 MW. Se vor realiza noi centrale electrice şi termice pe bază de combustibili inferiori: vor fi date în funcţiune hidrocentrala Porţile de Fier II — Gruia, hidrocentrala Turnu Măgurele — Nicopole, precum şi 2 000 MW în hidrocentrale şi microhidrocentrale pe riurile interioare; va începe construcţia de noi centrale hidroelectrice pe porţiunea românească a Dunării. Primul agregat de energie nuclearo-electrică urmează să intre în funcţiune în 1985.

O sursă tot mai importantă de acoperire a necesităţilor dezvoltării economiei naţionale constituie recuperarea şi refolosirea tuturor materiilor prime şi materialelor rezultate din procesul de producţie şi de consum. În anul 1985 se va asigura pe această cale acoperirea necesarului de materii prime şi materiale pentru consumul intern, în proporţie de 40—50%. Înfăptuirea programului de cercetare şi dezvoltare în domeniul energiei creează premisele promovării tot mai intense a cooperării şi colaborării României cu toate ţările lumii, cu organizaţiile internaţionale interesate în rezolvarea echitabilă şi eficientă a problemelor ridicate în faţa omenirii de asigurarea necesarului de energie şi de utilizare raţională a acesteia. În acest sens, va continua să se adîncească cooperarea şi cola-

[13] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 9, Edit. politică, Bucureşti, 1981.

www.dacoromanica.ro

borarea noastră în domeniul energetic cu țările socialiste, cu țările în curs de dezvoltare și nealiniate. Totodată, România va participa activ la realizarea unor programe comune de cercetare inițiate sub egida O.N.U., precum și în cadrul unor acțiuni de cooperare regionale, orientate spre soluționarea problemelor energetice.

Experiența României, ca și experiența acumulată pe plan mondial dovedesc că în prezent, în condițiile revoluției științifice și tehnice, ritmul creșterii economice, al dezvoltării și modernizării forțelor de producție depinde din ce în ce mai mult nu numai de efortul făcut pentru asigurarea reproducției lărgite, de mărimea resurselor materiale, de muncă și mijloace financiare angrenate în circuitul productiv, ci și de capacitatea societății de a gospodări cu înaltă eficiență resursele de care dispune, de a asigura un raport optim între eforturile depuse și rezultatele obținute. În acest sens, *cercetarea științifică* este chemată să aducă o contribuție sporită atît la buna utilizare, la valorificarea materiilor prime și materialelor, cît și la creșterea susținută a productivității muncii și ridicarea calității în toate ramurile economiei naționale, la realizarea în condiții de eficiență economică ridicată a tuturor obiectivelor de investiții stabilite pentru perioadele următoare.

Considerînd știința ca un puternic factor de producție, un factor de bază al dezvoltării pe multiple planuri a societății noastre, Partidul Comunist Român a acordat, mai ales după Congresul al IX-lea, o atenție deosebită cercetării științifice și ingineriei tehnologice. Activitatea de cercetare științifică a fost organizată pe baze noi; s-au stabilit modalități noi de stimulare a creației științifice, de intensificare a cercetării științifice, fundamentale și aplicative, de îmbunătățire a sistemului de organizare a acesteia. În acest scop, a fost elaborată o strategie de dezvoltare a cercetării științifice pe o perspectivă îndelungată, a fost creată baza materială necesară cercetărilor științifice prin unificarea unor institute de cercetare, și crearea unor institute noi, prin înființarea institutelor centrale pentru coordonarea cercetărilor pe ramuri industriale și domenii de cercetare economică [14].

Pornind de la însemnătatea deosebită a promovării susținute a științei și tehnologiei în întreaga operă de construcție socialistă, organizarea, coordonarea și conducerea activității de cercetare științifică și dezvoltare tehnologică au fost ridicate pe o treaptă superioară prin ansamblul de măsuri adoptate de Comitetul Politic Executiv al Comitetului Central al P.C.R., în luna mai 1979, privind îmbunătățirea activității și funcționării *Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie* ca organ de partid și de stat, cu caracter deliberativ și larg reprezentativ, care asigură coordonarea și înfăptuirea unitară a politicii partidului și statului în domeniul științei și tehnologiei.

Cerințele și necesitățile concrete ale asigurării progresului general al societății românești în următoarele două decenii sînt concretizate în *Programul-directivă de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și de introducere a progresului tehnic în perioada 1981—1990 și direcțiile principale pînă în anul 2000* ce va fi dezbătut de Congresul al XII-lea al P.C.R. Programul-

[14] *Legea nr. 2/1965 cu privire la îmbunătățirea organizării și orientarea cercetării științifice* în „Buletinul oficial", nr. 6, 1965; Decretul nr. 89, 1971 privind înființarea Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie, 1971.

www.dacoromanica.ro

directivă asigură orientarea cercetării în vederea dezvoltării în ritm înalt al economiei naţionale şi al întregii societăţi, pe baza afirmării tot mai puternice a revoluţiei tehnico-ştiinţifice. El este conceput pe trei etape — 1985, 1990 şi 2000 — şi are în vedere următoarele : a) cercetarea ştiinţifică să contribuie nemijlocit la rezolvarea tuturor problemelor legate de înfăptuirea în bune condiţii a prevederilor planului de dezvoltare economico-socială a ţării în cincinalul 1981—1985 ; b) cercetarea ştiinţifică să asigure, de asemenea, soluţiile tehnice necesare transpunerii în viaţă a orientărilor pentru cincinalul 1986—1990, astfel încît deceniul următor să devină cu adevărat deceniul ştiinţei, tehnologiei, calităţii şi eficienţei; c) cercetarea să pregătească rezerva de descoperiri ştiinţifice şi soluţii tehnologice necesare dezvoltării în perspectivă a ţării pînă în anul 2000, pornind permanent de la cele mai avansate cuceriri ale revoluţiei tehnico-ştiinţifice contemporane, pentru a asigura, pe această bază, progresul multilateral şi accelerat al patriei, ridicarea României la un nivel tot mai înalt de civilizaţie materială şi spirituală [15].

Programul-directivă de cercetare ştiinţifică, dezvoltare tehnologică şi de introducere a progresului tehnic trasează direcţiile principale, căile pe care va merge cercetarea în toate domeniile : energetică, fizică şi energia nucleară, chimia, electronica, biologia, matematica, medicina, informatica etc., inclusiv în domeniul ştiinţelor social-politice, al istoriei şi arheologiei, al teoriei şi istoriei artei, al literaturii şi lingvisticii.

Pornind de la orientările partidului, cercetarea în domeniul *istoriei şi arheologiei* este chemată să aprofundeze în continuare studiile privind evoluţia străvechilor civilizaţii care s-au succedat pe aceste meleaguri, procesul de etnogeneză a poporului nostru şi continuitatea sa în vatra strămoşească. De asemenea, cercetarea trebuie să pună puternic în lumină bogatele tradiţii ale luptei poporului nostru pentru libertate, independenţă şi unitate naţională, să înfăţişeze în lumina adevărului ştiinţific locul şi rolul românilor în dezvoltarea istorică din această parte a Europei, contribuţia lor la cauza generală a progresului şi civilizaţiei. „Din studierea trecutului istoric — se subliniază în Programul-directivă —, cercetarea trebuie să desprindă concluzii şi învăţăminte pentru prezent, de care trebuie să ţinem seama în dezvoltarea generală a societăţii, în politica internă şi externă a partidului şi statului nostru" [16]. În domeniul ştiinţelor politice, cercetarea se va orienta cu prioritate spre studierea problemelor fundamentale ale făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintării României spre comunism, a interdependenţelor dintre factorii economici, sociali, politici şi ideologici, dintre bază şi suprastructură, a transformărilor revoluţionare care au loc în structura şi fizionomia întregii societăţi. Astfel, Programul-directivă prevede intensificarea cercetărilor privind creşterea rolului conducător al Partidului Comunist Român în edificarea societăţii socialiste multilateral dezvoltate, funcţiile şi rolul statului naţional în organizarea şi conducerea unitară a societăţii, dezvoltarea democraţiei socialiste şi a autoconducerii muncitoreşti ; evoluţia claselor şi categoriilor sociale

[15] *Programul-directivă de cercetare ştiinţifică, dezvoltare tehnologică şi introducere a progresului tehnic în perioada 1981—1990 şi direcţiile principale pînă în anul 2000* în „Scînteia", nr. 11 481 din 21 iulie 1979.

[16] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

în perspectiva înaintării spre comunism, căile omogenizării crescînde a societății românești. În domeniul teoriei și istoriei artei, al literaturii și lingvisticii, cercetările vor trebui să abordeze mai profund și multilateral problemele valorificării și îmbogățirii patrimoniului nostru spiritual, dezvoltării culturii românești, evidențiind cu pregnanță rolul maselor, al poporului în formarea și dezvoltarea limbii române, a creației și culturii naționale.

Cercetarea științifică — prevede Programul-directivă — trebuie să-și „întărească caracterul combativ, să militeze ferm împotriva diferitelor curente și ideologii retrograde, idealiste, mistice, situîndu-se permanent pe poziții active de propagare și afirmare a principiilor științifice ale materialismului dialectic și istoric. În centrul preocupărilor este necesar să stea formarea omului nou, înarmarea lui cu temeinice cunoștințe științifice, cu o concepție înaintată despre lume, care să-i permită participarea activă, conștientă la întregul proces de transformare a naturii și societății, de edificare a socialismului și comunismului în patria noastră" [17].

În vederea creșterii aportului științei la progresul general al țării noastre, *Programul de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și introducere a progresului tehnic* subliniază necesitatea ca cercetarea să devanseze cu cel puțin cinci ani activitatea economică, oferind soluții noi, pentru diferite domenii, cu cîțiva ani înainte. Creșterea continuă a rolului științei în toate domeniile construcției socialiste cere în mod obiectiv integrarea organică a activității de cercetare cu învățămîntul și producția. O importanță esențială pentru integrarea organică a științei cu producția și învățămîntul, pentru promovarea puternică a spiritului revoluționar în cercetarea științifică și introducerea progresului tehnic, ca și în gospodărirea cu maximă eficiență a resurselor energetice, o are întărirea legăturilor și conlucrarea tot mai strînsă a cercetătorilor și cadrelor didactice din institute și facultăți cu masele largi de oameni ai muncii.

În cincinalul 1981—1985 vor fi majorate fondurile pentru finanțarea activității de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și de introducere a progresului tehnic cu circa 50% față de cele alocate în cincinalul 1976—1980, acordîndu-se prioritate dotării cu aparatură și instalații de investigație de înaltă tehnicitate, realizării de laboratoare și stații experimentale. Numărul cadrelor care lucrează în activitatea de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și de introducere a progresului tehnic se va ridica în 1985 la circa 245 000 de persoane, din care peste 81 000 cu studii superioare, asigurîndu-se o creștere, față de anul 1980, de 20%.

O atenție deosebită acordă Directivele Congresului al XII-lea al partidului problemelor formării și perfecționării pregătirii cadrelor. În cincinalul 1981—1985 va continua dezvoltarea și modernizarea învățămîntului de toate gradele. În treapta I de liceu va fi cuprinsă întreaga generație de absolvenți ai clasei a VIII-a, asigurîndu-se ca aproape 90% din elevii treptei I să fie cuprinși în liceele industriale și agroindustriale; va crește, totodată, gradul de cuprindere în treapta a II-a de liceu la circa 70%, creîndu-se condiții pentru pregătirea generalizării învățămîntului liceal. În învățămîntul profesional, o deosebită atenție se va acorda pregătirii de muncitori calificați în meseriile de bază pentru construcția de mașini, industria metalurgică, minieră, petrolieră, chimică, materiale de construc-

[17] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

ţii, construcţii-montaj, precum şi în meseriile specifice agriculturii. Se va extinde în continuare învăţămîntul superior, îndeosebi învăţămîntul tehnic pentru ramurile cu cea mai puternică dezvoltare. Se va asigura reciclarea tuturor categoriilor de cadre din economie, ştiinţă, cultură, din întreaga viaţă socială, la toate nivelurile.

Pe baza generalizării învăţămîntului de 12 ani în 1990, a dezvoltării învăţămîntului superior, a măsurilor privind specializarea şi reciclarea cadrelor, se va determina o creştere importantă a nivelului tehnic şi de cultură generală a întregului popor, se va accentua apropierea dintre munca fizică şi cea intelectuală.

Perfecţionarea continuă a pregătirii profesionale a oamenilor muncii, în concordanţă cu exigenţele progresului tehnico-ştiinţific, dobîndeşte o semnificaţie de înalt unanism, prin aceea că antrenează ridicarea pe o treaptă superioară a nivelului de cultură al tuturor cetăţenilor patriei, asigurarea unei largi posibilităţi de afirmare a personalităţii umane, o apropiere a condiţiilor de pregătire cultural-ştiinţifică. „Progresul societăţii noastre, înfăptuirea programului de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate — releva tovarăşul Nicolae Ceauşescu — sînt condiţionate de cadre, de oameni! Omul este forţa principală a tot ceea ce înfăptuim — şi, de aceea, în primul rînd trebuie să ne îngrijim de pregătirea sa, de formarea cadrelor pentru toate domeniile de activitate. Dacă vom rezolva în mod corespunzător această problemă, vom avea siguranţa că tot ceea ce ne propunem vom înfăptui în bune condiţii" [18].

Strategia dezvoltării economico-sociale a României, orientată spre creşterea susţinută a forţelor de producţie şi sporirea productivităţii muncii, se bazează pe mobilizarea şi valorificarea superioară a resurselor materiale şi umane proprii, pe primatul factorilor calitativi, precum şi pe amplificarea colaborării şi cooperării economice internaţionale. Factorul determinant în această direcţie, al dinamismului economic, al modernizării structurii economiei naţionale şi, în ultimă instanţă, baza prosperităţii, a creşterii nivelului de trai al poporului îl constituie politica de formare şi utilizare a *fondului naţional de dezvoltare economico-socială*. Programul Partidului Comunist Român şi directivele celui de-al XII-lea Congres al partidului fundamentează necesitatea imperioasă pentru România de a folosi o rată înaltă a acumulării, menită să asigure atît creşterea şi modernizarea continuă a forţelor de producţie, înflorirea ştiinţei şi tehnicii, crearea unei baze tehnico-ştiinţifice a societăţii în pas cu evoluţia civilizaţiei mondiale, cît şi satisfacerea într-o măsură sporită a nevoilor materiale şi spirituale în continuă creştere şi diversificare ale maselor largi populare. În perioada 1981—1990, continuîndu-se dezvoltarea în ritm înalt a economiei, va fi alocată o parte însemnată din venitul naţional pentru fondul de dezvoltare economico-socială, circa 30%. Pe această bază, în 1985, venitul naţional pe locuitor va ajunge la 2 400—2 500 dolari, iar în 1990 la 3 000—3 500 dolari. Astfel, se va realiza un pas important înainte pe drumul apropierii ţării noastre de nivelul economic al ţărilor dezvoltate.

Creşterea venitului naţional asigură totodată resursele pentru majorarea fondului de consum şi sporirea continuă *a nivelului de trai al populaţiei*, pentru realizarea unei *calităţi noi a vieţii materiale şi spirituale a poporului nostru*.

[18] Nicolae Ceauşescu, *op. cit.*, p. 503.

www.dacoromanica.ro

În activitatea desfășurată de Partidul Comunist Român, care a făcut din idealurile și năzuințele istorice ale clasei muncitoare, ale poporului român, țelul luptei sale eroice, politica sa socială exprimă sensul însuși al edificării socialismului și comunismului în România. „Politica generală a partidului, edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate — se subliniază în *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism* — au drept țel suprem ridicarea continuă a bunăstării materiale și spirituale a întregului popor, sporirea gradului de civilizație a vieții întregii societăți" [19]. Acestui scop le sînt consacrate ritmurile înalte de dezvoltare, ridicarea eficienței economice și creșterea rapidă a productivității muncii. În concepția partidului nostru, bunăstarea întregii societăți se referă la laturile cantitative ale consumului oamenilor muncii, cît și la laturile calitative ale vieții lor materiale și spirituale, la ansamblul condițiilor economice, sociale și politice, care asigură dezvoltarea armonioasă, fizică și intelectuală a omului, afirmarea sa multilaterală.

Programul-directivă de creștere a nivelului de trai în perioada 1981—1985 prevede în domeniul creșterii nivelului de trai, pentru perioada 1981—1985, sporirea veniturilor populației cu circa 25%, a retribuției medii reale cu 16—18% menținîndu-se, totodată, corelațiile stimulative, deja aplicate cu bune rezultate, între retribuțiile din diferite ramuri ale economiei naționale și un raport de 1 la 5,5—6 între retribuția minimă și maximă pe economie. De asemenea, veniturile reale ale țărănimii din munca în cooperativele agricole de producție și în gospodăriile populației, pe o persoană activă, vor crește cu 20—25%.

Partidul și statul nostru vor urmări, totodată, satisfacerea în tot mai bune condiții, pentru toți cetățenii, a necesităților de învățămînt, de ocrotire a sănătății, de cultură, asumîndu-și într-o măsură mai mare sarcina creșterii și îngrijirii tinerei generații, asigurării condițiilor de viață pentru pensionari și bătrîni. Cheltuielile social-culturale vor ajunge de la circa 10 000 lei pe o familie în 1980, la circa 12 500—13 000 în 1985.

Pe măsura creșterii veniturilor bănești ale populației, în structura consumului vor continua să se producă deplasări spre produsele alimentare de calitate superioară, spre bunuri de confort de o valoare mare, de îndelungată folosință.

Efortul societății noastre socialiste, în necontenită ascensiune pe planuri multiple, de a răspîndi pe scară cît mai largă condițiile civilizației moderne își găsește concretizarea și în politica *construcției de locuințe*. În perioada 1981—1985, se vor realiza circa 1 100 000 apartamente din fondurile și cu sprijinul statului, la care se adaugă circa 100 000 de locuințe construite în regie proprie de populație. Potrivit prevederilor Directivelor Congresului al XII-lea al partidului, în deceniul 1981—1990, se vor construi 2 350—2 450 mii apartamente, soluționîndu-se astfel, în linii generale, problema spațiului locativ. Se va dezvolta, în continuare baza materială a sectorului social-cultural. „Realizăm — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — un umanism nou, în care pe primul plan stă omul, stă societatea, stă preocuparea de a face ca poporul nostru să ducă o viață tot mai demnă,

[19] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Edit. politică, București, 1975, p. 88.

www.dacoromanica.ro

tot mai îmbelşugată, să aibă accesul liber la toate cuceririle ştiinţei şi culturii şi, totodată, să se afirme el însuşi ca un creator activ a tot ceea ce este mai bun atît în domeniul material, cît şi în domeniul ştiinţei şi culturii, dovedindu-şi capacitatea, geniul său creator" [20].

Sub înrîurirea schimbărilor calitative care survin în sfera forţelor de producţie şi a relaţiilor sociale, în nivelul de cunoştinţe şi de calificare al oamenilor muncii, datorită modernizării structurii industriei, a întregii economii naţionale, se vor produce mutaţii importante şi în structura populaţiei ocupate. Încă din anul 1970, ponderea populaţiei active ocupate în ramurile neagricole a depăşit ponderea populaţiei ocupate în agricultură, iar în ultimii ani ai actualului cincinal populaţia ocupată în industrie depăşeşte, pentru prima dată în istoria ţării, pe cea ocupată în agricultură. În 1985, din populaţia ocupată în economia naţională, de aproape 11,5 milioane de locuitori, circa 78% va lucra în sectoarele neagricole şi aproximativ 22% în agricultură. În cadrul sectorului neagricol, industria, construcţiile şi transporturile vor reprezenta 74%, învăţămîntul, cultura, ştiinţa, sănătatea peste 10%, iar serviciile şi alte activităţi circa 16%. Se estimează că în anul 1990 România va avea o populaţie de circa 25 milioane de locuitori. Populaţia ocupată în activitatea economico-socială va fi de 11,8—12,0 milioane, din care 52% în industrie şi construcţii, 15% în agricultură şi 33% în celelalte sectoare.

Programul Partidului Comunist Român, precizînd direcţiile în care va acţiona partidul pentru înfăptuirea noii etape a construcţiei socialiste multilateral dezvoltate, arată că „schimbările în structura socială a ţării vor duce la creşterea şi mai accentuată a rolului clasei muncitoare în întreaga viaţă socială, la o şi mai mare apropiere între clasele şi categoriile sociale, la întărirea coeziunii lor, la omogenizarea şi întărirea unităţii întregului popor" [21], uriaşă forţă motrice a progresului multilateral al orînduirii noastre. Desigur, unitatea social-politică a poporului nu înseamnă realizarea entităţii absolute, necontradictorie. Societatea socialistă, ca orice organism social, cunoaşte şi ea contradicţii. Partidul Comunist Român, în calitate de forţă politică conducătoare, bazîndu-se pe *unitatea intereselor fundamentale* ale claselor şi categoriilor sociale din societatea noastră socialistă, acţionează consecvent pentru rezolvarea şi depăşirea contradicţiilor sociale care apar. Documentele de partid precizează nu o dată că în ţara noastră nu mai există clase sociale antagoniste, continuă să existe însă clase, categorii sociale. Acestea sînt clase prietene, ce făuresc împreună noua orînduire socială. Trebuie să admitem că există anumite contradicţii. De aceea, — subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu — este necesar să se acţioneze „în mod conştient pentru lichidarea contradicţiilor existente sau care mai apar, împiedicînd ca ele să devină antagoniste, pentru realizarea unei concordanţe tot mai depline între forţele de producţie şi relaţiile de producţie, pentru progresul neîntrerupt al societăţii socialiste" [22].

Partidul nostru desfăşoară o amplă activitate teoretică şi practică pentru înfăptuirea la un nivel superior a rolului său conducător în socie-

[20] *Conferinţa Naţională a Partidului Comunist Român, 7 — 9 decembrie 1977*, Edit. politică, Bucureşti, 1978, p. 481.

[21] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, p. 69.

[22] Nicolae Ceauşescu, *op. cit.*, vol. 7, Edit. politică, Bucureşti, p. 504.

www.dacoromanica.ro

tate, pentru perfecționarea orînduirii noastre sociale și de stat, a formelor de retribuție, astfel încît ele să reflecte principiile repartiției după cantitatea și calitatea muncii, ale eticii și echității socialiste, pentru adîncirea continuă a unității frățești dintre oamenii muncii români și cei aparținînd naționalităților conlocuitoare, pentru înflorirea științei și culturii, perfecționarea conținutului și structurii învățămîntului, pentru formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste a maselor, realizarea unui înalt nivel de viață materială și spirituală pentru toți membrii societății, pentru dezvoltarea continuă a democrației socialiste și perfecționarea cadrului instituțional menit să asigure participarea activă și responsabilă a clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, a celorlalte categorii sociale, a întregului popor la elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe în conformitate cu interesele vitale ale națiunii.

Partidul Comunist Român — centrul vital al ansamblului de activități ale societății — își amplifică legăturile cu masele, își împletește tot mai strîns existența sa cu existența societății, munca sa cu munca tuturor colectivelor de oameni din producția materială și spirituală, afirmîndu-se ca un puternic factor de coeziune și mobilizare a forțelor creatoare ale poporului spre înfăptuirea programului edificării societății socialiste multilateral dezvoltate. Prin aceasta, unitatea poporului devine tot mai trainică, sporește continuu rolul ei de forță motrice a înaintării societății românești pe calea socialismului și comunismului. Atașat prin tradițiile sale, prin întreaga sa ființă cauzei libertății și fericirii națiunii noastre, progresului necontenit, la dimensiunile evului socialist al României, partidul nostru — în jurul căruia poporul formează un tot indestructibil — stă scut și garant cursului istoric continuu ascendent al României pe calea progresului multilateral.

Pe temelia realizărilor de pînă acum, a unității social-politice a întregului popor în jurul partidului, a deplinei independențe și suveranități naționale, a afirmării sale largi în lume, România abordează cu certitudine perspectivele grandioase conturate de Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, de Documentele celui de-al XII-lea Congres al partidului, care, în fond, înseamnă făurirea unei înalte civilizații materiale și spirituale în folosul omului, al păcii și bunăstării, întruchiparea, la nivel superior, a progresului istoric milenar necontenit realizat, prin lupta și munca sa creatoare de către poporul român.

LE PROGRAMME D'ÉLÉVATION DE LA ROUMANIE À UNE ÉCHELLE SUPÉRIEURE DE 'SON DÉVELOPPEMENT ÉCONOMIQUE ET SOCIAL

RÉSUMÉ

L'article traite des coordonnées du développement économique et social de la Roumanie pendant les décennies suivantes du XX[e] siècle, à la lumière du Programme du Parti Communiste Roumain, des Documents du XII[e] Congrès du parti (les 19–24 novembre 1979).

www.dacoromanica.ro

L'exposé synthétique des étapes historiques que le peuple roumain a parcourues au cours des années du socialisme dans la voie du progrès multilatéral permet à l'auteur de montrer que les réalisations obtenues dans le développement économique et social du pays s'ouvrent sur la perspective certaine de l'évolution de la Roumanie sur des échelons toujours supérieurs dans le monde contemporain.

Sur la base de l'analyse des documents du XII[e] Congrès du P.C.R., l'article présente les principaux niveaux du développement de la Roumanie jusqu'aux années 1990, quand le revenu national montera à $ 3000—3500 par habitant.

Ainsi, la Roumanie — apprécie l'auteur — va réaliser un pas important pour se rapprocher du niveau économique des pays développés.

L'article relève sur de multiples plans la préoccupation du P.C.R. et de l'Etat roumain pour la modernisation de la structure de l'industrie par le développement plus rapide des sous-branches et des secteurs, à consommations réduites de matières premières et d'énergie, le renforcement du rôle de l'industrie de traitemant et diversification des branches de pointe, pour la réalisation d'une agriculture de haute productivité.

On relève également l'activité déployée et qui sera déployée pour le développement de la base de matières premières et énergétiques et l'économie de toutes les formes d'énergie et de matières premières pour l'emploi des formes d'énergie solaire, géothermique, du vent, des vagues de la mer, du biogaz, etc.

Conformément aux positions des Documents du XII[e] Congrès jusqu'en 1990 la Roumanie devra devenir indépendante au point de vue du combustible. A cette fin un accent tout particulier sera mis sur la recherche géologique, le développement des recherches scientifiques et de la formation des cadres de spécialistes.

A la fin de l'article on met en évidence la relation directe entre le développement de l'économie nationale et l'élévation du bien-être du peuple roumain en présentant des données concrètes concernant l'évolution en perspective des principaux indicateurs du niveau de vie matérielle et spirituelle du peuple roumain.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

COLABORAREA ŞI SOLIDARITATEA INTERNAŢIONALĂ A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN CU PARTIDELE COMUNISTE ŞI MUNCITOREŞTI, CU PARTIDELE SOCIALISTE ŞI DEMOCRATICE, CU FORŢELE PROGRESISTE, REVOLUŢIONARE DIN ÎNTREAGA LUME

DE

GHEORGHE I. IONIŢĂ

Acţionînd în spiritul bogatelor tradiţii ale mişcării noastre muncitoreşti şi revoluţionare, partidul nostru şi-a extins din ce în ce mai mult — o dată cu Congresul al IX-lea, ale cărei lucrări s-au desfăşurat între 19—24 iulie 1965 — colaborarea şi solidaritatea internaţională cu partidele comuniste şi muncitoreşti, cu partidele socialiste şi democratice, cu forţele progresiste, revoluţionare din întreaga lume.

Cel de-al IX-lea Congres al Partidului Comunist Român — reluînd şi dezvoltînd multiplele judecăţi de valoare cuprinse în Declaraţia Plenarei lărgite a C.C. al P.C.R. din aprilie 1964 — a abordat, în lumina magistralului raport prezentat de tovarăşul Nicolae Ceauşescu, situaţia existentă în mişcarea comunistă şi muncitorească internaţională şi a schiţat liniile de conduită pe care avea ulterior să evolueze întreaga politică internaţională a partidului şi statului nostru. Consemnînd cu regret că, în anii anteriori Congresului al IX-lea al partidului nostru, „în mişcarea comunistă şi muncitorească mondială au apărut deosebiri de vederi asupra unor probleme fundamentale ale dezvoltării sociale contemporane, ale liniei generale a mişcării comuniste, cît şi asupra normelor de relaţii dintre partidele comuniste", raportul prezentat de tovarăşul Nicolae Ceauşescu a apreciat cu toată claritatea că „în diversitatea de condiţii în care activează partidele comuniste şi muncitoreşti — determinată de nivelul dezvoltării social-economice, de particularităţile istorice şi naţionale ale ţărilor lor — este firesc să apară atît păreri deosebite asupra căilor cuceririi puterii politice şi problemelor construcţiei socialiste, cît şi o mare varietate a formelor şi metodelor de acţiune" [1].

Modul de soluţionare de către fiecare partid a sarcinilor sale — preciza cu toată claritatea magistralul raport la congres — nu poate constitui subiect de dispută, fiind „dreptul exclusiv al fiecărui partid de a-şi

[1] *Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român*, Edit. politică, Bucureşti, 1965, p. 84.

www.dacoromanica.ro

elabora de sine stătător linia politică, formele și metodele de activitate, de a-și stabili obiectivele, aplicînd creator adevărurile generale ale marxism-leninismului la condițiile concrete ale țării sale, aducîndu-și astfel contribuția la îmbogățirea tezaurului comun de gîndire și experiență revoluționară" [2].

Deosebiri de vederi și de interpretare pot să apară și în problemele generale ale mișcării comuniste și muncitorești internaționale, în cele privind fenomenele dezvoltării sociale contemporane—considera partidul nostru în cadrul acestui congres și, practic, realitatea dovedea cu prisosință în acele împrejurări existența în lume a unor asemenea deosebiri de vedere și de interpretare. Expunînd părerea că asemenea probleme trebuiau dezbătute în mișcarea comunistă și muncitorească internațională spre a li se găsi cele mai bune soluționări, raportul la Congres preciza că asemenea confruntări trebuiau să se desfășoare în mod principial, tovărășesc, pornindu-se de la concepția despre lume și viață a clasei muncitoare, și depunîndu-se cu răbdare și perseverență eforturi pentru apropierea reciprocă, pentru realizarea unității în problemele fundamentale ale luptei împotriva imperialismului, pentru pace, pentru victoria cauzei socialismului „*Esențial pentru realizarea și întărirea acestei unități* — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cuprinsul raportului prezentat la Congres — *este respectarea consecventă a normelor de bază ale raporturilor dintre partide, a principiilor independenței, egalității în drepturi și neamestecului în treburile interne ale altor partide. De cea mai mare însemnătate este dezvoltarea relațiilor de încredere, stimă și respect reciproc între partide, orice problemă de interes comun discutîndu-se nemijlocit de la partid la partid, de la conducere la conducere, în mod sincer, tovărășesc*" [3].

În cadrul celui de-al IX-lea Congres s-a apreciat cu toată luciditatea că partidelor comuniste și muncitorești din țările socialiste le revine răspunderea de a asigura dezvoltarea unor relații normale. Cu cît aceste relații — bazate pe o înaltă principialitate revoluționară, comunistă — vor fi mai puternice, preciza partidul nostru la Congres, „... cu atît mai puternic se va demonstra superioritatea acestor relații asupra relațiilor din lumea capitalistă — caracterizate prin inegalitate, încălcarea suveranității și independenței naționale — , cu atît mai mult va spori forța de atracție a socialismului pe arena internațională" [4].

Cu mare forță de înrîurire răsuna la Congresul al IX-lea glasul cutezător al tovarășului Nicolae Ceaușescu care exprima „convingerea de nezdruncinat că ceea ce unește partidele comuniste — ideologia comună, unitatea de țeluri și interese, lupta comună, misiunea istorică unică — reprezintă esențialul și trebuie să precumpănească asupra oricăror deosebiri de vedere" [5].

În cei aproape 15 ani scurși de la al IX-lea Congres al Partidului Comunist Român, comuniștii din țara noastră nu s-au dezmințit în nici o împrejurare în efortul de a face să triumfe în mișcarea comunistă și muncitorească internațională înaltele comandamente pentru care au militat cu dăruire revoluționară la acest istoric congres, deschizător de

[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem* p. 85.
[4] *Ibidem.*
[5] *Ibidem*, p. 86.

www.dacoromanica.ro

drumuri, în cele mai diferite domenii ale făuririi societății socialiste și comuniste pe pămîntul României.

Multiplele inițiative ale comuniștilor români și evenimentele produse în mișcarea comunistă și muncitorească internațională în anii ce au urmat Congresului al IX-lea au confirmat și reconfirmat cutezătoarele orientări teoretice și practic-politice elaborate la acest congres.

Un moment important în afirmarea pozițiilor P.C.R. față de problemele complexe ale mișcării comuniste și muncitorești internaționale l-a constituit Consfătuirea internațională de la Moscova din iunie 1969 a partidelor comuniste și muncitorești în cadrul căreia, în ziua de 9 iunie, a luat cuvîntul tovarășul Nicolae Ceaușescu, în numele delegației partidului nostru. Apreciind în mod realist faptul că această reuniune avea loc în condițiile în care multiple și grave divergențe se manifestau între unele partide comuniste și muncitorești, tovarășul Nicolae Ceaușescu a expus pe larg pozițiile partidului nostru față de evoluțiile politice contemporane și a insistat să se facă toate eforturile pentru depășirea stărilor de lucruri anormale existente în acele împrejurări în mișcarea comunistă și muncitorească internațională" [6]. „Mișcarea comunistă și muncitorească se află astăzi în fața unor sarcini de uriașă responsabilitate istorică — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în expunerea făcută la Consfătuirea de la Moscova. Epoca pe care o trăim impune tuturor comuniștilor să se ridice deasupra oricăror divergențe și animozități, să pună mai presus de ceea ce îi desparte și care este trecător și secundar interesele generale ale clasei muncitoare, ale popoarelor, ale luptei antiimperialiste, ale cauzei socialismului și comunismului" [7]. În conformitate cu această optică, „Declarația delegației P.C.R. prezentată la Consfătuirea internațională a partidelor comuniste și muncitorești", declarație expusă la 16 iunie 1969 la tribuna consfătuirii de către tovarășul Nicolae Ceaușescu, conținea următorul angajament ferm al comuniștilor din România : „Partidul Comunist Român declară cu toată răspunderea în fața partidelor participante, a tuturor partidelor comuniste, a mișcării comuniste internaționale, că va acționa cu consecvență pentru dezvoltarea relațiilor cu toate partidele comuniste și muncitorești, pentru a-și aduce contribuția la cauza unității mișcării noastre, la victoria luptei împotriva imperialismului, la victoria socialismului în întreaga lume" [8].

Cel de-al X-lea Congres al partidului nostru, ale cărui lucrări s-au desfășurat în zilele de 6—12 august 1969, s-a ocupat la rîndu-i pe larg de problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale stabilind cu luciditate liniile directoare ale poziției noastre. În acest cadru, Congresul a dat o apreciere principială participării românești la Consfătuirea internațională de la Moscova a partidelor comuniste și muncitorești, subliniind atît sub raport pozitiv cît și negativ stările de lucruri existente pe atunci în mișcare și recomandînd mijloacele depășirii dificultăților existente. „Prin rezultatele finale — a apreciat tovarășul Nicolae Ceaușescu — Consfătuirea de la Moscova poate avea un rol pozitiv atît în unirea forțelor antiimperialiste, cît și în netezirea căilor spre lichidarea divergen-

[6] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Edit. politică, București, 1970, p. 62 — 104.
[7] *Ibidem*, p. 104.
[8] *Ibidem*, p. 114.

www.dacoromanica.ro

țelor dintre partidele comuniste și muncitorești, spre refacerea și întărirea colaborării și unității lor. Aceasta depinde, desigur, pînă la urmă, de felul cum va acționa fiecare partid. În ce ne privește, doresc să declar de la tribuna Congresului că Partidul Comunist Român va face tot ce depinde de el pentru a contribui la refacerea și întărirea unității partidelor comuniste și muncitorești" [9].

Pronunțîndu-se cu toate severitatea împotriva practicilor blamării și etichetării unor partide de către alte partide — atitudini ce nu puteau duce decît la slăbirea mișcării comuniste și muncitorești internaționale în ansamblul ei — , Congresul al X-lea a încredințat un imperativ „mandat Comitetului Central ca în rezolvarea deosebirilor de păreri politice sau ideologice să nu se angajeze pe linia blamării sau condamnării altui partid frățesc, ci să militeze pentru rezolvarea acestora pe calea discuțiilor de la partid la partid, de la conducere la conducere. Propunînd adoptarea acestei hotărîri, pornim de la înalta răspundere internaționalistă de care este animat partidul nostru, de la răspunderea față de cauza clasei muncitoare, a unității țărilor socialiste, a mișcării comuniste, față de interesele generale ale socialismului în lume" [10].

Noi și importante precizări a adus Conferința Națională a P.C.R. din 19—21 iulie 1972 în legătură cu pozițiile teoretice și practic-politice ale partidului nostru în mișcarea comunistă și muncitorească internațională. „Pornind de la cerințele vitale ale dezvoltării sociale contemporane — a subliniat la tribuna Conferinței tovarășul Nicolae Ceaușescu, — Partidul Comunist Român va acționa cu toată consecvența pentru intensificarea relațiilor de solidaritate internaționalistă cu toate partidele comuniste și muncitorești. În condițiile istorice de astăzi, pentru a se asigura întărirea unității și colaborării în mișcarea comunistă, este necesar să se pornească de la respectarea dreptului fiecărui partid de a-și elabora linia politică corespunzător condițiilor concrete în care își desfășoară activitatea" [11].

În documentele acestei Conferințe Naționale capătă o deosebită semnificație aprecierea conform căreia „în abordarea problemelor teoretice și practice trebuie să pornim de la recunoașterea adevărului că legile generale ale dezvoltării sociale se aplică în mod diferit de la o țară la alta, de la o epocă la alta, că fiecare partid poartă răspunderea și are dreptul să stabilească de sine stătător căile înfăptuirii revoluției construcției socialiste" [12]. Cu deosebită forță mobilizatoare se adresa la tribuna Conferinței Naționale tovarășul Nicolae Ceaușescu cu următoarele îndemnuri: „Să judecăm evenimentele în spiritul concepției științifice, materialist-dialectice și istorice, văzînd în această concepție o metodă de cercetare, de analiză a fenomenelor pentru înțelegerea realităților și elaborarea sarcinilor de viitor. Numai acționînd astfel poți fi un adevărat revoluționar al epocii în care trăiești, numai astfel poți contribui atît la înțelegerea lumii, cît și la transformarea ei revoluționară. În aceasta constă, pînă la urmă, rolul unui partid revoluționar, al fiecărui comunist în parte" [13].

[9] *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român*, Edit. politică, București, 1969, p. 86.
[10] *Ibidem*, p. 87.
[11] Nicolae Ceaușescu, *Raport la Conferința Națională a Partidului Comunist Român. 19—21 iulie 1972*, Edit. politică, București, 1972, p. 134 — 135.
[12] *Ibidem*, p. 136.
[13] *Ibidem*, p. 137.

www.dacoromanica.ro

În cuprinsul aceluiași raport, secretarul general al partidului nostru, înfățișînd paleta largă a relațiilor pe care le întreținea partidul și statul nostru, atrăgea atenția asupra următoarei realități foarte importante pentru soarta mișcării comuniste și muncitorești internaționale : „Trebuie să avem permanent în vedere că dacă ne pronunțăm pentru contacte largi internaționale cu toate statele, fără deosebire de orînduire socială, cu atît mai mult este necesar să dezvoltăm relațiile cu toate partidele care, pînă la urmă, într-un fel sau altul, sînt chemate să înfăptuiască în țările respective politica de colaborare și de pace" [14].

O mărturie convingătoare a consecvenței cu care a acționat partidul nostru pe acest tărîm după cel de-al IX-lea Congres din 1965 o reprezintă tabloul general zugrăvit la cel de-al XI-lea Congres al partidului în legătură cu sistemul relațiilor internaționale pe care și l-a clădit în acest interval istoriceşte relativ scurt — doar de un deceniu — dar foarte bogat în realizări. Este semnificativ faptul că P.C.R. întreținea în 1974 relații cu 89 de partide comuniste și muncitorești, cu 27 de partide socialiste, cu 68 de partide de guvernămînt și alte partide democratice din țările în curs de dezvoltare prietene, cu alte partide, revoluționare și democratice. De asemenea, P.C.R. întreținea relații de colaborare cu 11 mișcări de eliberare națională [15].

Acestor bune raporturi le trebuiesc asociate contactele largi dintre organizațiile sindicale, de tineret, de femei și alte organizații de masă și obștești din țara noastră și organizațiile similare din alte state. Practic, în anii dintre Congresul al IX-lea și al XI-lea ale partidului nostru a avut loc o dezvoltare puternică nemaiîntîlnită pînă atunci, a relațiilor de colaborare și solidaritate militantă ale P.C.R.

Raportul la cel de al-XI-lea Congres al partidului, susținut de tovarășul Nicolae Ceaușescu, a înfățișat pe larg situația din mișcarea comunistă și muncitorească internațională și a relevat eforturile depuse de partidul nostru pentru statornicirea unor bune raporturi cu cele mai diferite partide comuniste și muncitorești din întreaga lume. „Pornind de la rolul important pe care îl au partidele comuniste și muncitorești, alte forțe socialiste, progresiste, democratice în transformarea revoluționară a societății — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — , Partidul Comunist Român consideră că trebuie intensificate eforturile pentru întărirea continuă a unității și colaborării lor. Este necesar să se țină seama de faptul că partidele își desfășoară activitatea în condiții istorice, sociale, naționale specifice, acționează în etape diferite ale dezvoltării societății și luptei revoluționare și de aceea, în elaborarea strategiei și tacticii revoluționare, a liniei politice, ele trebuie să pornească de la realitățile date, să aplice creator adevărurile generale la condițiile concrete" [16].

De la înalta tribună a acestui istoric congres, secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu a explicat pe baze riguros științifice faptul că, pornind de la situația concretă existentă în mișcarea

[14] *Ibidem*, p. 138.

[15] *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român*, Edit. politică, București, 1975, p. 40.

[16] *Ibidem*, p. 42.

www.dacoromanica.ro

comunistă și muncitorească internațională, trebuie „în mod imperios, să se realizeze o unitate de tip nou, bazată pe independența și dreptul fiecărui partid de a-și elabora de sine stătător linia politică proprie. În același timp, noua unitate trebuie să ducă la dezvoltarea și mai puternică a colaborării și solidarității internaționale între partidele și forțele revoluționare, antiimperialiste de pretutindeni" [17].

Consecvent tradițiilor sale militante, comportării sale obișnuite în viața mișcării comuniste și muncitorești internaționale, „Partidul Comunist Român, pornind de la răspunderea față de propriul popor, față de cauza socialismului în general, de la răspunderea sa de detașament al mișcării revoluționare internaționale — afirma tovarășul Nicolae Ceaușescu la înalta tribună a congresului —, va acționa și în viitor cu toată fermitatea, pentru afirmarea unității de tip nou în cadrul mișcării comuniste și muncitorești, conștient că aceasta este un factor de însemnătate uriașă pentru întreaga dezvoltare socială a omenirii" [18].

În raportul la Congres s-au făcut ample referiri la principiile care trebuiau să guverneze pregătirea și desfășurarea preconizatei Conferințe a partidelor comuniste din Europa, solicitîndu-se deplina înțelegere pentru necesitatea ca această reuniune „să se desfășoare într-un spirit democratic, să asigure participarea, în condiții de deplină egalitate, la pregătirea și discutarea problemelor, a tuturor partidelor interesate. Considerăm că nu trebuie să se tindă spre elaborarea unor documente obligatorii, că nu trebuie puse în discuție, criticate sau blamate alte partide. Reuniunea trebuie să urmărească întărirea unității tuturor partidelor comuniste și muncitorești" [19].

Congresul al XI-lea al P.C.R. a constituit o nouă și strălucită împrejurare în care, cu toată răspunderea, partidul nostru a analizat și hotărît modalitățile prin care să poată participa și mai activ la soluționarea complexelor probleme ale contemporaneității, la întărirea mișcării comuniste și muncitorești internaționale.

O însemnătate remarcabilă a avut poziția adoptată, în iunie 1976, de Congresul educației politice și culturii socialiste față de problemele contemporaneității în general și față de problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale în special. „Viața demonstrează într-un mod tot mai pregnant — a subliniat tovarășul Nicolae Ceaușescu cu acest prilej — că stabilirea căilor de înfăptuire a revoluției și trecere la socialism, caracterul pașnic sau nepașnic al acestora, formele și metodele luptei revoluționare și ale construcției noii orînduiri depind de situația istorică concretă națională, de realitățile sociale specifice din fiecare țară. Iată de ce stabilirea strategiei și tacticii revoluționare, aprecierea căilor de urmat nu pot constitui decît o problemă exclusivă a fiecărui partid, și nimeni nu-și poate asuma răspunderea de a da sfaturi, de a se amesteca în treburile vreunui partid, deoarece alegerea căilor de luptă aparține exclusiv numai forțelor sociale interne din fiecare țară" [20].

[17] *Ibidem.*

[18] *Ibidem.*

[19] *Ibidem.*

[20] Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste*, Edit. politică, București, 1976, p. 98.

www.dacoromanica.ro

Prima cerință a unui partid revoluționar — s-a subliniat cu acest prilej — „constă în a conduce propriul popor în lupta pentru apărarea intereselor economice și politice ale maselor, pentru dreptate socială și democrație, pentru apărarea integrității și independenței. Rezultatele obținute în această luptă reprezintă criteriul esențial de apreciere a atitudinii revoluționare, marxist-leniniste a fiecărui partid. Aceasta nu numai că nu vine în contradicție cu solidaritatea internațională, ci, dimpotrivă, constituie o cerință sine qua non a adevăratului internaționalism proletar" [21].

Secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a referit detaliat, cu acest prilej, la exemplul pe care trebuie să-l ofere lumii partidele comuniste și muncitorești prin relațiile lor de strînsă colaborare și de acțiune unitară: „Dealtfel, însăși noțiunea de internaționalism presupune existența statelor naționale, a partidelor și organizațiilor revoluționare și democratice independente — s-a apreciat cu acest prilej. Tocmai pe această bază se stabilesc relații de colaborare și solidaritate în lupta comună" [22].

Și de această dată, în mod foarte apăsat, partidul nostru a precizat că în mișcarea comunistă și muncitorească internațională, pornindu-se de la asemenea cerințe, trebuie să se instaureze o unitate de tip nou bazată pe egalitate și respect reciproc, pe neamestec în treburile interne. „La temelia unității de tip nou trebuie să se afle concepția revoluționară a materialismului dialectic și istoric, marxism-leninismul aplicat creator în conformitate cu condițiile specifice, concrete din fiecare țară. În acest fel, concepția despre unitate și noțiunea de internaționalism vor căpăta un conținut nou, un nou înțeles, corespunzător epocii în care trăim" [23].

Judecățile de valoare emise în cadrul acestui congres au reușit să substanțializeze, potrivit condițiilor specifice ale etapei pe care o parcurgem, sensurile complexe ale internaționalismului. „Se poate afirma, deci, fără teama de a greși — a subliniat tovarășul Nicolae Ceaușescu —, că noțiunea de internaționalism presupune participarea activă la soluționarea democratică, corespunzător intereselor fiecărui popor, a tuturor problemelor complexe ale lumii de astăzi, precum și întărirea solidarității militante cu toate forțele progresiste, antiimperialiste. În această concepție este de înțeles că internaționalismul nu poate fi sinonim cu sacrificarea intereselor niciunui popor în numele unor așa-zise interese generale sau ale unor interese speciale. Dimpotrivă, internaționalismul presupune luarea în considerație și salvgardarea intereselor fiecărei națiuni și, pe această bază, slujirea intereselor generale ale socialismului, ale progresului social și păcii" [24].

În cadrul Congresului, tovarășul Nicolae Ceaușescu a expus pe larg modalitățile variate în care partidul nostru comunist s-a achitat și se achită de îndatoririle sale internaționaliste, în spiritul unor bogate tradiții pe care și le-a făurit din adîncimea timpului și pînă azi" [25].

Principiile politicii partidului nostru în problemele complexe ale relațiilor internaționale au fost reconfirmate în vara anului 1976, în ca-

[21] *Ibidem*, p. 99.
[22] *Ibidem*, p. 100.
[23] *Ibidem*.
[24] *Ibidem*, p. 101—102.
[25] *Ibidem*, p. 102—103.

www.dacoromanica.ro

drul Conferinței partidelor comuniste și muncitorești din Europa, desfășurată la Berlin, conferință la pregătirea căreia partidul nostru a adus o importantă contribuție.

Cuvîntarea rostită de tovarășul Nicolae Ceaușescu, la 29 iunie 1976, în cadrul Conferinței a oferit o largă posibilitate de înțelegere a pozițiilor militante, a coordonatelor majore pe care evoluează întreaga noastră politică internațională [26]. Secretarul general al partidului nostru a apreciat dintru început faptul că pregătirea în mod democratic a conferinței constituia „o dovadă concretă că, atunci cînd se pornește de la deplina egalitate în drepturi, respectul reciproc și dorința realizării unor concluzii comune asupra problemelor discutate, este posibil să se asigure înțelegerea și întărirea solidarității revoluționare a partidelor comuniste și muncitorești" [27].

La tribuna acestei importante reuniuni a mișcării comuniste și muncitorești internaționale, tovarășul Nicolae Ceaușescu a înfățișat o amplă problematică vizînd principalele preocupări și realizări ale partidului și statului nostru în actuala etapă de dezvoltare a societății românești, poziția comuniștilor din România față de desfășurările internaționale contemporane.

Toate acestea, precum și confruntările constructive de păreri ce au avut loc în cadrul Conferinței de la Berlin îndrituiau concluzia exprimată de delegația Partidului Comunist Român, la întoarcerea sa în țară, că esențialul îl reprezenta faptul că la Berlin „s-a putut realiza o conferință pe baze democratice, că toate partidele au putut participa activ la pregătirea conferinței, inclusiv a documentului adoptat, că ele și-au putut expune punctele de vedere și au căzut de acord cu problemele consemnate în document" [28].

Un nou prilej de reafirmare a pozițiilor principiale ale comuniștilor din România față de problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale l-a constituit Conferința Națională a P.C.R. desfășurată în zilele de 7—9 decembrie 1977. Bilanțul pozitiv făcut în raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu asupra evoluțiilor internaționale după Conferința partidelor comuniste și muncitorești europene ținută în 1976 la Berlin a dat posibilitatea schițării unui tablou cuprinzător al direcțiilor ce trebuiesc urmate pentru consolidarea și multiplicarea rezultatelor pozitive pînă atunci obținute. „Partidul Comunist Român va acționa și în viitor pentru dezvoltarea colaborării cu toate partidele comuniste și muncitorești, pentru întărirea solidarității lor, a unității de tip nou dintre acestea, îndeplinindu-și neabătut rolul de detașament activ în lupta pentru socialism, pentru democrație, pentru libertatea popoarelor și pentru pace — s-a subliniat cu acest prilej. P.C.R. dezvoltă totodată activ relațiile cu partidele socialiste și social-democrate, considerînd că aceasta corespunde pe deplin schimbărilor produse în societatea de azi, face totul pentru întărirea colaborării cu acestea în interesul progresului social, al destinderii și păcii. Întărim, de asemenea, colaborarea cu mișcările de eliberare națională, cu partidele de guvernămînt din țările care

[26] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, Edit. politică, București, 1977, p. 198—215.
[27] *Ibidem*, p. 199.
[28] *Ibidem*, p. 227—228.

www.dacoromanica.ro

şi-au dobîndit independenţa şi luptă pentru dezvoltarea economico-socială de sine stătătoare, cu alte partide democratice din toate statele, apreciind că aceasta reprezintă o necesitate, în actualele condiţii internaţionale, pentru victoria luptei consacrate democraţiei, securităţii, păcii şi independenţei popoarelor" [29].

În dezbaterea şi aprofundarea elaborării poziţiilor comuniştilor din România faţă de problemele vieţii internaţionale a mişcării comuniste şi muncitoreşti un rol deosebit a avut expunerea făcută de tovarăşul Nicolae Ceauşescu la Şedinţa activului central de partid şi de stat de la 3 august 1978. Caracterul deschis în care distinsul conducător al partidului nostru a răspuns unor probleme majore, unor întrebări ce se pun azi în viaţa mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale a constituit şi de această dată temeiul confirmării şi reconfirmării poziţiilor principiale pe care ne situăm în confruntările de idei ale lumii contemporane [30].

În planul afirmărilor deschise, al reconfirmării statornicelor sale orientări de politică generală internă şi internaţională şi, în acest cadru, de explicare detaliată a poziţiilor principale pe care ne plasăm azi în contextul vieţii mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale, a reţinut atenţia opiniei publice interne şi externe excepţionala cuvîntare rostită de tovarăşul Nicolae Ceauşescu la 1 decembrie 1978 la sesiunea solemnă a C.C. al P.C.R., Marii Adunări Naţionale şi Consiliului Naţional al Frontului Unităţii Socialiste prilejuită de cea de-a 60-a aniversare a formării statului naţional unitar român.

În planul superior al luptei popoarelor pentru soluţionarea în interesul lor a complexelor probleme internaţionale ale contemporaneităţii — s-a subliniat cu acest prilej —, partidul nostru acţionează consecvent pentru întărirea legăturilor cu toate partidele comuniste şi muncitoreşti, militează ferm pentru întărirea unităţii lor în lupta pentru socialism, progres social şi pace în lume. Viaţa arată că partidele comuniste îşi desfăşoară în prezent activitatea în condiţii naţionale, sociale şi economice de o mare diversitate. „Pornind de la recunoaşterea acestei realităţi — spunea tovarăşul Nicolae Ceauşescu —, înţelegem că în practica revoluţionară este firesc să apară căi şi modalităţi diferite de soluţionare a problemelor de către fiecare partid. Dealtfel, însăşi opera de construire a socialismului în ţările în care puterea se află în mîinile clasei muncitoare, a poporului, se realizează în forme diferite, în funcţie de tradiţiile şi nivelul dezvoltării economico-sociale a fiecăreia. Pe măsură ce noi popoare vor trece pe calea socialismului, această diversitate de forme şi metode va spori şi mai mult, îmbogăţind continuu teoria socialismului ştiinţific, experienţa transformării revoluţionare a societăţii, se vor afirma tot mai puternic idealurile şi principiile socialismului, ca singurele în stare să asigure egalitatea, bunăstarea, libertatea şi pacea tuturor naţiunilor lumii" [31].

---

[29] *Conferinţa Naţională a Partidului Comunist Român. 7—9 decembrie 1977*, Edit. politică, Bucureşti, 1978, p. 70.

[30] Nicolae Ceauşescu, *Expunere la Şedinţa activului central de partid şi de stat*, Edit. politică, Bucureşti, 1978, p. 37—43.

[31] Nicolae Ceauşescu, *Expunere la Sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R., Consiliului Naţional al Frontului Unităţii Socialiste şi Marii Adunări Naţionale consacrată sărbătoririi a şase decenii de la făurirea statului naţional unitar român — 1 decembrie 1978*, Edit. politică, Bucureşti, 1978, p. 57—58.

www.dacoromanica.ro

Ținînd seama de toate acestea, partidul nostru consideră că solidaritatea și unitatea mișcării comuniste și muncitorești internaționale trebuie să se bazeze pe respectarea independenței fiecărui partid, a dreptului de a-și elabora de sine stătător linia politică, strategia și tactica revoluționară, potrivit condițiilor concrete în care își desfășoară activitatea, excluzîndu-se orice șablon, orice amestec în treburile interne ale altui partid. „Așa cum arată viața — preciza tovarășul Nicolae Ceaușescu — și cum a subliniat, cu deosebită putere și Conferința partidelor comuniste și muncitorești din Europa de la Berlin din anul 1976, de respectarea strictă a acestor principii depinde dezvoltarea relațiilor de tip nou în mișcarea comunistă, creșterea influenței acesteia asupra proceselor revoluționare mondiale, afirmarea în lume a noilor relații care trebuie să corespundă cerințelor actuale ale dezvoltării mișcării revoluționare și dezvoltării mondiale în general" [32].

În același timp, partidul nostru acționează pentru dezvoltarea colaborării cu partidele socialiste, social-democrate, cu alte forțe politice democratice, cu mișcările de eliberare și partidele de guvernămînt din noile state independente, cu mișcările progresiste și organizațiile democratice care se pronunță pentru pace, securitate și colaborare internațională. Explicînd concret motivele întreținerii unor astfel de relații, tovarășul Nicolae Ceaușescu a spus că noi considerăm că „... întărirea continuă a colaborării și solidarității tuturor acestor forțe este de natură să exercite o puternică influență asupra evoluției întregii vieți internaționale, asupra soluționării democratice a problemelor majore ale contemporaneității, să contribuie la făurirea unei lumi mai drepte și mai bune în care să-și găsească materializarea idealurile de libertate, independență progres și pace ale tuturor națiunilor" [33].

La capătul acestor ample și temeinice pledoarii pentru abordarea cu seriozitate a problemelor contemporaneității noastre de către toți factorii răspunzători pentru securitatea și pacea lumii, conducătorul României socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a exprimat de la înalta tribună de pe care și-a rostit marele discurs politic de la 1 decembrie 1978 angajamentul ferm al țării noastre de a face totul pentru promovarea unei politici noi, de deplină egalitate și respect în viața internațională, pentru făurirea unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră.

În întreita-i semnificație — determinată de împlinirea a 90 de ani de la Congresul din 1889 al Internaționalei a II-a, care a hotărît serbarea zilei de 1 Mai ca zi a solidarității internaționale a celor ce muncesc, 40 de ani de la marea demonstrație antifascistă și antirăzboinică din 1939 și 35 de ani de la făurirea în 1944 a Frontului unic muncitoresc — , sărbătorirea în acest an a zilei de 1 Mai, în cadrul unei grandioase adunări populare cu care ocazie a luat cuvîntul tovarășul Nicolae Ceaușescu, a prilejuit afirmarea puternică a satisfacției noastre depline pentru faptul că „... militățm și vom milita neabătut pentru unirea strînsă a forțelor revoluționare din întreaga lume, a tuturor popoarelor, conștienți că numai astfel pot fi realizate idealurile înnoirii societății, se poate făuri o lume mai bună și mai dreaptă se poate salvgarda pacea mondială" [34].

[32] *Ibidem*, p. 58.

[33] *Ibidem*, p. 58—59.

[34] Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la marea adunare populară consacrată zilei de 1 Mai 1979* („Scînteia", anul XLVIII, nr. [illegible]).

www.dacoromanica.ro

În entuziasmul general al miilor de participanți la această grandioasă sărbătoare, secretarul general al partidului nostru spunea : „Fie ca sărbătorirea zilei de 1 Mai să marcheze un nou pas înainte de consolidare a unității celor ce muncesc de pretutindeni, în înfăptuirea vibrantului apel istoric lansat cu aproape un secol și jumătate în urmă de Marx și Engels : «Proletari din toate țările, uniți-vă ! » Astăzi, mai mult ca oricînd, acest apel trebuie completat cu chemările : „Popoare din țările socialiste, uniți-vă în lupta pentru victoria socialismului și comunismului, pentru afirmarea plenară a principiilor socialismului și creșterea prestigiului său în lume ! Popoare asuprite și forțe progresiste de pretutindeni, uniți-vă în lupta pentru lichidarea imperialismului și colonialismului pentru libertate națională și progres social, pentru dezvoltarea liberă și independentă a fiecărei națiuni ! Muncitori, țărani, intelectuali, femei, tineri oameni progresiști democrați, uniți-vă pentru a realiza progresul social pentru o viață mai bună și mai dreaptă ! Țări socialiste, popoare din întreaga lume, acționați în cea mai strînsă unitate pentru destindere, colaborare și pacea mondială" [35].

Înfățișînd esența pozițiilor teoretice, principiale ale partidului nostru față de complexele probleme ale mișcării comuniste și muncitorești internaționale contemporane cu noi, socotim util să ne referim în cele ce urmează — cu ajutorul forței de convingere a cîtorva exemple pe care le considerăm firești — la modul în care comuniștii din țara noastră au transpus și transpun consecvent în viață linia lor politică și pe acest tărîm.

O mărturie edficatoare a aplicării în practică de către partidul nostru a concepției sale clarvăzătoare cu privire la relațiile internaționale o reprezintă legăturile de colaborare și sprijin reciproc pe care le întreținem cu partidele comuniste și muncitorești din toate țările socialiste. Exemplul ultimilor ani în care au avut loc fructuoase contacte și tratative reciproce la cel mai înalt nivel între partidul nostru și partidele din toate celelalte țări socialiste este ilustrativ în acest sens.

Creșterea necontenită a prestigiului partidului nostru la scara mișcării comuniste și muncitorești internaționale poate fi ușor sesizată pe multiple planuri. Cu titlu de exemplu am menționa, că dacă la cel de-al IX-lea Congres au luat parte ca invitați reprezentanți ai 56 de partide comuniste, muncitorești și democratice [36], la cel de-al X-lea Congres au luat parte delegați a 66 de partide comuniste muncitorești, socialiste, democratice și antiimperialiste de pe toate continentele [37], iar la cel de-al XI-lea congres au luat parte 136 de delegații din 101 de țări, ale partidelor comuniste, socialiste, democratice, ale mișcărilor de eliberare națională și altor organizații progresiste, antiimperialiste de pe toate continentele [38].

Pe un alt plan, socotim semnificativ să amintim că între Congresele al IX-lea și al X-lea ale P.C.R., partidul nostru a avut întîlniri și a făcut schimburi de delegații cu 58 de partide comuniste și muncitorești de pe

[35] *Ibidem.*
[36] *Congresul al IX-lea al P.C.R.*, Edit. politică, București, 1965, p. 8.
[37] *Congresul al X-lea al P.C.R.*, Edit. politică, București, 1969, p. 8.
[38] *Congresul al XI-lea al P.C.R.*, Edit. politică, București, 1975, p. 88.

www.dacoromanica.ro

toate continentele [39], număr ce a crescut substanțial în anii ce au urmat. Așa, de pildă, după cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în expunerea prezentată cu prilejul semicentenarului partidului nostru, în cursul anului 1970, au avut loc întîlniri, contacte, schimburi de delegații și de informări cu 73 partide comuniste, cu 12 partide socialiste și social-democrate, cu 15 organizații reprezentînd fronturi și mișcări de eliberare națională, partide democratice și progresiste din țările în curs de dezvoltare [40].

În același context al aplicării în viață a orientărilor sale teoretice, principiale se înscriu nenumărate exemple de intervenție directă, constructivă a partidului nostru în interesul soluționării unor probleme complexe ale mișcării comuniste și muncitorești internaționale. Fără a intra în detalii, socotim util să amintim strădaniile necurmate ale partidului nostru de a contribui la îmbunătățirea relațiilor dintre Partidul Comunist al Uniunii Sovietice și Partidul Comunist Chinez, la diminuarea și lichidarea neînțelegerilor dintre ele. Pe un plan mai general, în nenumărate împrejurări, partidul nostru s-a străduit să contribuie practic la soluționarea unor probleme majore ale mișcării comuniste și muncitorești, în interesul realizării unității ei, a unei unități concepute de partidul nostru în afara oricăror divergențe și confruntări de natură să afecteze bunele raporturi dintre partide, din mișcarea comunistă și muncitorească în ansamblul ei.

În acest context, cu mare semnificație și forță de înrîurire a subliniat în repetate rînduri partidul nostru că relațiile sale cu un alt partid sau cu alte partide nu sînt și nu vor fi niciodată îndreptate împotriva altui partid sau a altor partide, ci vor fi subordonate numai și numai întăririi unității mișcării comuniste și muncitorești, internaționale. Și această precizare este cu atît mai importantă, cu cît partidul nostru — este fapt bine cunoscut — întreține relații de colaborare cu quasiunanimitatea partidelor comuniste și muncitorești practic fiind singurul partid din toate țările socialiste care întreține asemenea relații.

Totodată se cuvine a aminti în acest cadru, pozițiile constructive, de largă perspectivă adoptate de partidul nostru în timp, față de evenimentele din Cehoslovacia în 1968, față de tragicele involuții politice din Chile, față de complexele probleme ale Americii latine, Orientului apropiat și mijlociu, Asiei și Africii, față de mult disputatele probleme ale eurocomunismului, față de evenimentele nefericite intervenite cu dată recentă între China și Vietnam. De fiecare dată, partidul nostru, comuniștii din România au acționat energic cu calm și luciditate, nu s-au mulțumit doar cu observarea faptelor sau cu mimarea unei anumite atitudini, ci au adoptat poziții clare, au militat pentru transpunerea lor în viață. În contextul relațiilor internaționale atît de complexe, ai căror martori sîntem, se cuvine a sublinia, în mod deosebit, că pozițiile exprimate întotdeauna de P.C.R. au contribuit și contribuie la statornicirea unui climat rațional, care trebuie să guverneze imperativ azi mai mult decît oricînd pînă acum în lume și în raporturile dintre partidele comuniste și muncitorești în mod special, într-o etapă în care acestor partide

[39] *Congresul al X-lea al P.C.R.*, Edit. politică, București, 1969, pag. 84.

[40] Nicolae Ceaușescu, *Semicentenarul glorios al Partidului Comunist Român*, Edit. politică, București, 1971, p. 74.

www.dacoromanica.ro

le revine misiunea de mare răspundere de a iradia încredere, noi speranţe, de a oferi pretutindeni exemple pozitive, cutezătoare, de bun augur pentru cauza socialismului şi păcii pe planeta noastră.

Perioada ce s-a scurs din 1965 de la cel de-al IX-lea Congres al partidului reprezintă un interval istoriceşte relativ scurt, dar foarte bogat în realizări, o etapă în care unitatea dintre susţinerile teoretice şi acţiunea politică-practică au constituit cheia de boltă a prezenţei româneşti în mişcarea comunistă şi muncitorească internaţională.

La înfăptuirea întregii politici internaţionale a partidului nostru un rol remarcabil şi o contribuţie fundamentală, hotărîtoare a adus şi aduce tovarăşul Nicolae Ceauşescu, de numele şi activitatea sa prodigioasă fiind legate atît elaborarea cît şi traducerea în viaţă a politicii internaţionale a partidului şi statului nostru.

Consemnînd în cele de mai sus solidaritatea militantă consecventă cu care P.C.R. a susţinut de fiecare dată lupta clasei muncitoare internaţionale, diversele evenimente ale mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale, acţiunea forţelor progresiste, revoluţionare din întreaga lume sîntem datori să evidenţiem totodată faptul că în munca şi lupta noastră pentru construirea societăţii socialiste ne-am bucurat de solidaritatea, simpatia şi sprijinul clasei muncitoare internaţionale, al mişcării comuniste şi muncitoreşti, toate acestea constituind un factor însufleţitor în opera de făurire a noii orînduiri pe pămîntul patriei noastre. Noi am văzut întotdeauna în acest sprijin o expresie a relaţiilor de strînsă solidaritate militantă dintre partidul nostru şi celelalte detaşamente revoluţionare ale clasei muncitoare, ale celor ce muncesc, un izvor nesecat de ridicare pe trepte calitativ superioare a operei căreia ne dedicăm întregul efort, fără a ezita a cheltui oricîtă energie, cu patos revoluţionar, cu dăruire comunistă.

În pragul celui de-al XII-lea Congres al partidului nostru, întregul popor român, mai strîns unit decît oricînd în jurul partidului comunist, al tovarăşului Nicolae Ceauşescu, îşi manifestă cu fermitate hotărîrea de a realiza la cotele cele mai înalte ale răspunderii comuniste Programul făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi al înaintării României spre comunism, hotărîrea de a-şi aduce întreaga contribuţie la lupta pentru triumful cauzei socialismului şi păcii, a independenţei şi progresului pe planeta noastră.

LA COLLABORATION ET LA SOLIDARITÉ INTERNATIONALE DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN AVEC LES PARTIS COMMUNISTES ET OUVRIERS, AVEC LES PARTIS SOCIALISTES ET DÉMOCRATES, AVEC LES FORCES PROGRESSISTES RÉVOLUTIONNAIRES DU MONDE ENTIER

RÉSUMÉ

Dans l'article on présente la manière dont le Parti Communiste Roumain, en dirigeant la vaste œuvre d'édification du nouveau régime dans notre pays, remplissant ses obligations suprêmes envers le peuple et agissant dans l'esprit des riches traditions de notre mouvement ouvrier,

www.dacoromanica.ro

révolutionnaire et démocratique, a développé et continue de développer toujours davantage la collaboration et la solidarité internationale avec les partis socialistes et démocrates, avec les forces sociales progressistes, révolutionnaires du monde contemporain, militant fermement, dans un esprit de suite, pour le renforcement de leur unité et de leur cohésion, en tant que facteur déterminant du progrès de la société, de la défense de l'indépendance et de la souveraineté des nations, de la solution des problèmes importants du monde contemporain.

L'auteur aborde cette problématique majeure avec une référence directe à l'étape inaugurée en 1965 par le IX^e Congrès du Parti Communiste Roumain qui acquiert aujourd'hui de nouvelles valences et accomplissants dans la conséquence avec laquelle le P.C.R. agit sur le plan de sa politique internationale.

Consignant la solidarité militante, conséquente, avec laquelle le P.C.R. a soutenu la lutte de la classe ouvrière internationale, l'action des forces progressistes révolutionnaires dans le monde entier, l'article fait ressortir également le fait que dans le travail et la lutte pour l'édification de la société socialiste, le peuple roumain a joui de la solidarité, de la sympathie et de l'appui de la classe ouvrière internationale, du mouvement communiste et ouvrier, tout ceci constituant un facteur stimulant dans l'œuvre d'édification du nouveau régime en Roumanie. Cet appui — affirme l'auteur — constitue une expression des rapports d'étroite solidarité militante entre le P.C.R. et les autres détachements de la classe ouvrière, des travailleurs, une inépuisable source d'élévation à un échelon supérieur de l'œuvre d'édification du socialisme et du communisme en Roumanie.

A la veille du XII^e Congrès du Parti Communiste Roumain, le présent article constitue un hommage rendu à la prestigieuse activité déployée par le P.C.R. sur le plan international et surtout à l'inspirateur de cette activité dynamique et efficiente, le président Nicolae Ceaușescu.

www.dacoromanica.ro

PREOCUPĂRI ŞI SOLUŢII ÎN DOCUMENTELE PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN PENTRU ÎNTĂRIREA POLITICO-ORGANIZATORICĂ A RÎNDURILOR SALE ÎN ANII 1921—1939

DE

FLOREA NEDELCU

Crearea la 8 mai 1921 a Partidului Comunist Român, partid de tip nou, avînd la bază ideologia marxist-leninistă, a reprezentat un moment de cea mai mare importanţă în istoria proletariatului din România.

Este cunoscut faptul că datorită intervenţiei brutale a forţelor represive, Congresul I de constituire a P.C.R. a fost nevoit să-şi întrerupă lucrările. Majoritatea militanţilor comunişti care votaseră transformarea Partidului Socialist în Partid Comunist şi afilierea la Internaţionala Comunistă au fost arestaţi şi deferiţi justiţiei.

În această situaţie, punctele nedezbătute de pe ordinea de zi a Congresului I, între care şi problemele organizatorice, au constituit obiectul Congresului al II-lea al P.C.R., care şi-a desfăşurat lucrările în octombrie 1922. Deschiderea dezbaterilor a fost precedată de ample discuţii teoretice publicate în presa partidului, care evidenţiau preocupările militanţilor de frunte ai mişcării revoluţionare pentru organizarea partidului pe bazele centralismului democratic, pentru asigurarea unităţii sale interne şi, totodată, pentru asigurarea unei legături strînse cu masele largi populare. Combaterea curentelor „federaliste" care avansau ideea organizării P.C.R. pe principii regionaliste, sau a celor „centriste" care tindeau la transformarea partidului într-o grupare închistată, sectară, precum şi grija de a se alege organe de conducere centrale formate din cele mai înaintate elemente, capabile să organizeze şi să conducă lupta proletariatului, a maselor muncitoare pentru transformarea revoluţionară a societăţii româneşti, au relevat existenţa în ansamblul activităţii P.C.R. şi a preocupărilor pentru întărirea organizatorică a Partidului Comunist Român.

„Principiul federalist — sublinia Timotei Marin, activist şi teoretician de seamă al P.C.R. — nu poate fi pus la baza organizării partidului. Din contră, se impune pentru crearea Partidului Comunist Român, aplicarea cea mai severă a principiului centralist. Fără centralizarea cea mai încordată nu poate fi organizat un partid comunist în România.

Un comitet central ales de o conferinţă regulată a partidului şi cuprinzînd elementele cele mai capabile, cu adevărat comuniste, va avea împuternicirile cele mai largi de a veghea la aplicarea principiului centralist, ca Partidul comunist să nu cadă pradă curentelor şi tendinţelor cen-

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 32, nr. 10, p. 1841—1869, 1979.

www.dacoromanica.ro

triste ce se ridică din sînul lui, ca să-l menţină viguros în acţiunile sale. Dar aplicarea greşită a acestui principiu centralist poate să provoace crize de altă natură în dauna partidului. Dacă Comitetul Central rămîne izolat de masa mare a membrilor de partid, dacă se foloseşte de drepturile sale în mod discreţionar, fără să ţină cont de părerea majorităţii membrilor de partid, atunci aplicarea aceasta greşită a principiului centralist duce la formarea unei clici conducătoare îndepărtată de masa mare de membri de partid, duce la stabilirea sistemului personal şi arbitrar în Partidul Comunist, într-un cuvînt la dezorganizarea, slăbirea mişcării comuniste" [1].

Congresul al II-lea al P.C.R. a avut, între altele, importanţa de a fi pus bazele vieţii statutare a P.C.R., fundamentată pe principiile organizatorice marxist-leniniste. Astfel, Congresul a adoptat Statutul partidului şi a ales organele sale de conducere: Comitetul Central, Comisia de control [2] ş.a. Secretar general al C.C. al P.C.R. a fost ales Gheorghe Cristescu.

Făurirea Partidului Comunist Român — partid revoluţionar de tip nou — a intensificat în mod considerabil lupta revoluţionară a proletariatului şi a celorlalte categorii sociale exploatate; organizată şi îndrumată de Partidul comunist, clasa muncitoare a fost prezentă şi a participat activ la toate evenimentele mai importante pe plan naţional, s-a situat în fruntea luptei maselor pentru progres social. Aceasta a determinat clasele exploatatoare, forţele politice reacţionare ale burgheziei şi moşierimii să adopte încă de la început măsuri brutale, represive împotriva comuniştilor, a activiştilor revoluţionari legaţi de idealurile clasei muncitoare care-şi propuneau răsturnarea regimului burghez şi instaurarea pe cale revoluţionară a orînduirii lipsite de exploatare.

„Încă din primii ani ai existenţei sale — releva tovarăşul Nicolae Ceauşescu, cu prilejul celei de-a 45-a aniversări a creării P.C.R. — partidul comunist a fost nevoit să înfrunte prigoana dezlănţuită de clasele dominante. Din rîndurile partidului au căzut în lupta revoluţionară, răpuşi de gloanţele plutoanelor de execuţie, exterminaţi în temniţe mii şi mii de luptători revoluţionari" [3].

Dar cu toată teroarea dezlănţuită, clasele dominante nu au reuşit să înfrîngă voinţa de luptă a comuniştilor şi a celorlalţi patrioţi. În aceste condiţii, conducerea partidului a manifestat o preocupare permanentă pentru întărirea organizatorică şi apărarea cadrelor sale [4]. Astfel, la începutul lunii ianuarie 1924 au fost publicate instrucţiunile pentru consolidarea Partidului Comunist care prevedeau adoptarea urgentă a măsurilor de constituire a secţiilor şi grupărilor comuniste în toate localităţile ţării, recrutarea de noi membri, popularizarea în sînul maselor a programului partidului, ca singurul partid cu adevărat revoluţionar, apărător consecvent a libertăţilor democratice, al drepturilor tuturor celor exploataţi [5].

[1] „Ialul socialist" din 17 septembrie 1922.

[2] „Socialismul " din 15 februarie 1923.

[3] Nicolae Ceauşescu, *Partidul Comunist Român continuator al luptei revoluţionare şi democratice a poporului român, al tradiţiilor mişcării muncitoreşti din România*, Edit. politică, Bucureşti, 1966, p. 25.

[4] Olimpiu Matichescu, *Consideraţii asupra formelor folosite de P.C.R. pentru apărarea şi sprijinirea militanţilor revoluţionari întemniţaţi*, în „Anale de istorie", nr. 1/1975, p. 122—123.

[5] „Socialismul" din 6 ianuarie 1924 (art. *Instrucţiuni pentru campania de întărire a partidului*).

www.dacoromanica.ro

După cum se cunoaşte, în anul 1924 P.C.R. a fost scos în afara legii, procesul ilegalizării sale de către autorităţile burgheze desfăşurîndu-se cu începere din luna aprilie. Noile condiţii, izvorîte din statutul juridic al partidului comunist impuneau cu acuitate găsirea unor soluţii pentru reorganizarea activului său, pentru refacerea structurii sale organizatorice în conformitate cu cerinţele activităţii desfăşurate în ilegalitate.

Avînd în vedere această situaţie, circulara conducerii P.C.R. din 29 iunie 1924 cerea comuniştilor să-şi păstreze tăria şi încrederea revoluţionară, desfăşurîndu-şi în continuare cu aceeaşi energie activitatea. Circulara cerea să se ţină cu regularitate şedinţele grupelor de cartier şi de fabrică, să se asigure răspîndirea cît mai largă a presei revoluţionare, sporirea numărului membrilor de partid, plata cu regularitate a cotizaţiilor etc. [6].

În situaţia grea, deosebit de dificilă în care P.C.R. era nevoit să activeze, numeroşi fruntaşi ai partidului s-au preocupat de a da o soluţie viabilă continuării activităţii partidului, recomandînd forme noi şi metode de organizare şi de acţiune care să confere partidului comunist capacitatea de a menţine şi extinde permanent legăturile cu masele largi, potenţialul revoluţionar exprimat într-o structură organizatorică corespunzătoare realităţilor social-politice în care era nevoit să activeze. Este de remarcat că în acest cadru de confruntări de opinii şi-au făcut loc unele concepţii greşite, reminiscenţe ale unor poziţii şi curente stîngiste din perioada postbelică. În acest sens, Marcel Pauker, membru al Biroului Politic al C.C. al P.C.R., plecînd de la aprecierea eronată, că la începutul anului 1924 „Europa se găseşte într-o nouă perioadă revoluţionară, în pragul luptei revoluţionare" iar „România merge (cu restul Europei) spre o criză revoluţionară apropiată" [7], considera ca fiind inutile discuţiile asupra unor „forme statutare", „răspunderii personale", „metode de propagandă", iar „propria lui (a P.C.R. *n.n.*) închegare organizatorică n-ar avea o importanţă mai mare decît dezvoltarea spiritului de organizare şi pregătire pentru depărtate eventualităţi" [8]. Negînd activitatea partidului în mase, legăturile acestuia cu păturile sociale exploatate, practică pe care o definea ca reprezentînd o „sindicalizare" [9] şi o negare a spiritului revoluţionar al P.C.R., Marcel Pauker considera în mod simplist că pentru a înfăptui revoluţia în România, proletariatul avea nevoie de o singură condiţie: „voinţa de a învinge, voinţa de a cuceri puterea politică, răsturnînd cu orice preţ puterea oligarhiei stăpînitoare" [10].

Nu mai puţin dăunătoare erau şi concepţiile potrivit cărora activitatea practică ca şi structura internă a P.C.R. trebuiau să fie exclusiv „legaliste", negîndu-se astfel totalitatea formelor şi metodelor de luptă.

Situîndu-se pe poziţii realiste, revoluţionare, pe baza analizei profunde a situaţiei social-politice interne în care îşi desfăşurau activitatea, numeroşi militanţi: Gh. Cristescu, David Fabian, Gh. Niculescu-Mizil, Timotei Marin ş.a. au subliniat în repetate rînduri necesitatea fortificării structurii organizatorice a partidului pe nuclee solide, cu o structură

[6] „Lupta socialistă" din 29 iunie 1924.
[7] „Socialismul" din 5 martie 1924.
[8] Ibidem.
[9] „Socialismul" din 7 martie 1924.
[10] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

socială preponderent muncitorească, în special proletariatul din marea industrie, condiţie esenţială a viabilităţii sale politice şi a succesului în luptă.

„Baza de existenţă şi pe care să se poată dezvolta un partid comunist însă — releva în acest sens David Fabian — se găseşte tocmai în proletariatul marii industrii (...). În primul rînd deci, trebuie să înregistrăm în secţiunile noastre pe toţi lucrătorii din marea industrie care simpatizează cu partidul comunist, lucrează după parolele sale şi-l urmează în acţiunile sale (...) Schimbînd structura socială a partidului nostru (în special vorbesc de secţiunea Bucureşti), plantîndu-i rădăcinile principale în marea industrie, vom aduce — asta-i neîndoios — o viaţă nouă şi mai viguroasă în partid, vom da activităţii sale un sens, sensul adevărat, acela de a fi expresiunea şi conducătorul părţii sale celei mai importante din proletariatul român" [11].

Cerînd lichidarea grabnică a concepţiilor înguste, sectare cu privire la calitatea şi sarcinile membrului de partid despre care circulau numeroase „legende" cu privire la condiţiile şi sarcinile excepţionale ce ar fi fost impuse celor dornici de a face parte din P.C.R., Gh. Niculescu-Mizil, secretar al secţiunii Bucureşti al P.C.R., sublinia necesitatea ca în rîndurile partidului să fie înregistrat un număr de membri proporţional cu numărul total al proletarilor din România; aceasta, ca o condiţie fundamentală de avangardă şi exponent al clasei muncitoare.

„Muncitorii fabricilor, uzinelor, minelor, sondelor, muncitorii ogoarelor — arăta Gh. Niculescu-Mizil — trebuie să intre în partidul comunist fără nici o rezervă şi fără nici o piedică.

Pe uşile partidului să intre ei. Pe ferestrele partidului să intre curata conştiinţă, nealterată de interesele meschine, să intre disciplina proletariatului, iar atmosfera de fabrică şi uzină să se simtă pretutindeni în partidul nostru.

Astfel îi şade bine unui partid comunist, astfel poate activa el cu succes pentru triumful cauzei proletare" [12].

Imediat după scoaterea sa în afara legii, Partidul Comunist Român a adoptat rapid şi eficient o serie de măsuri politice şi organizatorice menite să-i confere, în noile condiţii de conspirativitate, capacitatea de a-şi apăra cadrele şi, în acelaşi timp, de a-şi asigura legătura cu masele largi populare. Între aceste măsuri, direcţionate pe diverse planuri, preocuparea pentru întărirea structurii sale interne organizatorice a constituit una din principalele sarcini ale muncii de partid, apreciată în numeroase documente ca reprezentînd condiţia fundamentală a continuării luptei revoluţionare.

„Scopul final al partidului nostru — sublinia Rezoluţia asupra organizării adoptată de Congresul al III-lea al P.C.R. din august 1924 — este doborîrea dominaţiei burgheze, cucerirea puterii de către clasa muncitoare, înfăptuirea comunismului.

Sarcinile nemijlocite sînt: cucerirea majorităţii clasei muncitoare prin participarea activă la lupta zilnică a maselor muncitoare şi conducerea acestei lupte. Aceasta poate fi realizată numai printr-o legătură

[11] „Socialismul" din 23 ianuarie 1924 (art. *Structura socială a partidului*).

[12] „Socialismul" din 2[illegible] (art. *Viaţa internă a partid*).

www.dacoromanica.ro

strînsă a organizației noastre de partid cu masele muncitorești în fabrici (celula de întreprindere)" [13].

Documentele Congresului al III-lea al P.C.R. precizau că celulele pe fabrici reprezentau temelia organizației de partid, ea cuprinzînd totalitatea comuniștilor care lucrau în respectiva întreprindere.

„Temelia organizației de partid — precizau documentele Congresului — o constituie celulele clădite pe fabrică, toți comuniștii care lucrează într-o fabrică anumită trebuie să aparțină celulei de fabrică a acestei fabrici (în fabricile unde lucrează unul pînă la doi membri de partid, aceștia sînt încorporați celulei de fabrică apropiate care trebuie să întindă munca sa asupra tuturor fabricilor din apropiere în care lipsesc celulele)" [14]. În cazul în care muncitorii erau concediați devenind șomeri, ei continuau să rămînă membri ai celulei fabricii în care au lucrat. Lucrătorii neîncadrați erau organizați în celule de străzi sau celule în apropierea marilor întreprinderi [15]. Fixînd sarcinile celulelor de fabrică, Congresul al III-lea sublinia: „Centrul de greutate al muncii politico-organizatorice a partidului trebuie să fie mutat în celulele de fabrică. Celula trebuie, conducînd lupta maselor muncitoare pentru nevoile lor zilnice, să conducă masele muncitoare la lupta pentru înfăptuirea dictaturii proletare. De aceea, celula trebuie să discute la timp orice chestiune politică sau economică ce agită masele muncitoare, să-și stabilească precis punctul de vedere și să analizeze orice conflict ce ia naștere în fabrică. Celula trebuie să arate muncitorilor drumul la dezlegarea revoluționară a chestiunilor și să ia, ca cea mai conștientă și activă parte a clasei muncitoare, conducerea luptei în mîinile sale" [16].

Celulele de fabrică organizau agitația și propaganda în masele muncitorești fără de partid, se preocupau de pregătirea politică a muncitorilor ce urmau să fie atrași în rîndurile partidului, difuzau literatura politică și presa revoluționară, acționau pentru încheierea frontului unic proletar în lupta pentru obținerea revendicărilor politice și economice, împotriva exploatării regimului burghez. În același timp, membrii celulelor comuniste din fabrici aveau sarcina de a-și continua activitatea în cadrul șomerilor, a proletarilor agricoli, în zonele unde domiciliau, prin campanii de propagandă și de educație, în cluburi, societăți etc. [17].

Un moment de o deosebită importanță în viața partidului și, în special, în definirea principiilor organizatorice, l-a constituit Plenara Comitetului Central și a Comisiei Centrale de control din iulie 1925. Subliniind faptul că în noile condiții de după ilegalizare celulele de fabrică constituiau „cea mai bună organizare, care dă posibilitatea Partidului comunist de a fi și în momentele celor mai grele persecuțiuni în strîns contact cu masele muncitoare și de a putea conduce și atunci luptele lor legale" [18], documentele Plenarei apreciau că: „Nucleul (de întreprindere — *n.n.*) este primul organ prin care p(artidul) c(omunist) intră în contact cu masele muncitoare, prin el duce p(artidul) c(omunist) acțiunile

[13] Arhiva Institutului, de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. (în continuare Arhiva I.S.I.S.P.), cota a VIII-3, p. 17.
[14] Ibidem.
[15] Ibidem.
[16] Ibidem.
[17] Ibidem.
[18] Ibidem, cota Ab IX-14, p. 16—17.

www.dacoromanica.ro

de masă, prin el își realizează politica și tot prin el capătă partidul membrii noi. De asemenea — concluzionau documentele — reorganizarea partidului pe baza nucleelor de fabrică — și acolo unde sînt întreprinderi mari pe nuclee de stradă sau cartiere — este sarcina organizatorică cea dintîi, cea mai importantă și cea mai grabnică" [19].

Menționînd rolul important jucat de Congresele al II-lea și al III-lea al P.C.R. în crearea și întărirea continuă a organelor centrale de conducere ale partidului în fortificarea capacității revoluționare a acestuia, Plenara a atras atenția întăririi partidului cu elemente muncitorești, bine pregătite și hotărîte, însuflețite de eroismul proletar, capabile de a fi gata în orice moment de a face sacrificii pentru interesele partidului și ale luptei de dezrobire a clasei muncitoare. „Educatori, organizatori, instructori și conducători ai luptelor maselor muncitoare în condițiile grele ale ilegalismului și cu scopul limpede al pregătirii și îndeplinirii revoluției politice — relevau documentele plenarei — iată cadrele de care are nevoie p(artidul) c(omunist) român [...]. Pregătirea conștientă, sistematică și îngrijită și ridicarea din sînul muncitorimii a elementelor destoinice, dîndu-se posibilitatea și prilejul de a-și dezvolta și aplica forțele în munci de partid de o importanță tot mai mare, — iată cum se va înlesni crearea acestor cadre. Înlăuntrul partidului, ca un schelet de care se prind mușchii săi, ca o armură de fier a construcției sale, trebuie creat un aparat al partidului, viguros și elastic, acomodabil nevoilor sale din diferite momente" [20]. Precizînd necesitatea respectării centralismului democratic ca principiu organizatoric fundamental, documentele Plenarei arătau necesitatea respectării democrației interne de partid, concretizată prin libertatea de critică, egalitatea între membrii, stimularea inițiativei individuale, în același timp, cu o disciplină de fier a cărei necesitate intransigentă era impusă de grelele condiții de ilegalitate în care comuniștii erau nevoiți să acționeze.

„Condițiunile ilegalității — releva în acest sens un document al conducerii P.C.R. — impun însă în același timp și o disciplină mult mai severă și necruțătoare, (...) căci fără disciplină de fier nu se poate duce cu succes lupta hotărîtă contra claselor stăpînitoare, și numai călirea și oțelirea membrilor în luptele zilnice va asigura această disciplină de fier, fără de care izbînda este imposibilă" [21].

Trebuie subliniat faptul că, paralel cu preocupările de întărire politico-organizatorică a rîndurilor sale, Partidul Comunist Român s-a preocupat constant și de întărirea organizațiilor revoluționare de masă, aflate sub conducerea sa — Sindicatele unitare, Uniunea Tineretului Comunist, Ajutorul roșu, Cercul femeilor comuniste,— fapt care a dus la dezvoltarea acțiunilor acestora în rîndul maselor exploatate, la întărirea legăturilor cu acestea, a prezenței active și hotărîte a P.C.R. în rîndul maselor, păturile sociale supuse exploatării regimului burghez.

Preocupat permanent pentru asigurarea unității sale, în condițiile intensificării terorii și a acțiunilor represive ale autorităților, conducerea Partidului Comunist Român a găsit și a aplicat diverse forme și metode

[19] Ibidem p. 16—19; vezi și *Buletinul Partidului Comunist din România. Despre ședința plenară a Comitetului Central.* 1—4 decembrie 1925, în „Bolșevismul" din decembrie 1925.
[20] Arhiva I.S.I.S.P., cota Ab IX—14.
[21] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

elastice de activitate a comuniştilor în cadrul organizaţiilor de masă, sau aflate sub influenţa sa. Între aceste organizaţii se remarcă prin activitatea sa Blocul Muncitoresc-Ţărănesc, îndeosebi în anii 1925 — 1926, cînd unii reprezentanţi ai săi au fost aleşi consilieri comunali. Un succes notabil al Blocului l-a reprezentat şi alegerea, în anul 1931, cu prilejul alegerilor parlamentare, a 5 deputaţi comunişti în Adunarea deputaţilor.

Declanşarea crizei economice în anul 1929, cu repercusiuni deosebit de grave asupra situaţiei clasei muncitoare şi a păturilor sociale exploatate, a ridicat în faţa partidului comunist, paralel cu unele probleme de orientare tactică, şi adoptarea unor măsuri organizatorice capabile să-i întărească structura, să-l facă apt de a fi ceea ce, în mod obiectiv, situaţia i-o cerea aceea de a fi detaşamentul de avangardă revoluţionară, conducătorul marilor bătălii de clasă care se profilau. „Între politica şi tactica unui partid comunist, pe de o parte, şi organizarea lui, pe de altă parte, — releva organul teoretic al P.C.R. „Lupta de clasă" — există o strînsă şi indespărţibilă legătură organică. De aceea, Lenin sublinia fără încetare pericolul de a cădea în extreme, de a face politică şi numai politică, uitînd de necesitatea întăririi organizatorice a partidului, — sau, invers, de a suspenda munca politică a partidului pînă cînd vom reuşi a crea mai întîi o organizaţie puternică"[22]. Pe această linie, organul teoretic al P.C.R. cerea lichidarea grabnică a unor manifestări stîngiste din activitatea partidului şi întărirea legăturilor sale cu masele largi populare, înfăptuirea frontului unic muncitoresc. Cheia succesului o constituia întărirea celulelor de partid existente, în special în fabrici şi uzine şi crearea a noi nuclee comuniste, modificarea compoziţiei sociale prin infuzia cu elemente muncitoreşti [23].

„Ceea ce este necesar — sublinia aceeaşi publicaţie — e o convingere fermă că partidul trebuie întărit prin atragerea de noi membrii din sînul clasei noastre, clasei proletare, prin crearea de organizaţii noi, prin munca pe care o vom depune în această direcţie pentru activizarea tuturor membrilor de partid. Recrutarea de noi organizaţii nu înseamnează numai o întărire cantitativă a partidului, ea trebuie să fie şi o [...] înrădăcinare a lui în întreprinderile mari din industrie, metalurgie, chimie, transport. Prin aceasta vom atinge şi o îmbunătăţire a compoziţiei sociale a partidului" [24].

Pe linia preocupărilor de întărire organizatorică a rîndurilor partidului „Lupta de clasă", a publicat o serie de documente teoretice [25], care, plecînd de la concepţia marxist-leninistă de organizare a partidului revoluţionar, au militat pentru strîngerea rîndurilor partidului în focul luptelor de clasă din anii crizei, eliminarea influenţelor stîngiste şi oportuniste, întărirea unităţii clasei muncitoare, şi pe această bază, a frontului unic a celor exploataţi, împotriva regimului burghez. „Toţi membrii partidului — se menţiona în « Sarcinile actuale ale P.C. în munca sa organizatorică » — trebuie să fie preocupaţi de restabilirea unităţii. Este necesar ca imediat să se reia legăturile, restabilind aparatul conspirativ al partidului, întărind

[22] „Lupta de clasă", nr. 10—11 din 1929, p. 52—59.
[23] Ibidem.
[24] Ibidem.
[25] „Lupta de clasă" nr. 14—15 din 1929, *Despre programul Partidului Comunist din România; Pericolul de dreapta în partidul nostru;* nr. 18—19 din 1930, *Sectarismul de „stînga" în Partidul Comunist Român.*

www.dacoromanica.ro

munca și organizațiile de masă muncitorești. Această sarcină poate fi înfăptuită numai prin condiția unei lupte nemijlocite, contra manifestărilor recidive ale fracționismului cît și contra manifestărilor stîngii, și cu deosebire a oportunismului de dreapta" [26]. În concepția conducerii partidului, sarcinile celulelor de întreprindere dobîndeau dimensiuni hotărîtoare în obținerea succesului în marile bătălii de clasă declanșate de proletariatul român în fruntea maselor exploatate. „În afară de celulă — precizau documentele — nu există membru de partid" [27]. Legarea strînsă de cererile zilnice ale muncitorilor, necesitate stringentă ca membrii celulelor să-și desfășoare activitatea în atelierele principale, acordarea unei largi independențe tactice celulei, în funcție de condițiile locale de activitate, concretizată în studierea conjuncturii sociale și adaptarea rapidă a celor mai eficiente mijloace și căi politice și organizatorice în declanșarea, mobilizarea și conducerea luptelor greviste, sînt numai cîteva din măsurile urgente pe care P.C.R. trebuia să le transpună în practica luptei revoluționare [28].

Documentele programatice votate de către Congresele II, III și IV precum și alte materiale teoretice ale P.C.R. publicate în această perioadă, evidențiază, între altele, aspecte de ordin tactic și strategic, eforturile depuse în vederea consolidării organizatorice și întăririi legăturilor partidului cu masele largi. Cu toate acestea, o serie de factori din interiorul mișcării — cum ar fi unele reminiscențe stîngiste — precum și unele măsuri represive afectau activitatea Partidului comunist, au îngreuiat transpunerea în viață a principiilor organizatorice și programatice adoptate, găsirea unor forme cît mai corespunzătoare realităților social-politice interne. La aceasta s-au adăugat practicile dăunătoare ale Cominternului de a numi în conducerea partidului oameni din afara țării, străini de realitățile și tradițiile poporului român, și de a impune teze și lozinci necorespunzătoare situației din România, fapt care a adus daune serioase vieții de partid în general și în special structurii sale organizatorice. Pe acest fond, au izbucnit luptele fracționiste în anul 1929 care, așa după cum aprecia tovarășul Nicolae Ceaușescu :„au dezorganizat grav activitatea partidului, aducîndu-l la un pas de lichidare tocmai în perioada ofensivei capitaliste împotriva maselor populare, în ajunul unor mari bătălii de clasă" [29].

Etapă importantă în dezvoltarea Partidului Comunist Român, Congresul al V-lea, desfășurat în decembrie 1931, a stabilit pe baza unei analize mai temeinice, linia strategică și tactică a partidului. În conformitate cu aprecierile Congresului, România se afla în fața desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice, rolul hotărîtor în conducerea transformărilor revoluționare revenind proletariatului, în alianță cu țărănimea muncitoare.

Avînd în vedere avîntul luptei revoluționare din acea vreme, perspectiva dezvoltării acesteia, în condițiile accentuării exploatării maselor muncitoare, Congresul a apreciat că era necesar să se intensifice eforturile în direcția înfăptuirii frontului unic muncitoresc, preconizînd noi forme de organizare și de luptă ale maselor largi populare.

---

[26] Ibidem, nr. 18—19, octombrie 1930, p. 25—28, *Sarcinile actuale ale P.C. în munca sa organizatorică.*

[27] Ibidem.

[28] Ibidem.

[29] Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 29.

www.dacoromanica.ro

Dat fiind faptul că partidului comunist i se ridicau noi probleme în împrejurări impuse de agravarea situaţiei proletariatului, ţărănimii, păturilor mijlocii, intelectualităţii şi altor categorii sociale, Congresul a adoptat şi o serie de măsuri menite a-i întări unitatea rîndurilor sale, a-i mări capacitatea de a conduce cu succes marile bătălii de clasă aflate în plină desfăşurare [30]. Astfel, documentele Congresului subliniau necesitatea consolidării compoziţiei proletare a partidului, paralel cu lărgirea şi întărirea reţelei organizaţiilor de partid la sate; pătrunderea mai activă în întreprinderile din marile centre industriale (Valea Jiului, Valea Prahovei, Reşiţa, Valea Trotuşului, Valea Mureşului) şi sporirea activităţii în rîndurile ceferiştilor; lichidarea tendinţelor separatiste şi regionaliste din interiorul partidului; lichidarea luptei fracţioniste, excluderea grupărilor şi întărirea unităţii; combaterea abaterilor de stînga sau dreapta şi stabilirea unei conduceri centralizate; adîncirea vieţii ideologice a întregului partid şi ridicarea nivelului ideologic al întregului activ al partidului etc. [31]. „Celula de fabrică şi uzină — preciza documentele Congresului — trebuie să devină baza principală organizatorică a partidului" [32].

Perioada care a urmat a înregistrat numeroase acţiuni revoluţionare ale proletariatului organizat şi condus de partidul comunist. Un rol deosebit de important l-au avut în aceste acţiuni celulele comuniste din fabrici şi ateliere care au constituit nuclee de coalizare a tuturor organizaţiilor muncitoreşti, unite în front unic. Aceasta s-a concretizat printr-o largă formă de organizare; pe prim plan s-au impus comitetele de grevă şi comitetele de acţiune, incluzînd muncitorii comunişti, social-democraţi, socialişti, socialişti-independenţi şi fără de partid, uniţi în focul luptei revoluţionare.

În confruntările de clasă din anii crizei, care aveau să culmineze cu marile bătălii revoluţionare ale ceferiştilor şi petroliştilor din ianuarie — februarie 1933, s-au întărit legăturile partidului cu masele; au crescut rîndurile sale, în special din masele cele mai combative ale clasei muncitoare; a sporit rolul elementelor muncitoreşti în partid, în conducerea sa; s-a extins considerabil influenţa comuniştilor în mase, s-a ridicat prestigiul politic al P.C.R., care şi-a îmbogăţit experienţa de luptă revoluţionară [33].

[30] Arhiva I.S.I.S.P., cota Ab. XVI-3, p. 30—32.

[31] Ibidem, p. 40—43.

[32] Ibidem, p. 30—32.

[33] „Fiecare organizaţie de partid, fiecare celulă de întreprindere — sublinia Rezoluţia Plenarei lărgite a C.C. al P.C.R. din 13 iulie 1933 — trebuie să înveţe din experienţa luptelor din februarie arta de a organiza, a influenţa şi *conduce independent mişcările de masă*. În împrejurările de astăzi — ale înăspririi luptei de clasă — partidul trebuie încă din timpul pregătirii grevei să ducă agitaţie în mod insistent pentru greva generală şi *s-o pregătească din punct de vedere organizatoric*, folosind larg acele forme care s-au aplicat în februarie (. . .) *Lozinca luptei pentru comitetele de fabrică — lozinca principală a luptelor apropiate ale proletariatului*. Luptele din februarie au arătat în mod evident că detaşamentele proletare înaintate s-au pătruns de importanţa colosală a cuceririi *comitetelor de fabrică* ca a unei reprezentanţe permanente — recunoscute de către administraţia uzinei — a intereselor muncitorilor din acea uzină. Cucerirea comitetelor de fabrică ridică gradul de organizare a mişcării; măreşte forţa de rezistenţă a clasei muncitoare faţă de atacurile zilnice indirecte împotriva muncitorilor. Comitetul de fabrică, cum arată experienţa atelierelor de la „Griviţa" a fost considerat de către muncitori şi de către guvern ca „Sfaturi ale aleşilor muncitorimii". Şi într-adevăr la un nivel şi mai înalt al mişcării ele pot să devină germenul sfaturilor aleşilor muncitorimii. De aceea partidul trebuie să popularizeze în modul cel mai larg lozinca luptei pentru comitetele de fabrică şi s-o pună ca o cerinţă concretă în toate grevele". *(Documente din istoria Partidului Comunist Român*, ed. a II-a, E.S.P.L.P., 1953, p. 199—200.)

www.dacoromanica.ro

„În vîltoarea luptelor — releva tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu prilejul celei de-a 45-a aniversări a creării P.C.R. — s-au format și s-au călit numeroși activiști și militanți revoluționari, cadre legate de clasa muncitoare, de interesele și năzuințele poporului nostru, care au jucat un rol important în organizarea și conducerea luptelor de clasă din anii următori în înfăptuirea insurecției armate, în construcția societății socialiste" [34].

Perioada care a urmat anului 1933, a însemnat o etapă de luptă și sacrificii în încleștarea cu forțele cele mai reacționare în frunte cu organizațiile fasciste, cu numeroase pilde de eroism date de comuniști, pentru apărarea suveranității și independenței naționale, a libertăților democratice grav periclitate de imperialismul nazist și agentura acestuia în România, Garda de fier. Înfruntînd numeroase greutăți și piedici, Partidul Comunist Român a acționat cu perseverență pe linia îmbunătățirii structurii sale organizatorice a disciplinei interne de partid [35] cu conștiința faptului că de maniera în care era realizat acest obiectiv depindea într-o considerabilă măsură capacitatea sa de a conduce lupta maselor muncitoare pentru drepturi și libertăți democratice, pentru o viață mai bună, mai demnă.

În aceste condiții, Plenara C.C. al P.C.R. din februarie 1935, care a pus bazele concepției Partidului Comunist Român în problemele făuririi unei largi concentrări de forțe social-politice capabilă să opună ascensiunii pericolului fascist în România, atrăgea atenția necesității lichidării grabnice a slăbiciunilor și neajunsurilor organizatorice ale partidului.

„P.C.R. — remarcau documentele Plenarei — a înregistrat în ultimii ani pe baza liniei politice, în fond juste, unele succese (conducerea unui șir de lupte economice, campania de masă în jurul procesului ceferiștilor etc. (...) Totuși, pentru a îndeplini sarcinile uriașe puse în fața partidului e nevoie să se încordeze toate forțele în scopul învingerii unor slăbiciuni și neajunsuri organizatorice (...)" [36].

Între sarcinile organizatorice cele mai importante care trebuiau să stea în fața partidului, Plenara menționa următoarele : accentuarea organi-

---

[34] Nicolae Ceaușescu, *op. cit.* p. 39.

[35] „Ședința C.C. — relevau documentele ședinței C.C. al P.C.R. din aprilie 1934 — atrage atenția întregului partid, asupra acestei lipse fundamentale a muncii organizatorice în industria mare. Amintind că luptele istorice din februarie ale muncitorilor de la C.F.R. și petrol au pus în mișcare zeci de mii de proletari din industria ușoară și întreprinderile mai mici, C.C. pune ca o sarcină față de toate organele de conducere ale partidului să-și concentreze toate forțele lor în acele regiuni și localități unde există pături importante ale proletariatului pentru a atrage în rîndurile partidului elementele cele mai active și cu autoritate (. . .) C.C. pune în fața tuturor organelor de partid sarcina de a constata pricinile fluctuației specifice fiecărei organizații. De asemenea, subliniază necesitatea absolută ca, printr-o largă acțiune ideologică și prin aplicarea justă a principiilor organizatorice, conținutul calității membrului de partid să fie ridicat la nivelul care i se cuvine în rîndurile partidului și simpatizanților. Sarcina înlăturării pricinilor care provoacă fluctuație cere ca fiecare membru de partid să prețuiască membrul de partid nu ca luptător de rînd al cauzei eliberării clasei muncitoare, dar ca un soldat de avangardă care acumulează în rîndurile avangardei revoluționare experiența în conducerea luptelor de zi cu zi ale proletariatului și se înarmează pentru luptele hotărîtoare finale" (Arhiva I.S.I.S.P., cota A VIII—12, inv. 741).

[36] Ibidem, cota Ab-XIX, inv. nr. 841 (*Sarcinile apropiate ale Partidului Comunist din România, Rezoluția adoptată de C.C. al P.C.R. la sfîrșitul lunii februarie 1935*, martie 1935, Edit. C.C. al P.C.R.)

www.dacoromanica.ro

zării salariaţilor dintr-un şir important de sectoare proletare (C.F.R., industria grea, porturi şi mine), lichidarea reminiscenţelor sectariste prin intensificarea recrutării de noi membri în partid, întărirea iniţiativei şi stimularea activităţii independente a tuturor verigilor partidului, de sus pînă jos, fortificarea democraţiei interne de partid care să amplifice iniţiativa de jos, întărirea disciplinei interne de partid etc. [37].

Dispunînd de o experienţă îndelungată, îmbogăţită şi verificată în practica luptelor revoluţionare din perioada 1929 — 1933, Partidul Comunist Român a realizat în această etapă o îmbunătăţire considerabilă a compoziţiei sale sociale prin cooptarea în rîndurile sale a numeroase elemente muncitoreşti legate nemijlocit de procesul muncii, precum şi o îmbunătăţire a compoziţiei sale naţionale cu elemente patriotice ancorate în viaţa şi tradiţiile naţiunii, animată de hotărîrea de a lupta cu pasiune şi devotament revoluţionar pentru independenţa, suveranitatea şi integritatea patriei.

În această privinţă, un document al P.C.R., emis în decembrie 1935, trasa ca principale sarcini organizatorice, între altele, următoarele: „Întărirea partidului prin atragerea în rîndurile lui a elementelor încercate în luptă şi în primul rînd în întreprinderile mari şi importante din industriile: miniere, de petrol, metalurgice (...), din transporturi (C.F.R., porturi)" [38].

Acţionînd în vederea creării a numeroase organizaţii legale de masă, sau pentru asigurarea rolului conducător al partidului în sînul a o serie de organizaţii şi grupări cu caracter democratic, Partidul Comunist Român a dat ca directivă principală, apropierea de acestea şi colaborarea cu ele pe planul acţiunilor cu caracter antifascist [39], în vederea stimulării în sînul naţiunii a unui puternic curent antifascist şi antihitlerist, de rezistenţă naţională antifascistă [40]. Referindu-se la acest obiectiv al P.C.R., documentele partidului precizau: „În prezent —, cînd pericolul fascist şi al războiului sînt atît de ameninţătoare, exploatarea oricărui aliat — oricît de nehotărît, vremelnic, şovăitor ar fi el — este pentru lupta contra fascismului şi războiului de o mare importanţă" [41]. În acelaşi timp, comuniştilor li se cerea ca, în condiţiile în care desfăşurau activitatea în sînul orga-

---

[37] Ibidem.

[38] Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 150, inv. 8, f. 56—62.

[39] „Comuniştii — se menţiona într-un document al P.C.R. din februarie 1936 — vor intra şi vor munci cu cea mai mare energie în comitetele electorale din judeţele respective. Ei vor forma în fiecare sat, în fiecare cătun comitete de acţiune în care vor atrage pe bărbaţii, femeile şi tinerii cei mai energici şi mai activi pentru triumful candidatului susţinut şi pentru lupta de susţinere a revendicărilor maselor. Comitetele vor cere candidatului să se angajeze să apere şi în Parlament revendicările maselor judeţului, să combată reacţiunea şi fascismul. Comuniştii vor lua iniţiativa de a forma gărzi de apărare contra fasciştilor. Unde această iniţiativă este însuşită şi de alţii, comuniştii vor intra şi vor munci pentru organizarea lor" („Scînteia" din 7 februarie 1936, *Alegerile parţiale. Comunicat al C.C. al P.C. din România*).

[40] A se vedea: Gh. I. Ioniţă, *Pentru front popular în România*, Edit. politică, Bucureşti, 1971.

[41] Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 150, inv. 8, f. 56—62; a se vedea şi: *Comunicat al Comitetului Central al Partidului Comunist din România despre stadiul discuţiilor asupra frontului unic proletar* („Scînteia", nr. 3—4 din februarie 1936).

www.dacoromanica.ro

nizaţiilor legale de masă [42], aceştia să-şi păstreze independenţa ideologică şi organizatorică fixate neabătut pe principiile revoluţionare ale luptei de clasă.

Partidul comunist sublinia necesitatea întăririi necontenite a curentelor democratice, antifasciste în cadrul societăţii româneşti, prin lărgirea colaborării cu organizaţiile care se pronunţau şi acţionau împotriva pericolului fascist extern şi intern [43].

Moment de seamă în activitatea P.C.R., Plenara lărgită a C.C. din 7—9 iulie 1936, care a adus noi determinări calitative în concepţia P.C.R. privind structura, scopul şi locul Frontului Popular Antifascist în viaţa politică a României, în mobilizarea maselor largi pentru apărarea patriei, a relevat, între altele, necesitatea întăririi structurii organizatorice a partidului, a perfecţionării superioare a cadrelor sale.

„Numai ideologiceşte bine înarmat — subliniau documentele Plenarei — crescut şi educat în spiritul marxist-leninist, partidul nostru va putea rezolva just toate problemele curente complicate" conducînd „proletariatul român la unitate politică şi la izbînda cauzei finale" [44].

Unitatea deplină în structura internă a partidului şi legătura permanentă şi vie cu masele, reprezentau, după aprecierile documentelor Plenarei, condiţii esenţiale ale succesului Partidului Comunist Român de realizare a frontului democratic antifascist.

Anii premergători declanşării celui de-al II-lea război mondial au însemnat pentru Partidul Comunist Român o vastă campanie de masă împotriva fascismului, pentru salvgardarea intereselor supreme ale naţiunii, pentru apărarea suveranităţii şi independenţei naţionale ale României. Deşi era nevoit să activeze în grele condiţii de ilegalitate impuse de regimul dictaturii regale instituit în februarie 1938, P.C.R. a dat indicaţii tactice realiste, flexibile, corespunzătoare condiţiilor concrete în care activa. În aceste împrejurări, comuniştii au transformat unele acţiuni ale breslelor, create de dictatura regală în urma dizolvării în octombrie 1938 a sindicatelor, precum şi ale altor organizaţii oficiale sau semioficiale, în manifestaţii de masă cu caracter antifascist, imprimîndu-le o orientare hotărît combativă [45]. Între acestea, în loc de frunte se înscriu şi marile manifestaţii de la 1 Mai 1939 din Bucureşti şi din alte centre ale ţării.

Semnificativ pentru influenţa şi prestigiul P.C.R. în rîndul maselor a fost faptul că acestea au demonstrat viabilitatea orientării tactice a partidului comunist în problema înfăptuirii frontului unic proletar, muncitorii comunişti, social-democraţi, socialişti-unitari participînd în comun la acţiuni. Totodată, marile demonstraţii de la 1 Mai 1939 au fost o puternică

[42] „Pentru realizarea cu succes a Frontului popular antifascist — releva Hotărîrea C.C. al P.C.R. din ianuarie 1936 — este absolut necesară înlăturarea rămăşiţelor sectariste care mai împiedică legarea partidului nostru cu masele largi populare (. . .) Acest sectarism rămîne pînă acum o piedică în calea stabilirii legăturilor dintre partidului nostru şi masele largi al muncitorimii şi ţărănimii. Înlăturarea lui cît se poate de repede este condiţia necesară pentru succesul atragerii maselor populare în lupta contra pericolului fascist (...) Sarcina comuniştilor este ca pretutindeni acolo unde lucrează să lupte contra părerilor fataliste asupra inevitabilităţii venirii la putere a fascismului şi să convingă masele muncitoare, ţărăneşti şi elementele neproletare că concentrarea forţelor lor, organizate într-un front popular antifascist va înlătura posibilitatea introducerii unei dictaturi militaro-fasciste" (Arhiva I.S.I.S.P. Ab. XX-1, inv. 954).

[43] Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 150, inv. 8, f. 56—62.

[44] Arh. I.S.I.S.P., cota Ab. XX-3, inv. 956.

[45] Arhiva C.C. al P.C.R. fond 1, inv. 8, dosar 164, f. 25—43.

www.dacoromanica.ro

manifestare a voinței proletariatului, a maselor muncitoare pentru apărarea intereselor fundamentale ale poporului român, pentru independența, suveranitatea și integritatea teritorială a patriei [46].

În vederea rezolvării superioare a sarcinilor mari care se ridicau în fața națiunii, a întregului popor, Partidul Comunist Român a adoptat măsuri menite să sporească forța de mobilizare a comuniștilor, capacitatea lor de coalizare a tuturor forțelor antifasciste într-un bloc unitar antihitlerist. Astfel, documentele Plenarei a VI-a a C.C. al P.C.R. din iulie 1939 subliniau necesitatea întăririi organizatorice a partidului pe linia recrutării în partid a celor mai înaintați și activi muncitori, lichidarea decalajului dintre creșterea influenței P.C.R. în mase și ritmul sporirii numărului membrilor de partid prin cooptarea în rîndurile P.C.R. a muncitorilor care s-au situat în fruntea luptelor economice și politice, sporirea numărului celulelor comuniste în întreprinderile industriale etc. [47].

Relevînd necesitatea întăririi disciplinei interne din partid, paralel și în strînsă legătură cu sporirea influenței în masele largi populare, documentele Plenarei a VI-a subliniau că: „nici un moment nu trebuie să uităm că partidul nostru este singurul partid care luptă în mod hotărît consecvent contra fascismului, războaielor imperialiste și a actualului regim (...) . Dar întărirea disciplinei, conspirației și vigilenței nu trebuie înțeleasă în mod strîmt, ca o muncă mai restrînsă. Nimic nu e mai greșit. Dimpotrivă, rupînd cu rămășițele sectarismului, apropiindu-se de păturile largi ale muncitorimii, legîndu-se mai strîns cu întreprinderile mari și cu masele exploatate de la orașe și sate și ducînd o muncă ideologică contra tuturor curentelor fasciste și fascizante care caută să cucerească masele, noi vom întări partidul cu elementele cele mai bune din clasa muncitoare, din țărănimea săracă și dintre argați și vom mobiliza masele largi pentru apărarea partidului. Lupta pentru ridicarea disciplinei, conspirației vigilente este lupta pentru cucerirea maselor ..." [48].

Avînd în vedere sarcinile mari, deosebit de complexe care stăteau în fața partidului, necesitatea înarmării membrilor de partid cu un vast arsenal tactic care să le faciliteze accesibilitatea în mase, condiție fundamentală a izolării și lichidării organizațiilor fasciste în frunte cu Garda de fier, a organizării rezistenței întregului popor împotriva pericolului agresiunii statelor revizioniste fasciste coalizate în jurul Germaniei naziste, Partidul Comunist Român a subliniat în mod deosebit necesitatea călirii ideologice a cadrelor, realizarea unei osmoze perfecte între munca politico-ideologică și organizatorică; aceasta reprezenta în concepția partidului cheia succesului, pavăza sigură a păstrării purității partidului, a garantării unității sale [49].

[46] A se vedea, Olimpiu Matichescu, *Mărturii istorice ale unui trecut glorios — 35 de ani de la manifestările antifasciste și antirăzboinice de la 1 Mai 1939*, în „Anale de istorie", nr. 3/1974, p. 135—146.

[47] „Lupta de clasă", nr. 6, august 1939.

[48] Ibidem.

[49] „Ridicarea nivelului politic și teoretic — subliniau documentele Plenarei a VI-a a C.C. al P.C.R. din iulie 1939 — trebuie să devină o sarcină urgentă, îndeplinită zi cu zi, fără întrerupere. Membrii de partid cu o educație marxist-leninistă vor îndeplini mai ușor sarcinile care stau în fața partidului nostru. Prin diferite mijloace: cursuri, ședințe speciale ale celulei, prelucrarea individuală a materialului, prin discuții politice și diferite organizații legale, trebuie luptat pentru înarmarea întregului partid cu teoria revoluționară ..." („Lupta de clasă", nr. 6, din august 1939).

www.dacoromanica.ro

„Dacă munca de propagandă — sublinia un document teoretic al al partidului în august 1939 — nu este bine organizată ... aceasta înlesneşte pătrunderea influenţelor străine în partid şi dă loc la manifestări greşite şi dăunătoare a unor activişti de partid. Dacă munca noastră de educaţie marxist-leninistă a cadrelor este neglijată, cadrele încetează să se mai intereseze de perspectivele mişcării noastre, încetează să înţeleagă justeţea cauzei noastre, devin oameni lipsiţi de perspectivă, căci îndeplinesc orbeşte şi mecanic indicaţiile de sus. Atunci, întreaga noastră muncă de partid, atît cea internă de partid cît şi cea de masă, nu înaintează şi lîncezeşte" [50].

Declanşarea celui de-al doilea război mondial la 1 septembrie 1939, prin atacarea Poloniei de către Germania hitleristă, a găsit Partidul Comunist Român ancorat adînc în realităţile româneşti, cu cadrele strîns unite în încleştarea cu fascismul şi forţele reacţiunii, militînd cu consecvenţă pentru realizarea unui larg Front democratic care să antreneze toate forţele politice şi sociale nefasciste în lupta de apărare a ţării în faţa pericolului invaziei naziste. Munca îndelungată şi migăloasă de călire a cadrelor în marile bătălii de clasă sau în temniţele regimului burghez îşi arăta acum roadele. Avangardă a forţelor progresiste, Partidul Comunist Român se manifesta într-un moment crucial al istoriei poporului nostru ca cea mai consecventă forţă politică antihitleristă din România, element catalizator al tuturor grupărilor politice şi păturilor sociale antifasciste, dinamizator al luptei pentru pace şi progres social.

Extinderea conflagraţiei mondiale, şi odată cu aceasta, unele schimbări tactice şi strategice fundamentale intervenite în orientarea Comintern-ului în perioada septembrie 1939 — mai 1940, urmată de instaurarea dictaturii militaro-fasciste în România în septembrie 1940, au impus Partidului Comunist Român un complex de reorientări care s-au concretizat în adoptarea unor măsuri organizatorice cu caracter special ce se cer analizate într-un capitol distinct.

PRÉOCCUPATIONS ET SOLUTIONS DANS LES DOCUMENTS DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN CONCERNANT LE RENFORCEMENT POLITIQUE ET ORGANISATIONNEL DE SES RANGS PENDANT LES ANNÉES 1921 — 1939

RÉSUMÉ

Dès sa constitution, le 8 mai 1921, le Parti Communiste Roumain a accordé une attention particulière au renforcement politique et organisationnel de ses rangs, condition fondamentale de l'organisation et de la direction de la classe ouvrière, des larges masses exploitées dans la lutte résolue contre le joug bourgeois-agrarien, pour la démocratie et le progrès social.

Dans les conditions créées par suite de son entrée en clandestinité en 1924, la direction du parti a manifesté une préoccupation permanente

[50] Ibidem, nr. 6 din august 1939.

www.dacoromanica.ro

pour affermir les cellules du parti et protéger les cadres de celui-ci contre le danger des répressions sanglantes par la réaction et les organes d'Etat répressifs. Bien que forcés de déployer leur activité en des conditions particulièrement difficiles, de nombreux cadres du Parti Communiste Roumain se sont appliqués à donner une solution viable à la continuation de l'activité du parti, recommandant et appliquant de nouvelles formes et méthodes d'organisation et d'action à même de conférer au parti la capacité et les moyens les plus divers susceptibles de maintenir et l'élargir constamment ses liens avec les masses, le potentiel révolutionnaire exprimé dans une structure organisationnelle répondant aux réalités socio-politiques dans lesquelles il était obligé de déployer son activité.

Au cours des affrontements de classe des années de la crise, qui allaient culminer par les luttes révolutionnaires des cheminots et des ouvriers de l'industrie du pétrole de janvier-février 1933, les liens du parti avec les masses se sont renforcés, ses rangs ont grossi notamment par l'adhésion des masses les plus combatives de la classe ouvrière, le rôle des éléments ouvriers dans le parti, dans sa direction, s'est accru, l'influence des communistes parmi les masses s'est considérablement développée et l'on a assisté au rehaussement du prestige politique du Parti Communiste Roumain qui a enrichi son expérience de lutte révolutionnaire.

La période qui a suivi l'année 1933 a représenté une étape de lutte et de sacrifices dans l'affrontement avec les forces les plus réactionnaires en tête avec les organisations fascistes, où furent enregistrés de nombreux actes d'héroïsme des communistes, pour la défense de la souveraineté et de l'indépendence nationales, gravement menacées par l'Allemagne hitlérienne et l'officine de celle-ci en Roumanie, la Garde de Fer.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

REGULAMENTUL ORGANIC ŞI ORGANIZAREA ARMATEI PĂMÎNTENE ÎN MOLDOVA

DE

ANGHEL POPA

La începutul veacului al XIX-lea, principatele îşi păstrau vechea structură politică, cu particularităţi de dezvoltare generate de existenţa în formaţiuni statale distincte. Lipsiţi de armată şi domnie ca instituţii naţionale, puterea fizică şi morală a unei naţiuni [1], dar păstrîndu-şi vechea autonomie, românii se pregăteau să înfrunte tumultuosul veac.

Vehicularea ideilor novatoare ale programului revoluţiei franceze, din secolul al XVIII-lea, a dat contururi noi luptei pentru emancipare naţională în Europa [2]. Se impunea reorganizarea armatei pămîntene , care a fost şi este privită de istorici ca instrument de cea mai mare însemnătate în împlinirea năzuinţelor naţionale.

Slăbiciunea Imperiului otoman, evoluţia crizei orientale, ca şi creşterea contradicţiilor şi rivalităţilor dintre marile puteri europene „generau atitudini şi acţiuni care nu puteau ocoli principatele române, aflate ... într-o situaţie particulară. Ele au format adeseori, un obiect de anexare şi împărţire" [3].

Servind Porţii ca bază de aprovizionare şi atac vreme de peste trei veacuri, începînd cu secolul al XVIII-lea teritoriul ţărilor române va fi transformat într-un veritabil teatru de război, unde se vor confrunta în mari bătălii imperiile vecine. Ele secau resursele naturale şi creau largi posibilităţi de imixtiune a marilor puteri în treburile interne ale ţării. Se adăuga jertfa miilor de voluntari români ce participau la campaniile antiotomane [4] în speranţa obţinerii independenţei patriei.

Principatele române au urmărit cu consecvenţă realizarea emancipării naţionale [5]. Astfel, în perioada 1769 — 1830, românii au adresat marilor puteri 209 proiecte de reformă, care vizau direct sau indirect independenţa naţională. În cadrul acestora, necesitatea reorgani-

---

[1] M. Eminescu, *Conservatorii* ..., în *Opere* vol. II, *Studii şi articole politice*, Edit. „Cultura românească" , Bucureşti, 1938—1939, p. 240.

[2] A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. IV, ediţia a III-a, Edit. „Cartea românească", Bucureşti, (*t.a.*) p. 25, 45.

[3] Leonid Boicu, *Geneza „chestiunii române" ca problemă internaţională*, Edit. Junimea, Iaşi, 1975, p. 23.

[4] Ladislau Banyai, *Din tradiţiile militare comune ale poporului român cu popoarele vecine în File din istoria militară a poporului român. Studii*, vol. III, Edit. militară, Bucureşti, 1975, p. 118.

[5] Karl Marx, *Însemnări despre români* (*Manuscrise inedite*), Edit. Academiei, Bucureşti, 1964, p. 175.

www.dacoromanica.ro

zării armatei pământene — cum era şi firesc — ocupa un loc important, dată fiind funcţia acesteia de instrument cu ajutorul căruia ţara îşi putea impune programul politic şi apăra libertăţile cucerite.

Expus pentru prima dată în memoriul din 1769, cînd se solicita crearea unui corp de armată compus din 12 000 de oşteni, cavalerie şi pedestrime [6], dezideratul va fi întîlnit constant în deceniile următoare, înregistrînd o nouă creştere în memoriile adresate puterilor suzerane sau protectoare, în perioada imediat următoare după înfrîngerea revoluţiei din 1821.

În octombrie 1821, boierii moldoveni adresează un arz Porţii în care pe lîngă libertăţile revendicate, era abordată şi necesitatea înlăturării „arnăuţilor şi orînduirea de paznici pămînteni"[7]. În acelaşi sens, se exprima delegaţia din Moldova, chemată la Constantinopol [8], în urma protocolului de la Berlin, din 2/14 martie 1822, ce impunea Porţii retragerea trupelor şi restabilirea ordinii în principate [9].

În condiţiile reinstaurării domniilor pămîntene în 1822, naţiunea română va „căpăta o conştiinţă tot mai clară a revendicărilor, forţei şi unităţii sale" [10].

În acest context , vechile cereri privind reorganizarea armatei au fost reluate. În septembrie 1822, mica boierime elaborează un proiect de constituţie, numit „Proiectul cărvunarilor". Problema armatei era sintetizată în „pontul" 40, care specifica că noul organism urma să fie alcătuit numai din „plăieşii şi slujitorii ţării, iar nu altfeliu de oameni străini" [11]. O adunare obştească, prezidată de domnul Moldovei, Ioniţă Sandu Sturza, solicita Porţii, în 1824, constituirea unei armate de 4 000—5 000 de oşteni, motivînd că numai în acest fel se va constitui „un stat care să înceapă a figurarisi printre altele, un stat stăpînitor cum am fost, după privilegiile cele vechi ale ţării, adică atîrnat cu adevărat şi birnic, dar de-sine-stătător, cu pravili şi cu puterea sa" [12].

Astfel de încercări au întîmpinat opoziţia Turciei [13], dar şi a Rusiei, ultima făcînd cunoscut domnului în 1827, că „orice propunere de înnoire sau schimbare în vechile aşezăminte ale ţării a fost întotdeauna reprobate de împărat, şi că actele săvîrşite de ocîrmuirea moldovenească sînt potrivnice tratatelor existente" [14].

Aceste acţiuni au fost continuate în etapele următoare cu persuasiune, înregistrînd o ascensiune deosebită în preajma Tratatului de la

---

[6] Pentru această perioadă un studiu mult mai detaliat este efectuat de Apostol Stan, cf. *Renaşterea armatei naţionale*, Craiova, Scrisul românesc, 1979, p. 29—52.

[7] Ioan C. Filitti, *Frămîntări politice şi sociale în principatele române de la 1821 la 1828*, Bucureşti, 1932, p. 78.

[8] *Ibidem*, p. 94.

[9] *Ibidem*, p. 92.

[10] Paul Cornea, *Cultura şi literatura română în perioada paşoptistă, Curente şi tendinţe* în *Istoria literaturii române*, vol. II, Edit. Academiei, Bucureşti, 1968, p. 230.

[11] Pentru o mai largă tratare a acestor aspecte vezi articolul Dorinei Rusu, *Contribuţii privind începuturile armatei române moderne 1812 — 1830* în „Revista de istorie", tom. 31, 1978 nr. 2, p. 241 — 252.

[12] Ioan C. Filitti, *op. cit.*, p. 160.

[13] *Ibidem.*

[14] A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. XI, p. 47.

www.dacoromanica.ro

Adrianopol, cînd conceptul de armată pămînteană se va transforma în cel de armată națională.

Departe de a constitui numai obiectul memoriilor sau arzurilor, au existat și încercări de a le transpune în practică[15].

Acestor încercări de reorganizare militară, timide și nefinalizate, din cauza condițiilor politice existente, trebuie să le acordăm circumstanțe atenuante și să le analizăm cu înțelegere, chiar dacă nu au fost de lungă durată. Ele deschideau un drum, fiind completate de încercarea de reorganizare militară din perioada 1806 — 1812[16]. De această dată inițiativa aparține Rusiei, din motive lesne de înțeles, dat fiind rolul și locul pe care-l ocupau principatele în politica externă a Petersburgului[17].

Un eveniment cu consecințe dintre cele mai importante în viața politică și militară a țărilor române, care a grăbit procesul de resurecție a armatei naționale, a fost războiul ruso-turc din 1828 — 1829. Războiul izbucnește prin pătrunderea armatelor rusești în Moldova, la 25 aprilie/7 mai 1828 [18]. Cu toate asigurările date[19], intrarea trupelor țariste în țară a produs mari greutăți[20].

În conformitate cu instrucțiunile de la Petersburg, fixate înainte de declararea războiului[21], domnii au fost înlăturați[22], principatele trecînd sub administrația unui președinte plenipotențiar al celor două Divane, funcție în care a fost numit — cum specifica un ordin imperial[23] — contele Pahlen. Cu puteri nelimitate, avînd dreptul „de a face cereri extraordinare, cît de împovărătoare ar fi"[24] ... pentru țară, Pahlen reușește „ ... să camufleze uzurparea sub o aparență de consimțire națională"[25] și să subordoneze întregul potențial al celor două țări unui singur scop: aprovizionarea oștirilor țariste[26].

Înlocuirea lui Pahlen cu generalul Jeltuhin, la începutul anului 1829, a agravat și mai mult situația Principatelor.

---

[15] Vezi amănunte la Ion I. Nistor, *Primele încercări de restaurare a oștirilor pămîntene* în „Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice," seria III, tom, XXII, București, 1943, p. 15 — 33.

[16] Idem, *Un proiect de organizare a oștirilor pămîntene din 1812*, în „Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice", seria III, tom. XXII, București, 1943, p. 149 — 163.

[17] Mihai Galan, *Ocupația rusească în Moldova din anii 1828 — 1834* în „Cercetări istorice", anul X — XII (1934—1936), nr. 1, p. 197.

[18] Exceptînd armata de operații, alcătuită din 3 corpuri, se adăugau 40 000 soldați ce constituiau trupele de ocupație (A. Papadopol-Calimach, *Generalul Pavel Kisseleff în Moldova și Țara Românească, 1829 — 1834. După documente rusești*, extras din „Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice", seria II-a, tom. IX, București, 1887, p. 7).

[19] Vezi proclamația generalului feldmareșal, contele Wittgenstein, din 25 aprilie/7 mai 1828 în Ioan C. Filitti, *Principatele române de la 1828 la 1834. Ocupația rusească și Regulamentul Organic*, București (1934), p. 10.

[20] Karl Marx, *op. cit.*, p. 169; Vezi și rapoartele agenților sau consulilor francezi din principate la Radu Rosetti, *Acțiunea politicii rusești în Țările Române povestită de organele oficiale franceze*, București, 1914, p. 58 — 75.

[21] A. Papadopol-Calimach, *op. cit.*, p. 9.

[22] Datorită poziției sale, spre deosebire de domnul Munteniei, Ioniță Sandu Sturza a fost supus unui tratament deosebit (Marcel Sturdza-Săucești și Ștefan Hurmuzache, *Documente despre Ioniță Sandu Sturza* în „Revista arhivelor", an. XLIX, vol. XXXIV, nr. 4, București, 1972, p. 617).

[23] Ioan C. Filitti, *op. cit.*, p. 20.

[24] *Ibidem*, p. 21.

[25] Karl Marx, *op. cit.*, p. 117.

[26] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VIII, București, 1938, p. 335.

www.dacoromanica.ro

Înfrîngerea militară a Turciei [27] este consfinţită prin tratatul de pace de la Adrianopol din 2/14 septembrie 1829 [28]. Reluînd clauzele cuprinse în Convenţia de la Akerman, din 1826, dar într-o formă mai complexă, tratatul de pace cuprindea un „Act separat de la Adrianopole din 14 septemvrie 1829" [29], ce dezvolta articolul V din tratat, parte integrantă a acestuia [30]. Prin prevederile sale, tratatul crea condiţii favorabile pentru dezvoltarea relaţiilor capitaliste, limitînd concomitent ingerinţele Turciei, pe plan intern, în principate. Drept garanţie, pînă la plătirea despăgubirilor de război, de către Poartă, Rusia îşi menţinea armata în cele două ţări [31]. Era cel mai mare triumf al Rusiei ţariste în politica sa orientală [32], deschizînd o epocă nouă în evoluţia relaţiilor dintre cele două imperii.

Terminarea războiului a dus şi la schimbarea poziţiei Rusiei faţă de principate. Clauzele tratatului de pace privind ţările române sînt o dovadă peremptorie în acest sens, ca şi numirea lui Pavel Dimitrievici Kiselev în funcţia de „Preşedinte plenipotent al Divanurilor Moldovei şi Valahiei" [33], prin rescriptul împărătesc din 7 noiembrie 1829.

Provenind dintr-o familie nobiliară moscovită, cu o ascensiune rapidă în ierarhia militară, apreciat de ţar, pentru calităţile sale militare, diplomatice şi administrative, era omul care, în concepţia Petersburgului, trebuia „să cîştige simpatiile locuitorilor" [34], spre a transpune în practică într-o manieră definitivă politica Rusiei privind principatele.

În activitatea sa în ţările române, Kiselev şi-a adus o contribuţie însemnată, dar a beneficiat şi de un sprijin eficient din partea celor interesaţi „spre a contribui la renaşterea patriei" [35]. În această privinţă însă rolul său nu trebuie exagerat. Produs al fazei de trecere de la feudalism la capitalism, el a acţionat — şi nu se putea altfel — în conformitate cu educaţia şi poziţia sa socială, servind, în ultimă instanţă, numai şi numai interesele politice ale ţării sale.

Printre primele măsuri luate odată cu ocuparea principatelor, în 1828, a fost şi reorganizarea armatei [36]. Iniţiată prin înrolarea de voluntari în cadrul oştirii ţariste [37] — acţiune condusă de colonelul Liprandi

[27] Privind forţele beligerante şi desfăşurarea operaţiunilor militare pentru întreaga campanie, Vezi Cpt. N. I. Arghirescu, *Campania din 1828 şi 1829 dintre Rusia şi Turcia (în Europa)*, Bucureşti, 1901, 61 p.

[28] D. A. Sturdza, *Acte şi documente relative la istoria renaşterii României*, vol. 1, partea a II-a, Bucureşti, 1900, p. 318 — 325.

[29] *Ibidem*, p. 326—328.

[30] *Ibidem*, p. 321.

[31] Cf. articolul IV din „Act separat relativ la îndemnizaţiile de comerciu şi de resbel şi la evacuarea principatelor, din 2/14 septembrie 1829" *(ibidem*, p. 330—331).

[32] Sesizînd implicaţiile şi întuind consecinţele tratatului pentru Poartă, Metternich a afirmat: „răul este făcut (...) existenţa viitoare a Imperiului otoman a devenit problematică" (Leonid Boicu, *op. cit.*, p. 82).

[33] A. Papadopol-Calimach, *op. cit.*, p. 8.

[34] Karl Marx, *op. cit.*, p. 118.

[35] M. Kogălniceanu, *Opere alese*, Bucureşti, 194, p. 129.

[36] Generalul Roth solicita mitropolitului Veniamin să organizeze o gardă naţională, alcătuită din elemente tinere (Ion I. Nistor, *Organizarea oştirilor pământene sub regimul Regulamentului Organic* în „Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii istorice", seria III, tom. XXV, Bucureşti, 1943, p. 889).

[37] Gh. Platon, *Unele mărturii documentare privind voluntarii din războiul ruso-turc 1828—1829* în „Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza", Iaşi, secţ. a III-a, istorie filozofie, tom. IX, 1963, p. 175.

www.dacoromanica.ro

din Statul major al armatei — ea va primi contururi precise odată cu pacea de la Adrianopol, cînd necesitatea de a asigura ordinea internă şi de a stagna dezorganizarea din administraţie impunea crearea străjii pămînteşti sau a miliţiei naţionale, înaintea elaborării şi aplicării Regulamentului Organic.

Existenţa în Moldova — ca şi în Muntenia — a unor forţe şi posibilităţi materiale, completate de o adevărată efervescenţă spirituală, puteau duce, în noile condiţii la organizarea unei armate care să aibă la bază „cele mai vechi, mai bune şi mai solide tradiţii ale ţerii înseşi" [38].

Prin actul adiţional al tratatului de la Adrianopol, erau prevăzute instrucţiuni ce aveau să constituie, de fapt, baza juridică a formării armatei naţionale: „Pentru serviciu de carantină, ca şi pentru gardă şi campanii, şi a aplicării legilor şi regulamentelor, guvernul fiecărui principat va putea întreţine un număr de gărzi înarmate strict necesare pentru aceste diverse funcţii. Numărul şi întreţinerea acestei miliţii vor fi reglementate de către domni şi divanele lor bazîndu-se pe vechile exemple" [39].

Acestor clauze li s-au adăugat noile instrucţiuni de la Petersburg, ce subliniau că noul organism „trebuie să fie lucrarea unui regulament bine cumpănit şi deopotrivă la amîndouă provinţiile", indicînd ca număr cifra de 1 500—2 000 de oşteni pentru Moldova, sub motivul de a nu fi „la putinţă pentru ca să se ridice tot prepusul din partea stăpînirii turceşti" [40].

Pe această bază, generalul Kiselev a luat primele măsuri privind organizarea armatei. Un sprijin eficient în acest sens l-a primit din partea grupului de instructori, alcătuit din ofiţeri ruşi, veniţi în principate din mai 1829 [41] avînd ca inspector militar general al ambelor principate pe generalul Semeon Nichitici Starov [42], ajutat, pentru Moldova, de maiorul Mişcenco [43].

Prima măsură a fost concretizată în limitarea atribuţiilor hătmăniei, instituţie ce practica „precupeţia vrednică de toată ruşinea ce se unelteşte asupra tuturor dregătoriilor oşteneşti, începînd de la polcovnic pînă la cea de pe urmă cătană" [44], la funcţia de organizare, administraţie şi comandă a armatei. Ca hatman a fost numit Constantin Palade, „însărcinîndu-l şi cu organizaţia miliţiei naţionale, spre a căreia sporiu n-au lipsit a disvăli o satornică priinţă" [45].

---

[38] *N. Iorga, Istoria armatei româneşti*, vol. II, Edit. militară, Bucureşti, 1970, p. 398.

[39] D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 327; Text reprodus şi în George Ioan Lahovari, *Hărţi vechi. Geneza oştirii româneşti (1830)*, Bucureşti, 1893, p. 4.

[40] Cf. *Analele parlamentare ale României. Obştească extraordinară Adunare de revizuirea Regulamentului Organic al Moldovei. 1831*, tom. 1, partea II-a, Bucureşti, 1893, p. 39 (în continuare se va cita: *Analele parlamentare ale României*). Vezi şi „Enstrucţiunile ce au primit Comitetul din Bucureşti al Reglementului amînduror prinţipaturilor de la Ministerstava Roşinească la anul 1829 şi după care s-au făcut lucrările supt preşedenţia d-lui General Minciaki" în Căpitan Gh. Fluture, *Renaşterea armatei române. Documente istorice. Perioada Regulamentului Organic, 1828—1858*, Galaţi, 1937, p. 19 — 23.

[41] Ion I. Nestor, *op. cit.*, p. 893.

[42] Gh. G. BEZVICONI, *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia*, Bucureşti, 1947, p. 276.

[43] N. Ciachir, *100 de ani de la Unirea principatelor*, Edit. militară, Bucureşti, 1958, p. 47.

[44] „Analele parlamentare ale României" tom I, partea II-a, p. 39.

[45] „Albina românească", Iaşi, p. 18, [illegible] 1831, p. 70.

www.dacoromanica.ro

La 14 aprilie 1830, generalul Kiselev făcea cunoscut Adunării Moldovei [46] un proiect, în conformitate cu care, armata urma să fie constituită din 2 batalioane pedestrime şi 2 escadroane cavalerie „gendarmeria pămîntului pentru carantinuri de pe Dunăre şi pentru trebuinţe politiceştii dinlăuntru" ... De organizarea acesteia, urma să se ocupe un comitet special, avînd ca preşedinte pe generalul rus Starov, iar ca membrii: hatmanul şi aghiotantul său, subpolcovnicul ştabului Mend şi „gheneralnicul ştab ofiţer ce are a se însărcina pentru învăţătura acestei oştiri, ales din a 17 divizie a pedestrimei" [47]. Sarcina principală a comitetului era de a înainta Adunării „cel mai prinţipal aşezămînt gendarmeriei pămîntului, pe temeiul căruia va urma şi organizaţia ei" [48].

Aşezămîntul pe baza căruia a fost organizată armata în Moldova, se intitula „Aşezămîntul dreptăţilor şi a pronomiilor pentru cinurile oştineşti a străjii pămînteşti şi pravilele pe a căror temei pot să intre în această slujbă boierii şi fiii lor" [49]. Anexele cuprindeau tabele cu indicaţii privind hrana şi îmbrăcămintea ce reveneau fiecărui soldat, precum şi instrucţiuni cu privire la îndatoririle comandantului de regiment.

În iulie 1830, a fost dată o „Publicaţie" alcătuită din 23 de paragrafe, ce făcea cunoscută necesitatea de „a se alcătui Straja pămîntească, precum s-a hotărît în tractatul Adrianopolului articolul 5 şi care trebuie negreşit a se formălui fără zăbavă" [50]. Organizată ca structură din „pihotă şi cavalerie", armata urma „să se formăluiască prin mijloc voios de oameni în vîrstă de la 20 pînă la 30 ani" [51]. Durata serviciului militar era fixată la 6 ani. Armamentul şi uniformele erau gratuite, adăugîndu-se, pentru cavaleriști, suma de 121 de lei, afectată „pentru hrana şi potcovitul calului" [52]. Pe întreaga perioadă a stagiului militar, familiile soldaţilor erau scutite de bir. La finele celor 6 ani, cei care au servit la cavalerie aveau privilegiul de a-şi păstra calul. Cine dorea să servească în armată 3 termene, respectiv 18 ani, „atunci tatăl său, mama sa şi nevasta sa vor fi slobozi deapururе de toate şi el socotit ca un verteran (soldat vechi), slobod şi scutit în toată viaţa sa de dajdie în bani, de podvozi şi de cvartir ostăşesc" [53].

Necesitatea stringentă de a avea cadre instruite impunea ca, „după curgere de 3 ani, a treia parte din toată această oaste are să se slobozi şi în locul celor sloboziţi să se puie alţii noi, care vor începe slujba la al 4-lea an a organizaţiei, iar al 5-lea şi al 6-lea an să împlinească şi celelalte două a trie părţi, cu chip ca apururea o parte din ostaşi să fie din acei vechi şi învăţaţi" [54]. În cazul unor decese, completarea efectivelor se făcea prin recruţi. Întregul efectiv al soldaţilor urma să fie recrutat din rîndul slujitorilor, iar cei „ce vor rămîne fără treabă se vor da la bir" [55].

---

[46] Ibidem, nr. 32 din 1 mai 1830, p. 133.
[47] Ibidem.
[48] Ibidem.
[49] Gh. Ungureanu, *Contribuţia Rusiei la crearea armatei naţionale a Moldovei* extras din *Relaţiile româno-ruse în trecut*, Academia R.P.R., Institutul de studii româno-sovietice, 1957, p. 7.
[50] Arh. St. Iaşi, Isprăvncia Cîrlgătura, tr. 616, op. 673, dos. 47, f. 1.
[51] Ibidem.
[52] Ibidem, f. 2v.
[53] Ibidem.
[54] Ibidem f. 1.
[55] Ibidem, f. 2v.

www.dacoromanica.ro

Ofiţerii formau o categorie aparte, bucurîndu-se de privilegii ce aveau să fie cuprinse într-un „aşezămînt deosăbit". Pînă la terminarea organizării armatei ca efectiv complet, boierii erau numiţi în funcţii de comandă echivalente cu rangurile lor, după aceasta urmau să fie primiţi cu gradul de iuncări, pentru o perioadă de 6 luni, fiind avansaţi în „cin de ofiţări după rînd, la vacanţie ce se vor deşchide" [56]. Nelimitaţi ca număr, iuncării urmau să fie retribuiţi cu salarii, uniforme şi arme „de la hazne", dar numai acei ce „vor fi în complect şi adevărată slujbă". Dacă după 3 ani de serviciu, doreau să abandoneze cariera militară, primeau în viaţa civilă, cel puţin gradul de boierie, echivalent cu cel deţinut în armată.

Paragrafele 22 şi 23 ale „Publicaţiei" subliniau necesitatea organizării unui serviciu medical, concretizat în existenţa în fiecare batalion a unui medic [57]. .

Aflată sub conducerea hatmanului şi avînd îndatorirea „întîi spre a se ţine caraul la vămi, carantine şi la hotară; al 2-lea a săvîrşi slujba dinlăuntru şi a păzi buna orînduială prin oraş şi prin giudeţe, să aibă privighere şi asupra strîngerii dajdiei" [58], straja pămîntenească era alcătuită din 2 batalioane infanterie şi 2 escadroane cavalerie [59].

Pentru a putea începe recrutările era necesar ca organizar a noii instituţii militare să fie cunoscută într-un termen cît mai scurt de întreaga populaţie. În acest sens, „Publicaţia" a fost tipărită în presa vremii [60], iar din ordinul Divanului Împlinitor, au fost trimise co. ii după original, la toate isprăvniciile din ţinuturile Moldovei pentru a fi citite de zapcii „mai vîrtos la adunarea bisăricilor ... spre auzul şi ştiinţa tuturor acelor ce vor fi ahotnici de asămine slujbă" [61] ...

Concomitent cu aceste acţiuni, Adunarea Moldovei, în urma instrucţiunilor primite, a elaborat în august 1830, un „P oiect pentru chipul strîngerii şi închegării soldaţilor Străjii Pămînteşti dintre slujitorii posturilor, precum şi a trebuincioşilor unterofiţeri dintre neguţitorii, fii de preoţi şi priviligheţi" [62]. Erau acordate scutiri „de dări şi havalele" pentru familiile celor ce aveau să servească în armată, care trebuiau „să fie aleşi oameni tineri, din acei mai vrednici şi mai în bună stare, fără vre-o metehană şi neprihănite purtări... ". Se specifica că din numărul total al slujitorilor existenţi la acea dată, armata nu putea cuprinde decît 1/4; cei rămaşi urmau „să se întrebuinţeze la slujbile poliţieneşti şi dacă ar prisosi şi peste asămine trebuinţă, acel prisos să se deie în bir, împreună cu lăcuitorii birnici".

Unterofiţerii se bucurau de aceleaşi privilegii şi erau recrutaţi„ pe acelaşi temeiu care s-a zis şi pentru soldaţi" ..., dar „şi cu ştiinţă de carte ... ".

---

[56] Ibidem, f. 3.

[57] Ibidem.

[58] Ibidem f. 1.

[59] După o adresă a Divanului Implinitor, din 31 iulie 1830, efectivul armatei urma să fie de 1 542 de oameni, repartizaţi pe arme astfel : la infanterie „43 ofiţeri şi 1120 ranguri de gios" şi la o cavalerie „15 ofiţeri şi 364 ranguri de gios" („Albina românească", supl. la nr. 60 din 7 august 1830, p. 259).

[60] Ibidem, p. 259 — 260.

[61] Arh. St. Iaşi, Isprăvnicia Cîrligătura, tr. 616, op. 373, dos. 47, f. 1.

[62] Ibidem, f. 18 — 18v.

www.dacoromanica.ro

În conformitate cu ordinele date de „Comitetul formarisirii Străjii pămînteşti" şi Divanul Împlinitor [63] dregătorii din ţinuturi au început recrutarea „pentru strîngerea străjărilor pămînteneşti din slujbaşii panţiri a ţinuturilor" [64].

Recrutările au întîmpinat o puternică opoziţie din partea tuturor breslelor de slujitori, cu toate încercările făcute de autorităţi de a-i convinge. Astfel, slujitorii vorniciei de obştie făceau cunoscut vornicului „că nu sînt în stare a să supune la o asămînea slujbă şi că nici pot însămna anume nici pe unul dintrînşii, spre împlinirea poruncii şi că sînt mai mult în stare a să împrăştia care unde va pute, decît a primi asămine slujbă" [65]. Opoziţia, luînd forme tot mai puternice, va impune modificări în sistemul de recrutare.

Concomitent cu aceste măsuri — după lungi discuţii [66] — s-au stabilit uniformele şi regulamentul. În privinţa, cadrelor, se prevedea constituirea unui batalion „ucenia comanda", în care erau admişi boierii şi fiii lor [67], dar în care au pătruns şi elemente ale burgheziei.

Printre primii ofiţeri „decretuiţi" ai armatei moldovene presa vremii nota pe hatmanul Constantin Palade, „gheneral inspector şef tuturor oştilor Moldovei" [68] aga Teodor Balş, colonel şi şef al Statului Major, praporcicii Neculai Mavrocordat şi Todiraş Palade, aghiotanţi ai hatmanului, aga Iordache Costache Lăţescu, colonel şi comandant al divizionului de cavalerie, căminarul Ianuc Fote şi paharnicul Vasile Nouor, căpitani comandanţi de roţi [69]. Se adăugau cadre medicale ca Cihac şi Libo, numiţi doctori de batalion [70].

La scurtă vreme, printr-un decret dat de Kiselev au loc avansări în grad. Cu gradul de prapurcie în cavalerie este numit şi Ioan Cuza [71], tatăl viitorului domn al Unirii.

Un eveniment istoric deosebit de important în procesul de reorganizare a armatei naţionale l-a constituit apariţia primelor uniforme şi a steagului naţional. La 14 septembrie 1830, hatmanul Constantin Palade, „răzînd barba şi dezbrăcînd costumul asiatic s-au îmbrăcat în uniforma militărească naţională, ca şi toţi ofiţerii şi săldaţii de supt căpitnica sa comandă, ci poartă cocardă şi steagul naţional di coloria albastru şi roşu închis" [72].

Înfiinţarea „Străjii pămînteşti" a produs un larg ecou în rîndul maselor populare şi a spiritelor luminate ale vremii, care o considerau

[63] Ibidem, f. 10 — 11.

[64] Din raportul adresat Isprăvniciei ţinutului Cîrligătura de aga Alexandru Roset la 8 octombrie 1830 (ibidem, f. 23).

[65] Ecaterina Negruţi-Munteanu „*Breslele" de slujitori din Moldova şi aplicarea Regulamentului Organic*, extras din „Cercetări istorice", Iaşi, 1972, p. 3.

[66] Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 893.

[67] Col. D. I. Georgescu, *Istoria armatei române şi a războaielor poporului românesc*, partea a I, ediţia a II-a, Bucureşti (f.a.), p. 81.

[68] „Albina românească", Iaşi, nr. 70 din 11 septembrie 1830, p. 299.

[69] Ibidem, p. 300.

[70] Ibidem, nr. 78 din 9 octombrie 1830, p. 333.

[71] Ibidem, nr. 101 din 28 decembrie 1830, p. 445.

[72] Ibidem, nr. 72 din 18 septembrie 1830, p. 307; Privind adoptarea steagului tricolor, vezi general Radu Rosetti, *Ştiri mărunte şi note relative la istoria armamentului la noi. Cînd s-a adoptat steagul tricolor la noi* în „Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii istorice", seria III, tom XI, Bucureşti, 1930, p. 29—43.

www.dacoromanica.ro

„avangardă a norodului" [73], avînd menirea de a înfăptui dezideratele de veacuri ale poporului român : independența și unitatea națională. Călăuziți de astfel de idealuri, au intrat în armată tineri patrioți ca poetul Hrisoverghi, M. Kogălniceanu și mai tîrziu Al. I. Cuza [74].

Aceleași sentimente determina opinia publică din Moldova de a contribui cu fonduri „la cheltuielile cerute spre informarea muzicei trebuitoare la corposul miliției pămînteşti" ... [75]. Speranțele și nădejdiile ce se puneau în armată „disteaptă interes de priință și moldovenilor trăitori prin locuri dipărtate" [76], cum era cazul cavalerului Iancu Balș, șambelan al împăratului Rusiei, care contribuia cu suma de 60 de galbeni.

Gestul moldovenilor a produs entuziasm și în rîndul fraților din Muntenia și a „pricinuit o mare bucurie la tot omul în a cărui vine țirculează sînge românesc și o mare cinste înaintea fieștecăruia strein" , cum nota într-o corespondență adresată „Albinei românești", redactorul „Curierului românesc" [77].

Defilarea primelor unități „a gvardiei moldovene", în decembrie 1830, „au născut în inimile tuturor vie bucurie atît despre frumoasa ei înfățișare, cît și pentru împrejurările ferice, în care cu paza din lăuntru țării s-au însărcinat iarăși pămîntenii" [78].

Dar alături de aceste elemente pozitive, organizarea armatei întîmpina greutăți în privința recrutării ce se concretizau într-o puternică opoziție a breslelor de slujitori, tot mai organizată și cu o arie de răspîndire ce cuprindea întreaga țară. Situația impunea autorităților necesitatea de a renunța la vechiul sistem de recrutare a soldaților numai din rîndul slujitorimii.

Ca urmare, așezămîntul din august 1830, privind recrutările, supus dezbaterii Adunării Obștești a Divanurilor din Moldova [79], „s-au făcut într-însul îndreptările ce s-au găsit de cuviință". Cei 1 322 de oameni „hotăriți de a fi străjări pămînteşti" ... urmau să fie recrutați nu numai din rîndul slujitorilor, ci și a havalegiilor, breslașilor, slugilor fără bir, hrisovuliților și a ruptelor Visteriei „de la 80 oameni unul" [80], excluzînd privilegheții, mazilii și ruptașii", aceste stări fiind, „cele mai alese după starea boierească" [81] ... urmînd să intre de bună voie în rîndul iuncărilor și a unterofițerilor.

Cu o situație mai grea rămîneau slujitorii, deoarece satele slujitorești care au dat recruți „mai mulți decît analogul lor nu se pot slobozi pe la casele lor, ci rămîn buni luați cîți pîră astăzi au putut a veni și a intra în slujbă ; iar care nu au apucat a da deplin suma cîtă după cisla de acum îi calcă, acela trebuie a da acel număr, căci acest așezămînt rămînînd a fi de temeiu și pe vremea viitoare" ... [82]. Aceeași situație și în cazul biruri-

[73] Gh. Georgescu-Buzău, *N. Bălcescu*, Edit. de stat pentru literatură politică, București, 1956, p. 56.
[74] N. Iorga, *op. cit.*, vol. II, p. 399.
[75] „Albina românească", Iași, nr. 72 din 18 septembrie 1830, p. 307.
[76] Ibidem, nr. 47 din 1 noiembrie 1831, p. 185.
[77] Ibidem, nr. 77 din 5 octombrie 1830, p. 330.
[78] Gh. Ungureanu, *op. cit.*, p. 5.
[79] Arh. St. Iași, Miliția pămînească, tr. 1710, op. 1942, dos. 2, f. 225.
[80] Ibidem, f. 225v.
[81] Ibidem, f. 226.
[82] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

lor. Familiile celor ce serveau în armată urmau să fie scutite de bir, dar pentru ca „suma birului ţării să nu sufere nici un fel de jignire, precum nici partea birnicilor satelor să nu rămîie încărcaţi cu biruri şi havalelele celor sloboziţi ... să se ieie îndată a o patra parte din numărul slujitorilor de pe la toate posturile şi asupra lor să se închipuiască tot biroul şi havalelele" ... În această categorie intrau şi familiile „străjărilor ce se vor lua de la satele slujitoreşti" [83] ...

Spre deosebire de aşezămîntul din august, scutirea de bir acordată familiilor celor recrutaţi avea un caracter mai larg, incluzînd pe lîngă părinţi, fraţii şi surorile necăsătorite, iar în lipsa acestora, „moşii şi mătuşile cu copiii lor cei nevîrsnici", sau orice tutore [84]. Familiile ce aveau un singur fecior „acela nu se va putea lua de către sat ca să se deie în numărul străjărilor, afară numai cînd însuşi ei şi părinţii lui, dimpreună ar voi [85]".

Recrutarea străjerilor pe baza noului aşezămînt urma să fie terminată pînă la 1 februarie 1831 [86]. Recrutările încep pe fundalul unei nemulţumiri generate de cunoaşterea unor prevederi ale Regulamentului Organic, înainte de a fi aplicat [87]. Deosebit de activă s-a dovedit mica boierime, care şi-a manifestat opoziţia printr-o adevărată mişcare [88], ce avea drept mobil teama acestei clase de a nu-şi pierde privilegiile. Înfrîntă, mişcarea este continuată în primăvara lui 1831, de o răscoală aproape generală a ţărănimii [89], provocată de recrutări [90]. Se răscoală satele din ţinuturile Bacău, Herţa, Neamţ şi Hîrlău.

Isprăvnicia ţinutului Tecuci, printr-o adresă din 15 mai 1831, către Divanul Moldovei, făcea cunoscut că ocolaşii din ocolul Bîrladului au întîmpinat rezistenţa şi refuzul populaţiei de a primi exemplarul tipărit ce conţinea esenţa Regulamentului Organic, sub motivul „că întrînsele se cuprinde a se da străjeri pămînteşti, şi măcar că din partea noastră li s-au pus înainte folosurile lor şi sfîrşitul pentru care se fac aceste strejuri în coprinderea proiectului, însă ei nici un fel de ascultare nu dau, fiind tot în asemenea gnomă şi lăcuitorii satelor de la ocolul Tîrgului" [91] ...

Intervenţia armatei ruseşti[92] a dus la restabilirea liniştei în lumea satelor. Din motive ce ţineau de teama unor noi nemulţumiri, recrutările au fost suspendate pînă la 1 iunie 1831 [93].

---

[83] Ibidem, f. 236.

[84] Ibidem, f. 227v.

[85] Ibidem, f. 227.

[86] Ibidem, f. 227v.

[87] Lucreţiu Pătrăşcanu, *Un veac de frămîntări sociale, 1821—1907*, Edit. politică, Bucureşti, 1969, p. 121.

[88] Corneliu Istrate, *Ştiri noi despre atitudinea micii boierimi moldovene faţă de Regulamentul Organic*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice. Istorie", Iaşi, IX, 1958, fasc. 1—2, p. 142—149.

[89] Xenopol o caracterizează drept „revoluţie ţărănească" (A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. XI, p. 97).

[90] Cf. Valerian Popovici, *Cauzele mişcărilor ţărăneşti din Moldova oglindite în rapoartele comisiilor de anchetă din anii 1831—1833*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice", Iaşi, V, 1954, s. III, nr. 3 — 4, p. 439 — 487; Administratorul unei biserici catolice din Iaşi nota că „norodu s-au zurbuluit tare pentru oamini acei de oaste, care cer boierii, şi pe scutelnici i-au fost poprit norodu în drum : nu-i lasă să meargă la Eş" (N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 340).

[91] *Analele parlamentare*, tom I, partea a II-a, p. 256.

[92] Valerian Popovici, *Date noi cu privire la organizarea şi reprimarea răscoalelor ţărăneşti din Moldova din anul 1831* în „Studii şi cercetări ştiinţifice", istorie", Iaşi, VII, 1956, fasc. 1, p. 107 — 121.

[93] Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 269.

www.dacoromanica.ro

Pe baza unor instrucţiuni primite din partea generalului Kiselev. care solicita ca „formarisirea străjii pămînteşti" să fie terminată [94], recrutările au fost reluate cu succes după data menţionată şi organizarea armatei finalizată. Caracterizată de presa vremii drept eveniment ce avea să se „înscrie cu haractir de aur în istoria patriei..." [95], în dimineaţa zilei de 23 august 1831, în prezenţa autorităţilor şi a înaltului cler, în frunte cu mitropolitul Veniamin, pe dealul Copoului are loc ceremonia „pentru sfinţirea armelor moldovene, cărora de la 1 sept. se va încredinţa paza marginii ţării şi a orînduirii din lăuntru [96]".

Reorganizarea armatei naţionale impunea o multitudine de probleme — echipament, hrană, armament, muniţii, şcoli, regulamente, şi cadre medicale — ce trebuiau rezolvate cu toate greutăţile existente.

Materialul necesar pentru confecţionarea uniformelor a fost obţinut, la început, din depozitele militare ruseşti de la Iaşi, Focşani şi Galaţi şi chiar de la Petersburg [97]. Mai tîrziu, postavul „vînăt întunecat trebuitoriu pentru mundiruri" ... era obţinut prin apeluri, făcute în presa vremii "tuturor voitorilor a se însărcina prin contract cu teslimarea..." [98] acestuia. În ce priveşte „lucrul straielor străjărilor pămînteşti", acestea urmau să fie confecţionate de croitori moldoveni, dar şi de alţii străini [99].

Atît armamentul, cît şi muniţia, au fost date în cea mai mare parte de armata rusă. Astfel, un raport sublinia că s-a dat ... „praf de puşcă din acel rămas la cetate Silistra, în anul 1831, somă 200 puduri..." [100]. În adevăr, din ordinul comitetului în mai 1831, praporcicul Panaite Pavlov se deplasează la Giurgiu, urmînd să primească „de la potpolcovnicu Popov, al II-lea (*sic*) ce se află acolo cu polcul oştenesc de cazaci, două sute puduri prav..." [101]. Depozitat „la lagăr" în satul Holboca [102] praful a fost împărţit „giumătate la batalionul I-iu şi escadronul I-iu şi giumătate la batalionul al 2-lea şi escadronul al 2-lea..." [103].

În ce priveşte aprovizionarea cu alimente, aceasta s-a făcut „de la magazalele rosieneşti cu proviant pînă la deosebită punere la cale" ... iar ulterior „spre înlesnirea acestora este de trebuinţă a se da în contract" [104]. În acelaşi sens, se proceda cu furajele şi caii „trebuitori pentru călărimea strajei pămînteşti ... [105].

Un rol important în cadrul noii instituţii îl deţinea — cum era şi firesc — instrucţia [106]. Asemănătoare pentru ambele arme, constînd în

---

[94] Gh. Ungureanu, *op. cit.*, p. 8.

[95] „Albina românească", Iaşi, nr. 30 din 27 august 1831, p. 117.

[96] Ibidem, nr. 29 din 23 august 1831, p. 113.

[97] N. Ciachir, *op. cit.*, p. 46.

[98] „Albina românească", Iaşi, nr. 121 din 8 martie 1831, p. 535.

[99] Arh. St. Iaşi, Isprăvnicia Cîrligătura, tr. 616, op. 673, dos. 47, f. 27.

[100] An. Răzăşul, *Centenarul armatei româneşti (1830 — 1930)* în „România militară", Bucureşti, anul LXVIII, 1931, nr. 3, martie, p. 88.

[101] Arh. St. Iaşi, Miliţia pămînteasca, tr. 796, op. 906, dos. 640, f. 7.

[102] Ibidem, f. 26.

[103] Ibidem, f. 28.

[104] „Albina românească", Iaşi, nr. 72 din 18 septembrie 1830, p. 308; nr. 122 din 12 martie 1831, p. 543.

[105] Ibidem, nr. 110 din 29 ianuarie 1831, p. 487.

[106] Colonel Dumitru Matei, *Instruirea cadrelor de comandă şi a trupelor Moldovei şi ale Ţării Româneşti în anii 1830—1848*, în *File din Istoria Militară a poporului român. Studii*, vol. I, Edit. militară, Bucureşti, 1973, p. 32-34.

www.dacoromanica.ro

manevre, exerciţii, mînuirea armamentului [107] şi avînd ca bază disciplina de a cărei „întărire sau slăbire au depins, în toţi timpii, mărirea sau căderea statelor celor mai puternice" ... [108]. procesul de instrucţie a fost mult îngreuiat de lipsa cadrelor de comandă şi a regulamentelor.

Greutăţile întîmpinate în asimilarea cunoştinţelor — dat fiind numărul mare de analfabeţi din rîndul soldaţilor şi subofiţerilor — a impus cu stringenţă măsuri privind învăţarea scrisului şi a cititului [109], completate în perioadele următoare, de organizarea unui învăţămînt militar.

Organizarea asistenţei medicale a constituit o problemă constantă în activitatea Comitetului ce se ocupa cu organizarea armatei [110]. Demersurile făcute în acest sens în 1830, pe lîngă Epitropia Sf. Spiridon din Iaşi, conjugate cu eforturile privind organizarea unui „lazaret", au fost finalizate prin înfiinţarea a două spitale pentru armată, în 1831, cu „40 crevaturi", din care 25 la Iaşi şi 15 la Galaţi", avînd un fond de 25 000 de lei [111].

Şi în domeniul justiţiei militare, au fost iniţiate măsuri, din octombrie 1830, ce au constituit baza viitorului cod militar [112]. Pînă în 1833, au funcţionat „Comisiile corecţionale" pe lîngă fiecare regiment, pentru judecarea gradelor inferioare, iar ca instanţă supremă în caz de recurs „Sfatul de revisie ostăşesc" [113].

Reorganizată pe aceste baze, structura armatei naţionale avea să-şi găsească expresia teoretică în „Regulamentul pentru Miliţia naţională a Moldovei, „prezentat Adunării moldovene în primăvara lui 1831, de hatmanul Constantin Palade [114] şi care va primi un caracter legic [115] prin integrarea lui în Regulamentul Organic.

Elaborat în conformitate cu instrucţiunile de la Petersburg [116], la baza cărora au stat memoriile boierilor români adresate Rusiei după 1821, informaţiile consilierului de stat Daşcov şi clauzele Convenţiei de la Akerman şi a tratatului de la Adrianopol, proiectul Regulamentului Organic este supus dezbaterii Adunării de revizie a Moldovei [117], ce-şi desfăşoară lucrările în perioada 8 mai — 20 octombrie 1831. Aprobat de Obştească Adunare a Moldovei la 3 noiembrie 1831, care „au iscălit acest act organi-

---

[107] „Albina Românească", Iaşi, nr. 5 din 16 aprilie 1831, p. 18.

[108] General Ioan Emanoil Florescu, *Osebirea între armatele vechi şi cele moderne. Armatele sub regimul constituţional*, Bucureşti, 1890, p. 4.

[109] Colonel Dumitru Matei, *op. cit.*, p. 36.

[110] *Supra*, p. 14.

[111] General Ioan I. Atanasiu, *Oastea română de-alungul veacurilor*, Bucureşti, 1933, p. 663.

[112] Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 900.

[113] *Istoricul armatei române. Administraţia, Comandamentele, Corpurile de trupă şi Serviciile*, Bucureşti, 1902, p. 9.

[114] Lt. col. V. Nădejde, *Centenarul renaşterii armatei române (1830—1930)*, Iaşi, 1930, p. 27.

[115] Conform art. 435 din Regulamentul Organic, toate schimbările efectuate în perioada ocupaţiei în principate „vor avea putere de pravilă şi să vor cunoaşte ca parte din însuş trupul Reglementului" (*Reglementul Organic a Prinţipatului Moldovei*, Eşii 1837, p. 16; Vezi şi *Reglementul Organic a Prinţipatului Moldovei*, Iaşi, 1846, p. 247).

[116] *Analele parlamentare*, tom. I, partea a II-a, p. 79; Paul Negulescu şi George Alexianu, *Regulamentele Organice ale Valahiei şi Moldovei*, vol. I, Bucureşti, 1944, p. V; cf. A. Oţetea, *Geneza Regulamentului Organic*, în „Studii şi articole de istorie", vol. II (Bucureşti), 1957, p. 386—402.

[117] Cf. Ioan C. Filitti, *Jurnale inedite ale Obşteştei Extraordinare Adunări de revizie a Regulamentului Organic al Moldovei* în „Revista de istorie, arheologie şi filologie," vol. X, fasc. Ianuarie, februarie şi martie, Bucureşti, 1909, p. 33 şi 34.

www.dacoromanica.ro

cesc" ...[118] şi aplicat la 1 ianuarie 1832[119], Regulamentul Organic, ca şi legile votate în perioada ocupaţiei ţariste, au fost aprobate de Poartă prin Convenţia de la Petersburg, din 17/29 ianuarie 1834[120].

Primit cu reţineri sau entuziasm de contemporani, înregistrînd în curgerea vremii apologeţi sau detractori, Regulamentul Organic rămîne o legiuire cu caracter constituţional, care a avut rolul său în dezvoltarea ţărilor române, dar şi o operă contradictorie, „care ambiţiona să reformeze întreaga structură a statului, în sensul principiilor dreptului public burghez, salvgardînd în toate punctele privilegiile de clasă ale marii boierimi şi interesele politicii ţariste"[121]. În acelaşi timp, Regulamentul Organic este legea în conformitate cu care a fost reorganizată armata naţională. Apreciată de instrucţiunile de la Petersburg drept element de bază, alături de alte măsuri menite să contribuie la apropierea celor „două noroade a căror unime de lege, de începutul neamului şi de starea locului se cuvine ai ţine strîns legate în oarecare întîmplări"[122], problema armatei forma capitolul VII, „Reglementul Jandarmerii", art. 211—278, din Regulamentul Organic al Moldovei[123].

Conform art. 211, se prevedea a se „alcătui o strajă organisată pe temeiuri statornice, şi asupra cărora Ocîrmuirea să poată rezema a sa credinţă"[124]. Cu misiunea de a păzi hotarele şi de a asigura ordinea pe plan intern, armata — avînd drept şef pe domn şi comandant pe hatman sprijinit de un stat major — era constituită dintr-un regiment de călărime şi pedestrime, avînd următoarea structură, conform articolelor 215—220[125]; regimentul era format din 2 batalioane de pedestrime şi 2 escadroane de cavalerie. Batalionul, comandat de un maior, era constituit din 4 companii; compania din 2 plutoane, plutonul din 6 secţii. Escadronul, comandat de un căpitan, avea 4 plutoane, fiecare pluton format din 4 secţii. Întregul efectiv al armatei era de 1 564 de oameni.

Articolele 223—233[126] fixau ca principiu de recrutare înrolarea benevolă, armata urmînd să fie constituită numai din birnicii „pămînteni", între 20—30 ani, exceptînd negustorii. Durata serviciului militar era de 6 ani, recrutările fiind fixate pînă în 1841.

În schimbul serviciului militar „rangurile de jos" beneficiau de privilegii cuprinse în art. 234—239[127]. Părinţii oşteanului, familia sa, în cazul în care era căsătorit, sau în lipsa acestora, orice familie desemnată de cel recrutat, erau „scutiţi de orice dare, în puterea unei patente protocolită de ministrul din năuntru şi pecetluită cu pecetia Domnului", în perioada celor 6 ani de serviciu. Scutirea putea fi extinsă pentru întreaga viaţă a oşteanului şi a familiei sale, în cazul în care accepta de a

---

118 *Analele parlamentare*, tom I, partea a II-a, p. 7; Vezi şi Gh. Ungureanu, *Despre manuscrisul original al Regulamentului Organic moldovean* în „Studii şi cercetări ştiinţifice", Iaşi, istorie, VIII (1957), fasc. 1, p. 121—135.

119 *Manualul administrativ a Principatului Moldovei*, tom. I, Iaşi, 1855, p. 16.

120 *Ibidem*, p. 19.

121 Paul Cornea, *op. cit.*, p. 231.

122 *Analele parlamentare*, tom. I, partea a II-a, p. 50.

123 *Ibidem*, p. 175—184; Vezi şi Căpitan Gh. Fluture, *op. cit.*, p. 117—163.

124 *Analele parlamentare*, tom. I, partea a II-a, p. 176.

125 *Ibidem*.

126 *Ibidem*, p. 177 — 178.

127 *Ibidem*, p. 178.

www.dacoromanica.ro

servi în armată 18 ani. Se adăuga dreptul de a „purta uniforma ca un veteran, însă fără arme, fără chiveră, şi fără palaşcă. „Dotaţi cu uniforme, armament şi cai, în cazul cavaleriştilor, oştenii erau retribuiţi financiar [128].

Privilegiile ofiţerilor inferiori şi superiori erau cuprinse în art. 240—244 [129]. Boierii şi fiii acestora „la începutul formalisării jandarmeriilor", urmau să fie numiţi în funcţii conform rangurilor pe care le deţineau. Cînd efectivul armatei era complect, urmau să fie primiţi cu gradul de cadeţi, funcţie în care trebuiau să servească cel puţin un an, avansarea efectuîndu-se în baza cunoştinţelor asimilate şi a vechimii. Nelimitaţi ca număr, cadeţii urmau să fie dotaţi şi retribuiţi financiar, dar „numai acei trebuincioşi la complect" [130].

Art. 245—259 [131] cuprind dispoziţii referitoare la îndatoririle armatei şi însuşirile hatmanului. Conform art. 252 [132], forţele militare urmau să fie dislocate în oraşe, ţinuturi şi margini astfel: „I-iu batalion şi I-iu escadron în Eşi, Galaţi şi în ţinuturile Prutului; 2-lea batalion şi al 2-lea escadron pe marginea Austriei şi în ţinuturile din lăuntru". În repartizarea efectivelor, urma să fie folosit principiul rotaţiei astfel ca „fieştecare batalion şi escadron să rămîie pe rînd în garnizoană la Eşi, spre a nu fi prea împărţit, şi prin aceasta să nu se adauge greutăţi învăţării ei".

Urmau dispoziţii privind administraţia armatei sintetizate în articolele 260—263 [133], referitoare la instrucţie, regulamente şi justiţie militară.

Privind dotarea cu armament, muniţie şi uniforme, articolele 264—267 [134] specificau următoarele: la pedestrime, soldatul era dotat cu armă prevăzută cu baionetă [135], iar subofiţerii şi toboşarii, cu sabie scurtă. Cavaleristul era înarmat cu pistol, sabie şi lance de lemn, cu vîrf metalic, prevăzută cu flamură „de zof vînătă şi roşie".

Ca muniţie infanteristul avea 20 de cartuşe, iar cavaleristul 10.

Uniformele erau asemănătoare pentru ambele arme [136], fiind constituite din: veston de culoare albastră, prevăzut cu „găitanuri şi cu postav

---

[128] La pedestrime, 960 de jandarmi primeau suma de 252 lei anul, fiecare, din care 72 lei, reprezentînd salariu şi 180 lei hrana; se adăugau 16 jandarmi neînarmaţi (2 la o companie) retribuiţi cu 228 lei anual, fiecare, din care 48 lei salariu şi 180 lei hrana. La cavalerie, 320 de jandarmi erau retribuiţi cu 412 lei anual, fiecare, reprezentînd 96 lei salariu, 180 lei hrana şi 132 lei furajul şi potcovitul unui cal; jandarmii neînarmaţi, în număr de 4, erau retribuiţi cu suma, de 360 lei anual, fiecare, reprezentînd 48 lei salariu, 180 lei hrana şi 132 lei furajul şi potcovitul unui cal (Vezi „Tabla nr. 2, Statutul gradurilor regimentului, leafa şi hrana lor", *Ibidem*, p. 186).

[129] *Ibidem*, p. 179.

[130] La pedestrime, erau 32 de cadeţi (4 la o companie), retribuiţi fiecare cu suma de 420 lei, anual, reprezentînd 240 lei salariu şi 180 lei hrana. La cavalerie, erau 8 cadeţi (1 la un pluton), retribuiţi cu suma de 562 lei, anual, fiecare, din care: 250 lei salariu, 180 lei hrana şi 132 lei pentru furajul şi potcovitul unui cal (Vezi „Tabla nr. 2, Statutul gradurilor regimentului, leafa şi hrana lor", *Analele parlamentare*, tom. I, partea a II-a, p. 185—186).

[131] *Ibidem*, p. 179 — 181.

[132] *Ibidem*, p. 180.

[133] *Analele parlamentare*, t. I partea II-a, p. 181.

[134] *Ibidem*, p. 181 — 182.

[135] Arma avea puţină precizie şi o bătaie maximă de 600 paşi (Generalul Herkt, *Cîteva pagini din istoricul armatei noastre* (*Amintirile unui veteran din timpul serviciului*), extras din „Revista armatei", Bucureşti, 1902, p. 13); cf. Generalul-locotenent Ion Şuţa, *Infanteria română. Contribuţii la istoricul armei*, vol. I, Edit. militară, Bucureşti, 1977, p. 128.

[136] Vezi detalii privind uniforma în „Tabla nr. 3. Pentru îmbrăcămintea miliţiei Moldoviei" (*Analele parlamentare*, t. I, partea II-a, p. 186—190); Privind aspectul ţinutei vezi *Uniformele armatei române. 1830—1930. Les uniformes de l'armée roumaine*, Bucureşti, 1930, p. 2.

www.dacoromanica.ro

roşu pe la cusături" şi nasturi de alamă. Pantalonii largi de aceeaşi culoare, cu diferenţa că pentru ţinuta de vară, erau din pînză. Se adăuga o chiveră din piele neagră de miel, cu cozoroc de muşama, avînd aceeaşi culoare. Partea superioară a chiverei era căptuşită cu postav roşu, terminată printr-un ciucur de lînă de aceeaşi culoare. Chivera era prevăzută cu marca de alamă a Principatului. Mantaua era din „postav sur". Se adăugau ciubotele, raniţa, cartuşiera (palaşca) şi centura (temeleac).

Oştenii neînarmaţi aveau aceleaşi uniforme, dar fără garnituri, iar în loc de chiveră, o simplă căciulă.

Asemănătoare, ca aspect general, ţinuta ofiţerilor prezenta unele diferenţe. Hatmanul şi cei doi colonei aveau pană la chiveră, garnituri din fir şi centură cu cataramă prevăzută cu stema ţării din aur. Maiorii aveau garniturile din şiret şi centură din fir cu catarama şi stema din argint. La căpitani, diferea doar centura, care era din piele tivită cu şiret de fir, dar cu catarama şi stema din aur.

Problemele financiare erau cuprinse în art. 268—269 [137]. Noii instituţii îi era alocată suma de 850 000 lei anual, pentru perioada 1831—1835. Se prevedea necesitatea de a se „alcătui o casă de bani a jandarmeriei, care se vor încredinţa în cheltuielile extraordinare".

Regulamentul se încheia prin „drepturile rangurilor milităreşti şi regulile ce au a se păzi la intrarea în slujbă" de întregul corp al ofiţerilor [138]. Toţi ofiţerii nu puteau obţine „slobozire din slujbă sau a trece în slujbă politicească", înaintea termenului de 3 ani. La finele acestei perioade, ei obţineau un rang civil superior celui deţinut la intrarea în armată. Cei care părăseau serviciul militar înaintea termenului fixat, obţineau „un rang politicesc" deţinut anterior. În cazul în care „li se dă voe a eşi din slujbă mai înainte de a sluji trei ani, nu vor putea cere alt rang politicesc, de cît numai pe acel potrivit cu rangul ce a avut fiind în slujba militărească". Echivalarea gradelor militare cu rangurile civile era fixată prin art. 278 [139]. Persoanele care doreau să se reangajeze erau primite, recunoscîndu-li-se gradul deţinut şi vechimea. Avansarea se făcea după următoarele criterii : hatmanul era ales de către domn, din rîndul comandanţilor de regiment cu vechime sau dintre boieri. În cadrul ofiţerilor superiori, avansările „se vor face din statu a toată miliţia", iar la ofiţerii inferiori de „statul regimentului".

Subofiţerii puteau avansa în rîndul corpului de ofiţeri, în funcţie de cunoştinţele asimilate şi după trei ani de serviciu, fiind excluşi „acei cari, pentru însămnate slujbe, ar putea înaintea termenului cerşiut a fi înaintaţi la rangul de ofiţeri, de şi nu ar fi vacanţie, cu osebire însă că nu vor primi leafă".

Analizat sub raport militar, Regulamentul Organic este un pas înainte pe calea renaşterii naţionale a armatei, avînd drept model organi-

---

137 *Analele parlamentare*, tom. I, partea a II-a, p. 182.

138 *Ibidem*, p. 182 — 184.

139 *Ibidem*, p. 184.

www.dacoromanica.ro

zarea militară a Rusiei şi a altor armate contemporane, în special privind infanteria [140].

Esenţă a neamului, armata reprezintă mîndria şi vigoarea unui popor, instrumentul de apărare a drepturilor şi libertăţilor cucerite de-a lungul secolelor în lupta necurmată pentru independenţă naţională. Dar, în toate dispoziţiile Regulamentului Organic privind armata, nu vom găsi nici o referire, dar nici intenţia de a se da noii instituţii create, chiar în perspectivă, rolul unei adevărate armate în conformitate cu idealurile şi aspiraţiile noastre naţionale. Dimpotrivă, se sublinia, în mod deosebit, prin art. 212, că armata era organizată „numai pentru paza marginilor ţării şi pentru slujba din lăuntru" [141], nespecificîndu-se nimic în legătură cu rolul ce-i revenea în apărarea patriei. Conform intenţiilor inspiratorilor ei „o asemenea iniţiere ar fi fost periculoasă pentru poziţia urmărită pe atunci în Orient" [142].

Avînd rolul unei simple jandarmerii, cu efectiv redus, comparativ cu populaţia ţării, armata nu putea face faţă tuturor obligaţiilor sale. Organizată într-un singur regiment, alcătuit din infanterie şi cavalerie, nu avea o aplicaţie tactică, îngreuind procesul de instrucţie. Se adăuga lipsa unei rezerve militare ca şi absenţa totală a artileriei ca armă. Cu durata serviciului militar îndelungată, conceput într-un adevărat spirit de clasă, „Reglementul Jandarmerii", prin prevederile sale, fixa toate obligaţiile asupra populaţiei birnice de la sate şi oraşe, în timp ce boierimii îi acorda toate privilegiile. Echivalarea pentru această clasă a gradelor militare cu funcţiile deţinute în viaţa civilă introducea în armată principiul avansării în funcţie de origine — element cu grave consecinţe pentru orice armată — , plasînd pe locul secund aptitudinile şi cunoştinţele militare. Situaţia avea să se răsfrîngă la modul negativ asupra atitudinii maselor populare faţă de recrutări, fapt ce era în contradicţie cu speranţele puse în noua instituţie.

Regulamentul Organic, prin prevederile sale, judecate în esenţa şi spiritul lui, lăsa cale liberă unui început de organizare militară, întemeiată pe criteriul naţional. Pe de altă parte, o asemenea armată nu se putea organiza decît pe raporturi sociale eliberate de feudalitate. În concluzie, rămîne această contradicţie: un început de reorganizare naţională a armatei, clădit pe raporturi de esenţă feudală; de aici greutăţile ce au însoţit acest proces de început al organizării militare.

Conştienţi de marele rol pe care avea să-l aibă armata în obţinerea deziderateloi naţionale, românii, au acţionat, în anii următori, cu răspundere şi entuziasm, pentru a depăşi aceste lipsuri şi greutăţi, iniţiind măsuri ce vor fi transpuse în practică, avînd drept scop şi ducînd în final la întărirea armatei naţionale, speranţă a întregii naţiuni române. Rezultatele nu au întîrziat. Într-o perioadă relativ scurtă, au fost înregistrate succese importante sub toate aspectele.

---

[140] Rolul jucat de Franţa pe plan militar determină numeroase ţări europene printre care şi Rusia de a adopta regulamentul infanteriei franceze din august 1791, exceptînd unele capitole pe care le-a preluat integral din regulamentul englez şi austriac (General Radu Rosetti, *Regulamentul infanteriei franceze din 1 August 1791 şi influenţa lui asupra Regulamentelor de care s-au servit oştirile româneşti sub regimul Regulamentului Organic (1830—1860)*, în „Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii istorice", seria III, tom. VIII, Bucureşti, 1928, p.191—192).

[141] *Analele parlamentare*, tom. I, partea a II-a, p. 176.

[142] Maior Ioan Popovici, *Organizarea armatei române*, vol. I, partea I, Roman, 1900, p. 57.

www.dacoromanica.ro

LE RÈGLEMENT ORGANIQUE ET L'ORGANISATION DE L'ARMÉE AUTOCHTONE EN MOLDAVIE

RÉSUMÉ

Examinant l'une des périodes de début de l'époque moderne de l'histoire de Roumanie, l'étude aborde des problèmes particulièrement importants du processus de l'évolution des forces armées roumaines.

Partant de la présentation des diverses opinions et conceptions concernant l'organisation de l'armée moderne roumaine, l'article continue par l'exposé des previsions du Règlement Organique de la Moldavie, touchant l'organisation de l'armée moldave. Ces stipulations sont analysées de manière différenciée (depuis la composition de l'armée aux principes de recrutement, et depuis sa dotation à l'instruction), ce qui permet à l'auteur de brosser un tableau complexe du problème soumis à l'étude.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

PAVEL CHINEZU — UN CONDUCĂTOR AL LUPTEI ANTIOTOMANE

DE

IOAN HAȚEGAN

Din rîndurile poporului român s-a ridicat de-a lungul istoriei o întreagă galerie de comandanți care au luptat împotriva dușmanilor, obținînd victorii remarcabile. În cadrul efortului militar antiotoman din secolele XIV — XVI principalele victorii au fost obținute sub comanda unor voievozi viteji ca Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș și Mihai Viteazul.

Din această galerie de eroi nu trebuie să lipsească însă și figura peste care colbul istoriei a așternut uitarea, iar nepăsarea urmașilor a completat vitregia vremurilor. Între ei, un loc aparte ocupă Pavel Chinezu, devenit legendar pentru puterea fizică și victoriile antiotomane succesive obținute în ultimul sfert de veac al XV-lea, perioadă în care el devine, de drept și de fapt, conducătorul rezistenței antiotomane a popoarelor din sud-estul Europei. A fost în primul rînd un apărător al ținuturilor românești, Banatului în special, dar și al celor ungurești și sîrbești.

Figura sa este astfel cunoscută tuturor acestor popoare, iar legendele îi perpetuează faptele pe ambele maluri ale Dunării [1]. În literatura isto-

[1] În literatura istorică românească figura lui Pavel Chinezu este amintită într-un mod mai mult sau mai puțin detaliat în diverse lucrări, atît istorii generale cît și lucrări pe anumite probleme ; dintre acestea citățm doar cîteva : Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, vol. IV Cavalerii, București, 1937 ; idem, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I, București, 1915 ; idem, *Istoria armatei românești*, București, 1970 ; idem, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe*, București, 1900 ; Ștefan Pascu, *Istoria medie a României sec. X—XVI*, București, 1966 ; idem, *Timișoara în istorie și contemporaneitate*, Timișoara, 1970 ; Idem, *Timișoara 700 pagini din trecut și azi*, Timișoara, 1969 ; Constantin Daicoviciu, și colectiv, *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, București, 1963 ; *Istoria României în date*, București, 1971 ; C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, București, 1978 ; Aurel Decei, *Istoria Imperiului Otoman*, București, 1978 ; B. P. Hașdeu, *Românii bănățeni*, București, 1896 ; B. Maniu, *Disertațiune istorico-critică*, Timișoara, 1862 ; Patriciu Dragalina, *Din istoria Banatului Severin*, Caransebeș, vol. I, 1899 ; Ioan Lotreanu, *Monografia Banatului*, Timișoara, f.a. ; I.D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977 ; Constantin Grofșoreanu, *Banatul de altădată, studii istorice*, vol. I, Timișoara, 1944 ; Nicolae Ilieșiu, *Timișoara, monografie istorică*, Timișoara, 1943 ; Aurel Cucu, *Cetatea și harta cetății Timșoara*, Lugoj, 1931 ; Iosif Knezy, *Istoricul cetății Timișoara, Perla Banatului*, Timișoara, 1921 ; Nicolae Ivan, *Mică istorie a orașului Timișoara*, Timișoara, 1937 ; Alexandru Lapedat, *Vlad Vodă Călugărul*, București, 1903.

Din bogata literatură maghiară asupra figurii sale, am selecționat cîteva titluri apărute în ultimele două secole : Horvát János, *Vitéz Kinisy Pálnak Hamvai*, Veszprém, 1797 ; *Kinizsi Pál, Vezér s Ország Biró, Kovacsószy Mihály munkái, Kazinczy Ferenc javitásaival*, Košice, 1828 — 1829 ; Szigligeti Ede, *Kinizsi (Pál). Végjaték*, Buda-Pest, 1844 ; Toth Kálmán, *Heldenthaten des berühmten ungarischen Anführers Paul Kinizsi, Erzählung*, Pest, 1853 ; idem, *Kinizsi Pál. Népies hösköltemény*, Pest, 1853 ; idem, *Kinischi Paul, der ungarische Volks-Held. Die*

www.dacoromanica.ro

rică română preocupări asidue asupra activităţii sale au fost cunoscute îndeosebi în secolul trecut, ele diminuîndu-se în secolul nostru. Se cunosc în general aceleaşi două sau trei lucruri, dar nu sînt aprofundate problemele generale ale secolului şi omului. Rămîn încă nerezolvate o multitudine de aspecte, unele consemnate în numeroasele legende populare care circulă în ţinuturile transcarpatine româneşti.

★

Studiul de faţă îşi propune — în cadrul său limitat — să evidenţieze, în primul rînd, contribuţia lui Pavel Chinezu la lupta antiotomană, paralel cu prezentarea principalelor momente ale vieţii în lumina unor mai vechi şi mai noi cercetări istoriografice; într-un sens mai larg se doreşte un prolog al cercetărilor viitoare asupra omului şi epocii sale.

Mărturiile rămase despre copilăria şi adolescenţa sa sînt puţine şi, uneori, confuze ele interferîndu-se aici cu legendele populare. Opiniile istoricilor referitoare la locul, data naşterii şi naţionalitatea sa sînt împărţite, fiind formulate nu mai puţin de 5 păreri asupra locului: Banat [2], Bihor [3], fostul comitat Abauj-Torna [4] şi vecinul său Borsod [5], Serbia [6]; în acelaşi timp există 4 păreri asupra naţionalităţii sale: român [7], maghiar [8], sîrb [9], slovac [10]. Exprimate în diverse epoci şi de autori diferiţi ele încearcă localizarea lui Pavel Chinezu într-o anumită zonă geografică; fiecare îl revendică pentru propriul popor ca semn de preţuire pentru faptele sale.

Am încercat o sinteză a acestor opinii diferite printr-o atentă analiză a ştirilor păstrate şi prin preluarea lor critică, în încercarea de a lămuri

Geschichte vom Müllerburschen, der sich bis zum Generalissimus emporschwang, Pest-Wien, 1865; Harkány Jenö, *Kinizsi Pál. Eléte és Höstettei*, Budapest, 1912; Rácz Béla, *Kinizsi Pál*, Veszprém, 1940; Király Zoltán, *Kinizsi. Elbeszélö költemény*, Zürich, 195. (?); Tatay Sandor *Kinizsi Pál. Regény*, Budapest, 1955, lucrare reeditată la Bratislava şi Bucureşti în anii următori. După cum vedem avem de-a face cu lucrări ştiinţifice, romane istorice, piesă de teatru, povestiri populare, biografii romanţate, toate amintindu-i faptele de arme.

[2] Sînt în această părere istorici români ca August Treboniu Laurian, *Temisiana sau scurta istorie a Banatului Temisianu*, Bucureşti 1848, p. 78; Al. Papiu-Ilarian, *Istoria romaniloru din Dacia Superiore*, Viena, 1851, vol. I, p. 44; Nicolae Tincu-Velea, *Istoriora bisericească politico-naţionale a românilor*, Sibiu, 1865, p. 68; Constantin Diaconovici Loga, *Enciclopedia română*, Sibiu, 1898, p. 809; George Popovici, *Istoria Banatului*, Lugoj, 1912, p. 199; Nicolae Stoica de Haţeg, *Cronica Banatului*, ediţie de D. Mioc, Bucureşti, 1969, p. 116; Ion Stoia Udrea, *Studii şi documente bănăţene*, Timişoara, 1943, p. 21 şi idem, *Marginale la istoria bănăţeană*, Timişoara, 1940, p. 85; Aurel Cucu, *Cetatea şi harta cetăţii Timişoara*, Lugoj, 1931, p. 76.

[3] Budai Ferenc, *Magyar Lexicon*, III, Oradea, 1805, p. 467; Lenart Böhm, *Délmagyarország vagy az ügynezevet Bánság külön története*, Pest, 1867, p. 165; Puky Andor, *Az abauj és Biharmegyei Kinisyek*, în „Turul", Budapest IX, 1891, p. 88 — 92 face o trecere în revistă a acestor două posibilităţi, îndoindu-se de certitudinea naşterii sale în aceste locuri.

[4] Csoma Jozsef, *Abauj-Torna Vármegye nemes családai*, Košice, 1897, p. 328 — 334; Puky Andor, *op. cit.*

[5] Csanki Dezsö, *Magyarország történelmi földrajza a Hunládiak korában*, vol. I, Budapest, 1890, comitatul Borsod, unde aminteşte o familie Kinzsi de Vatta, la p. 188.

[6] Johann Cristian Engel, *Geschichte des Ungrischen Reichs*, Wien, 1813, vol. I, p. 290.

[7] Alături de titlurile de la nota 2, scrierile mai noi nu mai contestă naţionalitatea sa română, ci încearcă doar să stabilească — după caz — zona geografică căreia îi aparţine. Pentru această problemă „Magazin istoric", nr. 2 şi 10, 1975 şi 1, 1976.

[8] Părere care reiese din unele lucrări amintite la nota 1.

[9] J. C. Engel, *op. cit.* p. 290.

[10] Pentru această ipoteză ar pleda faptul că fostele comitate Abauj-Torna şi Bordod erau situate în ţinuturile slovace din jurul actualelor oraşe Trenčin şi Košice. Vezi şi ciclul *Magyarországi vármegyei és városat Enciklopediaja*, volumul Abauj-Torna vármegyeés Kassa Budapest 1896.

www.dacoromanica.ro

cîteva lucruri în următoarea ordine : naţionalitatea, starea socială, locul şi data naşterii, confesiunea religioasă; am acordat aceeaşi atenţie şi unora dintre multele legende populare, încă vii în regiunile vestice ale României — Banat şi Bihor îndeosebi — încredinţaţi de faptul că sîmburele lor de adevăr istoric poate oferi noi ipoteze de lucru.

Principalul izvor contemporan este cronica lui Antonius Bonfinius, dar ea se rezumă la cîteva sumare constatări. Pavel este fiul unui om din popor, morar, care şi-a cîştigat primele merite militare servind sub comanda lui Blasius Magyar şi care şi-a luat numele de la satul natal [11].

Din această prezentare sumară nu i se poate stabili în mod direct naţionalitatea, ci doar prin confruntarea ei cu datele care reies din cuprinsul documentelor. În mod obişnuit morăritul era apanajul cnezilor săteşti, care se diferenţiau şi în acest fel de masa locuitorilor. Odată cu adîncirea diferenţierii sociale pătura cnezilor se divide şi ea : cei răsplătiţi de rege cu diferite donaţii intră treptat în rîndul nobilimii, iar restul se pauperizează şi sfîrşeşte prin a fi asimilată ţărănimii. La începutul secolului al XV-lea acest proces se afla la începuturi.

Aceasta este situaţia familiei lui Pavel Chinezu, sărăcită la începuturile veacului şi decăzută din vechile sale drepturi, din care păstrează moara ca mijloc de existenţă. În afara acestui argument de ordin social, pentru originea sa românească pledează însuşi numele său. Cunoscut de români ca Pavel sau Paul Chinezu, de maghiari Kinizsi Pál, de sîrbi cneazul Pavel, iar de turci cneazul Pavli, el apare în documentele vremii sub aceste forme latinizate : Paulus de Kynys, de Kenys, Kinysio, Kynysio. Indiferent dacă şi-a luat numele de la satul natal sau de la funcţia îndeplinită de antecesorii familiei sale, este certă trecerea substantivului comun cneaz în nume propriu. În româneşte cneaz, în maghiară kénez, cuvîntul a devenit în graiul bănăţean al limbii române „chinez" ; şi astăzi în Banat cuvîntul se foloseşte pentru a desemna primarii localităţilor, fapt ce duce la concluzia logică a originii sale bănăţene.

Istoricii au încercat să afle locul naşterii prin simpla corespondenţă a numelui de familie cu un anume sat, reluînd mecanic cuvintele lui Bonfinius. Un studiu asupra termenului topic „cneaz" şi asupra răspîndirii sale geografice indică, pentru secolele XI — XV, existenţa cîtorva zeci de sate cu acelaşi nume, situate atît în ţinuturile româneşti, cît şi în cuprinsul Ungariei, Slovaciei şi a Poloniei sudice [12]. În această situaţie satul său natal poate fi localizat oriunde se află un sat cu asemenea nume. Spre a ne apropia de el trebuiesc coroborate o mulţime de informaţii menite să ne ofere o privire de ansamblu asupra problemei în discuţie.

Din mulţimea localizărilor propuse se detaşează două : cea mai veche care-l localizează în Banat în general cu varianta localităţii Satchinez de lîngă Timişoara [13] şi alta, reactualizată în ultimul timp, care sus-

[11] Antonius Bonfinius, *Rerum Hungaricarum decades quatour cum dimidia*, Basel, 1568; au apărut mai multe ediţii ale acestei lucrări, dar ediţiile de lucru sînt cea citată şi cea de la Leipzig fin 1771. Pavel Chinezu este amintit de ediţia de la Basel 1568 între paginile 578 — 866, odată cu nararea evenimentelor din timpul domniei lui Matei Corvin.

[12] Dinu C. Arion, *Cnejii (chinejii) români, Contribuţii la studiul lor*, Timişoara, 1938, p. 6 — 10.

[13] Afirmaţie susţinută de tradiţia populară locală şi de diverse încercări ale unor intelectuali bănăţeni. Dintre istorici Borovszky Samu, *Temes vármegye és Temesvár*, Budapest, 1911, p. 105.

www.dacoromanica.ro

ține nașterea în localitatea Voievozi din sectorul Valea lui Mihai — Bihor — numită înainte Chinij [14]. Lipsa de consistență a afirmațiilor și a documentației folosite lasă însă în discuție această problemă.

Confruntarea izvoarelor referitoare la această problemă ne-a condus la concretizarea unei noi ipoteze de lucru referitoare atît la locul, cît și la data nașterii lui Pavel Chinezu, incluzînd aici și problema naționalității sale, discutată mai sus. Ipoteza este rezultatul coroborării informațiilor istorice cu legendele populare, cărora le-am recunoscut aprioric germenul veridicității. În aceste legende este certă pierderea mamei, datorită unei incursiuni otomane. Ea este suplinită de către o doică în grija căruia rămîne micul Pavel, martor ocular al morții mamei și care rămîne cu o ură adîncă față de cei vinovați. Din studierea cronologiei și ariei geografice a acestor incursiuni otomane în zona Dunării și Carpaților în prima treime a secolului al XV-lea rezultă că au fost afectate Banatul și sudul Transilvaniei (Țara Bîrsei, Mărginimea Sibiului, valea mijlocie și inferioară a Mureșului). Pentru prima dată Imperiul otoman atinge Crișurile și Bihorul în anul 1474 cu prilejul incursiunii lui Ali bei asupra Oradei. Ținuturile nordice ale Ungariei și cele sudice ale Slovaciei sînt atacate de către otomani abia odată cu prăbușirea regatului ungar. Iată-ne automat limitați la ținuturile românești și dintre ele cu precădere la Banat, ținta cîtorva zeci de incursiuni pînă la 1440, regiune în care sînt atestate peste 10 localități cu numele topic de cneaz [15].

Aproximarea datei la care s-a născut Pavel Chinezu trebuie să ia în considerare mărturiile indirecte referitoare la vîrsta acestuia la sfîrșitul vieții cînd știm că era un om bătrîn, ca și acelea care mărturisesc că Pavel era trecut de 40 de ani în deceniul al optulea, atunci cînd se căsătorește cu Benigna Magyar. Mărturiile concordă spre deceniul al patrulea (1430—1440) cu un mai mare accent pe anii 1430—1435. Încercările de a fixa cu precizie anul vor trebui să se bazeze pe un material faptic indirect, extrem de bogat.

Problemă care a suscitat ample comentarii și controverse în special din partea istoricilor mai vechi [16], confesiunea spirituală a eroului nostru nu a fost nici ea complet elucidată datorită limitelor epocii respective. Pentru începuturile carierei sale nu se poate contesta ortodoxismul, dar odată cu promovarea pe scara socială trebuie aceptată trecerea la catolicism, religia claselor dominante ale regatului; însuși dreptul de proprietate funciară este condiționat de acest lucru.

În legende preluate de istorici îl întîlnim pe Pavel Chinezu copilărind pe lîngă moara părintească și devenind un tînăr puternic care își ajută tatăl. Puterea sa fizică ieșită din comun îl ajută să săvîrșească fapte despre care nu știm dacă sînt legendă sau adevăr: pornește singur moara părintească, cară în spinare cîte 2—3 saci cu grîu, poate ridica un butoi plin cu vin spre a-l bea pînă la fund. În afara casei săvîrșește alte isprăvi: atacat în pădure de un urs îl sugrumă cu mîinile goale sau ia apărarea

[14] „Magazin istoric", nr. 2 și 10, 1975; în primul număr Constantin Rezachevici semnalează descoperirea unui portret necunoscut al lui Pavel Chinezu și schițează cîteva momente din viața acestuia, iar în nr. 10 la poșta redacției sînt publicate părerile unui cititor oradean despre varianta bihoreană.

[15] Dinu C. Arion, *op. cit.*, p. 8. Numărul acestor localități se înmulțește în urma analizei documentelor publicate de Pesty Frigyes, *Krasso vármegye története*, vol. III, Budapest, 1882.

[16] N. Tincu Velea, *op. cit.* p. 68; Ortvay Tiva dar, Eudoxiu Hurmuzaki.

www.dacoromanica.ro

unei bătrîne atacate de doi cîini pe care-i apucă de coamă zdrobindu-i de pămînt, fapt prin care-şi atrage furia proprietarului lor nobil aflat la vînătoare şi care, încercînd să-l pedepsească, este doborît de pe cal cu un buzdugan confecţionat ad-hoc dintr-un copăcel smuls din pămînt cu tot cu rădăcini. Aceste mărturii, ca şi celelalte neindividualizate aici, referitoare la originea şi începuturile lui Pavel Chinezu, nu pot fi epuizate pe cuprinsul doar a cîteva pagini; ele vor trebui adunate şi studiate atît prin prisma valorii lor individuale, cît şi în coroborare cu celelalte mărturii referitoare la om şi epocă.

Momentul decisiv pentru viitorul tînărului l-a constituit întîlnirea cu regele Matia Corvin (1458—1490) care poate fi situată aproximativ între anii 1458—1460, fiind întîlnită în mai multe variante. Cea mai cunoscută dintre ele arată sosirea unui grup de vînători însetaţi la moară care cer băutură pentru a-şi potoli setea. Conducătorului lor, care era însuşi regele, i se înmînează cupa pe o piatră de moară purtată în mîini de fiul morarului. Impresionat de forţa tînărului, regele îl ia pe lîngă curtea sa. O altă variantă vorbeşte despre ezitările tînărului în a-şi părăsi casa părintească, dar şi despre hotărîrea sa de a-şi răzbuna mama. Plecat spre curtea regală Pavel întîlneşte o bătrînă pe care o apără, iar în grupul vînătorilor din apropiere se află regele care-l recunoaşte şi-l dă în grija vechiului său comandant de oaste Blasius Magyar. Fapt real, Pavel Chinezu şi-a început cariera militară sub acest destoinic comandant şi tot sub comanda lui obţine şi primele sale mari succese.

Ucenicia sa militară începe aproximativ în jurul anului 1460 şi durează pînă în 1468. Trecut prin aproape toate taberele militare ale timpului, tînărul dovedeşte o rezistenţă deosebită la viaţa aspră de oştean, cît şi în învăţarea luptei corp la corp, cumulată cu o vitejie pe măsura calităţilor fizice ieşite din comun. Participarea sa la luptele antiotomane din acest deceniu este certificată de întîmplarea potrivit căreia Pavel Chinezu, ieşit în faţa armatei pentru obişnuita hărţuială, îi strînge mîna unui oştean otoman atît de tare încît acestuia îi rămîn degetele lipite iar Pavel scoate sabia şi-i taie capul înainte ca acesta să poată schiţa vreun gest. Deşi neatestată documentar, prezenţa sa la campaniile bosniece ale regelui Matia din anii 1463—1464 este o certitudine, cu atît mai mult cu cît el este *aulae regie milites*, oştean al curţii regelui şi însoţitor al acestuia în toate campaniile sale.

Prima atestare documentară datează din anul 1464, la sfîrşitul acestor campanii cînd Matia Corvin donează lui *egregius Paulus de Kenezy* [17] una din primele sale posesiuni pentru fidelitatea manifestată faţă de persoana regelui. În răstimpul doar a două decenii el va deveni unul dintre cei mai mari magnaţi ai regatului, stăpînul a mii de iugăre de pămînt şi mii de iobagi.

Pentru acelaşi an ne este propusă [18] identificarea sa cu un anume Paul Felfeldi de Zerend, suplicat alături de alţii într-o bulă papală din 9 iulie. Nu ştim care ar fi putut fi meritele lui Pavel spre a beneficia de graţia papală, dar interpretarea pare forţată.

[17] Csanki Dezső, *op. cit.*, vol. I, p. 228.

[18] Czaich A. Gilbert, *Régéstak a Romái Dataria levéltárnak* ... în *Történelmi Társulat*, Budapest, XLIX 1899, p. 256.

www.dacoromanica.ro

Anul 1467 marchează debutul său în funcțiile de comite și anume în cea de comite de Maramureș [19]. Considerăm că numirea sa trebuie pusă în legătură cu frămîntările interne din Transilvania din vara acestui an. Campania regelui în Transilvania lămurește lucrurile și crează condițiile satisfacerii vanității lui Matia prin „pedepsirea" vecinului său din răsărit, Ștefan cel Mare. Pavel Chinezu este în mod cert comite la data plecării în campanie, iar participarea sa trebuie văzută în fruntea contingentelor maramureșene. De aceeași fidelitate dă dovadă și acum noul comite care se numără printre cei ce salvează viața regelui rănit și-l trec munții în Transilvania; regele își va aminti și peste zece ani sprijinul primit din partea lui [20].

Campaniile militare de anvergură la care Pavel Chinezu participă în calitatea nouă de comandant, încep încă în anul 1468, odată cu declanșarea conflictului ungaro-ceh (1468—1478). Pînă acum a participat fie ca simplu oștean, fie în fruntea unor detașamente locale cum a făcut în 1467. Din acest moment el este comandantul unui corp de oaste regală pe care-l conduce împreună cu Blasius Magyar pe cîmpurile de luptă ale Moraviei [21] pentru satisfacerea vechilor pretenții de suzeranitate ale regalității ungare.

Luptele încep odată cu trecerea armatei regale în Moravia, în luna aprilie 1468, și se soldează cu importante cuceriri teritoriale, în mai cetatea Laa, apoi Znojmo și Trebič; la ultima fiind remarcată și contribuția lui Pavel Chinezu; în iunie și iulie sînt cucerite, printre altele, cetățile Brno și Olomouc. În acest interval începe asedierea cetății Spielberg de către un corp de oaste condus de Pavel Chinezu și Blasius Magyar, cetate cucerită la 13 februarie 1469. Rezistența poporului ceh împotriva cotropitorilor se manifestă prin victoriile obținute în cursul anului 1469 și începerea unor tratative concretizate într-un tratat, încălcat însă de Matia Corvin. Evoluții militare și politice sinuoase și intervenția poloneză diminuează forța luptelor, dar îl mențin pe Pavel Chinezu în zona operațiunilor. În decembrie 1471, el se găsește, mereu alături de rege,

---

[19] A. Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, București, 1940, p. 71 — 74;

[20] Ioan Mihály de Apșa, *Maramoros vármegye története*, vol. I. *Máramorost Diplomák a XIV és szazádból*, Sighetul Marmației, 1900; Csanki Dezső, *Maramorosvármegye és oláhos a XV szazádbol*, în „Szazádok", Budapest, 1869, p. 27—36. Pentru conflictul din Transilvania din 1467 la Fr. Firnhaber, *Die Verschwürung der Siebenbürgen gegen König Mathias Corvin von Ungarn in Jahre 1467*, în *Notizenblatt, Beilage zum Archiv für Kunde Österreichischer Geschichtsquellen*, Jahrgang, 1859, Vien, p. 193 sq. Diferite aspecte ale activității lui Pavel Chinezu sînt reflectate în corpusuri de documente: Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitóre la istoria românilor*, vol. II, partea a doua, București, 1891 și vol. VIII, București, 1894; Fraknói Vilmos, *Máthyás király levelei*, vol. I — II, Budapest, 1893; Nagy Imre, *Hazai oklevéltár*, Budapest, 1879; Nagy Ivan, *Magyar Diplomacziai Emlekek Máthyás Király koraból*, vol. I — III, Budapest 1876 — 1877; Kelcz Emerich, *Epistolae Mathiae Corvini Regis Hungariae ad pontifices, imperatores, reges, principes, aliusque viris et illustris date*, Košice, 1743; Kamerer E., *Codex diplomaticum concitum Zichy*, vol. I—XII, Budapest, 1871 — 1905. În volumul XI, p. 122 — 129 este publicat un document din 1472 care stipulează textual participarea lui Pavel Chinezu la lupta de la Baia.

[21] Din bibliografia privitoare la acest conflict, Fr. Palacky, *Urkunde Beiträge zur Geschichte des Hussiten Kriegs*, vol. I — II, Praga, 1872; Fraknói Vilmos, *La politique exterieure du roi Mathias de Hongrie (1464—1470)* în „Revue d'histoire diplomatique", Paris, tom. V, 1891, p. 383— 418; J. C. Engel, *op. cit.*, p. 289 — 331; A. Bonfinius, *op. cit.*, p. 578 sq., unde face și o prezentare a statului major al lui Matia. Despre Pavel Chinezu este asemuit vestitului Aiax.

www.dacoromanica.ro

la asediul cetății Nytra și va fi rănit [22]; va reintra însă în lupte în cursul anului următor.

Legăturile dintre Pavel Chinezu și Blasius Magyar se adîncesc, ajungînd în acești ani la raporturile unui tată cu fiul său. Afirmația are în vedere actul de adopțiune și de intrare în indiviziune făcut de mai vîrstnicul Blasius [23] în anul 1472, cînd preferîndu-l fiului, fratelui, soției, Blasius Magyar dovedește profundul atașament pe care îl poartă tînărului său tovarăș de arme. Peste numai cîțiva ani căsătoria lui Pavel cu fiica acestuia, Benigna, întărește și pe plan familiar aceste legături.

La 13 august 1472, regele îi donează familiarului său un nou domeniu, Nagy-Vazsony din comitatul Vészprem [24]. Acesta va deveni unul dintre locurile sale preferate de recreere, alături de Timișoara.

A procedat la refacerea castelului și a cetății după tehnica timpului său, pînă astăzi păstrîndu-se între ruine, urmele reconstrucțiilor sale.

Este din nou solicitat în calitate de oștean cu prilejul conflictului dintre Ungaria și Polonia din anul 1474, cînd își dovedește din plin calitățile, de data aceasta într-o campanie rapidă în spatele frontului dușman. În ultima decadă a lunii septembrie, un corp expediționar comandat de Ștefan Bathory și Pavel Chinezu începe operațiunile militare împotriva armatei poloneze aflate în pregătire. Dezorganizarea frontului dușman contribuie la victoriile obținute de armata regală în septembrie — noiembrie 1474.

Cu puțin timp înainte de începerea campaniei beneficiază de o nouă donație regală, de data aceasta domeniul Lietava din comitatul Trenčin [25] alcătuit din 26 de localități. În motivația donației regele certifică acțiunile îndeplinite de către Pavel Chinezu pînă acum. Peste un an, la 24 mai 1475 el primește o nouă donație, orașul Levoče din Slovacia [26].

Victoria obținută de Ștefan cel Mare la 10 ianuarie 1475 la Vaslui și ecoul ei în Europa l-au determinat și pe Matia să reia lupta. În toamna acestui an, armata regală a început asediul cetății Sabac de pe fluviul Sava, unul dintre punctele importante aflate în mîna Porții otomane. Luptele au continuat pînă la 15 februarie 1476 cînd cetatea capitulează. Faptele de eroism săvîrșite de către Pavel Chinezu în timpul asediului sînt consemnate în primul cîntec istoric al literaturii maghiare [27], al cărui erou este.

---

[22] *Mátyás Király Emlékkönyve születésének ötszázéves fordulólára*, vol. I, Budapest, 1940, p. 277.

[23] Kamerer E., *Zichy...*, vol. XI, p. 103 — 107, reproduce actul din 4 iunie 1472 al regelui care confirmă astfel hotărîrea judelui curții regale asupra acestei întovărășiri.

[24] *Ibidem*, p. 122—129; regele mărturisește textual serviciile aduse de Pavel Chinezu: *„consideratis fidelibus servicitis fidelis nostri*, egregii Pauli Kynysy aulici nostri, *qui ipse nobis impendit et corone, non is ab instancia nostra usque persentem diem curiam nostra ...”*.

[25] Teleki Jozsef, *Hunyádiak kora Magyaországon*, vol. XI, Pest, 1855, p. 513 — 514.

[26] Iványi Béla, *A középkor*, în „Századok”, XLII 1909, fasc. 10, p. 868.

[27] Cîntecul despre lupta de la Sabac a apărut în cîteva culegeri dintre care amintim cîteva: Thaly Kálmán, *XV-ik századi magyar története ének Mathyas királyról* în „Századok”, VI/1872, p. 8 — 22; p. 10—13; pentru un context mai larg și Andrei Veress, *Cîntece istorice vechi ungurești despre români*, București, 1924. Problema rezistenței antiotomane în Serbia și ținuturile slave înconjurătoare a fost tratată în cîteva lucrări: S. Birković, *Sabaț u srednem veku, Sabaț u prošlosti, I, Sabaț*, 1970; idem, *Golubaț u srednom veku*, Pojarevaț, 1968; Kalić J., *Opis Beograda u XV veku* în „Zbornik filozofskog fakulteta”, Beograd, XX/1, 1974, 1, p. 442 sq; Kalić S. Mujaș, ković, *Prilog istorțju Beogradske banatne* în „Zbornik Filozofskog fakulteta” Beograd, VIII-

www.dacoromanica.ro

Dintre ceilalți comandanți se remarcă îndeosebi Vlad Țepeș atît în timpul asediului, cît și cu prilejul următoarelor lupte din Bosnia unde sînt cucerite cîteva cetăți și orașe. După terminarea acestei campanii, Țepeș va relua tronul Țării Românești cu ajutorul oastei regale și a contingentelor moldovene. Cunoștința dintre cei doi oșteni este certă, începuturile ei trebuie căutate în lungii ani petrecuți de Țepeș în Ungaria; nu știm însă dacă la campania din toamna anului 1476 care l-a readus pe tron a participat sau nu și Pavel Chinezu. Cunoscînd antecedentele militare ale acestuia am fi tentați să acceptăm seducătoarea idee, dar lipsa oricărei informații pentru acest timp lasă lucrurile în discuție.

În acești ani de la mijlocul deceniului al optulea trebuie situată și căsătoria lui Pavel cu Benigna; primul era deja un om matur, trecut de 40 de ani, iar soția sa mai avea cîțiva pînă să împlinească 20 [28].

Orientarea politicii regatului spre centrul continentului duce la noi conflicte în zonă. Dintre acestea cel mai puternic se desfășoară între anii 1477—1485 între Austria și Ungaria. Pregătirile de război efectuate în primăvara anului 1477, obligă dieta să aloce fonduri suplimentare; între cele două tabere: pro și contra războiului au loc dispute aprige. Bonfinius ne-a transmis un discurs apocrif al lui Pavel Chinezu [29] în care acesta se declară partizanul noilor proiecte regale.

El participă la lupte în calitate de comandant al cavaleriei sau, după cum mai este amintit, căpitan de cîmp. Războiul începe pe 12 iunie 1477, dar armata regală de 17 000 oameni (alcătuită din 10 000 pedestrași și 7 000 cavalerie) obține succese răsunătoare abia din iulie, cucerind rînd pe rînd 72 cetăți și orașe din zona Dunării austriece, apropiindu-se rapid de Viena. Sînt cucerite Haimburg, Pruck, Trautmansdorf, Korneuburg, Tulna, St. Pölten, Krems și Stein [30]. Pavel Chinezu se evidențiază la asediul Tulnei, Kremsului și Steinului, ultimele două asediate și cucerite în perioada august — noiembrie 1477. Între timp încep lupte la hotarul nordic cu polonezii, dar tratativele purtate cu Austria permit încheierea unui armistițiu; Pavel Chinezu nu participă la acestea probabil fiind angajat în noile lupte. La 7 decembrie 1478, Matia Corvin încheie pace cu Boemia punînd astfel punct unui conflict vechi de 10 ani.

Pentru Pavel Chinezu anul 1478 reprezintă anul deplinei afirmări și a schimbării totale a modalităților sale de acțiune, prin numirea în funcția de comite de Timiș și comandant suprem al armatei regale; ultima funcție va fi diminuată în anii următori cînd va fi comandantul jumătății

1964, 2, p. 533 — 535. Interesantă lucrarea lui Franz Babinger, *Die Donau als Schickalsotron des Osmanenreiches* în „Südösteuropa Jahrbücher", München V, 1961, p. 15 — 25. Raporturile sîrbo-române sînt dezbătute de Radojičić Dj. Sp., *Srpsko-rumunsko odnosi XIV-XVII veka* în „Godišniak filozofskog fakulteta" u Novom Sadu, 1956, p. 17.

[28] Benigna a suscitat comentariile prin calitatea sa de soție a lui Pavel Chinezu, dar și prin cartea de rugăciuni copiată la dispozițiile soțului ei, aceasta fiind una dintre cele mai vechi monumente ale limbii maghiare; din bibliografia aferentă citățm doar pe Gondan Felician, *A középkori Pálósrénd és nyelvemlékei*, Pecs, 1916; Döbrentei G., *Régi Magyar Nyelvenslékac*, Buda, 1840. *Magyasroszág müemlékei*, Budapest 1955. Numele ei apare și în lucrările de la nota 1, dar sub altă formă Jolanka; alături de ea apare și un personaj Bucso (în alte locuri Bujo) amintit ca prieten din copilărie a lui Pavel Chinezu.

[29] A. Bonfinius, *op. cit.*, p. 615 — 619.

[30] *Ibidem;* Ștefan Katona, *Historia critica Regum Hungariae stirpis mixtae*, tom. IX, ordine XVI, Buda, 1793, p. 112 — 115; Georgio Pray, *Annales Regum Hungariae*, vol. IV, Wien, 1766, p. 113; Fraknói Vilmos, *Mátyás törekvéset a császári trónra*, în *Értekezesék a történeti tudományok köréből*, vol. XXIII, fasc. 9, 1914, Budapest, 86 p.

www.dacoromanica.ro

sudice a acestei armate — cea implicată în luptele antiotomane — în timp ce restul armatei lupta sub comanda regelui în Austria. Nu se cunoaşte cu precizie ziua şi luna numirii sale în aceste funcţii, dar ele pot fi aproximate în funcţie de principalele evenimente interne. În luna martie au loc lucrările dietei regatului la Buda; cu acest prilej sînt discutate o mulţime de propuneri care vizează întărirea capacităţii defensive antiotomane şi refacerea economică a regiunilor sudice, care au avut de suferit din pricina necontenitelor incursiuni de pradă otomane. Sancţionarea lor de către rege coincide cu numirea unor comandanţi destoinici în aceste zone. Unul dintre ei a fost Pavel Chinezu.

Primul document cunoscut în care apare cu una dintre noile sale atribuţii datează din 13 mai 1478. Este vorba despre o donaţie pentru unul dintre familiarii săi [31], în care Pavel Chinezu apare în calitatea de comandant al armatei regale. Considerăm că este vorba despre menţionarea documentară a funcţiei mai mari, cea inferioară fiind subînţeleasă şi subordonată celei dintîi; în mod cert el este însă titularul ambelor funcţii în acest timp.

Principala preocupare a noului comite constă în cunoaşterea potenţialului real al regiunii şi întărirea cetăţilor de graniţă, îndeosebi cele dunărene: Cuvin, Horom etc. În afara acestora, se preocupă de instruirea forţelor militare ale cnezilor bănăţeni. Tratativele dintre Ţara Românească şi regatul Ungariei se desfăşoară în vara anului 1478; o solie munteană este trimisă la voievodul Transilvaniei, Ştefan Bathory, care-l anunţă pe rege. Ca răspuns, acesta trimite pe Pavel Chinezu şi Nicolae Csaky în Transilvania spre a discuta cu boierii munteni condiţiile tratatului de pace [32]; încheierea acesteia readuce Ţara Românească în frontul comun antiotoman, dar pentru puţin timp întrucît în 1479 Basarab Ţepeluş este nevoit să se supună din nou turcilor. De acum înainte Pavel Chinezu va acţiona permanent în zona dunăreană, înfruntînd aproape an de an trupele otomane atît în nordul, cît şi în sudul fluviului, repurtînd un şir neîntrerupt de victorii.

Ştirile ajunse în nordul Dunării în vara anului 1479 vorbesc despre concentrarea unor puternice efective otomane pe fluviu în intenţia unei noi acţiuni. Aceste trupe ale beilor dunăreni se află sub comanda lui Mihaloglu Ali bei de Vidin, iar alături de el se află Mihaloglu Iskender bei, Isa bei, Malkocioglu bali bei şi Evrenosbeioglu, ceilalţi paşi de margine. Lor li se alătură şi un corp de oaste muntean sub comanda domnului Basarab Ţepeluş.

Trecerea Dunării s-a făcut încă în vară printr-un loc neprecizat, mai probabil în jurul Vidinului. În privinţa drumului urmat de aceste trupe în continuare izvoarele indică fie valea Oltului [33], fie Banatul [34],

---

[31] Nagy Imre, *op. cit.*, p. 435 — 436 *Paulus de Kynys gencium regalium summus capitaneus.*

[32] *Documenta Romaniae Historica*, seria B, Ţara Românească, vol. I, Bucureşti, 1966, anul 1478.

[33] Optează pentru această variantă Semseddin, *Chronica dell'origine et progressi della Cassa Ottomana*, ed. Vincenzo Bratutti, Viena, 1649, p. 214; Ioan H. Ursu, *Bătălia de la Cîmpul Pîinii*, extras din „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", vol.XIV, partea I, Bucureşti, 1913; Ioan Lupaş, *„Chronicon Dubnicense" despre Ştefan cel Mare*, în „Analele Academiei Române", secţ. istorică, seria a II-a, mem. 6, tom. X, Bucureşti, 1929.

[34] Albert Amlacher, *Die Türkenschlacht aus dem Brotfelde*, Sibiu 1878, p. 7.

www.dacoromanica.ro

fie mijlocul Olteniei pe Jiu — Gilort — Carpați, cu ieșirea în Transilvania prin culoarul Novaci — Duș [35]. Varianta înaintării pe valea Oltului prezintă cele mai mari avantaje în comparație cu celelalte și credem că ea a fost cea folosită; la bogăția locurilor se adaugă și intenția domnului muntean de a recuceri Făgărașul, vechea feudă a domnilor munteni.

La 9 septembrie, trupele intră pe la Cîinieni — Turnu Roșu și înaintează în primele patru zile în mărginimea Sibiului și valea mjlocie a Mureșului. Înaintarea lor s-a făcut pe aliniamentul Sibiu — Jina — Sebeș Alba — Vințul de Jos — Orăștie, iar satele incendiate și robii stau mărturia activității achingiilor [36]. Cel mai mult de suferit a avut zona din jurul Orăștiei, unde jaful a fost crîncen. În după-masa zilei de 12 octombrie, Mihaloglu Ali bei ordonă retragerea spre Țara Românească pe același drum de la venire. În dimineața zilei de 13 octombrie, trupele sale ajung pe Cîmpul Pîinii, unde sînt întîmpinate de trupele transilvane.

Pregătirile de luptă ale voievodului Bathory s-au desfășurat cu maximă eficiență în aceste zile, dar el a rămas la Alba Iulia pînă în 12 octombrie în conformitate cu planul său de acțiune. I-a trimis încă în prima zi un mesaj comitelui de Timiș solicitîndu-i ajutorul. Locul ales pentru luptă era situat la jumătatea distanței dintre Sebeș și Orăștie, în locul unde Mureșul face un cot adînc, iar cîmpia aluvionară se îngustează, flancată fiind de dealurile care coboară pînă aproape de malurile fluviului. Locul se numește Cîmpul Pîinii și obligă pe orice dușman fie să accepte lupta, fie să se retragă. Ali bei a ales lupta pe terenul propus de adversar.

Primele ore ale dimineții sînt folosite de ambele tabere pentru intrarea în dispozitivul de luptă. Transilvănenii au în spate drumul Sebeșului și rîul Cugir, aripa dreaptă sprijinită pe Mureș și cea stîngă pe dealuri; distanța mică dintre ele i-a permis voievodului să închidă complet drumul spre Sebeș. Prima linie a aripii drepte este alcătuită din sași, iar a doua din români în timp ce pe stînga secuii sînt primii, iar linia a doua este alcătuită din celelalte banderii nobiliare transilvane. Centrul este format din unitățile de cavalerie grea, catafractă, și se află sub conducerea nemijlocită a voievodului. Ali bei își așează trupele în forma semilunii cu cele două vîrfuri împinse înainte în care centrul este alcătuit din trupele muntene, iar aripile din unitățile de cavalerie ușoară. Linia a doua otomană are în componența sa trupele de elită aflate sub comanda lui Ali.

La cerere, sașii încep atacul și împing înapoi aripa stîngă otomană, fiind ei înșiși readuși la bază de contraatacul dușman declanșat imediat;

[35] Gustav Gündisch, *Siebenbürgen in der Türkenabwehr 1395 — 1526* în „Revue roumaine d'histoire", nr. 3/1974, p. 415—445.

[36] Efectivele celor două tabere variază, după autori, între 15 000 și 100 000 oameni: cronica de la Dubnic menționează 34 000 pentru turci; regele Matia — în scrisoarea adresată papei Sixt al IV-lea — tot atît în Fraknói Vilmos, *Mathias király levelei*, vol. I, p. 450; A. Bonfinius, *op. cit.*, p. 635 indică 60 000 turci; Dlugosz Jan, *Historia Polonica libri XIII ab antiquissimus temporibus usque ad annum 1480*, vol. I, Leipzig, 1712, p. 586 ridică cifra la 100 000. Este vizibilă tendința istoricilor creștini de a umfla efectivele pentru a putea exagera importanța unor victorii. La cronicarii otomani se observă, din contră, încercarea de a minimaliza efectivele și înfrîngerile suferite; vezi în acest sens Semseddin, *op. cit.*, p. 214 care indică doar 30 000; Orudj din Adil, *Tevarih-i al-i Osman*, în Mihail Guboglu și Mustafa Mehmed, *Cronici turcești privind țările române*, extrase, vol. I, sec. XVI — mijlocul sec. XVII, București, 1966, p. 47, scade aceste efective pînă la 15 000 oameni. Ioan H. Ursu, *op. cit.*, p. 8 afirmă că pe 9 octombrie a prădat Isa bei și trupele sale, pe 10 Mihaloglu Ali bei, iar pe 11 Mihaloglu Iskender bei.

www.dacoromanica.ro

intrarea în luptă a românilor readuce temporar egalitatea de forţe. Un nou atac otoman generalizează lupta în cotul Mureşului şi declanşează ostilităţile pe întreg frontul. Asemănător se petrec lucrurile şi pe flancul stîng, unde secuii sînt stopaţi şi nu reuşesc să redreseze situaţia nici unităţile din linia a doua. Trupele turceşti, superioare ca număr şi bine conduse de Ali, presează continuu asupra flancurilor transilvane şi le împing spre centru — spate. Voievodul este nevoit să contraatace cu cavaleria grea spre a opri retragerea trupelor sale. Sub presiunea catafracţilor prima linie duşmană este zdrobită în cîteva minute, inclusiv majoritatea muntenilor, dar următoarea rezistă. Calul voievodului este ucis, el însuşi rănit, elemente suficiente pentru a declanşa panică; se adaugă şi rugăminţile celor care cer retragerea între zidurile cetăţii Sebeş. Cu toate acestea lupta continuă din ce în ce mai îndîrjită, deşi transilvănenii încep să cedeze teren.

În acest moment, cu adevărat critic, apare Pavel Chinezu în fruntea trupelor sale bănăţene. La primirea apelului, el şi-a concentrat armata la Timişoara şi a străbătut într-un timp record distanţa pînă în valea mijlocie a Mureşului, chiar şi prin noroaiele create de ploile torenţiale de la începutul lunii. Deşi istovite de drum şi neîncadrate într-un dispozitiv clasic, trupele sale intră imediat în luptă, atacînd din dreapta şi spate trupele otomane cu intenţia de a despresura armata transilvană. După cunoscuta relatare a lui Bonfinius [37] Pavel Chinezu s-a aruncat în luptă răcnind ca un leu şi luptînd cu cîte o sabie în fiecare mînă, croind drum în oştirea duşmană. Intervenţia sa rapidă şi oportună a schimbat în cîteva minute raportul de forţe pe cîmpul de luptă în favoarea transilvănenilor. Ca urmare turcii sînt complet încercuiţi avîndu-i la sud şi est pe bănăţeni, la nord pe transilvăneni iar la vest Mureşul. Încă cîtva timp lupta a mai păstrat impresia de echilibru, dar fuga precipitată a lui Mihaloglu Ali bei dă semnalul degringoladei turceşti şi a transformări ei într-un dezastru. Dintre comandanţii otomani Isa bei rămîne pe cîmpul de luptă, ceilalţi scăpînd cu fuga; doar sosirea nopţii opreşte exploatarea victoriei.

Numărul celor căzuţi se ridică la 20 000—25 000 oameni pentru otomani şi aproximativ 10 000 pentru creştini. Armata învingătoare rămîne aici din cauza înserării şi foloseşte prilejul pentru îngrijirea răniţilor, masă şi odihnă. Băutura şi cîntecele încălzesc atmosfera iar versurile ocazionale cîntă vitejia luptătorilor, îndeosebi a lui Pavel Chinezu. Mai tîrziu pe locul luptei a fost ridicată o capelă, dărîmată şi reconstruită în secolul al XIX-lea, iar peste unul din mormintele comune s-a ridicat un monument. În gara Şibot s-a ridicat un monument comemorativ între cele două războaie mondiale.

[37] A. Bonfinius, *op. cit.*, p. 638. Bibliografia luptei este completată de Temesvari Ştefan, *Históriás ének a győzelelmről a Kényermezőjen*, Cluj, 1574; Istvanffi Nicolae, *Regni Hungarict Historia*, Coloniae Agripinae, 1724, p. 6 — 10, cu un portret admirabil al lui Pavel Chinezu; Donado Da Lezze, *Historia turchesca (1300 — 1514)*, ed. Ioan H. Ursu, Bucureşti, 1909, p. 96; Franz Babinger, *Mehmed der Eroberer und seine Zeit*, München, 1953, p. 545 — 550. Dintre istoricii turci Ismail Hami Danişmend, *Izlahi Osmanli Tarihi Kronolojisi*, vol. I, Istambul, 1947, p. 344 păstrează amintirea „sălbăticiilor" comise de Pavel Chinezu, iar Agah Sirri Levend, *Gazavat — Nkameler ve Mihaloglu Ali Bey'in Gazavat Namesi* în *Türk Tarih Kurumu Basimevi*, Ankara 1956, p. 19sq. publică cronicile de expediţii şi cronicile campaniilor lui Mihaloglu Ali bei, paşă dunărean şi cel mai temut de creştini datorită numeroaselor sale expediţii întreprinse; acesta va fi de altfel adversarul tradiţional cu care Pavel Chinezu va purta destule lupte, învingînd întotdeauna.

www.dacoromanica.ro

Conflictele cu otomanii dintre anii 1480—1481 se desfăşoară cu precădere în Ţara Românească, Serbia şi Bosnia. Primul dintre ele se desfăşoară ca urmare a politicii faţă de turci a lui Basarab Ţepeluş. Ştefan cel Mare intră în vara anului 1480 — probabil în iunie — cu trupele sale în Ţara Românească cu intenţia de a o ralia luptei antiotomane. Victoriile sale din luna iulie oferă aceste condiţii, dar domnul adus de el nu se poate menţine pe scaunul muntean.

O scrisoare a reginei Beatrix aminteşte o participare transcarpatină la aceste lupte [38], dar lipsa unor puncte de reper nu permite elucidarea problemei; în acelaşi context s-ar cere lămurită şi posibila participare a lui Pavel Chinezu în fruntea trupelor sale. După sursele cunoscute pînă în momentul de faţă susţinerea acestei păreri este riscantă şi generatoare de confuzii.

Certitudini depline avem însă asupra participării comitelui de Timiş la luptele desfăşurate în toamna anului 1480 în Serbia dunăreană. Avem de-a face cu o acţiune combinată a celor două părţi ale armatei regale dintre care una acţionează pe Sava sub comanda regelui, iar cealaltă pe Dunăre sub comanda lui Pavel Chinezu. Regele acţionează împotriva lui Daud bei de Vrbosna (Saraievo), care a invadat în toamnă Carintia şi Stiria şi se întorcea acum încărcat de pradă. Interceptat şi înfrînt el lasă pe cîmpul de bătălie 3 000 morţi şi este urmărit în continuare în Bosnia, purtîndu-se lupte aprige la Vrbosna şi Jajce. Ca urmare a victoriilor obţinute acum, regele numeşte ca bani de Jajce şi Slavonia doi dintre curtenii săi.

Concomitent cu ele se desfăşoară şi luptele de pe valea Dunării. Pregătirea trupelor s-a desfăşurat încă din vară, iar zona de concentrare a fost Banatul, de unde acestea trec Dunărea cu ajutorul bărcilor într-un loc situat la 35 000 paşi de Smederevo [39]; deducem deci că este vorba despre vadul de la Horom atît de des utilizat de ambii combatanţi în acest timp. Rezistenţele otomane dintre Smederevo şi Kruševac sînt zdrobite încă din primele zile şi întreg teritoriul intră sub jurisdicţia temporară a comitelui de Timiş. Lupta decisivă are loc la reîntoarcere, cînd forţele paşalelor locale conduse de către Malkocioglu Bali bei de Smederevo au încercat să împiedice trecerea Dunării printr-un atac asupra ambarcaţiunilor. Acţiunea se desfăşoară se pare la acelaşi vad de la Horom şi ea vizează blocarea forţelor creştine pe malul drept, unde puteau fi urmărite şi învinse.

Atacul dezlănţuit prin surprindere duce la încercuirea unei părţi a flotilei. Rezistenţa îndîrjită opusă de acestea a oferit răgazul strîngerii celorlalte şi a declanşării unui atac masiv soldat cu spargerea blocadei şi victoria navală a comitelui. Raportul navelor pierdute este de 2 la 15 pentru armata creştină şi la el mai trebuie adăugaţi şi membrii echipajelor care nu au putut fi salvaţi; de pe alte nave au fost făcuţi 300 prizonieri. Prada capturată acum se alătură celei dobîndite înainte şi o parte, constînd din arme şi steaguri, va fi trimisă regelui care o va trimite mai apoi papei Sixt al IV-lea, spre a-şi atrage sprijinul acestuia.

---

[38] Publicată de Andrei Veress, *Fontes Rerum Transilvanicarum*, vol. II, p. 34 — 35.

[39] Afirmaţia îi aparţine regelui Matia Corvin şi este cuprinsă în scrisoarea adresată papei Sixt al IV-lea la 14 decembrie 1480; a fost publicată de Fraknói Vilmos, *Mátyás király levelei*, vol. II, Budapest, 1895, p. 77 — 79.

www.dacoromanica.ro

La 3 mai 1481 moare sultanul Mahomed al II-lea, iar pe tron se urcă fiul său Baiazid al II-lea. Printre primele măsuri ale noului sultan se numără şi numirea lui Mihaloglu Iskender bei ca paşă de Smederevo. Intrarea în Ţara Românească pentru numirea unui domn filoturc şi acţiunile care vizează cucerirea cetăţilor moldovene de la Dunăre şi Marea Neagră denotă planurile ambiţioase ale noului stăpînitor otoman.

Ştefan cel Mare intră din nou în Muntenia şi învinge corpul otoman pe 8 iulie 1481 la Rîmnicu Sărat, aruncîndu-l peste Dunăre. Lipsa unor ştiri despre vreo participare transilvăneană la acest conflict denotă stadiul incipient al pregătirilor militare ale lui Matia Corvin.

Pavel Chinezu îşi desfăşoară activitatea pe cele două planuri, cunoscute deja, întărirea sistemului defensiv şi instituirea unui eficient sistem de pază dunăreană, respectiv pregătirea unui corp expediţionar capabil să susţină un efort militar maxim într-un timp relativ scurt în teritoriul duşman. Pregătirile fiind terminate, comitele aşteaptă momentul favorabil care se iveşte odată cu sosirea iernii şi trecerea la iernat a oştirilor duşmane.

Pe 5 noiembrie, trupele pleacă din Timişoara pe cel mai scurt drum spre vadurile dunărene : Ciacova — Deta — Vršac — Cuvin — Horom. În ziua următoare ele ajung la fluviu şi aşteaptă traversarea cu ajutorul flotilei dunărene aflate sub comanda lui Ladislau Rozgony, comandantul Belgradului. Pentru a-şi asigura un cap de pod pe malul drept, Pavel Chinezu trimite un detaşament de 100 călăreţi sub comanda fraţilor Nicolae şi Andrei Socol[40], care traversează fluviul şi sînt interceptaţi de un corp duşman aflat la pîndă într-o pădure din apropiere.

Inegalitatea forţelor îi determină pe cei doi fraţi să-şi retragă oamenii în cîmp deschis unde se întăresc într-o tabără după modelul husit. Spre a-i sili să iasă la luptă turcii dau foc ierburilor din jur ; aceasta fiind ultima şansă cei 100 se aruncă în luptă cu disperarea morţii. Fiecare tabără îşi pierde jumătate din efective : 50 pentru bănăţeni şi aproximativ 200 pentru turci, în timp ce toţi supravieţuitorii sînt răniţi. Victoria aparţine însă bănăţenilor care consolidează astfel capul de pod. Nicolae Socol moare în aceeaşi noapte de pe urma rănilor, dar misiunea este îndeplinită şi cei 32 000 oameni[41] trec în linişte Dunărea.

Dintre comandanţi sînt amintiţi Vuk Branković, Ioan Jakšić şi Ladislau Rozgony, care resping încă pe 6 noiembrie atacul naval al paşei de Smederevo şi asigură traversarea fluviului, provocînd şi pierderea a 24 ambarcaţiuni duşmane odată cu avarierea altora.

În decursul acestor prime zile au căzut cetăţile Pojarevac şi Kruševac odată cu rezistenţele otomane de pe văile Mlavei şi Moravei. Un

[40] Cei doi fraţi apar sub nume diferite ; regele îi numeşte Zokoly, alte izvoare Thököly. În realitate este vorba despre cei doi fraţi din familia bănăţeană Socol din care un Petru a fost comite de Timiş între anii 1463 — 1465, iar un Ioan era episcop de Cenad pînă la 1493 ; un Mihail a fost prepozitul capitlului din Cenad şi un Francisc aşişderea la Arad. Andrei Socol va supravieţui luptei şi va deţine, printre alte funcţii, şi pe cea de ban al Severinului între anii 1483—1489. Pînă astăzi acest nume de familie se întîlneşte în satele bănăţene fiind pus însă în legătură cu o pretinsă descendentă turcească a purtătorilor săi ; avem exemplul de faţă pentru infirmarea acestei teorii.

[41] Afirmaţia regelui Matia Corvin despre campania dunăreană în scrisoarea sa din 10 decembrie 1481 adresată cardinalului Gabrielle de Verona, publicată de Fraknói Vilmos, *Mátyás király levelei*, vol. II, p. 197.

www.dacoromanica.ro

detașament otoman venit de la Golubac în sprijinul garnizoanelor atacate este interceptat de către Ioan Jakšić și trupele sale. În urma luptei, din cei 1 000 turci majoritatea sînt puși pe fugă în frunte cu comandantul cetății Golubac aflat în fruntea lor. Urmărirea resturilor continuă pînă sub zidurile acestei cetăți și sfîrșește prin uciderea comandantului și cucerirea cetății.

Victoriile obținute de forțele trimise de către Pavel Chinezu în misiuni de cercetare consolidează succesul campaniei. Eforturile celor doi frați Mihaloglu — Ali și Iskender — , ca și a lui Malkocioglu Bali bei se îndreaptă spre întărirea fortificațiilor de la Smederevo și îndeosebi asupra celor din mica insulă din fața acestei cetăți [42], părăsind ținuturile interioare în mîna comitelui de Timiș. Poziția strategică a acestui punct permite controlarea oricărei traversări.

La încheierea campaniei, prin 15—16 noiembrie, armata comitelui se reîntoarce spre bază pe la Smederevo. Forțele terestre blochează cetatea mare, iar flotila de Dunăre atacă mica fortificație din insulă, o cucerește și o distruge. Trecerea fluviului se face apoi în ordine sub privirile neputincioase ale beilor aflați în Smederevo.

Cu această ocazie vin în Banat și aproximativ 45 000—50 000 familii de sîrbi [43] la care se adaugă și 1 000 turci, mai probabil însă locuitori trecuți cu forța la mahomedanism. Este prima mare transmutație de populație sîrbă în Banat din cuprinsul evului mediu și se datorește agravării exploatării otomane a ținuturilor sud-dunărene; atîta timp cît Serbia a fost independentă (pînă la 1459) numărul celor trecuți în nordul fluviului a fost mic. Noii locuitori au fost așezați atît în zona limitrofă Dunării, cît și în nordul Banatului pînă în preajma Timișoarei și Mureșului.

Primele luni ale noului an 1482 sînt folosite pentru așezarea sîrbilor și pentru refacerea potențialului militar și economic al regiunii. Forțele militare sînt dispersate în garnizoane sau lăsate la vatră. În plin efort constructiv Banatul are de suportat o nouă incursiune otomană în toamna acestui an.

Trupele de achingii au fost concentrate din vară la Smederevo și au trecut Dunărea pe 6 septembrie sub comanda pașei de aici și încă a doi bei de margine [44]. Efectivele se ridicau la 10 000 călăreți antrenați în tehnica incursiunilor de pradă. În zilele de 6—8 septembrie aceștia cuceresc cetățile din perimetrul Horom—Cuvin și pradă așezările din cale. Pavel Chinezu pornește în întîmpinarea dușmanului pe 8 septembrie după adunarea forțelor proprii la Timișoara. Alături de el participă și contingente sîrbești sub comanda vechilor săi tovarăși de arme Vuk Branković și Dimitrie Jakšić.

Cele două armate se întîlnesc pe cîmpia din fața cetății Becicherecu Mare [45] în ziua de 9 septembrie 1482. Dispozitivul de luptă al trupelor

[42] Insula apare sub nume ca Kyskeve sau Raczkeve, adică Cuvinu Mic sau Cuvinu Sîrbesc datorită faptului că localitatea a fost întemeiată de populația sîrbă refugiată din calea otomanilor. Pentru istoricul așezării și cetății, vezi Magdics István, *Diplomatarium Rácz-Kevitense*, Székesfehérvar, 1888.

[43] În scrisoarea regelui Matia Corvin, din 25 septembrie 1482, adresată electorilor germani, publicată în Fraknói Vilmos, *Mátyás király levelei*, vol. II, p. 235.

[44] *Ibidem*.

[45] Astăzi orașul Zrenjanin din provincia autonomă Voivodina, R.S.F. Iugoslavia.

www.dacoromanica.ro

bănăţene seamănă cu o semilună cu vîrfurile înainte în care cele două aripi sînt alcătuite din cavalerie, iar mijlocul are şi pedestrime. Aripa dreaptă este comandată personal de comite, iar cea stîngă de Vuk Branković. Nici un izvor nu aminteşte forţele militare pe care le-a avut la dispoziţie Pavel Chinezu dar ele trebuie să se fi ridicat la ceva peste 10 000 oameni.

Atacul îl încep flancurile armatei lui Pavel Chinezu şi realizează un substanţial avantaj, obţinînd totodată şi o situaţie favorabilă : prima linie otomană presată nu poate da înapoi din pricina forţelor proprii aflate în mers şi piere în cîteva minute. Pavel Chinezu împinge înainte şi centrul, iar aripile continuă acţiunea de învăluire a forţelor otomane. Realizarea încercuirii şi evoluţia ulterioară a evenimentelor pînă la victoria comitelui îl fac pe Bonfinius să compare această luptă cu un al doilea, mai mic însă, Cîmp al Pîinii [46].

Devenită inegală, lupta se sfîrşeşte în cîteva ore. Numărul morţilor se ridică la 3 000 pentru otomani şi 500 pentru bănăţeni [47], dar lor trebuie să le adăugăm numărul răniţilor şi prizonierilor, precum şi recuperarea integrală a prăzii. În privinţa comandanţilor turci, regele Matia [48] aminteşte despre un bei neidentificabil printre morţi şi de un anume Bozna Mehmeth printre prizonieri ; nu cunoaştem nimic despre soarta celui de-al treilea bei dunărean participant la expediţie.

Acţiunea continuă prin urmărirea trupelor de achingii şi în sudul Dunării, dar nu poate fi detaliată din lipsa unor informaţii. Putem aproxima desfăşurarea ei din analiza situaţiei dunărene şi avem astfel o arie de acţiune similară celorlalte două acţiuni din 1480—1481, ceva mai redusă din cauza timpului şi a lipsei unei pregătiri speciale ; ea s-a desfăşurat mai probabil pe parcursul a 1—2 zile.

Primele patru campanii purtate sub conducerea lui Pavel Chinezu, în patru ani consecutivi, se soldează cu succese remarcabile. Asistăm la respingerea unei incursiuni otomane în Transilvania, la două campanii succesive sud-dunărene şi la respingerea unei incursiuni turceşti din Banat urmată de o nouă traversare a fluviului. Pentru prima dată după multă vreme forţele regatului obţin un asemenea şir de victorii care le depăşesc prin importanţă pînă şi pe cele obţinute sub comanda personală a regelui. Calităţile militare ale comitelui şi forţa umană ridicată de populaţia românească a Banatului şi de popoarele ameninţate, maghiar şi sîrb, sînt elementele determinante ale acestor victorii. În acest fel, Pavel Chinezu merită pe deplin titlul de „primul dintre căpitanii noştri din acele (adică sudice) părţi" [49] cu care Matia îl anunţă papei şi Europei pe artizanul victoriilor sale. Se poate afirma deci că perioada anilor 1478—1482 reprezintă un reviriment al luptei antiotomane.

Încheierea păcii dintre Ungaria şi Imperiul otoman pentru o perioadă de 3 ani şi reînnoirea acesteia pe încă 5 ani, în 1488, marchează sfîrşitul campaniilor antiotomane ale regelui Matia Corvin. Ultimii săi ani de domnie au fost irosiţi în conflictul austriac pînă la cucerirea Vienei

[46] A. Bonfinius, *op. cit.*, p. 643.
[47] *Ibidem* nota 43.
[48] *Ibidem.*
[49] Fraknói Vilmos, *Mátyás kor[illegible]*

www.dacoromanica.ro

în 1485. Lupta antiotomană a pierdut astfel o forță însemnată și ea va apăsa și în continuare pe umerii Moldovei lui Ștefan cel Mare.

Activitatea desfășurată de Pavel Chinezu între acești ani va reflecta acest reflux, chiar dacă el va fi prezent cea mai mare parte a timpului la Timișoara și în localitățile bănățene; vor lipsi însă înfăptuirile majore. Dacă am omis pentru anii luptelor înșirarea unor mărturii despre activitatea sa pe plan politic, social sau economic, ele fiind mai puțin semnificative, de acum încolo abundența unor date minore reflectă activitatea obișnuită a comitelui și omului.

În 1483 asistăm la noi donații regale al căror beneficiar este același Pavel Chinezu [50] și la donații ale acestuia în favoarea unor așezăminte religioase [51]. În vară îl are ca oaspete la Timișoara pe voievodul transilvan Ștefan Bathory, probabil în legătură cu aceleași probleme militare și politice ale ținuturilor carpato-dunărene, cu care prilej sînt soluționate și unele treburi administrative [52].

Ofensiva declanșată de Baiazid al II-lea în 1484 și cucerirea Chiliei și Cetății Albe are ca urmare transformarea Mării Negre într-un lac turcesc și slăbirea frontului antiotoman. Nu cunoaștem vreo acțiune militară desfășurată în acest interval de către comitele Timișului, deși au existat cu siguranță pătrunderi ale unor detașamente turcești în nordul fluviului; ele au fost însă rezolvate de trupele dunărene și nu au depășit cadrul unor simple hărțuieli.

Îl aflăm însă în calitate de comite, bineînțeles al unor comitate sudice ca Timiș, Srem, Bacs, Bodrog, Valko, dar și al altora cum ar fi Bihorul [53]. Acționează pentru limitarea abuzurilor marilor feudali asupra iobagilor așa cum dovedește un act emis de el la Lipova la 24 decembrie 1484 [54]. Prezența sa repetată la Lipova denotă însă și importanța acestei stațiuni în tratarea unor traume și afecțiuni, dar și faptul că sănătatea comitelui a avut de suferit de pe urma vieții aspre de ostaș.

Printre preocupările sale se înscrie și soluționarea unor controverse juridice care au la bază probleme funciare așa cum rezultă și din cercetarea făcută împreună cu obștea nobililor și cnezilor din districtul românesc privilegiat al Caransebeșului [55].

Același act permite însă și o reliefare a meritelor acestor nobili, cnezi și țărani români bănățeni, organizați în districte cu o largă autonomie în schimbul obligațiilor militare; în acești ani de la sfîrșitul secolului al XV-lea ei reprezintă majoritatea forțelor militare ale Banatului și folosirea lor de către Pavel Chinezu contribuie la obținerea unor succese de prim-rang. În acest fel el este un continuator demn al lui Iancu de Hunedoara.

---

[50] Nagy Imre, *op. cit.*, p. 366, act din 16 aprilie 1483 prin care primește o nouă posesiune în comitatul Veszprem; Ștefan Katona, *op. cit.*, tom. XVIII, p. 69, posesiune în comitatul Trenčin.

[51] Éri István, *Nagy Vázsony*, Budapest, 1959, p. 46.

[52] Reizner János, *Szeged története*, vol. IV, Szeged, 1900, p. 81—82, Pavel Chinezu apare sub „*Paulus de Kÿnis, comes Temesiensis, generalisque et summus capitaneus partium regni Hungariae inferiorium*". Pentru subordonarea orașului Szeged magnatului Chinezu atît la Reizner, cît și la Varga Ferenec, *Szeged város története*, vol. I, Szeged, 1877.

[53] Nagy Iván, *Bihár vármegye főispánjai* în „Szazadok", VIII, 1874, p. 726 — 727.

[54] Kamerer E., *Zichy* ..., vol. XI, p. 399.

[55] La 10 mai 1485; documentul publicat de Pesty Frigyes, *A Szörenyi Bánság* ..., vol. III, Budapest, 1878, p. 94

www.dacoromanica.ro

Tăcerea aşternută asupra dispunerii trupelor comitelui şi a numărului lor este parţial înlăturată de cuprinsul unui document din anul 1487 care specifică existenţa a 200 husari în garnizoanele Lugoj şi Caransebeş plus cei 200 călăreţi daţi de cnezii din jur, plătiţi cu sume destul de mari [56].

Prezent de multe ori la Buda, Pavel Chinezu îşi slujeşte regele cu aceeaşi credinţă cum este cazul şi în 1486 cînd aprobă măsurile iniţiate de către Matia Corvin, referitoare la redresarea situaţiei politice, economice, sociale, juridice a regatului. Îşi continuă în acelaşi timp şi acţiunile de caritate în favoarea unor mănăstiri sau sprijină pe cîţiva dintre familiarii săi în obţinerea unor gratificaţii regale.

Preocuparea sa constantă pentru menţinerea forţelor dunărene la un potenţial militar superior este reflectată de un raport trimis sultanului Baiazid al II-lea şi care expune situaţia militară creştină în această zonă [57]. Referindu-se la flotila dunăreană raportorul, Suleiman, arată prezenţa unor puternice nave fluviale la Belgrad şi Slankamen şi patrule navale pe Dunăre, toate aflate sub comanda cneazului Pavel. Această mărturie venită din partea unui duşman spune mai mult decît orice altceva despre acţiunile comitelui în lupta antiotomană. Se mai poate adăuga faptul că dintre toate titlurile poartă în mod obişnuit doar pe acela de comite de Timiş, deşi ajunge să deţină concomitent sau alternativ această funcţie de comite în aproape 10 comitate.

Transformarea sa într-unul dintre cei mai mari magnaţi ai regatului, stăpîn a zeci de mii de iugăre de pămînt şi al cîtorva mii de iobagi ajunge la apogeu în aceşti ani. Veniturile obţinute pot fi apreciate prin prisma celor plătite doar de 10 sate dintr-unul dintre comitatele unde îşi avea posesiuni [58]. Aceste aspecte mai puţin cunoscute sau discutate în literatura de specialitate [59] trebuiesc amintite pentru a creiona figura complexă a celui care a fost Pavel Chinezu.

Situaţia politică confuză creată în primăvara lui 1490 prin moartea regelui Matia Corvin şi existenţa unor multiple candidaturi la tron se transformă în vara—toamna aceluiaşi an într-un război civil. În septembrie se încoronează rege Vladislav Jagello cu sprijinul marilor magnaţi printre care şi comitele de Timiş. Luptele dintre diferitele partide interne şi forţele externe continuă însă pînă în primăvara anului 1491, slăbind şi mai mult rezistenţa regatului în faţa presiunii otomane.

Forţele bănăţene, aflate sub comanda aceluiaşi Pavel Chinezu, luptă de partea noului rege în părţile nordice ale regatului şi lasă descoperită graniţa dunăreană. Turcii profită pentru a transforma aceste zone în teatre de operaţiuni întinse între Dunăre şi Adriatica. Trecerea Dunării de către achingii în septembrie impune revenirea lui Pavel Chinezu în sudul regatului; luptele se desfăşoară în Srem şi în zonele învecinate [60]

---

[56] *Ibidem*, vol. II, p. 217.

[57] Hazai G., *A Topkapu Széraj Müzeumak vonatkozasu török iratai* în „Leveltari Közlemenyek" an. XXVI, Budapest, 1955, p. 291.

[58] Csanki Dezső, *op. cit.*, vol. III, p. 219, 220, 223, 228, 233, 234, 237, 238, 240, 254. Pentru alte aspecte ale veniturilor magnatului şi Sinkovics István, *A magyar nagybirtok élete a XV század elején* în Domanovszky, *Tanulmanyok a magyar mezögazdaság történetéhez*, fasc. 8, Budapest, 1933.

[59] Ion Stoia Udrea, *op. cit.*

[60] A. Bonfinius, *op. cit.*, p. 690.

www.dacoromanica.ro

și agresorii sînt respinși. Laconismul izvoarelor împietează asupra posibilităților de detaliere a duratei, numărului și desfășurării conflictelor din acest sfîrșit de an. Ele se constituie însă ca un prolog al marilor încleștări din anii viitori.

În iarna—primăvara anului 1491, principalul efort militar al regatului este îndreptat împotriva intervenției străine, îndeosebi austriece, și pentru eliberarea părților nord-vestice. Luptele sînt deosebit de grele și succesele vin greu. Pavel Chinezu participă la lupte cu un banderiu propriu alcătuit din 100 călăreți catafracți și 200 cavalerie ușoară [61], încă în cursul lunii ianuarie.

În februarie este din nou în părțile sudice datorită noilor incidente din zona Belgradului și din Croația, unde nobilimea se ridică împotriva lui Vladislav al II-lea. Aceste fapte impun numirea lui Chinezu și Matia Géréb în fruntea celor 6 000 călăreți care intră în zonă [62]. Concomitent, turcii dezlănțuie un atac puternic în părțile Mačvei și cuceresc cîteva forturi din imediata apropiere a Belgradului; trupele acestea cifrate la aproximativ 1 000 oameni sînt învinse însă de cei doi comandanți și cîteva luni otomanii stau liniștiți, timp în care luptele continuă în interior. Atacul cetății Sabac din septembrie redeschide conflictul.

Ținuturile românești, îndeosebi Banatul și Bihorul, ajung din nou să fie ținta atacurilor otomane. Trupele de achingii și azapi jefuiesc Banatul și ajung pînă în apropierea Oradei [63], iar bogăția găsită aici antrenează noi și noi trupe turcești în nordul Dunării. Cu prilejul unuia dintre aceste atacuri este ars și un tîrg aflat în apropierea Timișoarei [64], ceea ce denotă tăria atacurilor turcești din această toamnă. În cursul verii și toamnei pe linia Dunării acționează ca înlocuitor al comitelui de Timiș banderiul arhiepiscopului de Kalocsa, dar forțele inferioare celor turcești nu-i permit vreo ripostă.

În noiembrie, Pavel Chinezu se reîntoarce în Banat în vederea pregătirii unei riposte antiotomane. Pătrunderea unor bei în Bosnia și succesele lor inițiale de aici sînt anulate de victoriile obținute de noul ban Ioan Corvin. Se desfășoară lupte violente și în jurul Belgradului, asediat din nou de 4 000 pedestrași și un număr neprecizat de călăreți [65]. Garnizoana rezistă cu îndîrjire și reușește să salveze cetatea. Forțele turcești pătrunse în sud-estul zonei — nu știm cu exactitate locul — sînt așteptate și lovite de către comitele de Timiș care repurtează astfel o nouă victorie. Un mare număr de dușmani cad pe cîmpul de luptă, alții sînt făcuți prizonieri. Acțiunea s-a desfășurat în condițiile unei ierni aspre, cu gheață

---

[61] Ștefan Katona, *op. cit.*, tom. X, ordine XVII, Buda, 1793, p. 153 — 155.

[62] Berzeviczy Albert, *Acta vitam Beatricis reginae Hungariae illustrantia* în ciclul *Monumenta Hungariae Historica*, Budapest, 1914, p. 179—180. Este un expozeu al reginei asupra situației confuze din țară și a ciocnirilor care au loc la începutul anului 1491; scrisoarea datează din 25 februarie 1491.

[63] A. Bonfinius, *op. cit.*, p. 696 — 697,, ... *cum viginti millibus passum ad Varadinum accessissent* ... ".

[64] *Ibidem* ,,... *deinde auctis exprospera rerum successu animis, ultra Themesvarum excursionem fecerat et oppidam quod in Stephanum Bathoret potestate erat concremarant: totiusque provincie, quam milite vacuam esse cognaverant, vulnera gravissima inflexerant*".

[65] Dintr-un raport al castelanului cetății adresat arhiepiscopului Petru de Kalocsa, publicat de Ștefan Katona, *op. cit.*, p. 279. Pentru victoriile obținute de Ioan Corvin, vezi Thalloczy Lajos, *Jaicze (Bánság, vár és város) története, 1450—1527*, Budapest, 1915, p. 157.

www.dacoromanica.ro

pe Dunăre, la sfîrşitul anului 1491, mai probabilă pare luna decembrie şi începutul lunii ianuarie 1492.

Pregătiri militare intense se desfăşoară la începutul anului 1492 şi ele vizează refacerea cetăţilor şi sporirea capacităţii defensive a zonei sudice; prin străduinţa comitelui de Timiş este renovată în acest timp şi cetatea Timişoarei [66]. Aproximativ 1 000 de oameni din celebra legiune neagră înfiinţată de Matia Corvin întăresc garnizoana Belgradului în timp ce restul forţelor disponibile sînt trimise în cetăţile Severin, Sabac şi Jajce. Concentrarea armatei are loc la Buda odată cu sosirea primăverii, exact în perioada în care noul legat papal Ursus Ursinus pleacă spre Ungaria să propăvăduiască cruciada. Şi tot în acelaşi timp la Buda este aşteptată o solie otomană care trebuie să discute noul tratat de pace; iată deci o situaţie paradoxală, dar care reflectă perfect modul de guvernare a lui Vladislav al II-lea zis „Dobje" unul dintre cei mai slabi regi ai Ungariei.

Un nou episod burlesc vine să se adauge celorlalte: căsătoria fictivă dintre Vladislav şi Beatrix, văduva lui Matia. Spre a fi acceptat rege primul face această promisiune, dar apoi încearcă să eludeze contractul matrimonial; se procedează în ultimă instanţă la o înscenare a căsătoriei dintre cei doi.

Pavel Chinezu se reîntoarce în Banat şi respinge în cursul lunii mai [67] o nouă incursiune a otomanilor ajunsă pînă în apropierea rîului Timiş. Măsurile iniţiate de el sînt confirmate de solia trimisă la Istanbul pentru încheierea păcii, care s-a întors doar cu informaţiile referitoare la armata otomană şi pregătirile ei [68]. Două sute de corăbii sînt concentrate în Peloponez, alte escadre în Marea Neagră, iar o parte a flotilei fluviale înaintează pe Dunăre şi Sava spre Bosnia. Totalul trupelor ridicate de sultan la arme în acest an se ridică la 200 000 oameni. Regele întăreşte comitatele sudice şi cere sprijinul Imperiului romano-german. Semnificativ pentru ponderea diferitelor ţări la armata preconizată a începe luptele cu Poarta este faptul că Transilvania şi Moldova dădeau împreună 20 000 oameni, adică tot atît cît promiteau ţările germane şi Cehia.

Sultanul înaintează cu armata pînă la Sofia, dar planul său iniţial de a asedia cetatea Belgrad se schimbă la auzul pregătirilor defensive din tabăra duşmană şi trimite cîţiva paşi de margine să asedieze Severinul, întărind în acelaşi timp efectivele din Albania. Concomitent sînt semnalate incursiuni de pradă în Austria prădată de 10000 achingii şi în Srem şi Mačva, atacate de trupele auxiliare pornite din Borić [69].

Mihaloglu Ali bei, unul dintre cei mai războinici paşi dunăreni, expune în vară sultanului ideea supunerii ţinuturilor nord-dunărene prin cucerirea treptată a cetăţilor de margine; rămase fără sprijinul acestora ţinuturile vor fi o pradă uşoară pentru trupele otomane. În varianta reuşitei Banatul, Mačva, Sremul, Bosnia etc. ar deveni în cîţiva ani provincii turceşti. Obţinînd deplinul acord al lui Baiazid al II-lea, Mihaloglu Ali

---

[66] Ignaz Aurelius Fessler, *Geschichte von Ungarn*, Leipzig, 1874, vol. V, p. 770.

[67] Berzeviczy A., *op. cit.*, p. 236 — 237.

[68] Ştefan Katona, *op. cit.*, p. 483 — 484 redă în sinteză ştirile aduse de către această ambasadă.

[69] *Ibidem*, p. 488 — 489 care publică o scrisoare a arhiepiscopului de Kalocsa către rege, în care se confirmă luptele şi sînt cerute ajutoare regale.

www.dacoromanica.ro

bei împreună cu cei doi fii ai săi și cu 25 000 oameni trece din nou Dunărea și jefuiește ținuturile de aici [70]. Este întîmpinat din nou de către Pavel Chinezu în fruntea trupelor bănățene și a legiunii negre, pentru ultima oară sub comanda sa. În urma victoriei obținute comitele trimite numeroșii prizonieri la Timișoara, locul de detenție pentru majoritatea celor prinși la nord de Dunăre. Sistemul de pază instituit de comite semnalizează și neutralizează imediat micile detașamente pătrunse în zonă, iar supraviețuitorii sînt trimiși la Timișoara. Izvoarele pomenesc pedepsele aplicate jefuitorilor [71], menite să-i înfricoșeze pe sălbaticii achingii care pustiau totul în cale, nelăsînd decît morți și ruine.

Măsurile aplicate în Banat nu pot fi însă extinse și în celelalte părți sudice din pricina politicii trădătoare a marii nobilimi care refuză să presteze serviciul militar în afara granițelor țării [72]. Forțele armate sînt alcătuite din banderile regale și ale înalților demnitari, iar ridicarea la oaste a nobilimii se face doar în cazuri extreme. Banderiul are în componență 400 ostași din care 200 călăreți catafracți și 200 călăreți ușori înarmați. Crește din ce în ce mai mult rolul mercenarilor, concomitent cu îndepărtarea sistematică a maselor din cadrele armatei; este îndepărtat tocmai sprijinul și autorul atîtor succese antiotomane.

Silniciile legiunii negre în zona din jurul Szegedului îl fac pe Pavel Chinezu să încerce soluționarea acestei probleme. Tratativele purtate în vară cu comandanții legiunii eșuează din pricina îngîmfării acestora și impune folosirea forței armate. Lupta se desfășoară la Hollos în părțile Tisei în iarna anilor 1492—1493 și se termină cu victoria comitelui de Timiș care decimează legiunea, iar puținii supraviețuitori sînt spînzurați sau încadrați în alte unități militare. Conflictul anunță însă marile tulburări nobiliare din următoarele luni și ani care vor contribui decisiv la slăbirea potențialului defensiv.

În același sfîrșit de an 1492 sau la începutul anului 1493 se produce și atacul de apoplexie în urma căruia Pavel Chinezu își pierde graiul și rămîne cu partea dreaptă a corpului paralizată. Pînă la moarte el se va înțelege cu cei din jur prin semne și sunete simple, nu va mai putea călări și va fi nevoit să călătorească în trăsură, dar își conduce în continuare oștenii. În jurul său se află de pe acum Iosa de Som, unul dintre vicecomiții săi, care-i va traduce gesturile în cuvinte și ordine.

Nemulțumirile transilvănenilor împotriva lui Ștefan Bathory impun schimbarea sa din funcția de voievod, cu cîteva zile doar înainte de moartea sa; în locul lui vor funcționa Bartolomeu Dragfi și Ladislau Losoncz. În acest interval se produce o nouă incursiune a lui Mihaloglu Ali bei asupra Transilvaniei, dar el va fi înfrînt de forțele locale în trecătoarea Turnu Roșu [73].

Și în primăvara acestui an se desfășoară pregătiri militare, dar luptele încep abia în vară și nu între rege și sultan așa cum lăsau să se întrevadă preparativele făcute, ci între pașii de margine și forțele locale din ținuturile dunărene. În iulie, Iakub beiul de Bosnia jefuiește ținuturile

[70] *Ibidem.* p. 503.

[71] A. Bonfinius, *op. cit.*, p. 724.

[72] Ștefan Katona, *op. cit.*, p. 339 — 441 enumeră și concluzionează asupra acestor măsuri adoptate de dietă.

[73] Gustav Gündisch, *Incursiunea turcească din 1493 în ținutul Sibiului* în „Studii", nr. 6, 1961, p. 1 491— 1 502.

www.dacoromanica.ro

austriece cu 10 000 oameni, iar în august se întoarce prin Croaţia. Întîmpinat de forţele locale conduse de către banul Croaţiei la Krbavsko Polie, Iakub reuşeşte să obţină o victorie spectaculoasă. Numărul imens al prizonierilor îl face pe Iakub să răzbune achingii morţi la Timişoara; porunceşte să le fie tăiat tuturor nasul, lucru nemaiîntîlnit pînă acum [74].

În jurul lui 21 septembrie, voievozii ardeleni resping o nouă incursiune pătrunsă în Ţara Bîrsei [75]. Pavel Chinezu participă însă la luptele interne declanşate în zona Tisa — Dunăre — Sava de împotrivirea unei părţi a nobilimii faţă de Vladislav al II-lea, fără a reuşi să stingă revolta în ciuda succeselor militare înregistrate.

În luna ianuarie 1494, Pavel Chinezu este numit în funcţia de jude al curţii regale, a treia funcţie ca importanţă în cadrul regatului după rege şi palatin. Dacă palatinul este înlocuitorul de drept al regelui şi comandantul armatei, judele curţii este locţiitorul juridic al regelui. Această numire încununează meritele dobîndite pe cîmpurile de luptă ale Europei centrale şi sud-estice în ultimii 30 de ani de către Pavel Chinezu şi reprezintă apogeul carierei sale. Datorită conflictelor în curs noul titular îşi va prelua funcţia ceva mai tîrziu.

Conflictele cu turcii încep încă în luna decembrie 1493 cînd forţe otomane încep un nou asediu al Belgradului [76]. Continuate şi în ianuarie luptele dovedesc rezistenţa deosebită a cetăţii, dar şi eficacitatea măsurilor de apărare luate de către acelaşi Pavel Chinezu.

Obişnuitele, de acum, pregătiri militare din iarnă făcute de către comitele de Timiş nu au în vedere doar o simplă campanie sud-dunăreană, ci o acţiune desfăşurată după un plan închegat care să faciliteze obţinerea unui avantaj considerabil capabil să anuleze înfrîngerea din Croaţia. Trupele sale cuprind în jur de 10 000 călăreţi antrenaţi pentru o acţiune fulgerătoare în teritoriul inamic, asemănătoare campaniilor dintre 1480—1482. Ele sînt alcătuite din forţe locale bănăţene şi hunedorene, dar şi dintr-un număr însemnat de mercenari. Locul de concentrare trebuie situat undeva în zona Horom — Cuvin în imediata apropiere a vadurilor dunărene.

Datorită lipsei de coinciziune a izvoarelor [77] care amintesc date diferite pentru declanşarea şi timpul de desfăşurare a luptelor se impune precizarea acestor elemente. Considerăm luna ianuarie ca sfîrşit al pregătirilor şi prima decadă din februarie ca perioada traversării Dunării şi a începerii luptelor; ne bazăm şi pe faptul că traversarea Dunării în ambele sensuri s-a făcut pe gheaţa groasă existentă ori este cunoscut faptul că lunile geroase sînt tocmai ianuarie şi februarie.

Odată cu trecerea fluviului Pavel Chinezu trimite un corp de aproximativ 3 000 călăreţi să înainteze în ţinuturile interioare ale Serbiei

[74] Donado da Lezze, *op. cit.*, p. 192 — 195; Ştefan Katona, *op. cit.*, p. 549 — 556; Thalloczy Lajos, *op. cit.*, p. 161.

[75] Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. II, partea a II-a, Bucureşti, 1891, p. 341— 342 şi vol. VIII, Bucureşti, 1894, p. 31; Martin Felmer, *Primae lineae historiae Transilvaniae antiqui, medii et recentioris aevii*, Sibiu şi Cluj, 1803, p. 168.

[76] Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. VIII, p. 29, doc. nr. XXXIII.

[77] A. Bonfinius, *op. cit.*, p. 729 — 731; J. C. Engel, *op. cit.*, vol. IV, p. 65; Ştefan Katona, *op. cit.*, p. 612 — 615, ultimul amintind o acţiune condusă de către Pavel Chinezu *„ad tertium diem post Dorothae festum"* ceea ce corespunde zilei de 9 februarie. Trebuie să vedem această zi spre mijlocul campaniei, fapt care permite datarea acesteia în prima decadă a lunii februarie.

www.dacoromanica.ro

ocupate de otomani. Surpriza a fost totală pentru pașalele dunărene care așteptau atacul zonei limitrofe fluviului. Cu restul de 7 000 oameni comitele rămîne în așteptare și începe operațiunile propriu-zise abia în momentul în care forțele otomane se dispersează în zonă. Principalul obiectiv al primelor zile îl constituie puternica cetate Smederevo, locul de unde au plecat majoritatea covîrșitoare a incursiunilor care au devastat Banatul. Cetatea cade după un scurt asediu, iar prada căzută în mîna învingătorilor este imensă. Sînt atacate și cucerite toate fortificațiile zonei dunărene și ca urmare este distrus întregul sistem defensiv otoman; răspîndirea trupelor comitelui pe o suprafață de cîțiva zeci de km consolidează succesul desăvîrșit al campaniei. Un lucru deosebit de semnificativ pentru tăria loviturii primite de pașalele dunărene îl constituie cucerirea celor două fortificații din jurul cetății Smederevo în care Mihaloglu Ali bei își păstra bogățiile jefuite și haremurile celor doi fii; printre capturi figurează vase de aur și argint, pietre prețioase, arme, stofe etc. [78], acestora adăugîndu-se și celebrele vase de argint ale regelui Ladislau luate de turci cu prilejul jefuirii Oradei în anul 1474.

Un nou corp de 2 000 oameni este trimis pentru lărgirea ariei operaționale și putem spune că în acest interval de timp administrația otomană a zonei a fost desființată. Teribila spaimă care a cuprins pe otomani este o mărturie indirectă a reușitei campaniei. Ultima luptă se desfășoară la reîntoarcerea trupelor întrucît Mihaloglu Ali bei, cu cei 8 000 ostași strînși în pripă, încearcă să zdrobească armata comitelui. Traversarea se face însă în liniște, iar Ali bei rămîne pe malul drept al Dunării din pricina soarelui care subțiază ghiața și face imposibilă o nouă traversare. O parte a trofeelor este trimisă regelui care se grăbește să anunțe curților europene succesul.

Acțiunile militare otomane vizează an de an Belgradul, adevărată poartă de intrare spre centrul continentului; sînt folosite toate metodele cunoscute pentru a obține cetatea, dar ele eșuează rînd pe rînd. În vara lui 1494, profitînd și de anarhia internă otomanii reușesc să cumpere o parte a garnizoanei și pregătesc atacul decisiv. Știri despre aceste tratative ajung și la Timișoara. Pavel Chinezu adoptă și el prefăcătoria și intră în cetatea Belgradului invocînd un pretext minor. Arestați, trădătorii sînt aruncați în închisoare și condamnați la moarte [79], căci măsurile „clasice" aplicate împotriva trădătorilor, ca amenzile și confiscarea posesiunilor, nu mai speriau pe nimeni și era nevoie de asemenea măsuri.

Luptele interne continuă și în cursul verii lui 1494 și este cu atît mai grav cu cît ele se desfășoară exact în regiunile direct amenințate de ofensiva otomană. În calitatea sa de comandant al armatei sudice, Pavel Chinezu participă la luptele desfășurate în acest interval reușind să obțină un nou șir de victorii. Nici de data aceasta nu reușește să liniștească lucrurile. Refăce însă prietenia cu Ioan Corvin, fiul natural al regelui Matia, slăbită în urma luptelor pentru tron din 1490. Bătrînul luptător este un sfetnic de nădejde pentru tînărul duce al Croației confruntat cu criza politică internă și ajuns într-o stare financiară precară. Este vizitat la Timișoara de către acesta, îl împrumută cu mari sume de bani și-l ajută

[78] A. Bonfinius, *op. cit.*, p. 729.

[79] *Ibidem*, p. 731.

www.dacoromanica.ro

cu 3 000 oameni împotriva nobilimii turbulente [80]. Ciuma care bîntuie în Banat şi Ungaria îl sileşte însă să rămînă în zonă mai mult timp [81].

Profitînd de situaţia internă Imperiul otoman reuşeşte să cucerească unul dintre micile forturi aflate în imediata apropiere a Belgradului şi-l transformă într-un veritabil punct de lansare a incursiunilor de pradă. Împotriva lor se îndreaptă din nou Pavel Chinezu care trece mai apoi în comitatul Pojega unde luptă din nou împotriva nobilimii răzvrătite, probabil în timpul lunilor iulie — august.

În august — septembrie izbucneşte o nouă revoltă, de data aceasta în Transilvania care se împotriveşte la plata taxei de 1 florin de aur de poartă pentru susţinerea efortului antiotoman [82]. Sosirea regelui şi convocarea unei diete la Sibiu lămureşte pînă la urmă lucrurile, iar regele obţine un ajutor militar considerabil cu care coboară spre Banat pentru începerea unei noi campanii.

Sănătatea comitelui este în continuare precară, deplasările devin din ce în ce mai grele pentru el, dar nu renunţă la conducerea personală a campaniilor deşi ordinele îi sînt traduse de cei din jur din semnele făcute [83].

La fel procedează Pavel Chinezu şi în primele zile ale lunii octombrie cînd iese pînă la Lugoj în întîmpinarea regelui, sosit cu armata transilvăneană, conducîndu-l la Timişoara. Discuţiile purtate în aceste zile între rege, comite şi cei doi voievozi transilvani stabilesc planul unei noi campanii sud-dunărene şi cooperarea trupelor regale. Armata aflată sub comanda comitelui de Timiş pleacă din Timişoara în ultimele zile ale lunii octombrie şi urmează cîmpia bănăţeană pînă la Tisa şi apoi pe cursul acesteia pînă la confluenţa cu Dunărea după care ajunge la Belgrad pe 1 noiembrie.

Profitînd de faptul că forţele otomane sînt angrenate în noi incursiuni în Croaţia şi Carniolia, Pavel Chinezu alege ca obiectiv regiunile estice ale Serbiei şi probabil cele nord-vestice ale Bulgariei. Spunem probabil întrucît nu cunoaştem cu exactitate zona de desfăşurare a acestor lupte.

De la Belgrad, trupele sale trec pe valea Dunării şi apoi pe valea Moravei sîrbeşti coboară în jos, urmînd aproximativ itinerariul lui Iancu de Hunedoara din 1443. Ordinea de marş a armatei era următoarea: în faţă cavaleria grea şi pe flancuri trupele de cavalerie uşoară, acestea avînd şi misiuni de recunoaştere şi hărţuire a inamicului. Sînt cucerite zeci de localităţi pe o distanţă de circa 100 000 paşi în intervalul 1—15 noiembrie cît se desfăşoară ostilităţile.

Este cea mai puternică lovitură primită de ţinuturile limitrofe ale Imperiului otoman în această a doua jumătate a secolului al XV-lea şi ea îi urmează, în ordinea importanţei, campaniei lungi a lui Iancu de Hunedoara din 1443—1444. Distrugerea cetăţilor şi forţelor militare locale provoacă spaimă în toată Rumelia.

---

[80] Schönherr Gyula, *Hunyadi Corvin János*, Budapest, 1894, p. 210. La 31 mai 1494, Ioan Corvin a fost la Timişoara, zălogindu-i lui Pavel şi Benignei Chinezu domeniul Hunedoarei în schimbul sumei împrumutate. În acelaşi an însă Pavel Chinezu va înstrăina acest domeniu, recuperîndu-şi banii.

[81] Bellái Jozsef, *Dr. Telbisz Károly Beszédei*, Timişoara, 1910, p. 183.

[82] A. Bonfinius, *op. cit.*, p. 735.

[83] Ioan Lupaş, *Scrieri alese*, vol. I, Cluj-Napoca, 1977, p. 48.

www.dacoromanica.ro

Şi pînă acum cneazul Pavli era cunoscut ca un duşman de temut, dar acum numele lui provoacă groază. Petru More, sol regal aflat în această perioadă la Constantinopol, povesteşte mai tîrziu că spaima era atît de mare în capitală, încît însăşi garda sultanului — aflat într-o expediţie în Egipt — trece Bosforul în Asia Mică [84].

Toate campaniile antiotomane întreprinse de către Pavel Chinezu între anii 1479—1494 au fost victorioase, dar de-abia acum el reuşeşte să se ridice la înălţimea marelui său predecesor, Iancu de Hunedoara. Cantitatea mare de pradă a dus însă la scăderea moralului trupelor sale, iar venirea iernii l-a obligat să întrerupă ostilităţile şi să se reîntoarcă la Belgrad, văzut ca un punct de refacere pentru continuarea campaniei. Stă în cetate cîteva zile în perioada 15—20 noiembrie 1494, punînd la punct ultimele probleme. Nu se cunoaşte locul pînă unde a înaintat: s-a oprit la hotarele Bulgariei sau a intrat şi aici? Cu excepţia lui Mihaloglu Ali bei, vechiul său adversar, nu se cunosc nici numele celorlalţi bei întîlniţi.

Reîmprospătată, armata sa pleacă spre zonele vestice ale Balcanilor, spre Bosnia şi Croaţia, unde luptele sînt încă în curs. Urmează cursul mijlociu al fluviului Sava cu intenţia de a potoli în drum tulburările nobiliare de aici.

După 20 noiembrie, starea sănătăţii lui Pavel Chinezu se agravează şi ca urmare a marilor eforturi depuse în cursul anului. Este nevoit să se oprească la castelul Sf. Clement pe Sava din pricina unui puternic acces de febră. Dar la 24 noiembrie 1494 intervine un nou atac de apoplexie care pune capăt vieţii luptătorului, în mijlocul unei noi campanii. Va fi înmormîntat în mănăstirea ridicată de el, pe domeniul Nagy-Vaszony [85]. Soţia sa îi va moşteni întinsele domenii, dar le va înstrăina printr-o nouă căsătorie; nu este cunoscut nici un urmaş în linie bărbătească.

Lasă însă în urma sa aureola şirului neîntrerupt de victorii antiotomane şi imaginea celui care a reuşit să oprească ofensiva otomană împotriva Banatului şi Ungariei în ultimul sfert al secolului al XV-lea. Urmaşul său, Iosa de Som, comite de Timiş şi comandant al armatei sudice nu va reuşi să se ridice la înălţimea predecesorului. Scăderea trep-

---

[84] Sultanul se afla într-o campanie în Egipt împotriva mamelucilor; probabil că este vorba despre forţe militare din garnizoană, întrucît garda personală se afla împreună cu sultanul în Egipt.

[85] Despre oraşul, cetatea, bisericile şi mănăstirile de la Nagy Vazsony şi despre importanţa lor şi a cărţii de rugăciuni a Benignei în afara lucrării citate a lui Éri István, de acelaşi autor *A Nagy Vázsony Kinizsi anföldmaradvanyai* în *A Veszprem mégyei múzeumok közlemenyei*, vol. I, 1963; Németh Gábor, *Adalékok Nagy Vázsony történeteböl*, Veszprém, 1901. Pentru înmormîntarea lui Pavel Chinezu şi piatra de mormînt, vezi Römer Floris, *Kinizsi Pál sirköve* în *Györi Történelmi és Régeszéti Füzetek* 1863. Despre ordinul călugărilor paulicieni şi mănăstirile lor protejate de către Pavel Chinezu la Éri István, *A nagyvázsony pálos kolostor leletek*, în *Magyarmüemlékvédelem, 1959—1960*, Budapest, 1964, p. 85—94; Gondan Felician, *A középkori Pálos rend és nyelvemlekei (Festetich és Czech codek)*, Pecs, 1916; Kissban Emil, *A magyar pálosrend története*, Budapest, vol. I, 1938; Oltványi Pál, *A magyar Pálos rend a csánadi püspökt megye területén* în *Történelmi és Régeszéti Értesitö*, an IV, 1888, fasc. III, Timişoara, p. 105 — 115. Bibliografia folosită în studiul de faţă este selectivă, fiind lăsate în afară multe lucrări, studii, articole, care se referă la una sau alta dintre aspectele tratate; este cazul unor corpusuri de documente familiale şi al unor lucrări mai puţin semnificative din literatura istorică română, maghiară şi sîrbă. De asemenea, sumara bibliografie otomană folosită lasă loc unei cercetări mai ample a locului ocupat de Pavel Chinezu în scrierile turco-osmane.

www.dacoromanica.ro

tată a potenţialului militar al regatului va determina căderea cetăţilor dunărene şi apoi a întregului regat sub suzeranitatea otomană. Participarea maselor la acţiunile sale şi concordanţa de interese cu acestea consfinţeşte rolul său în epopeea antiotomană.

PAVEL CHINEZU – UN DIRIGENT DE LA LUTTE ANTIOTTOMANE

RÉSUMÉ

Fondée sur une riche bibliographie, cette première étude synthétique de la littérature historique roumaine essaie de clarifier deux problèmes importants : les origines de Pavel Chinezu et son apport à la lutte antiottomane du dernier quart du XV^e siècle.

Les nombreuses hypothèses concernant la nationalité, la condition sociale, la date, le lieu de la naissance et la réligion du fameux combattant sont énumérées et analysées à la lumière de récentes interprétations. Une nouvelle hypothèse de travail résultat de la corroboration des légendes populaires et de la vérité historique vient s'ajouter maintenant aux thèses exprimées dans le désir de contribuer à la clarification des problèmes encore en suspens concernant les débuts de l'activité de Pavel Chinezu.

L'étude approfondie des diverses sources a permis à l'auteur de dépeindre, parfois fort minutieusement, les principales campagnes antiottomanes dont le commandement fut assumé par le comes de Timiş et le chef général de la moitié sud de l'armée royale pendant l'intervalle 1479—1494. Il s'agit des nombreux succès remportés dans la partie ouest du Bas-Danube, au cours de cet intervalle, qui ont fait arrêter pendans quelques décennies l'offensive ottomane vers le centre de l'Europe.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

ÎN ÎNTÎMPINAREA CELUI DE-AL XV-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE ȘTIINȚE ISTORICE

„PRIMII GRECI" PE TERITORIUL ELADEI. APARIȚIA ȘI EVOLUȚIA REGATELOR AHEENE (2200—1200 Î.E.N.)

DE

CECILIA IONIȚĂ

Din marele trunchi al seminţiilor indo-europene care populaseră din vremuri străvechi Europa şi o bună parte din Asia s-au desprins — în împrejurări necunoscute —, către anii 2200 — 2100, populaţii puternice de păstori care cunoscuseră însă, în locurile lor de baştină, şi agricultura şi ocupaţiile artizanale. Care anume vor fi fost acele „locuri de baştină" nu se poate spune în chip sigur. Unii cercetători le situează în stepele nord-pontice, alţii la Dunărea Mijlocie sau în spaţiul carpato-danubian. Cert este că amintita mişcare de populaţii s-a orientat pe mai multe căi către miazăzi, iar acele mase umane care vor da naştere poporului grec au ajuns în noua lor patrie traversînd nordul Peninsulei Balcanice.

Depozitele sau urmele ceramice izolate care au permis delimitarea în timp a fenomenului, asociate cu alte vestigii ale aşezărilor preelenice, indică în epocă cea mai adîncă ruptură arheologică semnalată pînă atunci: importantele aglomeraţii umane de la Lerna, Tirint, Asine, Ziguries, poate şi Corint — aflate toate în partea de nord-est a Peloponesului —, ca şi unele aşezări din Atica şi Ciclade, sînt distruse total sau în parte în urma loviturilor date de noii veniţi.

Invadarea Eladei şi crearea aici a unei noi civilizaţii — sinteză a elementelor de cultură nordică, imigrate, grefate pe fondul mediteranean preexistent — fenomene care marchează, prin urmările lor, date importante în istoria omenirii —, trebuie privite, ele însele, ca nişte componente ale unui tot de mare anvergură care interesează — alături de zonele eladice — Asia Mică şi unele regiuni ale Orientului Apropiat. Şi oricît de temerare ar fi supoziţiile privind vremuri atît de îndepărtate, asupra cărora informaţiile sînt lacunare şi zgîrcite, avem totuşi dreptul să presupunem că întregul spaţiu egeic este acum victima şi totodată beneficiarul unei puternice migraţii indoeuropene: prin Balcani pătrund către sud purtătorii unor graiuri timpuriu-greceşti, în timp ce — traversînd Strîmtorile sau pe drumuri caucaziene — neamuri înrudite ca civilizaţie şi limbă (vorbeau hitita, luwiana, palaica) vor incendia şi distruge Troia II, unele aşezări de la izvoarele rîului Meandru — făcîndu-şi simţită prezenţa pînă în Palestina — înainte de a se grupa şi întemeia, peste cîteva secole, pe platourile înalte ale Anatoliei, Regatul hitit.

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 32, nr. 10, p. 1915—1932, 1979.

www.dacoromanica.ro

Pornindu-se de la unele date privitoare la istoria limbii greceşti, mulţi învăţaţi au crezut în trecut că poate fi admisă ipoteza pătrunderii purtătorilor acestei limbi, pe pămînturile Eladei, în mai multe valuri succesive, la distanţe în timp ce nu puteau fi stabilite nici măcar cu aproximaţie. Tăbliţele de lut scrise în linear B, descoperite în număr de aproape 4 000 în Creta, la Cnossos, peste 1 400 în Pelopones, la Pylos, alte cîteva zeci de inscripţii în zone apropiate — la Mycene, Tirint, Teba (cele mai vechi datînd din secolul al XV-lea, cele mai recente din sec. XIII)–permit presupunerea că în Elada acelor vremi se vorbeau două sau trei dialecte greceşti strîns înrudite. Apariţia lor poate fi înţeleasă şi ca rezultat al unei evoluţii lingvistice tîrzii în zone delimitate sub raport geografic, chiar dacă, la origine, ele ar fi pornit toate de la una şi aceeaşi bază timpuriu-grecească. Dar şi imigrarea primară putea să fi cuprins vorbitori ai unor dialecte greceşti înrudite, deşi nici traversarea Egeei de la răsărit spre apus ulterioară anului 2000 de către noi migratori protogreci nu trebuie exclusă cu totul. Oricum, legătura dintre civilizaţiile care înfloresc acum în lumea egeică este o realitate incontestabilă, documentată pe multiple căi.

În ceea ce priveşte informaţia arheologică, una dintre cele mai caracteristice mărturii ale noii culturi ne este oferită de prezenţa unei ceramici, supranumită „miniană" deoarece primul ei descoperitor, H. Schliemann, a aflat-o în deceniul al VIII-lea al secolului trecut în zona localităţii Orchomenos, capitala legendarilor minieni (Od. XI 377—378). Vasele miniene, lucrate la roată, aveau un aspect mat, „mătăsos" sau metalic fiind total diferenţiate de producţia ceramică lăcuită a epocii precedente. Găsită ulterior pe o arie foarte largă, care pornea din nord-vestul Anatoliei, traversa Cicladele şi Argolida, ajungînd în nord pînă în Macedonia şi în vest pînă pe ţărmurile Mării Ionice, ceramica miniană mărturiseşte totodată şi o vastă cuprindere în timp : se pare că strămoşii grecilor au adus cu dînşii, din regiunile dunărene, vase de acest tip rezultate însă din aplicarea unor tehnici mai vechi, ale afumării.

Unii autori afirmă că — după credinţele unor vremuri străvechi — primii greci se socoteau urmaşii unui strămoş comun cu numele de Ion, care ar fi luat chipul unui fluviu cu proprietăţi tămăduitoare. Iar pe baza unor cercetări toponimice, specialiştii zilelor noastre au emis ipoteza că cel dintîi nume al fluviului peloponesian Alpheu ar fi fost tocmai Ion. Sensul primar al termenului pare să fi fost acela de *năvalnic*, fluviul împrumutînd urmaşilor săi neastîmpărul şi vigoarea care i-ar fi ţinut pe ionieni într-o continuă mişcare. Trebuie spus însă că, la început, mişcarea neostoită a noilor veniţi a fost pricinuită de rezistenţa populaţiilor mai vechi, acum cotropite, ca şi de sărăcia meleagurilor eladice, unde goana după un loc mai prielnic, după surse de existenţă a fost vreme îndelungată o problemă de viaţă şi de moarte.

Primele dificultăţi odată înlăturate, ionienii devin o populaţie paşnică, amintită la autorii antici cu atributul de „ziditoare de oraşe". Împărţiţi în patru triburi, care purtau după tradiţie numele fiilor lui Ion — Geleon, Aigicores, Aragades şi Hoples (Hdt. V 66) — , ionienii ocupă întreaga Grecie continentală şi Peloponesul. Vor înălţa pe aceste meleaguri douăsprezece cetăţi, numărul fiind socotit probabil sacru şi preluat odată cu ceasornicul solar de la babilonieni.

www.dacoromanica.ro

Vom afla toate acestea într-o fază tîrzie de la Herodot (I 145 — 146 ; II 109). Dar, pentru vremurile de început, singure spusele autorilor vechi nu sînt suficiente : operele lor vor fi scrise după o scurgere de timp de circa un mileniu și jumătate de la așezarea amintitelor triburi în Elada. Pentru descifrarea, fie și în linii mari, a acelor zori de istorie trebuie să ne adresăm în primul rînd arheologiei. În acest sens, modificările stilistice cunoscute de ceramică, diferite alte vestigii păstrate de milenii în ruinele așezărilor umane (la Koraku, lîngă Corint, au fost identificate 11 nivele ale străvechilor viețuiri) vor permite descifrarea unor apartenențe, ca și stabilirea unei cronologii relative. O situare în timp ceva mai precisă va putea fi determinată prin sincronizare cu datarea obiectelor de proveniență egipteană sau siriană, deoarece existența documentelor scrise în țările cu veche civilizație ale Orientului Apropiat oferă importante puncte de reper. Despre o cronologie absolută nu poate fi vorba, știut fiind că și testele întemeiate pe C_{14} trebuie luate în considerație cu prudență, întrucît o margine de eroare de circa un secol este aproape inevitabilă. De aceea, pentru acele timpuri îndepărtate, stabilirea cronologiei în limitele unor cifre rotunde este mai riguroasă decît orice datare care ar aspira la precizie.

Arheologii folosesc îndeobște termenul convențional de eladic pentru a desemna epoca parcursă de Grecia străveche de la începuturile vîrstei bronzului (aproximativ 2600 î.e.n.) și pînă la intrarea în criză a civilizației întemeiate pe utilizarea metalului „cu luciu roșiatic", criză care se deschide în jurul datei de 1200 î.e.n. și care favorizează și este adîncită la rîndu-i de invaziile doriene, declanșate atunci.

Istoria Eladei premerge deci cu mai mult de o jumătate de mileniu venirea grecilor în Grecia, dovedind încă o dată că istoria este singurul domeniu al științei în care nu este cu putință să începi cu începutul (Jakob Burckhardt). Sînt secolele eladicului vechi (HV), ale cărui limite cronologice constituie încă obiect de dispută în rîndurile specialiștilor. Aderînd însă la punctul de vedere formulat de istoricul francez Pierre Lévêque, am încadrat această uvertură la istoria Greciei între 2600 — 1950 î.e.n., după care se deschide perioada eladicului mijlociu (HM) ; aceasta se va întinde pînă către 1580, cînd o nouă pătrundere de triburi grecești (aheenii ? eolienii ?) va da un chip deosebit acestei zone de civilizație. Începe atunci etapa eladicului recent (HR), ale cărui trăsături remarcabile vor fi evocate în cele ce urmează. După cîteva secole, invaziile doriene vor arunca această lume în dezastru și uitare pentru vreme îndelungată.

Alături de mărturia mută a monumentelor arheologice, cărora specialiștii le dau grai, străvechile mituri constituie și ele o călăuză pe cărările acelor începuturi. Credințele privitoare la fluviul eponim Ion — la care s-a făcut tocmai referire —, precum și alte legende, cuprinse — de pildă — în Poemele homerice, aduc în discuție elemente ale unui trecut real, verificat prin intermediul datelor arheologice și al vechilor inscripții. Astfel, o serie de știri furnizate de textele hitite și egiptene nu oferă numai informații indirecte menite să ne edifice prin analogie asupra datării unor anume obiecte. Menționatele texte pot constitui — se va arăta aceasta la locul potrivit — și un izvor nemijlocit de informații.

Subîmpărțirea riguros simetrică operată de unii specialiști în cuprinsul celor trei perioade mari ale eladicului (de exemplu, eladicul mijlociu I, II și III, subdivizate la rîndul lor în etape de mai mică întindere : a, b, c,

www.dacoromanica.ro

etc.) nu poate fi privită decît ca arbitrară. Căci dacă o nouă eră se deschide acum, îndată după începutul mileniului al II-lea, ca urmare a osmozei realizate de „primii greci" cu populațiile egeene mai vechi, roadele acestei osmoze nu sînt pretutindeni aceleași și în nici un caz ele nu pot fi încadrate în spații de timp rectilinii. Vom spune, de aceea, că în primele secole ale mileniului o serie de orientări și trăsături noi mărturisesc prezența în zonă a consecințelor imigrației cuceritoare.

După o perioadă de izolare — urmare imediată a incursiunilor —, în decursul căreia o „cenușie uniformitate" pare să se fi înstăpînit pe continent — aceasta și ca o consecință a întreruperii schimbului de produse existent din timpuri străvechi în lumea egeică —, cea mai mare parte a peninsulei cunoaște vremuri de redresare și prosperitate.

Pe Aspis, loc fortificat în Argos, se ridică o a doua mare așezare. În citadela tebană Cadmeea, ocupată îndată după invazie, ca și pe cîmpiile beotiene din jurul lui Orchomenos, se instaurează, în decursul secolului al XVIII-lea, stăpîniri puternice. În Tesalia, rămasă pînă de curînd în cadrele unui neolitic avansat, pătrund în sfîrșit tehnici ale prelucrării aramei. Corintia cunoaște un aflux de populație. În jurul unui centru care se va ridica pe un pinten de munte în inima Argolidei și care va deveni în secolele următoare puternica Micene, se ridică de pe acum cătun după cătun, micile aglomerații umane căutînd apărarea celei mai puternice și impulsionîndu-și reciproc dezvoltarea. Localitatea Dorion, situată în vestul viitoarei Messenii, și care suferise două distrugeri succesive în decursul a circa jumătate de mileniu, va atinge în secolele XIX — XVIII cel mai înalt nivel de dezvoltare. Înconjurată de un zid de apărare cu o grosime de 1,60 — 3,55 m, pe un perimetru de 420 m, așezarea număra atunci 320 de încăperi.

Una dintre cele mai puternice atestări privind originea nordică a imigranților care antrenează schimbările amintite trebuie căutată în tehnica construcțiilor ridicate în habitatul uman.

Construcția de tip *megaron*, o încăpere dreptunghiulară — cel mai adesea unica, date fiind proporțiile în general modeste ale locuințelor — își atestă originea nordică prin cîteva caracteristici grăitoare. Încăperea este prevăzută cu o vatră fixă situată la mijloc și o singură deschidere pe una din laturile mici ale dreptunghiului. Preocuparea pentru păstrarea căldurii în interior apare evidentă. Este drept că un megaron cu latura mare de 12 m a fost descoperit în Tesalia, în cuprinsul unor fortificații primitive de formă circulară, ridicate puțin după jumătatea mileniului al III-lea, iar un altul, de proporții și mai mari — numai vatra, rotundă, are un diametru de circa patru metri — și situat tot în cuprinsul unor fortificații, a fost găsit la Troia, datînd dintr-o perioadă ceva mai nouă (2300 — 2200). Trebuie notat însă că megaronul troian are acoperișul plat, el prezentînd deci o împletire dintre arhitectura nordică și aceea de veche tradiție egeică, în timp ce locuințele ridicate după venirea „primilor greci" în Elada au acoperișul dispus în pantă, atestînd o luptă acerbă a omului cu ploile, zăpada și vînturile. Celelalte caracteristici nordice ale primelor megaroane nu indică decît influențe venite și mai devreme — pe o cale sau alta — din zonele de miază-noapte. Se cuvine menționat, de asemenea, că acum, în pragul mileniului al II-lea, alături de zidurile drepte ale megaronului —

www.dacoromanica.ro

care rămîne încă vreme îndelungată piesa principală a casei — apar adesea și încăperi secundare avînd pereții exteriori rotunjiți în absidă.

Studiul realizat de lingviști asupra graiurilor străvechi — păstrate în inscripții, în monumente ale literaturii — constituie un auxiliar de seamă al arheologiei. Afirmația are o valoare cu atît mai mare atunci cînd este vorba de graiul unor populații care au dus vreme îndelungată o existență nomadă, trăind —cum este cazul diferitelor seminții indoeuropene — din rodul turmelor și din vînătoare. În atare situații, sălașurile fiind construite în primul rînd din materiale perisabile, „arheologia" cuvintelor înlocuiește adesea cu succes arheologia vestigiilor materiale. Dacă se va determina vreodată exact ce parte revine vechii limbi indoeuropene și ce poate fi atribuit graiurilor vorbite de populațiile întîlnite de viitorii greci în drumul migrației lor sau în patria lor definitivă, se va putea stabili gradul de civilizație atins de eleni la sosirea lor în peninsulă (Gustave Glotz).

Din cele ce cunoaștem însă pînă azi, unele elemente privind civilizația materială și spirituală la care ajunseseră noii veniți pot fi indicate ca sigure. În afara celor arătate mai sus, se poate afirma că în agricultură modificările care se fac simțite după 1950 sînt neînsemnate. Strămunii grecilor cunoscuseră desigur cerealele — chiar dacă cultivarea lor a avut înainte vreme un caracter sporadic —, dar culturile specific mediteraneene (măslinul, vița de vie, smochinul) intră abia acum în arsenalul existenței lor. În acest sens este semnificativ faptul că cea mai mare parte a cuvintelor grecești care țin nu numai de aceste culturi, dar și de aceea a grîului, n-au omologi indoeuropeni.

În ceea ce privește creșterea diferitelor viețuitoare, se pare că singurul element nou adus acum în peninsulă de păstorii elenici este calul. Unele urme arheologice arată că păstoritul va fi și pe mai departe în Elada una dintre ocupațiile principale. În localitatea Dorion, de exemplu, s-au putut identifica în spațiile dintre locuințe, datînd aproximativ din secolul al XVIII-lea, unele terenuri libere ce par să fi fost folosite, în caz de primejdie, ca adăposturi pentru vite.

Tehnica dobîndirii și prelucrării bronzului nu cîștigă nimic după 1950, după cum și metodele de fortificare rămîn aceleași ca și în secolele trecute. Toate acestea, ca și absența armelor din inventarul funerar, ar pleda pentru o dublă concluzie : a) în rîndul „primilor greci" se pare că nu au fost cuprinși meșteri în domeniul metalurgiei ; b) deși pătrunși cu forța în noua lor patrie, migratorii nu erau războinici de profesie, chiar dacă viitoarele incursiuni de noi triburi „grecești" vor transforma războiul într-o adevărată industrie.

Desigur, în timpul migrațiilor, ei se vor supune unor căpetenii militare, după cum în viața de fiecare zi și în perioadele de calm relativ vor recunoaște autoritatea șefilor de gintă, iar în cadrul unităților mai mici care alcătuiau ginta — în cadrul familiei — se vor supune fără crîcnire autorității paterne.

În perioada invaziilor și a luptelor ce păreau fără sfîrșit, pentru consolidarea pozițiilor cucerite, ginta însăși se va dovedi o unitate prea slabă : încercările ce trebuiau depășite impuneau efortul conjugat al unor mase umane mai mari. Este probabil ca atunci să se fi afirmat și în lumea elenică asocierile mai largi : fratriile, tribul și, în cele din urmă, uniunile tribale.

www.dacoromanica.ro

Unul dintre cele mai importante fapte de civilizație fără de menționarea căruia tabloul de epocă ar fi incomplet este acela al grefei realizate de vechea lume cretană asupra Eladei. Către 1750, un olar din Phocida (centrul Greciei continentale) creează — după un model cnossian, care poate fi datat la cumpăna dintre cele două milenii — un vas pîntecos cu toarte. Vestitele morminte princiare cu cupolă (*tholos*), foarte răspîndite în Grecia secolului al XVI-lea î.e.n., sînt introduse pe continent mai devreme (la Koryphasion, în Mesenia; la Karditsa, în Tesalia) și par să continue o veche tradiție minoică. Dar, pe scară largă, influența cretană asupra Eladei începe să se exercite mai ales după 1700, cînd relațiile — foarte frecvente, pînă atunci — dintre marea insulă și Egiptul căzut pradă invadatorilor hicsoși se întrerup prin forța împrejurărilor. În acea vreme, Creta celei de-a doua serii de palate se va orienta către nord, impunîndu-și monopolul comercial în Marea Egee și creînd, pe continent și în insule, o serie de așezări — de fapt, adevărate colonii —, cunoscute sub denumirea comună de *minoa*.

În decursul secolului al XVII-lea, frămîntata societate eladică este supusă unor noi solicitări. Alte populații de limbă greacă își fac apariția, probabil numai la fruntariile nordice (Epir, Macedonia) și în decurs de circa un secol cuceresc întreaga Grecie. Putem recunoaște în aceste populații, cu destul temei istoric, pe aheenii menționați în treacăt mai sus și care revin la tot pasul în Poemele homerice, ca un apelativ generic pentru toți grecii — chiar dacă Poetul își declară uneori neputința de „a da nume mulțimii (de neamuri hellene)" (Il. II 479). Întemeierea istorică nu se bazează însă pe legendele homerice, deși se poate spune cu îndreptățire că pentru perioadele foarte vechi „mitul este uneori mai adevărat decît istoria" (Gernet). Caracterul istoric al prezenței aheenilor în Elada acelei vremi este atestat în primul rînd de monumentele arheologice care arată fără putință de tăgadă că în țară se înstăpînesc acum triburi războinice. Ele vor mînui armele nu doar pînă vor cîștiga teren în noua lor patrie (cum a fost cazul ionienilor), ci — transformînd războiul într-o adevărată sursă de putere și bogăție — vor trăi sub semnul luptelor necurmate pînă la dispariția lor din istorie. Că aceste triburi erau grecești ne-o arată limpede miile de inscripții realizate în linear B, inscripții asupra cărora vom reveni la locul cuvenit.

Prezența termenilor „aheeni", „Ahaia" va fi aflată la circa trei sute de ani distanță de momentul amintitei invazii, în textele hitite și egiptene. Împinși atunci de sărăcia meleagurilor și de frămîntările interne, parte dintre noii migratori vor traversa mările, cete-cete, întemeind — se pare — un „regat", care le va purta numele, în viitoarea Pamphilie sau în insula Rodos, unde „oamenii din Akhiawa", Akhaiwa sau Ahaia, respectiv Akaiousha, vor fi conduși de căpetenii cu nume grecești și vor fi amintiți, cînd ca inamici, cînd ca aliați ai regilor hitiți, cînd ca negustori sau pirați acționînd pe țărmurile Nilului.

Analiza dialectului ahean — întreprinsă pe temeiul acelorași inscripții în linear B — arată că vorbirea acestui nou val de migratori era în așa măsură înrudită cu aceea a ionienilor, păstrată peste veacuri, încît cele două graiuri pot fi situate în cadrul aceluiași grup lingvistic: „greaca meridională". Mai mult decît atît, faptul arată că aheenii avuseseră, într-o

www.dacoromanica.ro

perioadă nu prea îndepărtată — sfîrșitul mileniului III—, o „patrie comună" cu a ionienilor.

Prezența lor în Tesalia este atestată prin păstrarea, în vremurile istorice, a denumirii de Ahaia Phtiotis, dată zonei de sud-est a regiunii, în timp ce caracterul războinic al acelei populații se amintește la Homer, care evocă „viteaza oștire din Phtia" (Il.XIII, 679).

În Peloponeș, ei îi alungă pe ionieni către mare, spre ținuturile Cinuriei; în Argolida, ionienii găsesc refugiu în zona Epidaur, cea cu viță bogată (Il. II 551); iar din Pilos, aceștia vor lua calea apei, căutînd scăpare tocmai pe coastele de vest ale Asiei Mici. Ca un ecou tîrziu al acestor evenimente, Herodot va spune că cele douăsprezece orașe, ctitorii ale ionienilor în Peloponeș, „au rămas pînă azi în mîinile aheilor, care i-au alungat pe ionieni" (I 145).

Se pare că invadatorii aheeni nu pătrund totuși în număr prea mare în locurile stăpînite pînă atunci de ionieni, căci în Peloponeș — de pildă — nu se semnalează o ruptură arheologică între HM și HR, inaugurat prin stabilirea aheenilor în peninsulă.

Dimpotrivă, ne-ar fi îngăduit să spunem că eolienii, a căror migrație în interiorul peninsulei este asociată de unii specialiști cu aceea a aheenilor, ar fi fost mai numeroși. Strabon, de pildă, îi vede pe „pelasgii" din Tesalia — populație cert prehelenică—ca aflîndu-se *printre* eolieni (V 2, 4/p. 221/). Dar pentru numărul lor mare pledează în primul rînd faptul că, deși situați în bogatele cîmpii ale Tesaliei și Beoției, ei își croiesc drum de timpuriu prin apele Golfului Pagasae și prin Canalul euboic către insulele Lesbos și Thasos, ajungînd apoi pe litoralul vestic al Anatoliei și înstăpînindu-se în zonele centrale ale acestuia, care vor intra în istorie sub denumirea de „pămînt al Eolidei" (Hdt. VII 176). Se pare că eolienii au căutat să nu-și încrucișeze drumurile cu acelea ale aheenilor războinici, migrația lor în interiorul peninsulei urmînd căi mai nordice, departe de teritoriile cucerite de aheeni. Astfel, Ainos, aflat pe pămînt tracic la gura rîului Hebrus (Marița), este numit — e drept, în izvoare tîrzii (Hdt. VII 58) — oraș eolian, în timp ce la Sestos, în Chersonesul Helespontului, eolienii sînt considerați băștinași (Hdt. IX 115).

Nefiind însă în măsură să instaureze stăpîniri puternice, numele eolienilor se păstrează mai mult în tradiție : nici o construcție de mare amploare nu le poate fi atribuită pentru vremurile străvechi, iar depozitele arheologice cuprind mărturii sărace față de acelea ce sînt atașate de numele vecinilor lor înrudiți : aheenii. Spre deosebire de eolieni, aheenii își vor pune o pecete adîncă pe cea mai mare parte a peninsulei și mult dincolo de teritoriile balcanice.

★

Pentru a-și impune stăpînirea pe pămînturile cucerite și a ține sub ascultare — cum se va arăta în cele ce urmează — păturile neavute ale populației, precum și pentru a se asigura împotriva unor pericole din afară, aheenii creează în Elada mai multe formațiuni statale care vor gravita fiecare în jurul cîte unui palat-cetate și, cu toate că frămîntate de multe neliniști, ele își vor exercita puterea timp de circa cinci sute de ani.

Chiar dacă amintirea celor mai multe dintre faptele de seamă ale istoriei noilor alcătuiri sociale aheene s-a pierdut pentru totdeauna, atît cît se cunoaște în chip sigur, ne dă dreptul să vorbim despre ridicarea

www.dacoromanica.ro

unor centre de putere care și-au întins autoritatea asupra teritoriilor limitrofe, granițele dintre ele fiind — se poate presupune aceasta — de o mare labilitate.

Este semnificativ faptul că cele mai vechi nuclee ale stăpînirii aheene se afirmă, în primul rînd, nu prin palatul-cetate (acesta va fi o realitate a epocii de glorie a noii autorități: aproximativ 1450 — 1250), ci prin lăcașele de veci ale primilor principi; zidurile înlăuntrul cărora acele căpetenii aheene își vor fi dus traiul de fiecare zi — cînd nu se aflau pe vreun cîmp de luptă — în majoritatea cazurilor nici nu au putut fi identificate, în timp ce mormintele poartă de la început semnul opulenței. Poate trebuie să vedem aici dovada unei puteri economice reduse, avuțiile nefiind încă îndestulătoare pentru a-i însoți în egală măsură pe cei vii, ca și pe cei morți. Așa stau lucrurile la Micene, unde cele mai vechi necropole princiare ale epocii — cercurile de morminte denumite de specialiști B și A (primul, cu puțin anterior celui de-al doilea, este adus la lumină ceva mai tîrziu, amîndouă datînd însă din secolul al XVI-lea — continuă tradiția acelor „morminte-puț", atît de răspîndite în HM în întreaga Grecie; cele miceniene se deosebesc de acestea din urmă, în afara ciudatei dispuneri în cerc, doar prin dimensiunile ceva mai mari, ca și prin bogăția uneori impresionantă a inventarului funerar care a însoțit cele cîteva zeci de personaje adăpostite acolo, aparținînd puternicilor acelei vremi.

Chiar și atunci cînd forța economică a noii stăpîniri va spori, faptul manifestîndu-se pe plan spiritual prin tendința către grandios — tradusă în construcția funerară, mai întîi prin mormîntul cu cameră și culoar de acces (*dromos*), uneori (în așezări de importanță secundară, ca Asine, Argos, Teba) lipsite de prezența întăriturilor din piatră — puțin timp după aceea transpusă în monumental, prin edificarea mormintelor cu cupolă de piatră (*tholos*) care — deși de tradiție mai veche, cum s-a mai spus — se răspîndesc acum pe întreg pămîntul Eladei, din Tessalia pînă în Laconia, chiar și atunci, în unele așezări, locuința princiară nu va fi găsită, mărturia trecerii prin viață a diferitelor căpetenii rămînînd doar mormîntul. Faptul se atestă încă pentru HM la Tirint, iar pentru epoca aheeană — în afară de Micene — la Vaphio și Kakovatos.

A fost nevoie să treacă mai bine de un secol — un secol și jumătate de la instaurarea aheenilor în Elada pentru ca noua stăpînire să prindă cheag și să poată ridica pentru conducătorii aflați în viață palate-cetate, unele dintre ele adevărate cuiburi de vultur, urcate pe stînci de acropole, unde blocuri imense de piatră, care alcătuiau în cea mai mare parte zidăria grandioaselor edificii, continuau parcă spre înălțimi semeția naturală a muntelui. Mai tîrziu, temători în fața puternicelor construcții rămase parțial în picioare chiar după prăbușirea puterii aheene, oamenii timpului le vor denumi „zidiri ciclopice", atribuind ridicarea lor acelor ființe fabuloase cu un singur ochi, înzestrate de închipuirea umană cu puteri supranaturale, ei neizbutind să creadă că gigantica muncă ar fi putut fi împlinită cu slabele brațe omenești.

Spre deosebire de palatele cretane care gravitau în jurul unei curți interioare, palatele-cetate aheene păstrează megaronul drept piesă principală. La Pilos, situat în vestul Meseniei, aproape de țărmul Mării Ionice, palatul s-a ridicat pe o temelie masivă, construită cu multe sute de ani înainte (probabil încă la sfîrșitul mileniului al III-lea). În mijlocul a nume-

www.dacoromanica.ro

roase portice, curți, săli, magazii (ridicate în secolele XV — XIV) se afla megaronul care adăpostea și tronul stăpînitorului local. Pereții erau acoperiți cu fresce în culori vii; stucul pictat al pardoselei închipuia desene ce imitau flăcările. Frescele acopereau și interioarele palatului de la Micene, dar aici, pentru a sublinia puterea „regelui" micenian — am putea presupune —, sala tronului era despărțită printr-o curte de megaronul destinat vieții cotidiene.

Palatul de la Tirint prezintă numeroase puncte comune cu cele ridicate la Pilos și Micene. Planurile care au stat la baza construcției celor trei complexe palațiale par să fi fost atît de apropiate, în liniile lor mari, încît oamenii de știință socotesc că ar putea fi atribuite aceluiași arhitect. Faptul este cu atît mai important cu cît, începînd din ultimele decenii ale secolului al XV-lea, Elada „se acoperă" — spun unii cercetători — de palate cu megaron, cele mai multe fiind construite într-o tehnică ciclopică. Principala concentrare a puterii aheene o cunoaște desigur Peloponesul, unde s-au ridicat edificiile mai importante. Dar și aici, în afara celor trei mari ansambluri palațiale amintite, poate fi menționat numai micul palat local de la Muriatada, situat în nord-vestul Meseniei; construcția este lipsită nu doar de diferite atribute arhitectonice ale opulenței, dar și de o vatră fixă. Complexul de la Peristeria, lîngă Pilos, a fost ridicat încă în HM, edificiul fiind mai tîrziu distrus, în parte, prin construirea înlăuntrul său a unui mormînt cu *tholos*.

În Beoția, cele mai importante vestigii sînt cele ale palatului de la Gla, înconjurat de un zid ciclopic de trei km lungime mai puțin solid și lucrat cu mai puțină grijă decît cel de la Micene (al cărui perimetru are doar 900 m), decît cel de la Tirint (700 m), sau decît împrejurimile de la Pilos (ale căror porți atingeau peste 3,5 m grosime). Complexul beoțian a avut un etaj construit în cărămidă, iar sălile aminteau mai curînd de concepția arhitecturală cretană decît de megaronul nordic.

În alte zone, palatele au fost deteriorate cumplit de trecerea necruțătoare a timpului: la Atena s-a localizat doar incinta străvechiului edificiu; la Iolkos, în Tesalia, ruinele se află în studiu; la Orchomenos (Beoția) n-au putut fi identificate decît fragmente de pictură; pe Cadmeea tebană, planul palatului n-a fost degajat încă cu claritate. Dar atît zidirile care se află parțial în picioare, cît și cele ale căror vestigii oferă în momentul de față doar indicii confuze, au fost legate sigur — în epoca lor de strălucire — de unul și același numitor comun: este vorba de mormintele cu cupolă (*tholos*), ridicate — cum s-a mai spus — după cucerirea aheeană în întreaga Grecie. În această fază, spre deosebire de perioadele trecute, locuința vremelnică și mormîntul pot fi identificate ca aparținînd acelorași exponenți ai autorității în epocă.

Dintre zecile de morminte cu cupolă cele mai remarcabile sînt cele supranumite „tezaurul lui Minias" de la Orchomenos și, respectiv, „tezaurul lui Atreu", aflat la Micene. Primul impresionează prin asamblarea deosebit de îngrijită a blocurilor de piatră, ca și prin complicata ornamentație florală, sculptată în plafonul boltit al camerei funerare. Cel de-al doilea face parte din grupul a nouă *tholoi*, situate în vecinătatea vestitei cetăți, și constituie o adevărată minune a tehnicii ciclopice, momentalul fiind însoțit la fiecare pas de armonie. După ce străbătea un *dromos* lung de 36 m printre ziduri înalte de 14 m, ultimul drum al prințului trecea pe

www.dacoromanica.ro

sub poarta în formă de trapez, ale cărei uși trebuie să fi fost de bronz, și pătrundea sub impresionanta cupolă construită în rotunjimi perfecte, din blocuri imense de piatră. Cheia de boltă atingea 15 m înălțime, diametrul la bază avînd aceeași dimensiune.

Punînd alături mărturiile arheologice cu cele literare, aflate în textul homeric — care,deși conceput într-o formă apropiată de cea finală cu circa o jumătate de mileniu mai tîrziu, reînvie și realități aparținînd unor timpuri de mult apuse —, cercetătorii consideră că totul pare să confere cetății Micene aureola de centru principal al Greciei aheene. Desigur, prin aceasta nu se înțelege că Micene ar fi exercitat o suzeranitate de ordin politic asupra celorlalte palate-cetăți, ci doar că, în unele momente de cumpănă, bogata și „binezidita" Micene (Il. II, 559) s-ar fi bucurat de o autoritate militară sporită, ceea ce i-a adus, fără îndoială, numeroase avantaje. Dar nu numai atît. Chiar dacă un „imperiu " micenian, în sensul modern al cuvîntului, n-a existat, o colaborare strînsă — ceea ce nu excludea uneori o rivalitate acerbă — între diferitele centre de putere aheene a fost o realitate indiscutabilă a vremii, ea traducîndu-se pe plan istoric în fapte esențiale care atestă existența în epocă, pe teritoriul Eladei, a unei civilizații omogene. Această omogenitate este dovedită nu numai prin trăsăturile comune evidente în monumentele arheologice evocate, ci și — în chip incontestabil — în organizarea socială, în fapte de cultură de mare însemnătate (ținînd tocmai de organizarea socială), dintre care unul este atestarea existenței în mai multe centre a scrierii în liniar B. Aceeași omogenitate se vădește și în stăpînirea de tip militar instituită de aheeni în întreaga Grecie, și nu numai acolo.

Este vorba în primul rînd de infiltrarea și, în cele din urmă, de ocuparea Cretei de către războinicii migratori. Așa cum o arată importante dovezi arheologice, locuitorii marii insule au cunoscut perioade îndelungate de pace. Cetățile lor erau deschise, iar întreaga lor civilizație pare să indice că stăpînirea exercitată de cretani în Ciclade sau pe continent a fost de natură economică și spirituală. Totuși, există indicii că spre sfîrșitul primei jumătăți a secolului al XV-lea ar fi izbucnit un conflict acut între cetățile cretane rivale, conflict încheiat prin victoria cetății Cnossos care își instituie hegemonia asupra întregii insule. Unii cercetători afirmă că această victorie ar fi fost dobîndită cu armele mercenarilor aheeni angajați în Creta într-o vreme de cumpănă; în urma încheierii luptelor, războinicii vor rămîne în insulă, unde — treptat — își vor impune propria lor autoritate. După tradiția greacă, Minos — care devine stăpîn asupra întregii Crete — a fost un principe aheean; este de reținut, pe de altă parte, că unul dintre frații lui Minos, Rhadamanthe — altă figură legendară —, însărcinat să elaboreze un cod al obiceiurilor cretane, poartă un nume preelenic.

Dovada contactului cu aheenii războinici și apoi atestarea instaurării noii stăpîniri ne-o oferă, în primul rînd, importante monumente arheologice locale. O prezență specifică a armelor, cunoscută și mai înainte prin intermediul artei cretane, pare să indice folosirea acestora, în timpuri mai vechi, doar ca obiecte de lux sau de cult. Acum însă, diferitele reprezentări sub care apar arată că armele sînt utilizate — în noua situație creată — ca obiecte de campanie. Printre vestigiile palatului de la Haghia Triada — situat în centrul sudic al insulei — s-a găsit o cupă de steatită, cunoscută

www.dacoromanica.ro

azi sub denumirea de „cupă a prințului", care înfățișează un personaj înarmat cu lance și un altul purtînd cască și sabie. Cercetările arheologice au dat însă la iveală și o serie de arme, lucrate în bronz (pumnale, săbii, o cască), păstrate din aceeași perioadă în pămîntul cretan. Mai tîrziu, influența aheeană se va vădi atît în artele „minore" cît și în arhitectură. După 1450, sigiliile cretane de la Cnossos, prezentînd motive decorative în linii simetrice și piramidale, anticipează o anume rigiditate ce va caracteriza în viitorul apropiat arta continentală; tendința către o stilizare specific aheeană precum și desenul în registre distincte —mărturisind în chip sigur aceeași origine — se va întîlni, de asemenea , în ceramica cretană a epocii. Dar mai cu seamă, pecetea noii stăpîniri se va impune spectacular în arhitectura civilă și în cea funerară : agora cu portic de la Haghia Triada ar fi un exemplu ; casele cu megaron sau avînd alte elemente continentale de la Gurnia și Kondros, cisternele de mari dimensiuni de la Tilisos sînt alte exemple. De mai mare însemnătate însă pentru atestarea stăpînirii aheene în Creta sînt mormintele princiare cu cupolă, de tip continental, care „acoperă" întreaga insulă în perioada 1400 — 1100. Dovezi asupra schimbării dinastiei ne-o aduc și surse egiptene, cum ar fi frescele refăcute de pe mormîntul lui Rekhmarê, demnitarul lui Thutmes al III-lea (datînd aproximativ din anii 1450 — 1440); piese de ceramică miceniană, din aceeași perioadă, aflate, de asemenea, pe malurile Nilului, ca și un text ceva mai tîrziu de pe timpul faraonului Amenophis al IV-lea (socotit ca înscriindu-se în jurul anului 1358 î.e.n.). Acesta din urmă, ca și multe alte documente egiptene, arată clar că denumirea de Keftiu, dată de scribii „faraonului" Cretei, dispare, în timp ce legăturile cu locuitorii „insulelor aflate în mijlocul mării" (apelativ egiptean curent pentru spațiul insular egeic) vor continua vreme îndelungată.

Amintitele centre de putere de pe teritoriul Greciei continentale și Cnossos, pe pămîntul cretan, indică tot atîtea așezări principale în jurul cărora s-au alcătuit, în timp, formațiunile statale aheene ale căror granițe, repetăm , trebuie să fi cunoscut o mare labilitate. Născută pentru a-și impune și menține dominația, fiecare formațiune statală în parte trebuia să ducă lupte necurmate : în interior, stăvilirea nemulțumirii celor subjugați era o sarcină permanentă; în afară , atacarea stătulețelor vecine constituia uneori o prudentă politică de apărare. Că războaiele se țin lanț o dată cu pătrunderea aheenilor în Elada ne-o arată, la început, carele de luptă ce figurează frecvent pe lespezile mormintelor-puț tîrzii (de exemplu, dala mormîntului 5 din cercul necropolei A de la Micene), ne-o vor arăta apoi zidurile care înconjurau palatele-cetate, ca și depozitele importante de arme găsite în primul rînd în morminte (Micene, Mirsinochorion lîngă Pilos, Dendra în Argolida, Cnossos), dar și în afara lor.

Pentru descifrarea realităților sociale ale vremii, monumentele arheologice au desigur o importanță deosebită. La Micene și la Pilos, de pildă, au existat un oraș de sus — ridicat în jurul palatului și alcătuit din construcții, unele ornate cu coloane și fresce, care trebuie să fi aparținut familiilor avute, apropiate de stăpînii cetății— și orașul de jos, cu locuințe atît de modeste încît, spun cercetătorii, lopata arheologului nu le-a putut încă delimita. Diferențierea socială era vizibilă și în lumea satului. La Spat, lîngă Atena, s-au aflat bogate cavouri sătești, dar majoritatea populației își îngropa morții în morminte simple, săpate la mică adîncime, uneori

www.dacoromanica.ro

în coșciuguri de piatră, dar cu un inventar funerar extrem de modest. O distanță enormă le despărțea de mormintele „regale" de tip *tholos* în care podoabe delicate, lucrate în aur și fildeș, se întreceau în frumusețe cu armele de bronz, încrustate cu aur și cizelate cu mare măiestrie. Diferențierea socială se impunea ca o realitate a vremii și prin existența, în secolul al XIII-lea, în imediata apropiere a acropolei miceniene, a complexului de construcții ce par să indice prezența acolo a unui cartier comercial și meșteșugăresc. Aceeași diferențiere se atestă însă și în necropolele cu cameră și inventar funerar de mare preț (coexistente cu amintitele *tholoi*), unde se odihneau cei bogați, dar care nu se aflau în vîrful ierarhiei sociale (M. I. Finley). În legătură cu cele arătate trebuie amintite, privitor la viața de fiecare zi, așa-numitele case ale „comerciantului de uleiuri", respectiv ale „negustorului de vinuri" cu încăperi cuprinzînd numeroase vase care aveau destinația să păstreze și să slujească la transportul prețioaselor produse.

În lumea aheeană existau în număr important și orașe mici și aglomerații rurale. Străvechiul Dorion (în secolele XIV—XIII, Dorion V) din Mesenia, Berbati — situat în Argolida — erau centre meșteșugărești de seamă. Acesta din urmă, specializat în domeniul olăritului (s-au aflat acolo și morminte căptușite cu cioburi de teracotă) era legat de Mycene printr-un drum pietruit : este de presupus că în felul acesta transportarea vaselor se făcea cu mai multă siguranță. În total, față de numai cîteva zeci de așezări identificate pe continent în HM, în Grecia aheeană numărul lor se ridică la aproximativ patru sute. Aproape toate așezările lumii elenice sînt ocupate, pe o arie mai mult sau mai puțin întinsă, încă de pe atunci. În Iliada, așa-numitul „catalog al corăbiilor" (II, 485—746) cuprinde zeci de nume de localități — existența multora dintre ele fiind verificată arheologic — , localități care ar fi avut în epocă o anume însemnătate economică și militară. Totul arată un important spor de populație, necunoscut în trecut; fenomenul a fost desemnat generic de arheologul Gordon Childe prin termenul de „victorie biologică", indiciu sigur al dezvoltării social-economice cunoscute de meleagurile grecești în epoca de glorie a „imperiului micenian".

La jumătatea secolului nostru, mai precis în anul 1953, istoria veche a înregistrat o victorie epocală. În urma unor studii îndelungate, desfășurate de numeroși oameni de știință din diferite țări — studii care au permis la un moment dat avansarea ipotezei că textele în linear B ar putea fi scrise în limba greacă (Vladimir Georgiev, Bulgaria) —, doi tineri eruditi englezi (Michael Ventris și John Chadwick) au izbutit să descifreze în cea mai mare parte semnele folosite de scribii acelor timpuri. Textele oferă pentru prima dată un tablou nuanțat — chiar dacă mai păstrează numeroase pete albe — asupra societății „miceniene". Ele vin să completeze în chip fericit informațiile aduse de monumentele arheologice, cele două surse documentare verificîndu-se adesea și potențîndu-se reciproc.

Epigrafiștii au stabilit că scrierea în linear B derivă din liniarul A. Ambele denumiri — legate, probabil, de dispunerea textului în rînduri orizontale, despărțite unele de altele printr-o linie pronunțată — au fost date, în 1909, de arheologul englez Arthur Evans care a studiat timp de decenii vestigiile civilizației cretane. La rîndul său, liniarul A se desprinde,

www.dacoromanica.ro

în jurul anului 2000 — deci o dată cu ridicarea primelor palate cretane —, dintr-o mai veche scriere hieroglifică, atestată în depozite anterioare, aflate, de asemenea, pe teritoriul marii insule. Cînd anume și unde a apărut scrierea în linear B nu se mai poate stabili cu precizie, anumite elemente — de mare însemnătate—pot fi date însă ca certe. Cel mai mare număr de texte aparținînd acestei scrieri a fost aflat la Pilos, în Mesenia, și la Cnossos, în Creta . Un incendiu care a mistuit parțial palatul pilian a pricinuit coacerea involuntară a tăbliților (circa 1 400 de piese), scrise pe argilă friabilă : în condiții normale ele nu s-ar fi putut păstra. La Cnossos, printre ruinele fostei reședințe palațiale, s-au găsit aproape 4 000 de exemplare, unele însă extrem de deteriorate. Dacă pe continent, cîteva zeci de tăblițe au mai fost dezgropate la Micene, un număr mic la Tirint și o serie de vase pictate cu semne în liniar B, la Teba, în Creta, în afară de Cnossos, cercetările nu au dat la iveală nicăieri texte redactate în amintita scriere.

În privința perioadei înlăuntrul căreia liniarul B a funcționat dispunem de unele puncte de sprijin. Cele mai vechi inscripții aparținînd acestei grafii pot fi aflate la Cnossos și datate la jumătatea secolului al XV-lea, dinastia aheeană se instalează aici ceva mai devreme ; se pare deci că avem dreptul să stabilim o legătură directă între cele două fenomene. Aceasta cu atît mai mult cu cît, o dată cu prăbușirea puterii aheene atît la Pilos, cît și la Cnossos (sfîrșitul secolului al XIII-lea) dispar și documentele scrise, ultimele texte în liniar B fiind aflate tocmai în ruinele celor două complexe. Pe de altă parte, deși grafia A nu a putut fi descifrată pînă în momentul de față, cercetătorii au ajuns la încheierea că semnele ei au fost folosite pentru a transcrie o limbă cert neindoeuropeană, a cărei identitate nu este determinată încă. Spre deosebire de aceasta, liniarul B redă texte scrise fără îndoială în limba greacă, desigur într-o vorbire „sensibil mai veche decît limba poemelor homerice" (D. M. Pippidi).

Liniarul B nu este un alfabet, ci un silabar. Din 90 de semne fonetice și silabice stabilite ca atare, doar 70 au putut fi citite. Scrisul cuprinde și o multitudine de ideograme, dintre care 153 au fost identificate. Pentru epigrafiști apare evident că semnele folosite au slujit, la origine, la transcrierea unui grai aparținînd altei familii lingvistice : ele redau cu dificultate inflexiunile limbii grecești. Acest din urmă element, ca și dispunerea geografică și cronologică a folosirii textelor în liniar B arată că ele se leagă în chip sigur de instituirea și dăinuirea unei stăpîniri puternice, care nu poate fi decît cea aheeană.

Locul ocupat de amintita grafie în epocă o indică drept un prețios instrument al economiei palațiale, definitorie pentru Grecia construcțiilor ciclopice. Și doar acolo unde au fost găsite tăblițe în liniar B în număr mare, ne putem apropia de înțelegerea mecanismului interior al formațiunilor statale aheene. Trebuie să ne rezumăm deci la Pilos și la Cnossos. În palatul mesenian, numai în încăperea căreia arheologii i-au atribuit numărul 8, au fost găsite circa 600 de tăblițe. Camera pare să fi constituit o adevărată arhivă a stăpînitorilor din Pilos. Dispunerea zăcămîntului, aflat la aproximativ zece metri adîncime, arată că tăblițele erau așezate pe rafturi, probabil de lemn, și grupate într-un fel de panere ; fiecare paner era prevăzut cu o pecete de argilă pe care se menționa categoria de însemnări operate pe tăblițele grupate acolo.

www.dacoromanica.ro

Un număr de peceți asemănătoare aflate într-o încăpere a palatului cretan de la Haghia Triada, permit să se atribuie și acelei camere calitatea de arhivă (Fr. Matz), deși înscrisurile corespunzătoare menționatelor peceți nu au fost încă scoase la lumină.

Mărginindu-ne deci la tăbliţele piliene și la cele cnossiene, trebuie arătat că pe un spațiu relativ mic (la Pilos, de regulă, în format dreptunghiular cu dimensiunea de 16 × 27 cm; la Cnossos, de obicei, pe suprafețe mai reduse, amintind forma alungită a frunzei de palmier) se însemnau cu o minuție deosebită o serie de operațiuni de ordin administrativ-contabil. În pofida caracterului aparent îngust al ariei de preocupări a scribilor și a numeroaselor dificultăți pe care le mai întîmpină încă lectura cursivă a textelor, tăbliţele în liniar B se înfățișează astăzi ca o carte deschisă de o tulburătoare claritate.

Aflăm astfel date privind economia și structura societății „miceniene", întemeiată în mare măsură pe agricultură. Tăbliţele consemnează nenumărate operațiuni de arendare a pămîntului în loturi de dimensiuni variabile. Calitatea de arendator o aveau fie comunitatea — acționînd ca un proprietar colectiv —, fie diverși indivizi cu atributul de proprietari „în adevăratul sens al cuvîntului" (S. I. Lurie). Cei ce luau pămîntul în arendă erau de condiție socială diversă. Se numărau printre ei, înșiși marii proprietari (*tereta*) sau diferiți inși avînd o poziție socială medie (*kamaeve*); cei mai numeroși arendași se recrutau însă din rîndul așa-numiților „sclavi ai zeului", oameni sărmani, dar cărora, chiar prin calitatea de parte în contractul de arendare, ca și prin consemnarea lor nominală în tăbliţe, li se dovedea statutul juridic de persoane libere. Cele mai mari suprafețe de pămînt se aflau la dispoziția „regelui" (*wanaka*) și a unui personaj purtînd denumirea de *lawageta*, care îl indică — după unii specialiști — drept conducătorul militar al colectivității. Pămîntul deținut de acesta din urmă era de trei ori mai mic decît cel „regal", dar de proporții apropiate de loturile de care se bucurau amintiții *tereta*.

Teritoriul aflat sub autoritatea palatului-cetate de la Pilos era împărțit în 16 districte, conduse de șefi mai mici, avînd atribuții diverse atît militare (supravegherea litoralului pe o anume distanță; adunarea oamenilor, puși la dispoziția „regelui" de marii deținători de pămînturi, în vederea unor treburi de război), cît și civile (repartizarea unor cantități de bronz către diverși făurari; efectuarea a numeroase rechiziții — în vite, piei, metale — de la membrii comunității). Din tăbliţe aflăm despre existența a numeroase detașamente de femei sclave care lucrau în incinta palatului (țesătoare, mulgătoare, femei în serviciul personal al celor puternici), bănuim prezența unor bărbați sclavi în afara zidurilor cetății, după cum ni se atestă clar existența unor indivizi cu statut intermediar între sclavie și libertate, dintre care unii se ocupau cu păstoritul.

Stricta evidență a bunurilor și a mișcării oamenilor — uneori se nota și absența de la lucru a unui singur ins — arată că avem de-a face cu o societate ierarhizată, dispunînd de o economie centralizată, de tip palațial, asemănătoare organizării cunoscute în epocă în Orientul Apropiat. Avuțiile de care se bucurau cei puternici atestate în primul rînd în monumentele arheologice, dar și în tăbliţe, nu puteau să provină însă numai din impozitul în natură a cărei prezență este limpede dovedită de nenumăratele rechiziții și operații de arendare consemnate de liniarul B. Bogățiile naturale

www.dacoromanica.ro

de care dispunea țara erau modeste, iar pămîntul insuficient de roditor. Trebuie să admitem de aceea—documentația arheologică și epigrafică ne permite și ne obligă la aceasta — existența în timpul „imperiului micenian" a unei adevărate industrii a războiului, de pe urma căreia cei puternici își vor fi adunat aurul, depus apoi în morminte sub forma măștilor funerare, al podoabelor de tot felul, vor fi realizat surplusul din care au fost plătiți arhitecții și meșterii constructori, olarii și făurarii.

În vechime, teritoriul pe care s-au situat formațiunile statale grecești nu a coincis niciodată cu lumea greacă. Puținătatea pămînturilor și a resurselor — de care tocmai s-a amintit — a făcut ca în perioadele de înflorire economică, cum a fost perioada „micenianã", oameni îndrăzneți să plece în căutarea unor materii prime a căror lipsă era resimțită acut. Navele miceniene folosite atunci erau împinse pe ape de forța vîslașilor : cîte zece pe vasele obișnuite, cîte treizeci pe cele mari ; imaginile lor au rămas săpate în piatra dură a unor intalii, iar cîteva reproduceri de mici dimensiuni au însoțit în mormînt pe unii din puternicii acelor vremi. Cuprul era adus sigur din insula Cipru. Sînt în acest sens dovezi arheologice concludente : în afara lingourilor cipriote de aramă și chiar de bronz, găsite în diferite depozite, dispunem de una dintre cele mai dramatice informații (M. I. Finley). Epava unui vas de 30 de picioare, orientată către vest a fost descoperită lîngă capul Gelidoniya (în sud-vestul Asiei Mici, cam la jumătatea distanței dintre Cipru și Rodos) ; vasul fusese încărcat cu cel puțin o tonă de cupru, bronz și cositor. Analiza vestigiilor indică anii 1200 $\pm$50 drept data probabilă a catastrofei. Tot pe calea apei era adus aurul din îndepărtata Nubie, transportat în tranzit prin Egipt și Siria.

Relațiile formațiunilor statale aheene cu lumea înconjurătoare sînt însă mult mai cuprinzătoare și mai complexe. Arhipelagul Cicladelor, care în epoca timpurie a bronzului dezvoltase o civilizație originală, iar între 1600 — 1400 se află sub influența cretană, intră după această dată în orbita „lumii miceniene". În drumul lor către zonele răsăritene, aheenii își marchează prezența printr-o ceramică specifică epocii, care pătrunde acum în aproape toate insulele Mării Egee. Localitatea Haghia Irini din insula Ceos păstrează o placă de marmură care înfățișează în gravură capul apărat de cască al unui războinic micenian. În insulele Cos, Psara, Samos se găsesc de asemenea vestigii aheene. Vechiul termen *kotona kitimena*, care desemna în Grecia „micenianã" proprietatea privată asupra pămîntului, supraviețuiește în Rodos în epoca clasică ca apelativ religios pentru *o bucată de pămînt*. De fapt, în insulă, „micenienii" au ridicat trei așezări importante : Camiros, Ialisos și Trianda. O colonie cretană, mai veche, rezistă un timp, alături de Trianda, și dispare fără ca noii veniți să fi făcut uz de violență.

Prezența aheeană se face simțită pe tot litoralul de răsărit al Mării Egee (cioburi de vase miceniene și morminte cu *tholos* s-au găsit la Milet și în multe alte așezări), iar relațiile comerciale cu zonele de interior ale Asiei Mici sînt atestate în depozite arheologice cercetate la Sardes și Beicesultan. Faptul este cu atît mai relevant pentru puterea de penetrație a aheenilor, cu cît în Anatolia centrală se afirmă în acea perioadă (către jumătatea secolului al XV-lea — sfîrșitul secolului al XIII-lea) autoritatea noului „Imperiu" hitit.

Cercetările de specialitate arată că în insula Cipru are loc, între 1400 — 1200, o adevărată invazie de piese ceramice miceniene. În stratele

www.dacoromanica.ro

în care ele au fost găsite nu se află însă nici un alt element care să permită concluzia că tot atunci ar fi rămas și s-ar fi stabilit în insulă și purtătorii acelei ceramici. De aceea nu poate fi acceptată opinia unor cercetători care afirmă, de pildă, că Enkomi — unul dintre centrele cipriote de seamă ale vremii — ar fi fost între 1350 — 1200 un oraș micenian. Trebuie însă să admitem că în ultimele decenii ale secolului al XIII-lea mase de aheeni — probabil sub presiunea atacurilor succesive ale „popoarelor mării" și apoi ale dorienilor — , se așează în Cipru. În acea perioadă Enkomi se înconjoară cu un puternic zid ciclopic, iar unele realități — foarte important ! — de ordin lingvistic pledează pentru aceeași concluzie. Este vorba despre atestarea în Cipru, în epoca clasică a unui dialect foarte apropiat de cel vorbit în izolata Arcadie, neatinsă (sau aproape) de invaziile doriene. Deci venirea premergătoare anului 1200 a amintitelor mase de aheeni în Cipru a avut loc, desigur, înainte ca Ciprul să fi fost el însuși victimă a devastărilor pricinuite de „popoarele mării" și înainte ca în Peloponeș să se fi introdus un dialect vest-grecesc (M. I. Finley). Trebuie amintit, de asemenea, în aceeași ordine de idei că și scrierea rămîne silabică în Ciprul epocii clasice, în timp ce în Grecia alfabetul fonetic fusese de mult introdus. În insulă se păstrează și șapte semne ale liniarului B, numeroase alte semne nefiind decît notații modificate ale scrierii folosite în epoca „miceniană".

În privința relațiilor pe care aheenii le-au avut, fără îndoială, cu nordul este de menționat că acestea se reduceau la nevoia resimțită în Grecia de chihlimbar (deși moda utilizării podoabelor „cu lumini de miere" dispare relativ repede), dar mai ales de cositor. Vechiul zăcămînt stanifer de la Kirrha (lîngă Delphi), dacă era în epocă încă productiv, nu putea face desigur față cererii crescînde de bronz afirmată în războinica Micene, iar importul din îndepărtatele Elam și Gedrosia devenise acum — odată cu marile frămîntări politice și militare din Orient, — practic imposibil. Aducerea cositorului tocmai din sudul Angliei (peninsula Cornwall) se va face desigur prin intermediari : este de reținut că pe teritoriul Transilvaniei au fost găsite șapte săbii lungi miceniene importate, iar una a fost aflată în Muntenia lîngă Roșiorii de Vede, dar identificarea în Insulele Britanice a unor perle de faianță, a patru securi duble și a unei săbii scurte, miceniene, datate aproximativ la 1400 — 1200, atestă legăturile zonei stanifere engleze cu lumea greacă. În apus, relațiile cu Iberia, despre care vorbeau unii istorici în trecut, nu se confirmă arheologic. În schimb, cu mai apropiata Italie și cu Sicilia au existat raporturi susținute. Mai multe legende, transmise și la Herodot (VII 170 și nota 450) povestesc despre o serie de întîmplări eroice petrecute de cretani în amintitele zone vestice, unde insularii plecaseră să răzbune, poate, uciderea lui Minos de către regele sican, Cocalos. Toată documentația arheologică aflată în partea locului afirmă însă prezența aici a micenienilor, deci cretanii amintiți în acele legende trebuie să se fi recrutat dintre noii stăpîni de la Cnossos. Este de reținut în contextul dat că numele de Cocalos este micenian, iar după datarea făcută pe baza marmurei din Paros, cel de-al doilea Minos ar fi domnit în cetatea cretană în jurul anului 1205. Aceste date coincid cu vestigiile miceniene aflate în două necropole de lîngă Agrigente și în Sicilia orientală, unde la Pantalica se găsesc ruinele unui palat de tip ciclopic, iar în morminte, oglinzi și arme

www.dacoromanica.ro

ce se înscriu în stilul produselor specifice secolului al XIII-lea. Urmînd parcă firul legendelor, obiecte de proveniență miceniană se înşiruie în număr mare în depozitele arheologice de pe litoralul Golfului Tarent, unde poate fi situată mitica Hyria (Hdt. VII 170).

Deşi s-au realizat studii amănunţite şi de mare valoare ştiinţifică asupra multora dintre centrele cuprinse în orbita lumii aheene, totuşi vestigiile aflate — oricît de numeroase şi diverse ar fi — nu ne spun nimic în legătură cu natura relaţiilor politice dintre diferitele centre şi formaţiunile statale aheene. Ar fi hazardat de aceea să-i urmăm pe unii autori care consideră că oraşul care va deveni viitorul Milet sau insula Rodos ar fi fost colonii aheene. În aceste cazuri, bogăţia vestigiilor nu ne dă dreptul decît să constatăm radiaţia civilizaţiei miceniene, existenţa schimbului de produse, a preluării unor tehnici şi nimic mai mult.

LES « PREMIERS GRECS » SUR LE TERRITOIRE DE L'HELLADE. L'APPARITION ET L'ÉVOLUTION DES FORMATIONS ÉTATIQUES ACHÉENNES (2200 — 1200 av. NOTRE ÈRE)

RÉSUMÉ

Abordant les périodes de début de la civilisation de l'Hellade, l'étude examine quelques éléments destinés à jalonner la pénétration des « premiers Grecs » dans leur future patrie, ainsi que les directions de l'évolution sociale qui se sont affirmées dans la nouvelle situation.

Si les chercheurs n'ont pu déterminer avec précision le « berceau » des nouveaux venus, l'archéologie et la linguistique comparée ont réussi à reconstituer, dans une certaine mesure, le transplant de la civilisation du nord réalisée par ceux-ci en Hellade, qui s'épanouit sur le sol de vieille civilisation néolithique et de jeune civilisation du bronze égéen.

La limite supérieure de l'époque ouverte alors doit être placée entre 2200 et 2100 av. notre ère, lorsqu'on déclare une grande rupture archéologique qui, bien que non-générale, affecte outre une partie de l'Hellade et des zones du Proche-Orient — les proto-Grecs, constituant seulement une aile de l'ample mouvement de populations attesté à l'époque.

Après une période d'épanouissement maximum enregistrée aux XV^e^ — XIII^e^ siècles, l'achèvement de l'époque évoquée doit être située vers la fin du XIII^e^ siècle — début du XII^e^ siècle, lorsque les centres de puissance des Achéens, la branche la plus puissante des populations grecques des temps premiers, tombent sous les coups des dernières invasions des Doriens et des Grecs du Nord-Ouest.

Des monuments archéologiques de référence — depuis les délicates vases minyennes d'aspect mat jusqu'aux constructions cyclopéennes qui ont inspiré à la postérité l'horreur et l'admiration à la fois—, des monuments épigraphiques d'intérêt majeur — ces énigmatiques et pourtant tellement significatives tablettes en terre cuite écrites en linéaire B et se trouvant par

www.dacoromanica.ro

milliers en Crète et au Péloponnèse — tout ceci évoque un monde complexe, hiérarchisé, depuis les « esclaves dans le propre sens du mot » et jusqu'aux nobles et aux rois qui disposaient de pouvoirs discrétionnaires. Le tribut en nature et les prestations en travail auxquels étaient obligées les couches inférieures — constituées pour la plupart d'hommes libres, consignés dans les tablettes sous la dénomination d'« esclaves du dieu »— ne réussissaient pas à faire face à une société en permanente effervescence, mais qui s'était développée sur un sol qui disposait de ressources naturelles insuffisantes. C'est pourquoi, à Mycènes et à Pylos, à Tirynthe et à Thèbes, de même qu'en Crète et à Cnossos, les tombaux ont conservé — comme par ailleurs d'autres dépôts archéologiques — des traces de la guerre de pillage, souvent de défense, comme l'un des moyens d'existence de certains centres du pouvoir qui périront toujours par suite de la violence.

www.dacoromanica.ro

CONSTITUIREA COMISIEI ROMÂNE DE ISTORIE MARITIMĂ

În seria acţiunilor de pregătire a celui de-al XV-lea Congres mondial de istorie din august 1980 de la Bucureşti se înscrie şi recenta constituire a Comisiei române de istorie maritimă din cadrul Comisiei internaţionale de istorie maritimă.

Şedinţa de constituire a avut loc în ziua de 23 aprilie 1979 la Facultatea de istorie-filozofie a Universităţii din Bucureşti, din iniţiativa unui grup alcătuit din : N. Fotino, directorul A.D.I.R.I., reprezentantul Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice ; prof. Radu Manolescu, lector C. Buşe şi lector Mihai Maxim de la Catedra de istorie universală a Facultăţii de istorie-filozofie a Universităţii din Bucureşti ; cercetătorii Paul Cernovodeanu şi Constantin Şerban de la Institutul de istorie „N. Iorga" ; Cornelia Papacostea-Danielopol de la Institutul de studii sud-est europene ; prof. N. Bârdeanu de la Liceul „Matei Basarab" din Bucureşti ; căpitan rangul I în rezervă Dan Nicolaescu şi căpitan rangul II în rezervă Mihai Bujeniţă, ambii din Bucureşti.

Cu acest prilej a fost ales Comitetul Executiv al Comisiei (preşedinte : Radu Manolescu ; vicepreşedinte : Dan Nicolescu ; membri : Şerban Papacostea, Constantin Buşe, N. Fotino ; secretar : Mihai Maxim) şi s-a stabilit ca sediul Comisiei să se afle la Catedra de istorie universală a facultăţii amintite (Bd. Republicii, 13).

Pentru început , comisia numără cca 50 de membri, majoritatea din Bucureşti, ea urmînd treptat să se lărgească, prin cooptarea de noi membri cu preocupări legate de istoria maritimă, fie din capitală, fie din centrele universitare şi portuare ale ţării.

Comisia internaţională de istorie maritimă, fondată în 1960 (preşedinte : prof : Michel Mollat), are ca obiectiv de cercetare istoria navigaţiei maritime şi fluviale, cu întregul complex de probleme legate de aceasta : relaţii comerciale, construcţii navale, tehnică nautică, regimul porturilor, viaţa economică şi lumea porturilor (pescari, navigatori, negustori, piraţi etc.), regimul juridic al mărilor şi fluviilor în diverse epoci, confruntări navale, mod de viaţă şi mentalitate maritimă etc.

La Congresul mondial de istorie de la Bucureşti, Comisia internaţională de istorie maritimă va participa — alături de alte comisii şi organisme internaţionale afiliate (vezi programul în „Revista de istorie", nr. 6/1978, p. 1 085 — 1 086) — cu comunicări proprii pe tema : *Omul mării în societate : mediul social al vieţii maritime pe uscat şi pe mare.* În acest sens, Comisia maritimă va organiza la Bucureşti, ca o activitate componentă a lucrărilor congresului, o reuniune de comunicări şi discuţii de două zile.

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 32, nr. 10, p. 1933–1934, 1979.

www.dacoromanica.ro

În perspectiva acestei reuniuni, Comisia națională trebuie să-și pregătească din timp o contribuție activă atît în calitate de gazdă, cît și în calitate de membră al Comisiei internaționale. În acest scop, s-au stabilit în ședințele din 23 aprilie și 14 mai 1979 comunicările românești la această reuniune. Ele privesc: activitatea nautică în Dobrogea romană; viața socială la Vicina și Chilia în secolele XIII — XV și în orașele portuare românești de la Dunărea de jos în secolele XV — XVI; regimul populației creștine din porturile românești aflate sub administrație otomană (secolele XVI — XVII); structuri economice, demografice și sociale la Galați și Brăila în prima jumătate a secolului al XIX-lea; recrutarea și pregătirea marinarilor români, formarea muncitorilor portuari în România și situația lor socială în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului următor; marinari, constructori navali și muncitori portuari în România socialistă etc.

Sperăm că prin constituirea Comisiei române de istorie maritimă cercetările de la noi vor căpăta un nou impuls și vor pune mai pregnant în lumină istoria marinei românești, viața localităților pontice și dunărene, participarea românească la comerțul maritim mondial, creîndu-se prin aceasta cadrul organizatoric adecvat unei mai bune investigări și valorificări a rezultatelor obținute în domeniul istoriei navigației și a vieții maritime și fluviale românești.

Mihai Maxim

www.dacoromanica.ro

D O C U M E N T A R

PARTICIPAREA MARINEI COMERCIALE ROMÂNEȘTI LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

DE

CARMEN ATANASIU

Valoare economică a comunicațiilor maritime din timp de pace crește în timp de război și aceasta din motivul că este de importanță vitală a menține activitatea comercială și industrială a națiunii, angajată la un nivel cît mai ridicat, pentru a păstra potențialul economic necesar ducerii războiului.

Aprovizionările în timp de război alcătuiesc o misiune deosebit de dificilă, atît pentru marina militară cît și pentru cea comercială. Spunem misiune dificilă gîndindu-ne în primul rînd la faptul că armamentul, muniția, combustibilul, alimentele sînt factori ce pot avea consecințe deosebite asupra libertății de acțiune și desfășurare a operațiilor.

Acesta ar fi numai unul din argumentele care vin în sprijinul hotărîrii noastre de a aborda tema enunțată.

Este un lucru cert că în timpul primului război mondial vasele comerciale românești au concurat la succesul final în cele mai diferite moduri.

În ziua de 9 octombrie 1916, aproape toată flota maritimă a țării, formată din 5 vapoare de pasageri și 10 cargoboturi, sub comanda superioară a căpitanului-comandor Mărgineanu Gheorghe, a plecat de pe Dunăre la Sevastopol. Aici navele au fost armate, transformate în crucișătoare auxiliare și păstrînd propriile echipaje românești vor fi înglobate în flota rusă. În această formulă vor participa la bătăliile navale din Marea Neagră, fie luptînd cu navele dușmane, fie luînd parte efectivă la bombardarea porturilor inamice.

Un alt moment important pentru istoricul flotilei noastre comerciale are loc la sfîrșitul anului 1916. Marinarii români, atît cei de la N.F.R. cît și cei de la S.M.R. au evacuat în 15 zile, în întunecatele nopți din decembrie, sub focul bateriilor de la Isaccea, peste 300 de șlepuri încărcate cu grîne, furaje, petrol, benzină, precum și Arsenalul, șantierele de la Brăila și Galați, salvînd astfel întreaga marină comercială de Dunăre cu toate avuțiile din hambarele ei [1].

Comunicarea de față își propune să se oprească numai asupra unuia din aspectele acestei probleme și anume asupra transporturilor de armament

[1] Mihail Negru, *Viața României pe mare și pe Dunăre*, București, 1935, p. 23.

www.dacoromanica.ro

şi muniţii efectuate de cargourile româneşti la Arhanghelsk, Vladivostok, Kola şi Murmansk în timpul primei conflagraţii mondiale.

Ne vom ocupa de trei nave româneşti care vreme de doi ani, strecurîndu-se printre baraje de mine, înfruntînd sau chiar luptînd cu submarinele germane, au purtat pavilionul naţional pe Oceanul Îngheţat şi au făcut înconjurul Asiei, contribuind, deşi departe de ţară, la victorie[2].

Închiderea Strîmtorilor (Bosfor şi Dardanele) în toamna anului 1915 a prins afară o serie de nave comerciale româneşti printre care „Bucureşti" (S.M.R.), „Bistriţa" şi „Jiul" (Societatea „România"). Cele trei cargouri vor fi rechiziţionate de Ministerul de Război şi puse sub comanda Statului Major Aliat.

Dintr-un memoriu al Ministerului de Război, Serviciul lichidărilor, asupra comenzilor de materiale de război in străinătate, reiese că aprovizionările cu armament cumpărat de statul român din Anglia, Franţa, Italia, s-au făcut pînă în octombrie 1915 de la Salonic — Via Niş — Paratchin-Prahovo—Turnu-Severin [3]. Din toamna anului 1915 cînd linia a fost interceptată prin năvălirea trupelor bulgare pe teritoriul sîrbesc şi se închid Strîmtorile, pînă în noiembrie 1917, expediţiile noastre s-au făcut prin Arhanghelsk şi Vladivostok [4].

În adresa nr. 488 a Ministerului de Război către Marele Stat Major, din 3 mai 1916, se arată că guvernul imperial rus a aprobat ca transporturile de muniţiuni, materii prime, maşini de fabricat muniţiuni, automobile etc. comandate de armata noastră în Franţa, Anglia etc. să se facă prin cele două porturi ruseşti mai sus menţionate. De asemenea documentul specifica faptul că guvernul rus va pune la dispoziţia noastră cu începere de la data sosirii vapoarelor de transport în aceste porturi, cîte 10 vagoane pe zi, care, după încărcare, vor fi transportate cu trenuri directe la staţia Unghenii români.

Drept urmare, Ministerul de Război hotăra ca imediat ce vapoarele româneşti se apropiau de portul terminus (Bucureşti la Vladivostok şi Jiul la Arhanghelsk) să trimită două comisii (cîte una în fiecare port) pentru executarea acestor transporturi [5].

Cele două cargouri aparţinînd Societăţii „România", „Bistriţa" şi „Jiul", vor avea de suferit, fie din ciocnirile cu submarinele germane, fie din cauza intemperiilor, mai mult decît nava „Bucureşti".

„Bistriţa" şi „Jiul" intrate în serviciul aliaţior în condiţiile arătate, vor executa în septembrie 1916 un marş în Spania, ţară neutră. Aici au încărcat materii prime necesare aliaţilor. O lună mai tîrziu în octombrie 1916 ambele nave se aflau în portul Brest unde au fost încărcate cu armament, urmînd să descarce la Arhanghelsk. Primul cargou gata de plecare a fost „Bistriţa". Echipajul navei era în întregime românesc. Comandant Luis Grigore Gheorghe, secund Niculescu Radu, şef mecanic Gheorghiu Nicolae.

În noptea de 19 octombrie, „Bistriţa" părăseşte Brestul cu armament la bord în valoare de 50 de milioane lei. Vaporul transporta printre altele 20 vagoane dinamită, 60 000 căşti de oţel, 10 000 puşti, 1 500 000 gloanţe

[2] „Marea noastră", an. V, nr. 2—3, Bucureşti, 1937, p. 100.

[3] Mihail Negru, *op. cit.* p. 161.

[4] Arh. Serv. istoric, dosar 224, p. 46, conf. *România în războiul 1916—1919*, vol. I, doc., anexe.

[5] Arh. Serv. istoric, dosar 227, Secţia a III-a, p. 188, cf. *România în războiul 1916—1919*.

www.dacoromanica.ro

pentru mitraliere, 100 mitraliere, 20 mortiere, 88 automobile, 12 automobile sanitare, plumb, oţel, potasiu etc. [6].

În zorii zilei de 17 octombrie în jurul orei 4,30 „Bistriţa" va fi interceptat de un submarin german şi scufundat, după mărturiile contemporanilor, cu 36 proiectile de artilerie. Echipajul va reuşi să se salveze ajungînd într-un port din Norvegia cu barca lansată la apă [7].

În schimbul acestei nave Germania va plăti după război Societăţii „România" zece milioane, patru sute zece mii lei, convertiţi într-un alt vas „Prahova", asemănător cu cel dispărut [8].

La cîteva ore după plecarea „Bistriţei" din Brest, „Jiul" trece la dana de încărcare. Trebuia să transporte, cu aceeaşi destinaţie, armament, muniţii şi materiale de război. Comandantul navei se numea Amedeu Heinrich, secund, Dumitru Ion, şef mecanic Ioachim Naftanail. Restul echipajului era de asemenea românesc.

Vestea scufundării „Bistriţei" se răspîndise deja, ca urmare măsurile de prevedere vor fi mult mai mari. Navigînd strict după instrucţiunile date de amiralitatea franco-engleză, „Jiul" va reuşi să ajungă cu bine la destinaţie. De la Arhanghelsk, nava trebuia să se întoarcă la Brest pe aceeaşi rută, prin Marea Albă. Un ordin de ultimă oră va schimba ruta vaporului în direcţia Edinburg, urmînd ca „Jiul" să intre în acest port [9].

Datorită unei perdele de ceaţă extrem de deasă care a durat cîteva zile, „Jiul" va eşua în estul Insulelor Shetland. După aproximativ 10 luni de şedere pe uscat şi reparaţii la Edimburg, cargoul românesc va fi în măsură să-şi reia cursele pentru aliaţi. La sfîrşitul războiului se va întoarce în patrie.

Cargobotul „Bucureşti" se găsea şi el în Occident în momentul intrării României în război. Intrat în serviciul aliaţilor, aceştia vor monta pe el, la Nantes (în Franţa), 2 tunuri de 120 mm. pentru apărare împotriva aviaţiei sau a submarinelor germane[10].

Tunul din prova va fi deservit de 10 artilerişti englezi, un sergent, un caporal şi opt soldaţi. Tunul din pupa de 10 artilerişti francezi, un sergent şi 9 soldaţi. Toţi artileriştii au fost puşi sub comanda ofiţerilor de bord. Pe navă se afla un număr de 52 oameni dintre care 32 erau români [11]. Vaporul era comandat de Petricu Virgiliu (acesta a deţinut comanda aproape întreaga perioadă de trei ani cît „Bucureştiul" a fost folosit ca navă de transportat muniţii). Secund, Manole Virgiliu, ofiţer II Bădescu Gheorghe, ofiţer III Cociaş Mihail, şef mecanic Ion Gheorghe.

În prima parte a războiului transporturile efectuate în special în convoi se făceau prin : Port-Said (Marea Mediterană) — canalul de Suez — Aden (Marea Roşie) — Colombo — Ceylon (Oceanul Indian) — Singapore — Tainan (Ins. Formosa) Oceanul Pacific — Nagasaghi — Vladivostok.

Mai tîrziu cînd Mediterana a fost împînzită de submarine germane, vaporul „Bucureşti" a luat calea spre Arhanghelsk prin Marea Albă [12].

---

[6] G. G. Longinescu, *De vorbă cu stropul de apă*, Bucureşti, 1935, p. 90—91.
[7] „Marea noastră", an. V. nr. 2—3, 1937, p. 107.
[8] „România maritimă şi fluvială" an. I. nr. 1, noiembrie 1931, p. 7.
[9] Idem.
[10] „Orizontul maritim" nr. 1, iunie 1934, p. 14.
[11] Ibidem, p. 8—9.
[12] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

Un episod deosebit trăit de echipajul navei românești va avea loc în februarie 1917, cînd nava este atacată în Oceanul Atlantic, la 30 mile de coastele de nord-vest ale Franței, de un submarin german. Iată cîteva date legate de acest eveniment extrase din raportul comandantului navei „București", adresat Comisiei militare române din Paris, condusă de generalul Rudeanu. Raportul a mai fost publicat și în ziarul „Românul", ziar ce apărea în acea perioadă la Paris [13].

La 1 februarie 1917 cargoul românesc pleacă din portul Lorient cu destinația Kola, avînd la bord muniții, armament și alte materiale de război. Înainte de a ieși din Canalul Scorf semaforul de la Ile de Croix a semnalat un submarin la vest. Respectînd ordinul dat de căpitanul portului, nava stopează mașinile așteptînd noi instrucțiuni. La ora 14,00 vasul este înștiințat că poate pleca, la 14,15 aflîndu-se deja pe drum. În jurul orelor 19,00 „Bucureștiul" intră în zona de acțiune a submarinului. Acesta din urmă încrucișa drumul vaselor ce veneau sau se duceau de la Lorient în canalul englez. La 19,10 minute secundul vasului, ofițerul Manole Virgil, observă la un cart înapoia traversului periscopul submarinului și previne echipajul. Ambele tunuri de la bord deschid focul la 2 500 metri. Submarinul iese complet la suprafață luînd drumul paralel cu vasul. Tunul din pupa comandat de ofițerul Cociaș Mihail reușește a încadra submarinul care la rîndul său deschide focul asupra navei românești. Un obuz tras de tunul din pupa cade cam la 50 de metri de submarin și coloana de apă acoperi pentru cîteva momente chioșcul submersibilului.

Văzîndu-se încadrat acesta intră în imersiune și dispare. În tot timpul luptei, scrie același raport, echipajul a fost de admirat. Oamenii destinați ca servanți ai tunurilor și cărătorii muniținilor, au lucrat cu multă repeziciune fără a se intimida de tirul inamicului. Personalul de la mașini și căldări a continuat serviciul fără a ține cont de ceea ce se petrecea pe punte. Restul oamenilor, destinați serviciului sanitar și de salvare, sub conducerea ofițerilor Bădescu și Davidescu, priveau lupta din posturile lor cu mult sînge rece, făcînd glume pe seama tirului submarinului.

„Bucureștiul" a mai mers un timp în siajul lăsat de submarin apoi reveni la drum, continuîndu-și voiajul fără a mai fi ceva stînjenit de ceva. Părăsind locul, nava românească va întîlni în cale foarte multe butoaie, lemne, scînduri piturate și alte resturi, care proveneau de la vapoarele scufundate [14].

Am insistat mai mult asupra acestui episod din mai multe considerente. În primul rînd după cum aprecia în 1935 chiar Mihail Cociaș, amintindu-și întîmplarea, felul cum s-a purtat echipajul, dacă era ceva foarte normal pentru un vas de război, pentru o navă comercială cu echipajul nepregătit pentru luptă merita toată lauda. Se cunoaște faptul că vapoare comerciale în împrejurări similare s-au pierdut în majoritatea cazurilor din cauza panicii produse de echipaj.

Acționînd cu luciditate și curaj echipajul românesc a reușit să salveze vaporul „București" cu cele 3 500 tone de muniții pentru țară. Pen-

[13] „Marea noastră" nr. 12, decembrie 1935, an. IV. p. 192.

[14] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

tru această faptă, mai ales pentru tirul bine dirijat secundul vasului ofițerul Manole Virgil va fi decorat cu Crucea Comemorativă cu bareta Turtucaia [15].

După mai multe voiaje cargoul avînd nevoie de reparații este trimis la Cardiff, în Anglia, unde va sta o perioadă mai lungă. În această perioadă ofițeri ai navei, cum au fost Manole Virgil, Bădescu Gheorghe, Cociaș Mihail și alții au fost întrebuințați la bazele de aprovizionare cu munițiuni și alte materiale [16].

După înfrîngerea armatelor germane vaporul „București" a fost trimis la Nantes. Aici s-a încărcat cu tunuri grele. Acest armament a fost dus în America, la New-York, unde a fost descărcat. După aceasta vasul a fost trimis gol pe fluviul Sf. Laurențiu, la Montreal și aici reîncărcat cu mărfuri generale pentru Franța.

Ajuns la Bordeaux preia alimente și îmbrăcăminte din partea Crucii Roșii pentru populația săracă din România și părăsește portul francez cu destinația Constanța.

Nava „București" a plecat din țară în luna mai 1914 și s-a întors în septembrie 1919.

Socotim încă o dată că dacă alte momente din istoria primului război și-au avut demult istoricii lor, despre contribuția marinarilor noștri comerciali la victorie s-a vorbit mai puțin, ori locul pe care ei îl merită este alături de frații lor marinari din Marina militară.

[15] „Orizontul maritim", an. I. nr. 1, iunie 1934, p. 14.
[16] Ibidem, pag. 8—9.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

BORGIANA V ŞI BORGIANA VIII DOUĂ HĂRŢI ITALIENE DIN RENAŞTERE ŞI LOCALIZAREA VICINEI PE DUNĂRE

DE

ION DUMITRIU-SNAGOV

Vicina — denumire geografică pentru port, cetate şi arhiepiscopie — a atras atenţia cercetătorilor cu intensitatea cu care Troia a ridicat întrebări mai mult sau mai puţin enigmatice. Astfel, această Troie românească a constituit unul dintre focarele de preocupări ale istoricilor români, încă de la sfîrşitul secolului trecut. Bibliografia referitoare la acest titlu este amplă şi pe un registru întins de la metodologia istoriei romantice la aceea a tehnicilor multidisciplinare [1].

---

[1] Dintre numeroasele studii referitoare la Vicina, semnalăm : Barnea Ion, Ştefănescu Ştefan, *Din istoria Dobrogei*, Bucureşti, 1971, vol. 3, p. 163—164 ; Bănescu N., *Vechi legături ale ţarilor noastre cu genovezii*, în „Închinare lui Nicolae Iorga", Cluj, 1930, p. 32—37 ; idem, *Les duchés byzantins de Paristrion (Paradounavon) et de Bulgarie*, Bucarest, 1946 ; Brătianu, Georges I, *Vicina. Contribution à l'histoire de la domination byzantine et du commerce génois en Dobrougea*, în „Bulletin historique de l'Académie Roumaine", X (1923), p. 113—190 ; idem, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, Bucarest, 1935 ; idem, *Nouvelles contributions à l'histoire de la Dobrougea au Moyen Age*, în „Revue historique du Sud-Est européen", XXI (1944), p. 77—80 ; idem, Vicina II. *Nouvelles recherches sur l'histoire de la toponimie médiévale du litoral roumain de la Mer Noire. A propos des „Miscellanies" de M. J. Bromberg*, în „Revue historique de Sud-Est européen", XIX (1942), nr. 1, p. 133 — 175 ; idem, *Les Roumains aux bouches du Danube à l'époque des premiers Paléologues*, în „Revue historique du Sud-Est européen", XXII (1945), p. 199 203 ; idem, *Encore une ville fantôme : Une mention de Vicina au XVI-e siècle*, în „Revue des Etudes Roumaines", IX—X, Paris 1965, p. 34—38 ; idem, *La Mer Noire. Des origines à la conquête ottomane*, în „Acta Historica", IX, München 1969 ; Ciobanu R., *Genovezii şi rolul lor în Dobrogea în secolul al XIV-lea*, în „Pontica", 2, 1969, p. 401—413 ; idem, *Aspecte ale civilizaţiei portuare în Dobrogea la sfîrşitul secolului al XIII-lea şi în secolul al XIV-lea*, în „Pontica", 3, 1970, p. 297—329 ; Cihodaru C., *Litoralul de apus al Mării Negre şi cursul inferior al Dunării în cartografia medievală (secolele XII—XIV)*, în „Studii", XXI (1968), nr. 2, p. 217 ; Decei A., *O nouă încercare de a localiza oraşul Vicina*, în „Studii. Revista de istorie", XXVI (1973), nr. 4, p. 846 849 ; Dujcev J., *Medioevo bizantino-slavo*, Roma, 1965, vol. I, p. 446 ; Diaconu P., *Despre localizarea Vicinei*, în „Pontica", 3 (1970), p. 275—295 ; idem, *Păcuiul lui Soare — Vicina*, în „Byzantina", Thessalonique, t. 806 (1976), p. 409—447 ; Dumitriu-Snagov Ion, *Ţările române în secolul al XIV-lea Codex Latinius Parisinus*, Bucuresti 1979, p. 86, 87, 200 ; EDRISI, *Géographie* (Traduite de l'arabe en français par P. Amédée Jaubert), Paris 1836, 1842, p. 386 ; Giureseu, Constantin C., *Pentru descoperirea Vicinei*, în „Revista istorică română", XI—XII (1941—1942), p. 530—531 ; idem, *Întemeierea mitropoliei Ungrovlahiei*, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 673—679 ; Giurescu, Constantin C., Giurescu, Dinu C., *Istoria românilor*, Bucureşti 1974, vol. I, p. 134, 136, 139, 226, 228—229, 234—235, 243 ; Grămadă N., *Vicina . Izvoare cartografice. Originea numelui. Identificarea oraşului*, în „Codrul Cosminului", I (1924), p. 437—549 ; idem, *La Scizia Minore nelle carte nautiche del medio evo. Contribuzione alla topografia storica della Dobrogea*, în „Ephemeris Dacoromana", IV, 1930,

www.dacoromanica.ro

Pînă acum, prima atestare scrisă a localităţii Vicina vine din opera lăsată de Ana Comnena şi închinată (sub titlul de *Alexiada)* tatălui său, împăratul Bizanţului Alexe I Comnenul (1081—1118).

Scaunul episcopal, după numeroase dispute de datare, este atestat la 1249 —1250 [2], perioadă propusă de G. Brătianu [3] şi completată cu precizările lui Petre St. Năsturel şi Jean Richard [4].

Atestarea cartografică cea mai veche a Vicinei este în portulanul din anul 1154 şi îi aparţine geografului arab Idrisi, care o localizează la *patru zile de mers* de la Derista (Silistra) şi la o distanţă de *40 de mile de mare* [5].

Vicina — denumirea care rămîne singurul element cert ca existenţă lingvistică cu numeroase atestări — continuă să fie în căutarea locului său geografic şi să suporte dispute etimologice dintre cele mai variate (unele vădit forţate), cercetătorii dezbătînd încă *de ce* Vicina (Vecina) şi *pentru cine* Vicina (Vecina) — respectiv *unde a existat* Vicina. Somova, Măcin, Mahmudia, Issaccea, Niculiţel, Păcuiul lui Soare au schimbat între ele întîietatea unor probe care să ateste indubitabil sediul Vicinei.

Studiul nostru aduce în dezbatere încă două elemente cartografice care conţin date referitoare la această cercetare : hărţile BORGIANA V (Biblioteca Vaticana, Ms. Borg. Iat. 767, fo. 253) şi BORGIANA VIII (Biblioteca Vaticana, id., Catalogo delle carte geografiche).

---

p. 229 ; Iliescu Octavian — *Cu privire la o hartă parţială a sud-estului Europei datînd din preajma bătăliei de la Nicopole,* în ,,Studii şi materiale de istorie medie", IX (1978), p. 193—197 + II pl. ; Iorga N., *Chilia şi Cetatea Albă,* Bucureşti 1899, p. 47—48 ; idem *Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor,* Bucureşti, 1929, p. 29—30 ; idem., *Istoria românilor,* Bucureşti 1937, vol. III, p. 69 ; Laurent V., *Un évêché fantôme ou la Bitzina taurique,* în ,,Echos d'Orient", XXXVIII (1939), nr. 193—194, p. 91—103 ; idem, *La domination byzantine aux bouches du Danube sous Michel Paléologue,* în ,,Revue historique du Sud-Est européen", Bucarest, XXII (1945), p. 224 — 232 ; Le Quien, Michael — *Oriens Christianus in quatuor episcopatus digestus. Bitzine Alaniae ut videtur civitas fuit,* Paris 1740, t. I, p. 1349—1350 ; Lerian Mircea, *Şi dacă tolusi e... Vicina,* în ,,România literară" V (1972), nr. 33, p. 27 ; idem — *În legătură cu ipoteza Vicina-Somova. Cîteva observaţii pe marginea unor fotograme ale zonei Somova,* în ,,Biserica Ortodoxă Română", XLI (1973), nr. 3—5, p. 409—447 ; Milier, Konrad, *Karta Rogeriana — Weltkarte des Idrisi vom Jahr 1154 n. Chr.,* Stuttgart 1926 ; idem, *Arabische Welt und Landkarten,* Stuttgart 1927—1931 ; Moisescu, Gh. I., Lupşa, Ştefan, Filipaşcu, Alex., *Istoria bisericii române,* Bucureşti, 1957, vol. I, p. 139—144 ; Năsturel, Petre Şt. — *Aşezarea oraşului Vicina şi ţărmul de apus al Mării Negre în lumina unui portulan grec,* în ,,Studii şi cercetări de istorie veche", VIII (1957), nr. 1—6, p. 205—305 ; idem, *Les fastes épiscopaux de la métropole de Vicina,* în,,Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher", XXI (1971), Athen 1972, p. 34 — 39 ; Popescu-Spineni, M., *România în istoria cartografică pînă la 1600,* Bucureşti, 1938, vol. I, p. 429—440 ; Rădulescu, Adrian, Bitoleanu, Ion, *Istoria românilor dintre Dunăre şi Mare — Dobrogea,* Bucureşti 1979, p. 165, 166, 171, 172, 175, 176, 177, 179 ; Rămureanu Ion, *Mitropolia Vicinei şi rolul ei în păstrarea ortodoxiei în ţinuturile româneşti,* în ,,De la Dunăre la Mare. Monografia Episcopiei Dunărea de Jos", Bucureşti 1978, p. 149—169 ; Ştefănescu Ştefan — *Relaţii româno-bulgare în secolele IX—XIV şi formarea statelor româneşti* (în limba rusă), în ,,Romanoslavica", IX (1963), p. 541 ; Richard, Jean—*La papauté et les missions d'Orient au Moyen Age (XIII-e—XV-e siècles),* Paris 1977.

[2] Fick, C., *Neues zu den Notitiae episcopatuum und zu Kirchlichen Geographie von Byzanz,* în ,,Zeitschrift der Savigy-Stiftung für Rechtsgeschichte", L. Band, Kanon Abteilung, XIX, Weimar 1930, p. 674 — 679.

[3] Laurent, V., Compte rendu : G. I. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă,* Bucarest 1935, în ,,Echos d'Orient", XXXIX (1936), nr. 181, p. 113—117.

[4] Năsturel, Petre St., *Les fastes épiscopaux* ... p. 34—35 ; Richard, Jean, *op. cit.,* p. 90, 95, 230, 236, 237.

[5] Tuulio (Taligren), O.I., *De nouveau sur Idrisi,* Section VII—3, VII—5, în ,,Studia Orientalia", Helsinki, VI (1936), nr. 3.

www.dacoromanica.ro

I. Din atelierul cartografic al lui Fra Mauro Camaldolese, de la San Michele din Murano, provine harta nautică (completată cu elemente corografice, executată de un anonim venețian pe la anul 1450) cunoscută sub numele de BORGIANA V [6]. Harta este orientată cu nordul în jos, desenată în culori vii pe trei fîșii de pergament cu lungimi diferite și are ca dimensiuni 132,5 (în lungimea maximă) × 73 cm.

Poziția centrală este ocupată de Marea Mediterană, extremele delimitîndu-se în est pe Asia Centrală, în vest în afara Insulelor Canare și Britanice, în sud pe Golful Persic și în nord pe un fragment din Peninsula Scandinavică. Realizată cu un calcul de proporții al scării alese, indicațiile portulanului (cu 16 roze a 32 de vînturi) sînt completate cu o bogată toponomastică de interior. Culoarea este, pe lîngă funcția sa cartografică, înnobilată cu însușiri picturale : pe cînd Mediterana este liberă, Marea Caspică este albastră, Marea Roșie este sîngerie ; fluviile sînt albastre, munții reprezentați prin șiraguri de coline galbene-aurii. Denumirile de interior, cele mai multe scrise cu tuș roșu, sînt însoțite de imagini reprezentative : catedrale, case, cetăți sau turnuri de culoare roz. Pentru orașele mari din zonele mai puțin cunoscute ale Asiei și Africii, precizia merge pînă la detalii zonale. Se distinge apoi cu ușurință o rețea rutieră avînd ca indicator trei puncte verzi, cu drumuri diferențiate ca dimensiuni pe diverse legături internaționale.

Pentru spațiul românesc de epocă, distingem :

1. Pe litoralul dobrogean :

pangala (Mangalia)
Costança (Constanța)
çanauarda (Cernavoda ?)
Groxea
praslauiça

2. În Delta Dunării :

Stranichio
laspera
Sangiorgio (Sfîntu Gheorghe)
Licostomo (Periprava)

3. La nordul Deltei Dunării :

Saline (Sulina)
Falconare
Moncastro (Cetatea Albă)

4. Pe Dunărea dobrogeană :

torre, o cetate pe malul drept, în zonă muntoasă, legată cu un drum principal trecînd în apropierea unui castel (nenumit), despărțit printr-un rîu de cetatea *trnauo* (Tîrnova). Drumul se pierde în lanțul Munților Balcani, pe direcția cetății *filipopoli* (Plovdiv).

5. Urmărind cursul Dunării în amonte de *torre* se observă :

a) O salbă de bucle ale fluviului care circumscriu insule — singure sau în serie, pe diferite confluențe, uneori angajînd rîurile într-o împletitură cu Dunărea.

b) Cea mai importantă meandră a Dunării în acest sector formează un ostrov denumit *pe cui*, care are reprezentate pe malul nordic o biserică și, pe extrema de est, o cetate care îmbrățișează ambele maluri. Din-

[6] Almagia, Roberto, *Monumenta Cartographica Vaticana*, Città del Vaticano 1944, p. 30—40, tav. XIV ; Dumitriu-Snagov, Ion, *op. cit.*, p. 91, n. 129.

www.dacoromanica.ro

colo de *pe cui*, un lanţ muntos dă fundal cetăţii *tristia* (Silistra) şi recunoaştem ca denumiri pe malul sudic al Dunării :

duracam
iorgioranco (Giurgiu ?)
fisco
nicopoli
uromi

Pe malul stîng : *po piçola*

6. În nordul Dunării, mai înainte ca aceasta să se despartă în braţele deltei, mult în aval de *pe cui*, pleacă un lanţ de munţi care ascund o cetate (nenumită) şi urmează, în dispoziţia geografică, direcţia nord-estică spre Nistru. În acest punct catena muntoasă cunoaşte o dublură, ce aminteşte de reprezentări asemănătoare din alte imagini inedite ale României în hărţile Renaşterii. Din acest loc, lanţul muntos se reflectă spre vest într-un arc continuu, cuprinzînd (într-un spaţiu delimitat de un rîu cu traseu curios) următoarele denumiri :

7'casteli (Siebenbürgen — Transilvania)
braso (Braşov)
neosta
bresolo

La sud, lîngă o catedrală, se citeşte : ulachia (Valahia).

În Transilvania, din Carpaţi izvorăşte un rîu şi, într-o curbă largă, este plasată o altă cetate : *cograta*.

De menţionat în chip deosebit este reţeaua de drumuri care se întretaie în Transilvania şi se leagă în complexul marilor căi ale Vienei şi, respectiv, Constantinopolului.

Lanţul muntos se continuă spre vest, lăsînd în afara lui cetatea *uaradim* [7] (Oradea) prevăzută cu o catedrală masivă, însoţit de un joc de rîuri pînă la Dunăre, unde două santinele stîncoase fac *porte de fero* (Porţile de Fier). Pe acelaşi meridian întîlnim *unila*, o cetate de cîmpie, a cărei importanţă o sesizăm prin poziţia sa pe drumul principal care o leagă, prin *colonbaço* (Columbaz), de teritoriile din sudul Dunării, cu marile artere, spre *cratoa* şi *sofia*, continuate pînă la Marea Egee şi *pristina*.

II. BORGIANA VIII[8] este o hartă nautică realizată de Andrea Banincasa la Ancona în 1508, în culori, pe pergament (cca 80 × 82 cm) şi cuprinde o arie geografică întinsă de la meridianul Peninsulei Arabiei la Antile şi din sudul Scandinaviei în nordul Saharei. Ea este bogată în indicaţii portuare şi săracă în detalii de uscat. Denumirile porturilor sînt scrise în general cu negru, celelalte cu roşu. În interiorul continentelor, urmînd stilizarea hărţilor catalane, decoraţia muntoasă este redată cu verde deschis, fluviile (Dunărea, Sena, Rinul, Nilul ş.a.) în albastru. La acestea se adaugă o bogată ornamentaţie figurativă de cetăţi, demnitari, drapele, animale.

---

[7] Banfi, F. *'Imago Hungariae' nella cartografia italiana del Rinascimento*, în „Biblioteca dell'Accademia d'Ungheria", N. S., nr. 1, Roma 1947, p. 362—418.

[8] Almagia, Roberto, *op. cit.*, p. 49, tav. XX.

www.dacoromanica.ro

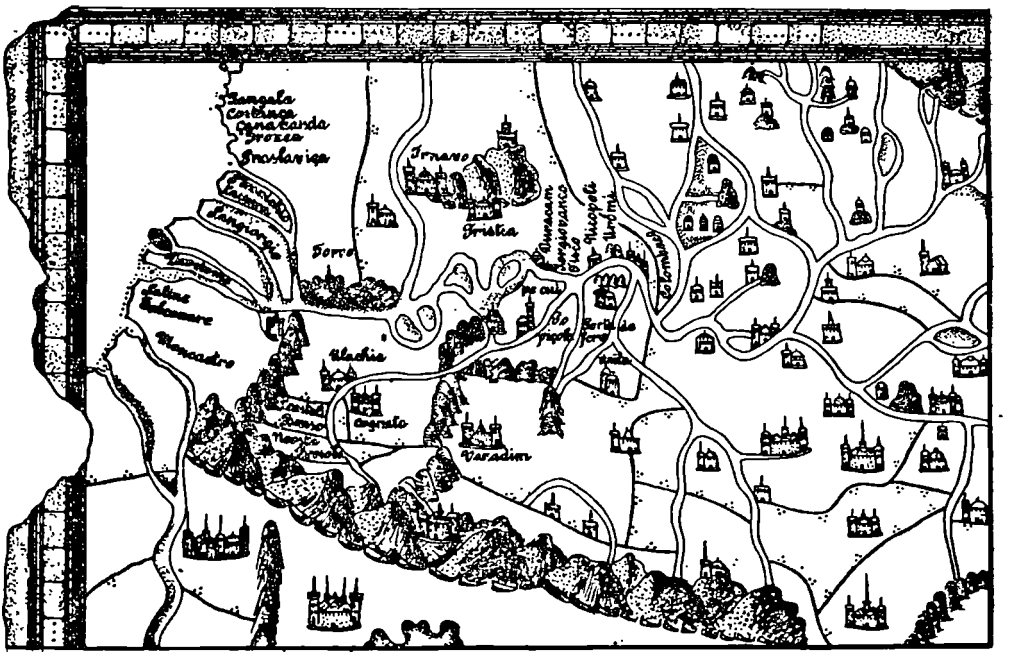

Fig. 1. Borgiana V (fragment reprodus)

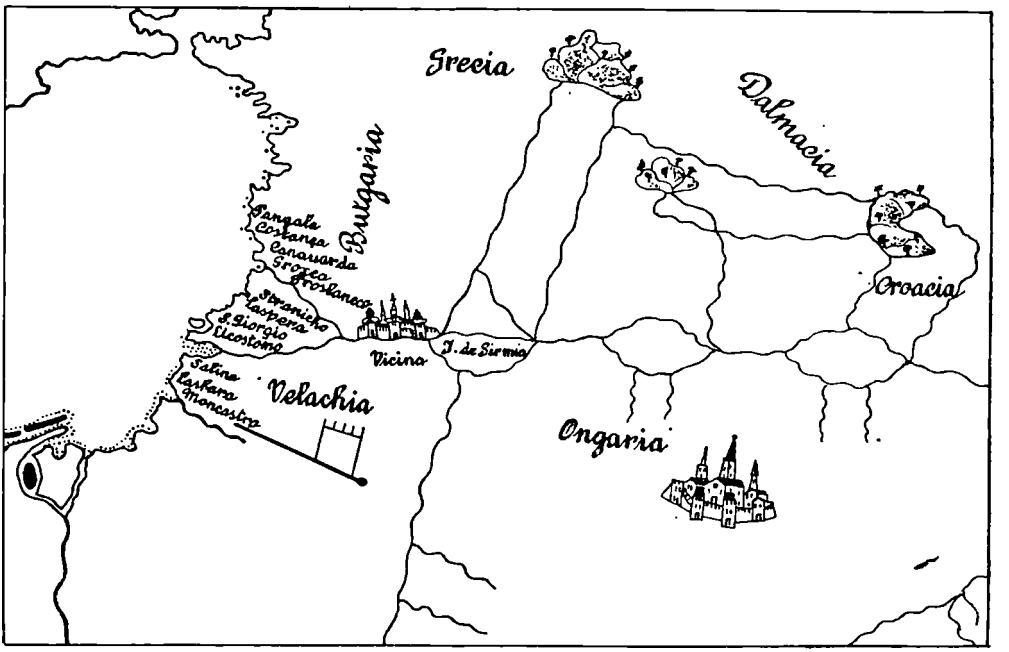

Fig. 2. Borgiana VIII (fragment reprodus)

www.dacoromanica.ro

Toponimicele din spaţiul geografic românesc sînt următoarele:

pangalla (Mangalia)	*stranicho*
Costança (Constanţa)	*s. giorgio* (Sfîntul Gheorghe)
canauarda (Cernavoda?)	*falcoa* (Falconara)
groxea	*Licostomo* (Periprava)
proslaueça	*Salina* (Sulina)
Iaspera	*lasfara*
	moncastro (Cetatea Albă)

Din dreptul ultimei cetăţi (Cetatea Albă) se ridică un drapel de culoare albă şi fără vreun însemn heraldic, care delimitează un teritoriu statal denumit Velachia (Valahia). Acest teritoriu este mărginit spre vest de un rîu lung (Tisa), afluent al Dunării, cu gura de vărsare în dreptul *I. de Sirmia*[9] (Insula Sirmia). Rîul separă *Velachia* de *Ongaria*

Revenind la malul dobrogean al Dunării, înainte de deltă, se înşiruie un grupaj de castele şi biserici pînă în apropiere de Insula de Sirmia, purtînd denumirea de Vicina. Ea este plasată cu intenţia de dominare a zonei, ca toate localităţile importante din decoraţia interioară a BORGIANEI VIII, şi este în teritoriul unde se află, semnificativ, imaginea unui ierarh bizantin, ca o proiecţie de fundal al spaţiului sud-dunărean, unde fără alte detalii este înscrisă *Burgaria* (Bulgaria). Ierarhul respectiv pare că dovedeşte teritoriul de jurisdicţie eclesiastică a Constantinopolului, pînă în Grecia.

Descrierea sumară a acestor două hărţi ne permite ca, în legătură cu cercetările întreprinse pentru stabilirea geografică a Vicinei, să formulăm următoarele concluzii:

1. Încă în anul 1508 mai este folosită în cartografie denumirea de Vicina.

2. Vicina este plasată în mod evident pe malul drept al Dunării, mai înainte ca aceasta să intre în deltă.

3. *Torre* din BORGIANA V are o poziţie asemănătoare cu *Vicina* din BORGIANA VIII, fapt care oferă posibilitatea interpretării ca fiind una şi aceeaşi localitate[10].

4. Prezenţa pe Dunăre, în amonte de *Vicina* — respectiv *Torre* — pe o confluenţă din malul stîng, a ostrovului întărit denumit *pe cui* poate să corespundă cu localitatea confirmată de descoperirile arheologice şi denumită Păcuiul lui Soare.

5. Comparaţia BORGIANEI V cu harta contemporană a aşezării de la Păcuiul lui Soare şi a vestigiilor arheologice studiate magistral de Petre Diaconu oferă asemănări evidente.

6. Atestarea la mijlocul secolului al XV-lea a toponimicului *Pe cui*, pentru o poziţie de fortăreaţă militară confirmată de cercetările arheologice, constituie un temei material pentru explicarea denumirii folosite astăzi de Păcui (cu completarea posesivă „al lui Soare". Astfel, etimologia

---

[9] Reprezentare similară şi în BORGIANA VII realizată de Iehudi BEN ZARA în 1497.

[10] Aceeaşi poziţie a Vicinei, pe Dunăre, înaintea Deltei, este prezentă şi în alte portulane: Angelino Dolcert (1339); Soleri (sec. XIV); Mecia de Viladeste (1413). Pe malul stîng al Dunării, în aceeaşi zonă, în portulanele: Marino Sanudo (1320); Pietro Vesconte (1318, 1327).

www.dacoromanica.ro

numelui *pe cui* din forma *per cuneum* urmează formele de pasaj: lat. *cuneum* d. rom. *cuniŭ, cuiŭ, cui*. Această explicaţie etimologică este susţinută şi prin semantica bogată a lui *cuneus* (< grec. κωνος): pană din lemn, piatră din construcţia arcului de boltă, formaţiune de luptă ofensivă, construcţie pe un promontoriu. Spre exemplificare, amintim că A. Forcellini în *Lexicon totius latinitatis* (Patavia 1805), într-o bogată exemplificare, menţionează pentru *cuneus: promontorium, quod eodem nomine appellantur cuneus militare.*

Cercetările arheologice atestă poziţia de promontoriu a construcţiilor din ostrovul de pe Dunăre, iar formele evoluţiei graiului muntean completează explicaţia etimologică *pe cuniŭ* > *pă cuiŭ*[11].

Prezentînd cele două hărţi din colecţia Bibliotecii Vaticanului, studiul nostru a urmărit (fără intenţii exhaustive) o simplă participare la dezbaterea ştiinţifică despre localizarea Vicinei, aducînd cîteva date obiective.

[11] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti 1963: prezintă etimologia prin +*piculeus* „de la tema *picc-* răspîndită în Romania apuseană cu însemnarea 'vîrf de munte' ", în variantele toponimicului *Ptsc* şi pentru ostroavele de pe Dunăre (Păcuiul Mare, Păcuiul Mic, Păcuiul Mijlociu, Păcuiul lui Soare, Păcuiul Vechi). Explicaţia este reluată dubitativ prin sinonimie şi pentru *Parîng*, tot prin reconstituirea presupusului etimon +*piculeus*.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

O ŞTIRE PRIVIND PE ROMÂNII DIN NORDUL DUNĂRII ÎN 1205

DE

CONSTANTIN ŞERBAN

În istoriografia românească, de mai bine de o sută de ani specialiştii şi-au concentrat atenţia asupra acelor mărturii privind pe românii din nordul Dunării care îi atestă pe aceştia *înainte* de formarea statelor feudale. Acest interes este cu totul justificat de vreme ce această problemă este întrucîtva discutată, datorită părerilor contradictorii ale unor istorici antici, mai puţin informaţi, şi care sînt totuşi folosite încă drept material documentar pentru fundamentarea ei. Pe măsură însă ce au început să fie publicate noi şi noi documente interne şi externe de arhivă, pe măsură ce izvoarele istorice s-au îmbogăţit cu elemente din domeniul lingvisticii şi toponimiei, pe măsură ce arheologia medievală a obţinut succese tot mai mari, mai ales în ultimele decenii, mărturiile privind această problemă au sporit în aşa măsură încît în prezent existenţa românilor în nordul Dunării *înainte* de formarea statelor medievale a devenit o certitudine de necontestat şi cu elemente tot mai bogate iar problema locuirii continue a teritoriului Daciei în întreaga epocă a migraţiei popoarelor a cîştigat tot mai mulţi adepţi în rîndul istoricilor străini.

Şi ca să ne referim numai la cele mai valoroase lucrări în această privinţă este deajuns să amintim mai întîi apariţia în anii 1970—1975 a izvoarelor antice şi bizantine privind secolele IV—XIV conţinînd ştiri cu privire la prezenţa românilor în spaţiul carpato-dunărean[1], apoi apariţia documentelor privind Transilvania în secolele XII—XIII[2], materiale care completează în mod armonios alte volume de documente şi studii documentare apărute anterior, fie în colecţia Hurmuzaki[3], fie datorită istoricului Şt. Pascu[4].

Datorită acestui fapt, despre existenţa românilor la nordul Dunării s-a scris mai mult ca oricînd în ultima vreme iar lucrarea istoricului A. Armbruster cuprinde în paginile ei un număr mare de ştiri mai ales relativ la romanitatea românilor (din nordul şi sudul Dunării) şi la continuitatea lor în evul mediu. Astfel de ştiri care-i atestă pe românii din nordul Dunării încă din secolul al XII-lea cunoscute de mult timp, se datoresc cronicarului bizantin Nicetas Choniates, care afirmă că în 1199 „sciţii cu o

[1] *Izvoarele istoriei României*, vol. I, *De la anul 300 pînă la anul 1000*, Bucureşti, 1970, 768 p.; vol. II, *Scriitorii bizantini, secolele XI—XIV*, Bucureşti, 1975, 569 p.

[2] *Documente privind istoria României, C. Transilvania*, I, 1075—1250, Bucureşti, 1951, LV+428 p.; II, 1251—1300, Bucureşti, 1952, C+516 p.; vezi şi N. Drăganu, *Românii în secolele IX—XIV pe baza toponimiei şi onomasticei* Bucureşti, 1933, 683 p.

[3] Documente Hurmuzaki, vol. I, partea 1, 1199—1345, Bucureşti, 1887, p. 1—254.

[4] Şt. Pascu, *Contribuţii documentare la istoria românilor în secolele XIII—XIV*, Sibiu, 77 p. şi în „Anuarul Institutului de istorie naţională", 1945, p. 149—220.

www.dacoromanica.ro

ceată de vlahi (adică români) au trecut Istrul (adică Dunărea) pentru a prăda orașele din Tracia"[5]. Ne-am fi putut referi și la afirmațiile cronicarului bizantin Ioan Kinnamos care atestă existența vlahilor în secolul al XII-lea (1166) dar acolo este vorba mai mult de romanitatea românilor decît de prezența lor la nordul Dunării (în text: „acea mare mulțime de vlahi (adică români) despre care se spune că sînt colonii de demult ai celor din Italia")[6]. Relativ la locul de origine al acestor vlahi (români) din 1166, care au luptat alături de bizantini contra statului maghiar, părerile specialiștilor nu concordă încă, unii afirmînd că ar fi din nordul Dunării, alții din sudul Dunării iar alții din regiunea dintre Dunăre și marea Neagră, din Paristrion[7].

În cele ce urmează ne vom referi la o știre nouă, care pentru prima dată a intrat în circuitul științific internațional în 1972, privind pe românii din nordul Dunării în 1205[8]. Știrea provine dintr-o cronică italiană scrisă în limba latină în secolul al XV-lea de către Bartolomeo Platina, cunoscută sub numele de „Vitae pontificum" (titlul complet: *Liber vita Christi ac omnium pontificum).* Manuscrisul original al acesteia aflat în Biblioteca Vaticanului (nr. 2 044), este un codice scris pe pergament, de format mai mult lung decît lat (450×232 mm) avînd 260 file, numerotate cu cifre arabe roșii; cele 26 fascicole (inegale ca număr de file) fiind scrise la 37—38 rînduri[9]. Pentru a fi mai bine păstrat, codicele a fost legat în cursul vremii (de fapt în secolul al XVII-lea) și prevăzut cu coperți din lemn de tei, îmbrăcate apoi cu piele colorată în roșu. Pe copertă, în centru, a fost imprimată stema papei Urban al VIII-lea (1623—1644), iar mai jos stema cardinalului Scipione Cobelluzzi (1616—1627), fost bibliotecar al Vaticanului (din 1619)[10].

---

[5] *Istoria Românlei*, II, București, 1962, p. 111; *Izvoarele istoriei Românlei* vol. III, p. 291.

[6] *Izvoarele istoriei Românlei*, vol. III, p. 239.

[7] Vezi discuția asupra problemei: P. St. Năsturel, *Valaques, commanes et byzantins sur le regne de Manuel Comnene*, în „Byzantium", I, 1969, p. 169—186; E. Stănescu, *Les Blachoi de Kinnamos et Choniates et la presence militaire byzantine au nord du Danube sous les Comnens* în „Revue des etudes du sud-est europeen", 3/1971, p. 588—593; I. Barnea, Șt. Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, vol. III, București, 1971, p. 160—162.

[8] Modul cum am reușit să ajungem la această știre are propria sa istorie. Totul a început de la investigația făcută în primăvara anului 1968 în fondurile bibliotecii Marciana din Veneția, cu prilejul participării la un colocviu internațional „Veneția și Levantul pînă în secolul al XV—lea (1—5 iunie 1968) (vezi „Studii", 5/1968, p. 959—960 și 960—962). Cu acest prilej ne-a fost atrasă atenția de un incunabul aparținînd lui Bartolomeo Platina *(Liber vita Christi ac omnium pontificum*, Veneția, 1479). Timpul relativ scurt de care am dispus atunci nu ne-a permis să-l studiem în mod aprofundat, totuși am reușit să constatăm că conține date interesante privind trecutul poporului român chiar și a strămoșilor daci și romani, ultima informație fiind din anul 1474. În toamna aceluiași an, 1968, aflîndu-mă la Todi, la Centrul de studii medievale privind spiritualitatea medievală (unde am ținut comunicarea „François d'Assise et les franciscans dans l'historiographie roumaine") am stat de vorbă cu reputatul medievist italian profesorul Raoul Manselli, actualul director al Institutului de studii medievale italiene din Roma, relativ la această lucrare, care printre altele mi-a comunicat că manuscrisul original al incunabulului se află în Biblioteca Vaticanului; drept urmare am studiat acest manuscris iar apoi am făcut, și pe baza lui, comunicarea în 1972 la Narni la un colocviu internațional cu tema: Comuna medievală Narni între papalitate și imperiu (20—21 octombrie 1972) (vezi „Studii", 2/1973, p. 385—387; titlul comunicării: „L'entente des communes ombriotes et le debacle de la politique italienne de Frederic II").

[9] Primul studiu asupra lui vezi L. Pastor, *Die original Handschrift vom Platina, Geschichte des Papsts*, în „Deutsche Zeitschrift zur Geschichtwissenschaft", Freiburg, 1890, IV, p. 350—356.

[10] *Enciclopedia cattolica, Citta del Vaticano*, 1952, vol. 3, p. 1902 sub nume; vezi și A. Ciacconius, *Vitae et res gestae pontificum romanorum et cardinalium*, IV, Roma, 1677, col. 446—448.

www.dacoromanica.ro

Ştirea privitoare la românii din nordul Dunării în 1205 este introdusă în cronică în contextul evenimentelor internaţionale europene, care atunci au însoţit cucerirea Constantinopolului (Bizanţului) în 1204 de către cruciaţii conduşi de contele Balduin de Flandra (Cruciada a IV-a)[11]. După cum se ştie în 1205, la un an după marea lor victorie cruciaţii au căutat să ia în stăpînire *tot* teritoriul european şi asiatic al fostului Imperiu bizantin provocînd multe neajunsuri populaţiei. O parte din cei care locuiau la Bizanţ au reuşit atunci să se refugieze la Adrianopole, pe care l-au ocupat şi l-au fortificat pentru a rezista cruciaţilor. Presiunea militară a latinilor fiind însă prea mare şi temîndu-se să nu eşueze în încercarea lor, bizantinii din Adrianopole au cerut ajutor militar ţarului Ioniţă Asan, care a răspuns de îndată; mai mult, la oastea sa s-au alăturat şi cumani şi vlahi (români) din *nordul* Dunării[12].

Bartolomeo Platina în cronica sa scrie despre acest moment al încleştării dintre bizantini, aliaţii lor şi cruciaţi următoarele: „Interea vero Bonifacius Montisferratus regno Thessaliae potitus, cum pecunia, indigeret, suadente Balduino accepta ingenti vi auri; Cretam Venetis dedit. His autem pecuniis fretus Bonifacius, Hadrianopolim a tyranno pressam, oppugnans, et *valachos olim Romanos, ulteriorem Danubii ripam incolentes, et vulgaros vicinos* in se excitavit. Multitudinem itaque hostium timens Constantinopolim petiit, Soldano Iconii iturus obviam, qui Satellia urbe Graeca capta, maximis calamitatibus Christianos quotidie vexabat..."[13]. (subl. C.S.). Textul este mult prea clar pentru a ne îndoi că împotriva lui Bonifaciu de Monferat, unul din conducătorii armatei cruciaţilor, au luptat „românii odinioară romani" (valachos olim Romanos), ştire care confirmă încă o dată latinitatea poporului român, apoi că aceştia „locuiesc pe malul de dincolo de Dunăre" (ulteriorem Danubii ripam incolentes), ştire care stabileşte geografic locul de unde veneau aceşti români, adică din nordul Dunării, de vreme ce luptele se dădeau la Adrianopol, şi care dovedeşte şi continuitatea populaţiei autohtone de origină latină la nord de fluviu; în fine pentru a fi mai precis, cronicarul mai spune că aceşti români erau „vecini cu bulgarii" (vicinos vulgaros). Şi dacă ştirea procurată pentru secolul al XII-lea de Ioan Kinnamos cu privire la românii din nordul Dunării mai este pusă la îndoială de unii specialişti, cea de faţă aparţinînd lui Bartolomeo Platina este cît se poate de categorică.

De fapt prezenţa românilor în luptele de la Adrianopol ne mai este confirmată şi de alte izvoare narative şi documentare, cu observaţia că se referă la români în general. Mai întîi, cronicarul Nicetas Choniates atestă în aceste lupte pe „vlahon" alături de oştile lui Ioniţă Asan[14]. Apoi Geoffroi de Villehardouin, martor ocular în tabăra cruciaţilor latini, care a scris o cronică privind cucerirea Constantinopolului de către aceştia şi care arată că la 15 aprilie 1205 în armata lui Ioniţă Asan se mai

[11] Despre cruciada a IV-a vezi: Kenneth M. Setton, *A History of the Crusades*, Philadelphia, 1962, II, The Later Crusades, 1189—1311, cap. IV, The Fourth Crusades, p. 153—186, autor Edgar Mc. Neal; A. Carile, *Per una storia dell Impero latino din Constantinopoli 1204—1261*, Bologna, 1972, 290 p.; Robert de Clari, *La conquete de Constantinople*, Paris, 1924, 130 p.; Ana Maria Nada, *La conquista di Constantinopoli 1198—1216, studio critico, traduzionele note*, Genova, 296 p.; Brand, *Byzantion confronte the West 1180—1204*, Cambridge, 1968.

[12] Kenneth M. Setton, *op. cit.*, vol. II, p. 203.

[13] Textul după ediţia din secolul al XVI-lea a cronicii lui Bartolomeo Platina: *De vitis ac gestis summorum pontificum*, Coloniae, 1551, p. 184.

[14] *Izvoarele istoriei românilor*, vol. III, p. 314—315.

www.dacoromanica.ro

aflau şi „*Blaques*" şi 14 mii de cumani [15]. În fine, Henric de Flandra, ajuns împărat al Bizanţului latin sub numele de Henric I, după moartea fratelui său Balduin de Flandra în captivitatea bulgară, relatează într-o scrisoare din primăvara anului 1205 adresată papei Inocenţiu al III-lea prezenţa în aceleaşi lupte a românilor (în text „Blachis")[16].

Desigur că pentru a aprecia mai bine valoarea informaţiei pe care ne-o procură cronica lui Bartolomeo Platina relativ la românii din nordul Dunării în 1205 este necesar de ştiut şi unele amănunte despre viaţa şi activitatea acestui cronicar italian din secolul al XV-lea şi mai ales condiţiile în care a scris principala sa operă precum şi izvoarele care i-au stat la îndemînă. Cei 60 de ani de viaţă ai lui Bartolomeo Platina au fost destul de agitaţi şi plini de peripeţii, ca ai unuia din acei intelectuali care au trăit frămîntatele vremi din Quattrocento [17]. Născut în 1421 la Piadena lîngă Cremona (Lombardia) acesta a îmbrăţişat la început timp de patru ani cariera militară, angajat în miliţiile de condotieri ale lui Francesco Sforza şi Nicolo Piccinini. Ulterior a studiat la Mantova disciplinele umaniste cu Ognibene Bonisoli, pentru a deveni apoi profesorul fiului marchizului Lodovico Gonzaga. Ulterior între 1457—1461, s-a aflat la Florenţa pentru a se perfecţiona în cunoaşterea limbii şi literaturii greceşti cu Giovani Arghiropoulo, fapt care i-a permis să stabilească legături cu alţi umanişti ai vremii, ca de exemplu cu Cosimo şi Pietro Medici, Francesco Gonzaga, devenit între timp cardinal şi protectorul său. În scurt timp avea să ajungă la Roma în rîndul colaboratorilor papei Pius al II-lea (Enea Silvio Piccolomini) care l-a numit abreviator apostolic. Dar în timpul papei Paul al II-lea (1464—1471) avea să cunoască gustul amar al dizgraţiei pentru ideile sale privind reorganizarea conciliului cardinalilor. Drept urmare în 1464 a fost încarcerat, pentru cîteva luni, pentru că protestase violent împotriva desfiinţării colegiului abreviatorilor al cărui membru era; se spune că ar fi fost chiar şi torturat pentru a face mărturisiri. Cîţiva ani mai tîrziu în 1468 a fost demis din funcţia ce ocupa pe lîngă Curia papală şi arestat din nou împreună cu alţi academici sub pretext că făcea parte dintr-o conjuraţie contra papei Paul al II-lea. După luni de cercetare a fost eliberat (mai 1469) şi dat uitării pentru o vreme, mai ales că şi părăsise Roma plecînd la Neapole. Cariera lui Bartolomeo Platina va străluci însă din nou pe timpul papei Sixtus al IV-lea (1471—1484), în 1471 fiind reabilitat şi reintegrat în drepturile sale civile, ca bibliotecar la Vatican (1475)[18]. În această nouă funcţie şi-a scris principala sa operă—cronica—pe care avea s-o vadă tipărită chiar din timpul vieţii[19]; a murit la 21 septembrie 1481 de ciumă la Roma şi a fost îngropat la Santa Maria Maggiore.

[15] Geoffroi de Villehardouin, *Histoire de la conquete de Constantinople* Paris, 1870, p. 132; cifrele desigur că sînt exagerate.

[16] Documente Hurmuzaki, vol. I, partea 1, p. 51—52.

[17] Ph. Monnier, *Le Quattrocento. Essai sur l'histoire litteraire du XV-e siècle italien*, Paris, 1920, p. 95—104; V. Rossi, *Il Quattrocento*, ed. a 2-a. Milano 1933, p. 17—74, 314—316 în special despre Bartolomeo Platina.

[18] V. Rossi, *op. cit.*, p. 314—316; vezi şi *Enciclopedia italiană*, Roma, 1935, vol. XXVII, p. 507, sub nume; *Enciclopedia cattolica, Citta del Vaticano*, 1952, p. 1602—1603 sub nume .şi cu un portret.

[19] Ediţia princeps Veneţia 1479, un exemplar şi la Biblioteca naţională din Roma; alte scrieri: *istorice*: *Historia urbi Mantuae* (Milano 1731); *politice: De Principe* (Genova 1657), *De bone cive* (Bologna 1944); *filozofice: De nobilitate* (1475), *De falso et vero bono* (Colonia, 1540); şi alte scrieri retorice. *De laudis bonarum artium, De flosculis quibusdam linguae latinae.* (Roma, 1778).

www.dacoromanica.ro

Ce cuprinde această cronică? După cum reiese din titlu ea însumează viețile papilor de la începutul erei noastre pînă la anul 1474, așadar conține microbiografiile celor 214 papi ai bisericii romano-catolice, pe parcursul a 15 secole. Lucrarea are la bază izvoare narative și documentare provenite în cea mai mare parte din biblioteca Vaticanului și din arhivele acestuia; totuși perioada cuprinzînd a doua jumătate a secolului al XV-lea are totodată și un caracter autobiografic, autorul participînd direct la multe evenimente petrecute în vremea sa. Modul cum Bartolomeo Platina a conceput redactarea cronicii sale ne permite astăzi să o menționăm printre importantele izvoare străine relative la istoria poporului român, de la începutul evului mediu în special, deoarece în viziunea autorului viața papilor a fost grefată pe ansamblul evenimentelor interne din Italia și al evenimentelor europene din vremea respectivă. Și pentru a fi mai explicit subliniem faptul că pe măsură ce viața unuia din marii pontifi ne este prezentată de la alegerea acestuia pînă la moarte, ici și colo, aceasta se împletește și cu cele mai importante evenimente ale epocii din punct de vedere politic, economic, cultural, militar etc., subliniindu-se totodată poziția acestuia, unul din evenimente fiind mai ales începînd din secolul al XIV-lea amenințarea otomană asupra popoarelor europene. În felul acesta pentru autor biografia papilor este concepută ca un instrument pentru înțelegerea ansamblului societății în care respectivii trăiseră, iar prin intermediul acestora se dă o imagine asupra societății antice și medievale europene, viața acestora fiind o succesiune de tablouri delimitate cronologic și geografic[20].

Valoarea știrilor din „Vitae pontificum" rezultă și din faptul că autorul cronicii s-a folosit de un material documentar foarte prețios. Pentru cunoașterea teritoriului carpato-dunărean și a poporului român el a avut la îndemînă numeroasele rapoarte și memorii ale diferiților misionari catolici care au străbătut aceste meleaguri încă din secolul al XIII-lea [21], apoi de lucrările istorice și geografice ale unor umaniști italieni contemporani lui, ca de ex. *Cosmographia* alcătuită de papa Pius al II-lea (Enea Silvio Piccolomini) din care a aflat printre altele că românii sînt un popor italic („valachi genus italicum sunt") [22]. De asemenea acesta a mai folosit în manuscris alte lucrări[23] relativ la istoria papilor alcătuite de predecesorii săi, cu astfel de preocupări, ca de exemplu: *Liber pontificalis* aparținînd

---

[20] Relativ la biografia folosită ca metodă de cercetare istorică vezi Constantin Șerban, *La biographie, methode de recherche pour l'histoire de Roumanie*, în Nouvelles etudes d'histoire, IV, Bucarest, 1970, p. 359—367.

[21] Al. Marcu, *Riflessi di storia rumena in opere italiane dei secoli XIV-e XV*, în Ephemeris Dacoromania, Roma, I, 1923, p. 338—386; A. Sacerdoteanu, *Guillaume de Rubrouck et les Roumains au milieu du XIII-e siecle*, Vălenii de Munte, 1930, 175 p.; Constantin Șerban, *Francois d'Assise et les franciscains dans l'historiographie roumaine*, în San Francesco nella ricerca storica degli ultimi ottanta ani, Todi, 1971, p. 223—229.

[22] Călători străini despre țările române, I, București, 1968, p. 472—473; vezi din lucrarea amintită, Cosmographia, cap. De Transylvania regione (p. 227) G. Lăzărescu, N. Stoicescu, *Țările române și Italia pînă la 1600*, București, 1972, p. 254—256; în lucrare nu este menționat Bartolomeo Platina!

[23] Despre izvoare vezi G.I. Schern, *Die Quellen zu die Vitae pontificum* în Römischer Quartalschrift, XXVII (1913); vezi și Muratori, *Rerum italicum scriptores, Raccolta degli storici italiani dal cinquecento al millecinquecento*, Platynae Historici, *Liber de vita Christi ac omnium pontificum* (AA 1—1474), a cura di Giacinto Gaida, Citta di Castello, 1913, p. XXXV—LXXII (vol. III partea 1).

www.dacoromanica.ro

lui Pietro Gugliemo [24], apoi *Historia ecclesiastica* a lui Bartolomeo da Lucca (1236—1327) fost şi el bibliotecar la Vatican (1316—1318) apoi episcop de Torcello [25] în fine *Decadele* lui Flavio Biondo (1392—1463) completate de Enea Silvio Piccolomini[26], despre care istoricul Voigt scria că „este prima istorie erudită din evul mediu" [27]. Despre Flavio Biondo se ştie că a fost secretar apostolic (1434), erudit umanist, un consecvent militant al luptei antiotomane, cel care în două rînduri a demonstrat romanitatea românilor încă din secolul al XV-lea ca şi Poggio Bracciolini.

Urmărind în aceste din urmă lucrări descrierea evenimentelor din anii 1204—1205 petrecute în Imperiul bizantin, la care au participat şi românii, constatăm mai întîi că atît Pietro Gugliemo cît şi Bartolomeo da Lucca amintesc numai cucerirea Constantinopolului de către cruciaţii latini şi că numai Flavio Biondo redă pe larg şi lupta de la Adrianopole din 15 aprilie 1205, făcînd precizarea că românii participanţi proveneau din *nordul Dunării* (ultra Danubii ripam sita). Iată un fragment din acest text: „Sed Balduinus ipse brevi mortuus est, et Henricus frater ter eius loco suffectus. Obiit etiam Henricus Dandalus dux Venetus apud Constantinopolium et *valachi gens olim Romana, ultra Danubii ripam sita Bulgari vicina* (sublinierea noastră, C.S.), cum magnus copiis a Grecis accerrsiti, Adrianopolim duxere, simul cum Bulgaris" [28]. Rezultă aşadar, din aceste izvoare că de la mijlocul secolului al XV-lea—cînd Flavio Biondo scrie primele sale Decade—în gîndirea intelectualităţii din Occident, în special din Italia, începuse să devină o convingere existenţa românilor din nordul Dunării după cum pînă în secolul al XIV-lea devenise o certitudine descendenţa românilor din Peninsula Balcanică din coloniştii romani[29].

O cercetare mai atentă a vieţii şi activităţii lui Flavio Biondo ne permite să constatăm că afirmaţiile sale privind pe românii din nordul Dunării în contextul evenimentelor din 1205 sînt rezultatul îndelungilor cercetări efectuate în arhivele şi biblioteca Vaticanului unde a reuşit să afle izvoare noi relativ la această problemă şi pe care le-a studiat cu mult discernămînt după cum afirmă unii din biografii săi [30]. Mai mult, el reuşise să coroboreze aceste izvoare cu ştirile din unii cronicari bizantini (de exemplu Nicetas Choniates) care se referă la evenimentul de la Adrianopol din 1205 şi cu noile relatări ale unor misionari catolici care călătoriseră de curînd în ţările române cum ar fi acel Frater dominicanus

---

[24] Bibl. Vaticanului ms. lat. 3726 cu adaosul cronicii lui Martino Polono ; cronica a fost continuată pînă la anul 1328 de Bernardo Guy, Bibl. Vaticanului codex Vallicelliano C 79.

[25] Muratori, *Rerum italicarum scriptores*, Mediolano, 1727, vol. XI, p. 740—1242.

[26] E. S. Piccolomini, *Opere quae extant omnia*, Basileae, 1511, p. 144—281 : Abbreviationum Flavii Biondi Foroloviensis ab inclinatione Imperii usque ad tempora Ioannis vicessimi tertii Pontificis Maxim Epitome.

[27] Muratori, *Rerum italicarum scriptores*, Citta di Castello, 1913, vol. III partea 1, p. LV.

[28] E. S. Piccolomini, *op. cit.* p. 232 ; vezi şi A. Armbruster, *op. cit.* p. 409 nota 31 reproduce numai parţial textul.

[29] P. P. Panaitescu, *Introducere în istoria culturii româneşti*, Bucureşti, 1969, p. 210—227 ; E. Stănescu, *Vlahii din Imperiul bizantin*, în Magazin istoric, 2/1977, p. 18—22.

[30] H. Bucholtz, *Die Quellen der Historischer Decades des Flavio Biondus*, Leipzig, 1881 ; vezi şi A. Masius, *Flavio Biondo sein Leben und seine Werke*, Leipzig, 1879.

www.dacoromanica.ro

Ioannis, ajuns arhiepiscop de Sultanieh[31] sau Ugolino Pisani di Parma care prin 1437 ajunsese în Ţara Românească [32].

Există deasemenea destule motive să credem că în aceeaşi vreme Flavio Biondo a cunoscut şi corespondenţa lui Filippo Scolari, condotier florentin aflat la începutul secolului al XV-lea în serviciul lui Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei, care a îndeplinit totodată şi mai multe misiuni diplomatice şi politice nu numai la Vatican şi în Serbia, dar şi în Ţara Românească la curtea lui Mircea cel Bătrîn (1406) şi a lui Dan al II-lea (1422—1423), care după cum se ştie învăţase şi limba română şi care în fine a luptat pînă la moarte împotriva otomanilor în anii 1423—1426 la Giurgiu, Turnu, Rahova şi Vidin[33]. În legătură cu posibilităţile de informare ale lui Flavio Biondo mai ştim că acesta a avut prilejul să-i cunoască pe românii din nordul Dunării, pe cei din Moldova, la Florenţa şi Roma în 1439— deci înainte de a-şi scrie Decadele — în timpul desfăşurării conciliului organizat de Curia papală pentru unificarea bisericii catolice cu cea ortodoxă, întreţinînd convorbiri interesante, după mărturiile sale [34].

Din păcate, cu toate că opera lui Flavio Biondo a stat şi pînă acum în atenţia specialiştilor nu numai în zilele noastre dar şi în perioada interbelică, aceştia şi-au concentrat atenţia numai asupra acelor fragmente pe care le-au şi subliniat, relativ la romanitatea românilor, şi nicidecum relativ şi la existenţa românilor în nordul Dunării în primii ani ai secolului al XIII-lea.

Concluziile la care ajunsese Flavio Biondo relativ la prezenţa românilor din nordul Dunării în luptele de la Adrianopol din 1205 au fost atît de apreciate de Bartolomeo Platina încît acesta nu numai că n-a ezitat să le utilizeze primul în „Vitae pontificum" dar le-a expus şi într-o formă nouă, mai explicită. La acesta din urmă expunerea evenimentelor din 1205 este mult mai literară, mult mai bogată în amănunte; în plus cercetînd în deaproape şi cronica lui Villeharhouin acesta îi menţionează şi pe cumani (ceea ce nu face Flavio Biondo). Şi dacă Flavio Biondo se impune ca fiind primul care-i menţionează pe românii din nordul Dunării la 1205, Bartolomeo Platina este acela care dezvoltă această descoperire şi o face să circule cu mai multă claritate. În fine el a mai introdus şi alte ştiri cu privire la lupta antiotomană din secolul al XV-lea cu referiri speciale la popoarele din sud-estul continentului nostru (în anii 1456 şi 1459)[35].

---

[31] Şerban Papacostea, *Un călător în ţările române la începutul veacului al XV-lea*, în Studii 1/1965, p. 171—174; Idem, *Les Roumains et la conscience de leur romanité au Moyen âge*, în Revue Roumaine d'Histoire, 1/1965, p. 15—24.

[32] Al. Marcu, *op. cit.* p. 359.

[33] vezi suita de articole relativ la viaţa şi activitatea lui Filippo Scolari, în Archivio storico italiano, 1/1843, p. 119—231; C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. 2. Bucureşti, 1976, p. 113—114; A. Armbruster, *Pippo Spano, un aliat italian al domnilor români*, în Magazin istoric, 2/1977, p. 42—44; I. Haţegan, *Banatul şi începuturile luptei antiotomane (1389—1426). Rolul lui Filippo Scolari*, în Revista de istorie, 6/1978, p. 1025—1039. O scrisoare a sa din 21 iunie 1418 relativ la situaţia din Ţara Românească (aflată în Arhivele din München) vezi V. Pervain, *Lupta antiotomană a ţărilor române în anii 1419—1420* în Anuarul Institutului de istorie, Cluj, 1976, p. 61—62.

[34] Al. Marcu, *op. cit.*, p. 358.

[35] Bartolomeo Platina, *De vitis ac gestis summorum pontificum*, Coloniae 1551, p. 283, 292.

www.dacoromanica.ro

Valoarea informației în stadiul actual al problemei prezintă o mare importanță. Pe lîngă faptul că se îmbogățește materialul documentar narativ, și așa destul de sărac, și contradictoriu uneori, confirmă totodată izvoarele arheologice de bază privind începutul vieții statale românești la începutul secolului al XII-lea. Confirmarea faptului că în 1205 exista o armată a românilor din nordul Dunării capabilă să înfrunte cu succes pe aceea a cruciaților pe cîmpul de luptă de lîngă Adrianopol, nu mai lasă nici o îndoială că ea aparținea unei formații politice puternice sau a mai multora, care pentru țaratul vlaho-bulgar era un aliat de nădejde. O astfel de armată presupune un conducător de oști, un voevod, un duce, un cneaz, presupune o viață economică și socială bine închegată, în care meșteșugarii știau să făurească arme albe, harnașament pentru cai — deoarece românii au luptat călare — luntri cu care se putea trece o armată Dunărea, presupune existența stăpînilor de pămînt, a feudalilor, care aveau pe pămînturile lor mijloace materiale îndeajuns pentru a echipa o armată și a o întreține. Dealtfel și cercetările arheologilor au ajuns, mai ales în ultima vreme, la aceleași concluzii cu ale istoricilor[36].

Această realitate politică de la nord de Dunăre avea să fie atestată documentar cîteva decenii mai tîrziu de diploma Cavalerilor Ioaniți (1247) care menționează existența între Carpați și fluviu a cnezatelor lui Farcaș și Ioan, a voevodatelor lui Litovoi și a țării lui Seneslau [37]. În acest caz este de admis că la luptele de la Adrianopol din 1205 au luat parte înaintașii acestor conducători de mici state feudale—regnum strictum — poate părinții lor, rudele lor apropiate. Poate chiar și aceștia își mai aduceau aminte în 1247 de vremurile în care românii apărau cu arma în mînă menținerea independenței tinerelor lor state amenințate de cruciații latini.

În țara noastră *Vitae pontificum* a lui Bartolomeo Platina a fost cunoscută încă de la sfîrșitul secolului al XVII-lea, deși nu este exclus să fi circulat și mai înainte. Știm sigur însă că în 1687 ea a fost tradusă din limba latină în limba greacă de Ieremia Cacavela, fostul profesor de la Academia domnească din Iași [38], traducere dedicată lui Constantin Brîncoveanu, domnul Țării Românești[39]; de la acesta probabil a cunoscut-o și

---

[36] N. Constantinescu, *La residence d'Argeș des voevodes roumains des XIII-e et XIV-e siécles. Problémes de chronologie à la lumiére des recentes recherches archeologiques*, în „Revue des etudes sud-est europeens", 1/1970, p. 5—31; St. Olteanu, *Evoluția procesului de organizare statală situat la est și sud de Carpați în secolele IX—XIV*, în „Studii" 4/1971, p. 757—776; R. Popa, *Les recherches archeologiques dans le problémes de la fonction des états medievaux roumains*, în „Revue Roumaine d'Histoire", 1/1973, p. 41—49; Constantin Șerban, *Probăémes de la centralisation de l'état dans les pays roumains au Moyen âge*, în „Nouvelles etudes h'histoire", V, 1975, Bucarest, p. 43—56; Șt. Olteanu, *Structuri teritorial-politice românești în spațiul carpato-danubiano-pontic în secolele VIII—XI*, în „Revista de istorie", 2/1979, p. 298—307; vezi și *Istoria României*, II, București, 1962, p. 15—95; Șt. Olteanu, Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, București 1969, p. 14—41; A. Sacerdoțeanu, *Elemente de continuitate și unitate în istoria medievală a românilor*, în vol. *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, 1968, p. 15—134.

[37] Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească, I, 1247—1500, București 1966, p. 3—11; Bela al IV-lea regele Ungariei către Cavalerii Ioaniți, 2, iunie 1247.

[38] A. Camariano-Cioranu, *Jeremia Cacavela et ses relations avec les Principautés roumaines* în Revue des etudes du sud-est europeen, 1—2/1965, p. 165—190.

[39] Bibl. Acad. R. S. România, mss. grec nr. 1,

www.dacoromanica.ro

Dimitrie Cantemir, savant român de nivel european, acesta fiindu-i profesor în tinereţe[40]. Un exemplar din lucrarea tipărită în limba latină la Colonia în 1551 s-a aflat tot atunci sau la începutul secolului al XVIII-lea în celebra bibliotecă a stolnicului Constantin Cantacuzino, deasemenea umanist român de reputaţie europeană [41]. Deasemenea un exemplar tipărit la Tarvisio în 1485, deci un incunabul, s-a aflat în Transilvania în proprietatea contelui Samuel Teleki din secolul al XVIII-lea [42]. În fine în perioada interbelică a intrat în fondul Bibliotecii Academiei R. S. România un alt exemplar, tot incunabul, ca o donaţie a lui D. N. Ciotori[43]. Totuşi în circuitul ştiinţific românesc această ştire din *Vitae pontificum* a intrat abia din 1972[44] şi adaugă încă una în plus la cele consemnate pînă acum de istoriografia românească asupra acestei probleme. Sîntem convinşi că cercetările continuate în această direcţie vor duce la noi descopeiriri de materiale documentare privind prezenţa românilor din nordul Dunării *înainte* de formarea statelor medievale, contribuind astfel nu numai la întregirea informaţiei istorice dar şi la fundamentarea ştiinţifică a locuirii în mod permanent a populaţiei autohtone romanizate în tot cursul evului mediu în această parte a ţării noastre.

---

[40] P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir, viaţa şi opera*, Bucureşti, 1958, p. 39; M. Berza, *Demetre Cantemir*, în vol. *Istanbul à la jonction des cultures balkaniques, méditeraneennes, slaves et orientales aux XVI—XIX-siècles* Bucarest, 1977, p. 450.

[41] C. Dima Drăganu, *Biblioteca unui umanist român, Constantin Cantacuzino stolnicul*, Bucureşti, 1967, p. 123 (34).

[42] Catalogus incunabulorum Bibliothecae Teleki-Bolyai, Tg. Mureş, 1971, p. 34(39).

[43] L. Bacîru, *Catalogul incunabulelor din Biblioteca Academiei R. S. România*, Bucureşti, 1970, p. 32(58).

[44] În 1972 am prezentat o comunicare la emisia radiofonică „Memoria pămîntului românesc" (21 noiembrie; ştirea a atras atenţia prof. C. C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu, care atunci pregăteau ediţia a II-a, vol. I, a *Istoriei românilor*, şi care mi-au solicitat informaţia. Asa se face că aceasta a apărut în numita lucrare (Bucureşti, 1975, p. 184, 198); recent ştirea a fost reluată de prof. univ. Gh. Mihăilă în lucrarea *Cultura şi literatura românească veche în contextul european*, Bucureşti, 1979, p. 21, şi 22 şi nota la pag. 22. Prezentul articol a făcut la 19 mai 1979 obiectul unei comunicări la Sesiunea ştiinţifică organizată la Galaţi de Comitetul judeţean de cultură şi educaţie socialistă şi Muzeul judeţean Galaţi.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

PROBLEME ALE ISTORIOGRAFIEI CONTEMPORANE (STUDII DOCUMENTARE)

DESPRE UNELE CONTROVERSE ALE ISTORIEI MEDIEVALE ROMÂNEȘTI (SEC. XIV)

De aproape patru secole generații după generații de cronicari și istorici și-au închinat strădaniile reconstituirii, întemeiate pe izvoare, a trecutului poporului român. Învățați în școlile polone, la „academiile" și colegiile din Moldova, Transilvania și Țara Românească, apoi ai înaltelor institute italiene și pontificale, în cel de-al XVII-lea și al XVIII-lea veac, scriitorii istoriei românești au înălțat piatră cu piatră edificiul clădit pe temeliile sigure ale romanității poporului din ținuturile carpato-danubiano-pontice. Au urmat contribuțiile de avîntat entuziasm ale romanticilor, revoluția înfăptuită de severa școală critică spre a ctitori impresionantul edificiu al reconstituirii istoriei poporului român, astăzi structurat pe temeiul materialismului istoric.

Firește, nu toate părțile edificiului au rezistat de-a lungul vremii descoperirii de noi izvoare, criticii științifice a celor vechi, precum și noilor interpretări. În alte locuri, îndeosebi ale epocilor antică și medievală, lacunele informației au obligat pe istoric să improvizeze, să deducă veriga lipsă spre a recompune ansamblul, pentru a-l face inteligibil. În acest caz s-au folosit ipotezele, paradigmele sau modelele, bazate pe comparații, clasificări tipologice, generalizări, analogii, tinzînd să cuprindă cît mai multe date empirice. Minuite atent, potrivit normelor specifice acestui mod de judecată, amintitele metode pot conduce la reconstituiri istorice notabile. Dar niciodată rezultatele astfel obținute nu depășesc statutul lor ipotetic, aleator, plauzibil dar în nici un caz cert. Aici intervine calculul probabilistic; el poate da o mai mare consistență raționamentului folosit, dar niciodată acesta nu va putea indica îndubitabilul, certitudinea [1]. Corolarul enunțărilor de mai sus este prezumția afirmării unor „probleme controversate în istorie", atîta vreme cît avem de-a face doar cu deosebite ipoteze de lucru cu o varietate de reconstituiri ipotetice.

★

Pe marginea volumului postum al lui Constantin C. Giurescu *Probleme controversate în istoriografia română*, București, 1977, — reprezentînd alături de studiile «„Așezămîntul" sau „legătura" lui Mihai», «Despre caracterul relațiilor dintre români și turci» (p. 32—75, 87—122), unele luări de poziție, revăzute, ale autorului, deja tipărite în publicații de informare generală, precum „Magazin istoric" sau „Amfiteatru" — reputata specialistă în istorie și diplomatică medievală, Maria Holban, a socotit de a sa datorie să opună, frontal, propriile sale concluzii [2]. Ele se referă în principal la „fărîmițarea feudală", relațiile Țării Românești cu tătarii și Ungaria angevină, la unele probleme de cronologie și topografie medievală.

Afirmarea unor poziții divergente, la care s-a ajuns printr-o metodologie generală, clasică, impune desigur abordarea, verificarea lor, și a consecințelor ce le presupun și sub raportul special al istoriei militare, al principalei ei auxiliare, geografia istorică.

I. *„Fărămițarea feudală"* (p. 1—4). Problemă quasi homerică a istoriografiei românești contemporane, ea a provocat ferma luare de poziție afirmativă a lui Barbu T. Cîmpina (1950) căruia i s-au opus C.C. Giurescu și recent, mai nuanțat, Manole Neagoe [3]. Maria Holban, deși

---

[1] Pierre Vendryès, *De la probabilité en histoire*, Paris, 1952, p. 9—18.

[2] „Revista de istorie", XXXI, 6/1978, p. 1069—1081/1—13, trimiterile la această recenzie se fac în continuare în text, indicîndu-se pagina între paranteze rotunde.

[3] Barbu T. Cîmpina, *Dezvoltarea economiei feudale și începuturile luptei pentru centralizarea statului în a doua jumătate a secolului al XV-lea în Moldova și Țara Românească*, în *Lucrările sesiunii generale științifice din 2—12 iunie 1950*, București, Academia R. P. România, 1951, p. 1602—1638; Constantin C. Giurescu, *Probleme controversate în istoriografia română*, București, 1977, p. 13—18; Manole Neagoe, *Problema centralizării statelor feudale românești Moldova și Țara Românească*, Craiova, 1977.

www.dacoromanica.ro

socoate termenul introdus în istoriografia noastră de Barbu T. Cimpina „oarecum impropriu" (p. 1) sau „atît de impropriu" (p. 2) afirmă totuşi că faza „fărămiţării feudale" în istoria medievală românească „nu poate fi tăgăduită ca realitate", aceasta caracterizîndu-se prin „ispita centrifugă nevoia unei închegări mai strînse, presiunea unor foşti stăpînitori, acum boieri, care nu uitau că fuseseră altă dată de capul lor (? ! — S.I.), şi cărora trebuia să li se facă diferite concesii" (p. 2); paralel, potrivit autoarei, s-a desfăşurat „procesul progresiv de centralizare" (p. 1). Dacă, fără rezerve, se poate subscrie la critica terminologiei şi la conceperea centralizării statale drept un proces progresiv — mai degrabă evolutiv — , în schimb se observă în definirea „fărămiţării feudale" trăsături ce aparţin mai degrabă unificării statale medievale. Renunţarea la termenul de „fărămiţare feudală", ar impune poate adoptarea unei caracterizări mai precise a procesului de centralizare — de impregnare monarhică (domnească), treptată, a fostelor structuri politico-teritoriale independente *după* reunirea lor ca subansambluri ale statului unificat, indiferent de extinderea sa, prin introducerea şi dezvoltarea aparatului administrativ dependent de puterea centrală. Proces evolutiv neliniar, sesizabil de-a lungul întregului ev mediu românesc, centralizarea statală aşteaptă încă o cercetare specială şi cuvenita periodizare.

Temeinica analiză şi respingere a ideii „acerbei lupte pentru tron [4], formulă pe care C.C. Giurescu o contrapunea celei a lui Barbu T. Cimpina, conduce necesar pe autoare la demonstrarea documentară a „fărămiţării feudale" în Ţara Românească în sec. XIV. Exemplul invocat (p. 2—3) este „planul de secesiune" al voievodului Bogdan, fiul lui Mykula [5], desprins dintr-un document al lui Carol Robert d'Anjou, regele Ungariei, dat la 6 octombrie 1335, la Višegrad[6]. Este vorba de pertractările fratelui Ladislau, arhiepiscop de Kalocsa şi cancelar al regatului, desfăşurate la frontiera din Banat, pentru trecerea voievodului Bogdan din ţara sa în Ungaria. Asociindu-se această informaţie cu menţiunile certe ale lui Dionisie Szecs drept ban de Severin, în aceeaşi vreme, se conchide că avem de-a face cu o „secesiune", o desprindere a voievodului Bogdan din Ţara Românească, prin ruperea legămîntului faţă de marele voievod Basarab şi trecerea sa sub autoritatea („mouvance") a regelui Carol Robert al Ungariei (p. 3). Interpretarea datelor într-un sens similar o propusese Nicolae Iorga, încă din 1915 [7], şi aproape identic László Makkai într-un comentariu la acest document în 1941 [8].

Scenariul propus prezintă însă o serie de nepotriviri, dincolo chiar de paradoxul formal : — dacă „secesiunea" voievodului Bogdan reuşea şi teritoriul pe care se afla era încorporat Ungariei strămutarea sa în alt loc, al aceluiaşi regat, nu mai avea sens. Reconstituind scenariul documentului rezultă că arhiepiscopul de Kalocsa deplasîndu-se la o margine a regatului pentru tratativele cu voievodul Bogdan—în treacăt fie spus documentul nu menţionează etnia acestuia —a pretins şi impus la şederea sa mari cheltuieli şi provizii posesiunilor Jam şi Borzasîngeorge, percepute de castelanul său, magistrul Thouka de Erdsumlio şi Craşova. Singurele elemente care au putut fi luate în consideraţie pentru interpretare sînt toponimele Jam şi Borzasîngeorge, eventual Erdsumlio şi Craşova, toate în Banat. Dar identificarea lor cartografică relevă strania dispoziţie a înaltului prelat şi cancelar angevin de a negocia de la Jam şi Borzasîngeorge cu un voievod din Ţara Românească — la vreo 80 km depărtare în zbor de pasăre peste munţii Semenicului — cînd firesc ar fi fost să o facă spre hotarele celor două ţări, în zona culoarului Timiş-Cerna [9].

Pare mult mai probabil ca acţiunea diplomatică a arhiepiscopului-cancelar să se îndrepte din Banatul de vest, unde se află Jam şi Borzasîngeorge, spre alte orizonturi. Nu este exclus ca ea să reflecte situaţia incertă de la frontiera ungaro-sîrbă. După cucerirea iniţială în 1321, de către regele Ştefan Uroş al III-lea a banatelor sud-dunărene de Mačevo şi Kučevo (între Drina-Sava şi Timoc) de la Vladislav Dragutin, vasalul regelui Ungariei, a urmat o perioadă de lupte continui, încheiate abia în 1339 prin eliminarea prezenţei maghiare de pe malul drept al Dunării

---

[4] În legătură cu raportarea ei la luptele din sec. XV între Dăneşti şi Drăculeşti, postulate de A. D. Xenopol, vezi poziţiile istoriografiei actuale, Nicolae Stoicescu, *Vlad Ţepeş*, Bucureşti, 1976 ; Ştefan Andreescu, *Vlad Ţepeş (Dracula). Între legendă şi adevăr istoric*, Bucureşti, 1976, p. 13—20.

[5] Mai pe larg Maria Holban, *Contribuţii la studiul raporturilor dintre Ţara Românească şi Ungaria angevină*, în „Studii. Revistă de istorie", XV, 2/1962, p. 327—328.

[6] Textul latin editat la noi de Ioan Mihaly de Apşa, *Diplome maramureşene din secolul XIV şi XV, Maramureş-Sziget*, 1900, p. 11—12.

[7] N. Iorga, *Histoire des roumains de Transylvanie et de Hongrie*, vol. I, Bucarest, 1940, p. 78.

[8] *Documenta Historiam Valachorum în Hungaria Illustrantia*, ed. Emericus Lukinich, Ladislaus Galdi, Budapestini, 1941, p. 75, n. 1 ; „il n'est pas exclu qu'il eût émigré de la Valachie par suite de la politique unificatrice de Basaraba pour gagner la Hongrie [...]".

[9] Bunăoară în cetatea Mehadiei stăpînită atunci de unguri, cf. Maria Holban, *op. cit.*, în loc. cit., p. 329.

www.dacoromanica.ro

și Savei [10]. În anul 1335 chiar, regele Ștefan Dușan își instalase în 3 rînduri tabăra pe rîul Sava, împotriva amenințării invaziei maghiare [11]. Trecerea la unguri a voievodului Bogdan, fiul lui Mykula, ar fi putut în aceste împrejurări să fie un factor militar important, în stare să determine deplasarea la hotar a lui Ladislau arhiepiscop de Kalocsa. De aici ar decurge consecința suprapunerii, parțiale, întîmplătoare a acestor negocieri (noiembrie 1334—august 1335, cu întreruperi) cu stăpînirea angevină la Severin (mai—iunie 1335), fără a exclude prin aceasta alte posibile relații de cauzalitate între evenimente, determinate de marea politică a regelui Carol Robert și a lui Ștefan IV Dușan.

În sensul unei crize a procesului de unificare a Țării Românești sub Basarab I, „planul de secesiune" al lui Bogdan voievod pare așadar dificil de invocat fără noi informații documentare [12].

Privit sub aspectul centralizării statale, chiar dacă am accepta interpretarea propusă, refugierea voievodului Bogdan în posesiunile angevine ar dovedi, dimpotrivă, un stadiu avansat al procesului amintit în Țara Românească.

Absența unor informații circumstanțiate asupra organizării interne a țărilor române face dificilă evidențierea timpurie, în sec. XIII—XIV, a evoluției procesului de centralizare. Totuși o nouă zăbavă asupra Diplomei Ioaniților relevă întrucîtva stadiul acestui proces către mijlocul secolului XIII [13]. Cele două principate teritoriale menționate între Carpații Meridionali și Dunăre — Țara Severinului, pînă la Olt și o parte a Cumaniei, dincolo de rîu — erau dominate de voievozii Litovoi și Seneslau, aflați sub suzeranitatea, mai mult sau mai puțin nominală, a regelui arpadian. În Țara Severinului, pe temeiul gradației drepturilor și foloaselor pe care le pretindea sau putea să le conceadă suzeranul, se constată existența unui domeniu al voievodului stăpînitor („terra kenezatus Lytuoy woiavode") și fostele structuri independente, acum deja reunite sub Litovoi, cnezatele lui Ioan și Farcaș [14]. Procesul de centralizare — complicat de statutul internațional al Țării Severinului — se afla abia la început: unificarea se realizase sub cneazul Litovoi, devenit voievod, dar nu toți cnezii structurilor înglobate fuseseră înlocuiți cu, sau transformați în, reprezentanți administrativi ai autorității centrale; dovadă pomenirea într-un document de factura Diplomei Ioaniților a lui Ioan și Farcaș, diminuați dar nu eliminați. Acest pas poate fi eventual surprins în evocarea luptei dintre voievodul Țării Lytua și oastea ungară condusă de magistrul Gheorghe, fiul lui Simion, din primii ani de domnie ai regelui Ladislau IV Cumanul (1272—1290), conflict provocat de faptul că „Lythway wayuoda, unacum fratribus suis, per suum infidelitatem aliquam partem de regno nostro, *ultra alpes existentem*, pro se occuparet et proventus illius partis nobis provenientes nullis amonitionibus reddere curabat" [15] (subl. S.I.). Dincolo de rezolvarea politică, în final, a conflictului, prin recunoașterea de rege a fratelui și urmașului voievodului, Barbat, în schimbul unui tribut, corespunzător, de fapt, noii situații din țara dintre Carpații meridionali, Olt și Dunăre, documentul din 8 ianuarie 1285 pare să ateste o și mai mare depreciere a poziției cnezilor încorporați, acum nici măcar pomeniți [16].

★

Pe baza criticii diplomatice a documentelor emise de Vladislav I în 1368 și 1369 [17], dar în realitate redactate de cancelaria angevină, se combat argumentele lui C.C. Giurescu în

---

[10] Bálint Hóman, *Gli Angioini di Napoli in Ungheria. 1290—1403*, Roma, 1938, p. 313.

[11] Informații din diverse izvoare sîrbești la Franc. Xav. de Pejacsevich, *Historia Serviae seu Colloquia XIII*, Calocae, 1799, p. 271.

[12] Pentru presupunerea unei efective strămutări a voievodului Bogdan în Banat vezi doc. din 12 martie 1339 în *Doc. Valach.*, p. 83.

[13] *DRH. B*, I, p. 3—11.

[14] Am adoptat sensul interpretării lui Dimitrie Onciul, *Radu Negru și originile principatului Țării Românești*, în *Scrieri istorice*, ed. Aurelian Sacerdoțeanu, vol. I, București, 1968, p. 346, n. 37 și vol. II, București, 1968, p. 387, mai apropiat textului diplomei; cf. Radu Popa, *Litovoi — un voievod între cnezi*, în „Magazin istoric," X, 4/1976, p. 2—6. O înțelegere fundamental deosebită, popularizată de A. D. Xenopol, distinge cinci „formațiuni politice"; Țara Severinului, cnezatele lui Ioan, Farcaș, voievodatele lui Litovoi și Seneslau (v. *Istoria românilor din Dacia trajană*, ed. a II-a, vol. II, București, 1914, p. 274 și *Istoria Românilor*, vol. II, București, 1962, p. 142). Termenul de „formațiune politică" sau „prestatală" nu corespunde limbajului materialist-istoric contemporan fiind lipsit de conținut.

[15] *DRH.D*, I, p. 31.

[16] Reduși la statutul boieresc, poate incluși sub formula de „frați" ai voievodului din Lytua, dacă ar fi să atribuim o valoare figurată expresiei „unacum fratribus suis".

[17] Ibidem, p. 86—88; Hurmuzaki-Densușianu, I², p. 148—149 și importanta remarcă a Mariei Holban din recenzie (p. 3, n. 5) referitoare la versiunea publicată în *DRH.D*, I, p. 98—99.

www.dacoromanica.ro

favoarea existenței unui aparat administrativ dezvoltat, cu pîrcălabi (castelani) puși de marele voievod în județele țării (p. 3—4)). De bună seamă chestiunea terminologiei administrative românești este deosebit de dificilă în condițiile înfățișării sale pînă tîrziu, în sec. XVI, în general sub formulări diplomatice latine sau slavone. Dar negarea cu totul a prezenței unor oficieri administrativi domnești în anii 1368—1369 ar face în primul rînd inutile și inaplicabile poruncile lui Vladislav voievod. Or, chiar în toamna anului 1368 (sau în iarna ce a urmat) oastea voievodului Transilvaniei, Nicolae Lackfi a luptat pe Ialomița cu românii conduși de „comitele Dragomir, castelanul de Dîmbovița". Este adevărat că informația este de sorginte latină, maghiară, extrasă din cronica lui Ioan Totsolymosi, arhidiacon de Tîrnave, dar persoana boierului Dragomir este reală chiar dacă titulatura sa românească nu era aceea de comite și castelan de Dîmbovița.

Rămîne la fel de nelămurită semnificația inscripției pusă la anul 1300 pe mormîntul comitelui Laurentius de Cîmpulung [18]. Ipoteza existenței unui comitat ungar [19] prelins peste înălțimile înconjurătoare în depresiunea Cîmpulungului, legată cu văile vecine spre apus și răsărit doar prin drumuri de culme, nu poate fi discutată pînă ce nu va fi stabilită măcar ipotetic relația acestei pretinse structuri străine cu voievozii români de la Argeș [20].

În sfîrșit, o ultimă dovadă invocată de C.C. Giurescu în sprijinul centralizării statale realizată încă de la începutul secolului al XIV-lea — suma de 7 000 mărci de argint [21] pe care Basarab I ar fi oferit-o regelui Carol Robert d'Anjou în 1330 ca despăgubire de război — rămîne practic fără obiecție (p. 4) [22]. Dovada nu este însă peremptorie atîta vreme cît între situația la un moment dat a vistieriei domnești și centralizarea statală nu se poate stabili o relație cauzală atît de simplă, precum ni se propune.

II. *„Pretinsa colaborare româno-tătară"* (p. 4—5). O precizare se impune în primul rînd asupra concepției lui C.C. Giurescu referitoare la sinteza istorică, în raport de exemplu cu aceea a lui Nicolae Iorga. Primul concepe o sinteză pe baza realizărilor și interpretărilor generale ale istoriografiei, ilustrată cu texte ale surselor semnificative, călăuzită, în cazul divergențelor, de opinia potrivit căreia adevărul se află undeva la mijloc. Pentru Nicolae Iorga orice sinteză însemna o nouă analiză a tuturor surselor din mereu alt unghi de vedere — de unde posibilele divergențe în tratarea chiar și aceluiași subiect. Rezultă însă din cele spuse despre prima accepțiune a sintezei că a combate punctele de vedere exprimate în aceasta înseamnă, de fapt, a discuta cercetările speciale pe care le-a încorporat. În cazul de față, al „pretinsei colaborări româno-tătară", recenzia își propune să infirme ipotezele — numite de autoare „teorii" — datorate lui Gheorghe I. Brătianu (p. 4—7) [23]. În cîteva note și comunicări (1931, 1935, 1945, 1947) savantul medievist încercase elaborarea unui model ipotetic al acțiunii politice din sec. XIII—XIV a Hanatului tătăresc din nordul mării Negre în spațiul carpato-dunăreano-pontic și în Balcani. I se păruse (1947) că o „obediență" a principelui Țării Românești față de Hanatul Kipčaq ar fi de crezut în jurul anului crucial 1330, ținînd seama de luptele în aceeași tabără ale românilor și tătarilor, alături de bulgari, în 1323, 1330 [24], de arborarea tamgalei hanului deasupra reprezentării cartografice a Vicinei din 1339 (portulanul lui Dulcert), de agresivitatea politicii tătărești în deceniile 4—6 ale secolului XIV în zona Carpaților Orientali. Între argumentele profesorului de la Universitatea din Iași se afla și mențiunea diplomei regelui Ludovic d'Anjou, din 24 aprilie 1351, Buda, despre colaborarea oștirii lui Basarab I cu „păginii vecini" (i.e. tătarii) în războiul din 1330 cu trupele lui Carol Robert regele Ungariei [25]. Atenția criticii actuale (p. 4) este focalizată asupra acestui singur document,

[18] N. Iorga, *Studii și documente*, I—II, p. 273.

[19] Cf. Constantin C. Giurescu, Dinu. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, București, 1975, p. 263.

[20] Nicolae Constantinescu, *La résidence d'Argeș des voïvodes roumains des XIII^e et XIV^e siècles*, în „Revue des études sud-est européennes", VIII, 1/1970, p. 5—31.

[21] Ar rezulta aproximativ 1,5 t argint, v. corespondențele la Nicolae Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii*, București, 1971, p. 286.

[22] V. Maria Holban, *Despre raporturile lui Basarab cu Ungaria angevină și despre reflectarea campaniei din 1330 în diplomele regale și în „Cronica pictată"*, în „Studii. Revistă de istorie", XX, 1/1967, p. 31—32.

[23] V. și critica nenominalizată din *Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria angevină*, în *loc. cit.*, p. 325.

[24] Ioan Cantacuzino, *Istorii*, în *Fontes*, III, p. 482—483; cronica sîrbă la Franc. Xav. de Pejacsevich, *op. cit.*, p. 266 (un studiu recent al surselor sîrbe la Anca Iancu, *Știri despre români în izvoarele istoriografice sîrbești (Secolele XV—XVII)*, în *Studii istorice sud-est europene*, I, București, 1974, p. 7—40); N. Iorga, *St. doc.*, III, p. II.

[25] Gh. I. Brătianu, *Originile stemelor Moldovii și Țării Românești*, în „Revista istorică Română", I, 1931, p. 59.

www.dacoromanica.ro

prezentat drept o încercare a regelui Ludovic I de a scuza înfrîngerea tatălui său în 1330 prin sporirea „de ochii lumii" a efectivelor inamicului. Se acordă astfel documentului calităţile unui manifest propagandistic, fără valoare ca sursă istorică pentru reconstituirea războiului din 1330. Într-un studiu anterior [26] versiunea bătăliei după actul din 1351 fusese încadrată şirului celorlalte menţiuni diplomatice referitoare la evenimentele din 1330, sugerîndu-se însă posibilitatea confuziei între fictivii aliaţi ai lui Basarab I şi prezenţa cumanilor, dar în oastea regelui Carol Robert d'Anjou. Reluarea criticii diplomei din 1351, cercetată integral şi în propriul ei context nu este de prisos. Este vorba, de fapt, despre o danie a regelui Ludovic d'Anjou pentru magistrul Kolus, drept răsplată a serviciilor sale credincioase, între care şi cele din 1330, pe vremea cînd regele Carol Robert „cum valida multitudine sue gentis ad recuperandum quasdam partes predicti regni Hungarie per Bozorab woyuodam infidelem ipsius patris nostri occupatas contra eundem Bozorab ad partes Transalpinas accessisset, predictusque Bozorab quadam subdolosa infidelitate et damnabili presumptuositate se contra eundem patrem nostrum tanquam suum dominum naturalem cum tota sua potentia *et vicinorum paganorum* ac aliorum eiusdem patris nostri infidelium aggregata caterva diem extremum predicti patris nostri claudere ex abrupto cupiens et animo desiderans anhelanti hostiliter obiecisset [...]" [27] (subl. S.I). Ceea ce surprinde de la început este veracitatea elementelor campaniei din 1330 înfăţişate în documentul redactat după aproape 21 de ani de la evenimente şi contrastul evident cu versiunile altor acte din vremea domniei lui Carol Robert însuşi : nu se aminteşte nimic despre cursa întinsă de voievodul Basarab I „cavalcadei" paşnice a regelui şi escortei sale prin Ţara Românească, de pacea mincinoasă, precum în documentul din 2 noiembrie 1332. Dimpotrivă cauza războiului — recuperarea unor pretinse părţi ale regatului ocupate de Basarab I, efectivele angajate de beligeranţi — regele „ cum valida multitudine sue gentis", voievodul „cum tota sua potentia", primejdia de moarte prin care a trecut Carol Robert d'Anjou în cursul bătăliei, sînt confirmate şi de alte surse, nu prezintă elemente propagandistice. Singurul element insolit pare a fi doar pomenirea participării la bătălia din 9—12 noiembrie 1330, alături de întreaga oaste a voievodului Ţării Româneşti, a puterii vecinilor păgîni şi a mulţimii reunite a celorlalţi lipsiţi de credinţă faţă de regele angevin. Dar aceştia din urmă pot fi, eventual, echivalaţi cu menţiunile alianţei române (doc. din 2 ianuarie 1333) [28] şi a participării la bătălie a fiilor voievodului Basarab I (doc. din 19 mai 1335) [29]. Ar rămîne aşadar fără un suport documentar direct, din vremea domniei regelui Carol Robert chiar, pomenirea ajutorului primit de voievod din partea vecinilor păgîni. Fabricarea acestei alianţe păgîne — iar nu schismatice, i.e. a românilor de la est de Carpaţii orientali, cum opinia Nicolae Iorga — de către cancelaria regală angevină şi consemnarea ei unică, într-un act de danie, redus ca importanţă şi circulaţie, nu este de natură să acrediteze cu suficientă probabilitate ideea scopului propagandistic urmărit, de explicare şi scuzare a înfrîngerii din 1330. Epoca redactării documentului (circa 1351) — a campaniilor angevine împotriva tătarilor — pare să indice mai degrabă o contaminare a textului său cu aceste evenimente mai recente, o arhaizare în spiritul misiunii de cruciadă antimongolă ce şi-o atribuiseră atît regele Ludovic I cît şi părintele său Carol Robert d'Anjou. Astfel şi redactarea cancelariei angevine privitoare la o alianţă româno-tătară în 1330 căpăta oarecari şanse de a fi acceptată de contemporani. Corespunzător însă acestei interpretări, ipotetice, documentul din aprilie 1351 ar ilustra unele realităţi politice contemporane (începutul deceniului şase al secolului XIV), a vecinătăţii şi alianţei dintre Ţara Românească şi Hanatul tătăresc, cea din urmă dacă nu efectivă, măcar posibilă sau apreciată ca atare. Tradiţia cronicărească privitoare la evoluţia principatului dintre Carpaţii Meridionali şi Dunăre în prima jumătate a sec. XIV supusă unei critici atente, exprimată cu multă prudenţă (Emil C. Lăzărescu, 1946) confirmă în mod paradoxal aserţiunea redactorilor documentului angevin din 1351 [30]. Dealtfel prezenţa păginilor tătari în vecinătatea Ţării Româneşti era o realitate la mijlocul veacului al XIV-lea. O constată chiar şi documentele angevine : în 1368 pe marele drum comercial de la Carpaţii curburii la Marea Neagră (al „Brăilei") se interpunea statul tătăresc al princi-

[26] Maria Holban, *op. cit.*, în loc. cit., p. 321—325.

[27] Hurmuzaki-Densuşianu, I[2], p. 14—15.

[28] Hurmuzaki-Densuşianu, I[1], p. 627 : „idemque tamquam vir iniquus et dolo plenus ac nequitia contra particularem gentem nostram agregata sibi quadam potentia et societate Olakali [...] ipsam gentem nostram invasisset".

[29] Hurmuzaki-Densuşianu, I[2], p. 34—36.

[30] Emil Lăzărescu, *Despre relaţiile lui Nicolae Alexandru voievod cu ungurii*, în „Revista istorică", XXXII, 1946, p. 132 : „ni se pare că sîntem îndreptăţiţi a socoti că tradiţia cronicărească munteană nu cunoaşte nici o expediţie ungaro-română împotriva tătarilor în prima jumătate a secolului al XIV-lea, ci, dimpotrivă, pare să cunoască una româno-tătară împotriva ungurilor".

www.dacoromanica.ro

pelui Demetrius [31] („Timur" după N. Iorga). Oricum însă critica diplomatică a documentului din 1351 nu anulează rezultatele cercetărilor lui Gheorghe Brătianu, prin care savantul medievist încerca să elaboreze schița ipotetică a raporturilor dintre români și Hanatul tătăresc Kipčaq în veacul al XIV-lea. Reconstituirea istoriei Țării Românești care nu face abstracție de influențele Ungariei angevine, incomparabil mai bine cunoscute documentar, nu poate trece cu totul cu vederea vecinătatea marii puteri tătărești, din păcate mult mai puțin ilustrată de izvoarele cunoscute astăzi. În pofida acestei stări a informației referitoare la lumea tătaro-kipčaqă, ale carei hotare începeau la răspîntia sec. XIII—XIV dincolo de pasurile Carpaților Orientali, unele presupuneri se pot face pe marginea citorva mențiuni fugare ale izvoarelor. Punctul de plecare poate fi tot dosarul afacerii cavalerilor ioaniți : către mijlocul sec. XIII principatul voievodului Seneslau din Cumania [32] — pare să fi fost într-o relație de subordonare față de tătari [33]. După circa o jumătate de secol „Descrierea Europei orientale" a geografului anonim [34] releva dominația Hoardei de Aur în regiunile periferice ale fostului imperiu mongolo-kipčaq, la începutul domniei ungare a lui Carol Robert d'Anjou ; Bulgaria, Rutenia erau tributare tătarilor. Între cele două limite, 1247 — circa 1310, trebuiesc desigur plasate expedițiile lui Noqai în Galiția, intervenția mongolă în Bulgaria, solicitată după 1263 de țarul Constantin Tih [35] și a doua mare invazie tătară în Ungaria (1285) [36]. Hanii de la Sarai reușiseră să-și impună și reglementeze dominația asupra principatelor ruse, asigurîndu-și vasalitatea credincioasă a cnezilor moscoviți, ulterior investiți de mongoli cu titlul de mari-duci [37]. În contextul internațional, schițat aici, tema cruciadei antitătare atît de frecventă în corespondența regelui Carol Robert cu papalitatea, nu pare să reflecte numaidecît o ficțiune creată de diplomația angevină doar cu scopul obținerii veniturilor dijmelor eclesiastice [38]. Dimpotrivă, aici se află concentrate eforturile celei mai realiste politici a regelui Ludovic d'Anjou în prima parte a domniei sale ; astfel se explică crearea Țării moldovene a voievodului Dragoș, de inspirație angevină [39]. Ca și încercările de resuscitare a Episcopatului cuman, acum restrîns la cel al Milcoviei, aceste inițiative nu se pot reduce la formula „căpătuirii" unor fideli ai regelui Ungariei (p. 6). Întemeierea „mărcii" moldovene de obedință angevină trebuie desigur înțeleasă ca înlocuitoare a unuia sau mai multe state românești locale aflate însă sub suzeranitatea tătară. Astfel, se poate, eventual, interpreta martiriul fraților franciscani din 1340, în Valahia și anume la orașul Siret — *înainte de întemeierea lui Dragoș voievod* [40]. Fără a ignora complexitatea situației Galiției supusă influențelor lituană, ungară și polonă, a probabilei iradieri a acesteia asupra românilor locuitori la est de Carpații Orientali, martiriul franciscanilor din 1340 se poate explica drept o măsură a hanului Hoardei de Aur într-unul din statele de sub suzeranitatea sa, aici Moldova românească de la Siret, măsură prevestind represiunea ordonată de Ganibeq împotriva coloniilor italiene nord-pontice. Astfel suzeranitatea tătaro-kipčaqă la est de Carpați este probabilă, chiar dacă izvoarele nu o atestă în mod explicit [41]. De aici posibilitatea unei legături oarecari și între Țara Românească a voievodului Basarab I și hanatul Hoardei de Aur nu mai pare doar o „teorie" a lui G.I. Brătianu. Sub același unghi de vedere ar trebui poate interpretate mențiunile cronicilor săsești din Bîrsa referitoare la raidurile tătare care

---

[31] Hurmuzaki-Densușianu, I[2], p. 144.

[32] Pentru întinderea ei v. Rogerius, în *Scriptores Rerum Hungaricarum Tempore Ducum Rgumque Stirpis Arpadalanae Gestarum*, ed. Emericus Szentpétery, vol. II, Budapestini, 1938, p. 564.

[33] Ștefan Ștefănescu, *Țara Românească de la Basarab „Întemeietorul" pînă la Mihai Viteazul*, București, 1970, p. 26.

[34] Popa-Lisseanu, *Izvoarele*, II, p. 53, 54.

[35] Bertold Spuler, *Les mongoles dans l'histoire*, Paris, 1961, p. 83.

[36] *Chronici Hungarici Compositio Saeculi XIV*, în *Scriptores Rerum Hungaricarum...*, vol. I, Budapestini, 1937, p. 472.

[37] Bertold Spuler, *op. cit.*, p. 90.

[38] Maria Holban, *Contribuții la raporturile dintre Țara Românească și Ungaria angevină*, în loc. cit., p. 324.

[39] Lucrarea fundamentală în problemă o datorăm lui Ștefan S. Gorovei, *Dragoș și Bogdan întemeietorii Moldovei*, București, 1973.

[40] *Ibidem*, p. 47. Sursa este o adnotare din analele minoriților : „[...] în Valachia et civitate Seret frater Blasius, una cum fratre Marco martyrii coronam fortiter adipiscebantur ibidem sepulti XIV Junii", (Annales Minorum seu Trium Ordinum a S. Francisco Institutorum auctore A.R.P. Luca Wadingo Hiberno, editio tertia, ed. P. Josephus Maria Fonseca ab Ebora, vol. VII, Ad Claras Aquas/Quaracchi, 1932, p. 287).

[41] V. totuși Iulian Kulakowski, în "Vizantiiskii Vremenik", IV, 1897, p. 324 ; Karpato-dunaiskie zemli v srednie veka, Chișinău, 1975, p. 45—46.

www.dacoromanica.ro

au afectat această țară a regatului angevin. Sub anul 1336 Breve Chronicon Daciae include știrea : „Tartari denuo vastarunt Hungariam et in Transilvania septennium morati sunt" [42]. Marea compilație de anale săsești Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum amplifică astfel informația plasată între datele 1320 și 1340 : „Tartari tertio Hungariam vastarunt, et in hisce Transylvaniae partibus toto septennio morati sunt, omnia vastantes et diripientes, praeter urbi Brassoviam, et oppidi Rosenau arcem, in edito monte sitam, ita tamen, ut oppidum ipsum funditus, cum vicina arce, ad Barczam fluvium, (die Orlenburg) in plano, delerent. Unde ipsum oppidum vix dum in hodiernum usque diem restitui potuit. Vestigia arcis Orlenburg adhuc conspiciuntur" [43]. Afectarea Bîrsei în zona Rîșnov—„Orlenburg"—Brașov poate presupune pătrunderea tătarilor și prin trecătoarea Rucăr-Bran ceea ce ar fi impus însă asigurarea invadatorilor în privința atitudinii voievodului Țării Românești sau, eventual, controlul direct asupra acestei căi de trecere spre Transilvania.

★

Un aspect particular al relațiilor Țării Românești cu tătarii îl constituie „cotroversa" extinderii spre est a voievodatului lui Basarab I și a stăpînirii de acesta a Chiliei (p. 7—8). După opinia lui C.G. Giurescu ele s-ar explica prin colaborarea româno-tătară, portul la Dunăre fiind cedat de către han marelui-voievod Basarab I drept feud [44]. Recenzarea acestei opinii și adiacent a celor ce ar susține-o, emise de părintele Vitalien Laurent, G.I. Brătianu și Maria-Matilda Alexandrescu-Dersca Bulgaru, se concentrează aproape exclusiv asupra pasajelor referitoare la românii de la Dunărea maritimă din descrierile geografului arab Abul Feda și a cronicii rimate „Düstürname" a lui Enveri. În sine ceea ce se poate opune opiniei lui C.C. Giurescu sînt nonechivalența „țării românilor" în care se afla Isaccea, pomenită de Abul Feda, cu Țara Românească [45] și rezervele lui Paul Lemerle în legătură cu poziția Chiliei la hotarul acestei din urmă țări în 1337/9, dată fiind redactarea tîrzie (1465) a cronicii lui Enveri. Mai întîi despre cele de pe urmă rezerve, trebuie relevată totuși tradiția și consemnarea diplomatică otomană care distingea succedarea la Chilia a stăpînirilor română și ungară [46], fără a mai vorbi de cea a lui Ștefan cel Mare, ce coincide tocmai anului 1465. Ipoteza contaminării în cronica lui Enveri a stărilor de fapt de la Dunărea de Jos din 1462, cunoscute autorului, cu relatarea expediției lui Umur begul de Aydin din 1337/1339 este în felul acesta mai greu de explicat. De fapt proveniența formulei de sinteză din 1935 a lui C.C. Giurescu privitoare la extinderea spre regiunea de la gurile Dunării maritime se află în reconstituirea istorică propusă de Dimitre Onciul și afirmată mai ales în cursurile sale universitare [47]. Conform opiniei lui D. Onciul întinderea Țării Românești spre „părțile tătărești", — pomenită mai tîrziu în titlul domnesc —, încorporarea ținuturilor de la gurile Dunării și pînă aproape de țărmul mării s-ar datora colaborării românești la războiul angevin contra tătarilor „pe la 1345—1346" [48]. Păstrînd forma propusă de Onciul, C.C. Giurescu îi modifică sensul pe temeiul unei analogii — stăpînirea pontică a țarului bulgar Theodor Sviatoslav, acordată de tătari, ipoteză datorată lui Gheorghe Brătianu și împărtășită de altminteri de Nicolae Iorga [49]. Temeiul documentar al afirmațiilor lui Dimitrie Onciul este în primul rînd cronica lui Ioan Totsolymosi, arhidiacon de Tîrnave, chestiunea reducîndu-se deci la aceea a raporturilor româno-angevine, asupra cărora se va reveni mai jos. Din exemplul divergențelor de opinie, exprimate altminteri peremptoriu, rezultă nu atît concluzia cît constatarea stadiului actual al cercetării, departe de a oferi o reconstituire istorică plauzibilă. Impresia ce se desprinde din critica fărîmelor de informații privitoare la realitățile istorice de pe teritoriile dintre Carpații de curbură și Marea Neagră, pe axa Dunării

---

[42] *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, vol. IV, Kronstadt, 1903, p. 1.

[43] *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum sive Annales Hungarici et Transilvanici*, ed. Josephus Trausch, vol. I, Coronae, 1847, p. 20.

[44] C. C. Giurescu, *Probleme controversate*, p. 145, n. 6.

[45] De aici însă consecința *existenței unui stat românesc nord-dobrogean, în jurul Isaccei* atacat de Umur beg în 1337/1339.

[46] *Documente turcești privind istoria României*, vol. I, ed. Mustafa A. Mehmed, București, 1976, p. 10. Datarea documentului este discutabilă, el pare a fi mai degrabă din vremea lui Ștefan vodă Lăcustă (1538—1540).

[47] Cunoașterea evoluției gîndirii istorice a lui Dimitre Onciul în ultimele sale două decenii de viață, cînd a publicat extrem de puțin, trebuie să includă mai ales cursurile sale universitare, dezvoltătoare ale primelor sale enunțări, v. și N. Iorga, *Două cuvinte de pomenire: I. Bogdan și D. Onciul*, în „Buletinul Comisiei istorice a României", 3, 1924, p. XI.

[48] D. Onciul, *Curs de istoria românilor. De la întemeierea Principatelor pînă la epoca lui Ștefan cel Mare*, 1905/1906, București, f.a., p. 227—228.

[49] G. I. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, Bucarest, 1935, p. 112.

www.dacoromanica.ro

maritime, este aceea a unei complexități de influențe politice și pluralități statale, imposibil de simplificat la singură extinderea pînă pe aceste meleaguri a Țării Românești.

III. Relațiile Țării Românești cu Ungaria angevină (decenitle 4—6 ale sec. XIV) : *„colaborarea ipotetică a românilor cu ungurii împotriva tătarilor"* (p. 4—7). Miezul divergențelor de opinie stă în rezultatul criticii istorice a pasajului cronicii lui Ioan de Tîrnave referitor la omagiul lui Nicolae Alexandru voievod către regele Ungariei, Ludovic d'Anjou. C.C. Giurescu interpreta mențiunea cronicarului maghiar în sensul restabilirii în 1343 a raporturilor dintre cele două țări după războiul din 1330 printr-o întrevedere a regelui angevin cu fiul și asociatul la domnie al marelui voievod Basarab I. Întrevederea ar fi fost urmată de stabilirea modalităților colaborării militare împotriva tătarilor [50]. Maria Holban combate aceste interpretări prin concluziile cercetărilor sale, în principal „Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria angevină" (1962), dezvoltătoare a celor scrise de Emil C. Lăzărescu în 1946 [51]. Studiată în paralel și dependent de situația Severinului, chestiunea suzeranității angevine asupra Țării Românești este rezolvată în sensul datării ei în anul 1355. La menținerea concluziilor din 1962, recenzia actuală adaugă un nou argument : contaminarea textului respectiv din cronica lui Ioan de Tîrnave cu informațiile referitoare la omagiul marelui voievod Basarab I prestat regelui Carol Robert în 1324 cînd avusese loc în Transilvania și o răscoală a sașilor (p. 5—6). Noul argument contestă astfel valoarea pasajului cronicii pentru începutul domniei lui Ludovic d'Anjou ; totodată marchează o distanțare netă față de concluziile lui Emil Lăzărescu și chiar ale studiului din 1962 [52]. Prin acestea fusese pusă în discuție doar datarea evenimentelor descrise de cronică în limitele domniei lui Nicolae Alexandru, nu însăși veracitatea lor. O nouă analiză a pasajului incriminat nu este de prisos pentru relevarea posibilităților de interpretare. Deci după urcarea lui Ludovic d'Anjou pe tronul părintesc (1342), cronica lui Ioan Totsolymosi include un capitol, al II-lea, „De prima exercituali expeditione Lodowici Regis contra Saxones" [53], urmat de un altul, al III-lea, „De obedientia Alexandri, Waiwodae Transalpini" : „Cum autem esset in partibus memoratis quidam princeps seu baro potentissimus Alexander Waivoda Transalpinus ditioni eiusdem subjectus ; qui tempore quodam Caroli Regis patris sui a via fidelitate divertendo rebellaverat, et per multa tempora in rebellione permanserat ; audita pietatis ac etiam potestatis ejusdem Lodowici Regis fama, ad ipsum sponte personaliter veniens, circa confinia ipsarum partium ad pedes Regiae Majestatis, humotenus est prostratus, et ab obedientiam ac fidelitatem debitam reductus ; et integratus solennia munera, xenia, et clenodia praestando, et suum dominum, ac sanctam coronam recognoscendo, cum gaudio et laetitia ad propria remeavit, et ab illo tempore fidelitatem conservavit" [54]. După Emil Lăzărescu arhidiaconul de Tîrnave descrie aici o clasică ceremonie de omagiu. Desfășurarea ei cită vreme mai trăia încă marele voievod Basarab I i se părea greu de admis ; oricum diploma angevină pentru episcopul Dimitrie de Oradea indică eroarea de datare a cronicii : tratativele supunerii s-au purtat de înaltul prelat după numirea sa în funcția episcopală (15 iulie 1345) [55]. Prin coroborarea cu cea dintîi premiză omagiul ar fi avut loc după 1351/1352, data morții lui Basarab I, deci prin 1353—1354, căci la 20 februarie 1355 diploma lui Ludovic I d'Anjou îl numea pe Alexandru „voievodul nostru transalpin" [56]. Ceremonia însăși s-ar fi petrecut mai tîrziu, eventual în iarna anului 1359 cînd regele Ungariei se afla în Transilvania [57]. Dar conjunctura internațională ce ar fi determinat pe Nicolae Alexandru voievod să presteze atunci personal omagiul regelui, pusă în legătură cu evenimentele contemporane din Moldova — „descălecatul" lui Bogdan [58] —, nu mai rezistă stadiului actual al cercetării în

---

[50] Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 271 ; Ștefan Ștefănescu, *op. cit.*, p. 35.

[51] Emil Lăzărescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 115—139,

[52] Maria Holban, *op. cit.*, în loc. cit., p. 334—336, n. 1 de la p. 336 referitoare și la alcătuirea „frontului comun" împotriva tătarilor de către Țara Românească și Ungaria.

[53] *Scriptores Rerum Hungaricarum*, ed. Joannes Georgius Schwandtner, vol. I, Vindobonae, 1766, p. 216 217 : „Interea accidit, ut quaedam *gens Saxonum* in ejus regno *in partibus Transilvanis* quasdam commotiones fecisset, et censum consuetum, ac jura regalia solvere denegasset. Copioso igitur moto exercitu idem Rex, cum suis baronibus, militibus, nobilibus, et regnicolis ad conterendam ipsorum proterviam personaliter accessit : et eis refrenatis, ac ad obedientiam reductis, laudabiliter triumphando remeavit".

[54] *Ibidem*, p. 217.

[55] Dimitre Onciul, *Radu Negru*, în loc. cit., p. 362, n. 100.

[56] Emil Lăzărescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 138.

[57] *Ibidem*, p. 139.

[58] *Ibidem*, p. 138.

www.dacoromanica.ro

această problemă [59]. Astfel omagiul principelui sau baronului prea puternic Alexandru, voievodul transalpin, descris de Ioan de Tîrnave, rămîne un eveniment esențial nelămurit. Acum se propune rezolvarea dificultății prin desființarea informației izvorului (p. 5—6). Pentru a reveni asupra textului arhidiaconului de Tîrnave, trebuie precizată mai întîi originea discuției ; ea constă în dubla nepotrivire : pe de o parte omagiul descris de cronică nu se încadrează liniei politice afirmată în 1330 și continuată pînă la moarte de marele voievod Basarab I, pe de alta domnia lui Nicolae Alexandru, ale cărui relații cu Ungaria sînt cunoscute, nu a început decît din 1351/1352. Principalele interpretări propuse au vizat fie rectificarea cronologiei (Emil Lăzărescu, 1946), fie a cronologiei și a identității personajelor numite în cronică (Maria Holban, 1962, 1978). Ambele interpretări au propus corecțiile lor datorită confruntării textului cronicii cu diploma regală din 1355 pentru episcopul Oradei, Dimitrie.

Analiza textului cronicii se poate înfăptui însă și printr-o critică de sine stătătoare a pasajului respectiv, prin disjuncția sa de informațiile diplomei angevine din 1355. Procedîndu-se astfel, dealtminteri neintenționat, s-a admis (D. Onciul, 1899) plasarea evenimentului chiar în primul an al domniei lui Ludovic I d'Anjou (1343). Ulterior Nicolae Iorga și Bálint Hóman au corectat datarea, propunînd anul 1344, fără o argumentare specială. Critica recentă (E. Lăzărescu, 1946 ; M. Holban, 1962, 1978) folosind itinerariile regelui Ungariei [60] și studiul conjuncturii politice a infirmat aceste datări, fie deoarece în 1343 Ludovic I nu se afla în Transilvania, fie pentru că în 1343 și 1344 în aceleași ținuturi nu avusese loc nici o răscoală a saxonilor (p. 5—6). Astfel în final analiza conjugată a capitolelor II și III ale cronicii referitoare la răscoala saxonilor și omagiul principelui Alexandru Basarab a tins spre totala lor devalorizare, mai întîi particulară și apoi globală. Lipsa de valoare a informațiilor cuprinse în primul capitol le-a făcut caduce și pe cele inserate de următorul, considerîndu-se drept cauzală legătura dintre ele.

*

Episodul omagiului principelui Alexandru Basarab petrecut, potrivit arhidiaconului de Tîrnave, la începutul domniei regelui Ludovic I d'Anjou, se leagă de rebeliunea sașilor prin poziția sa, de capitol următor, în redacția cronicii care s-a păstrat și mai ales prin desfășurarea ambelor în același spațiu geografic transilvan : „cum autem esset [rex-S.I.] in partibus memoratis" (cap. III), i.e. „in partibus Transilvanis" (cap. II) [61]. Cronologia lui Ioan Totsolymosi, cu excepția a 2—3 date certe, este cu totul relativă [62].

Factorul conducător pentru corelarea, datarea și verificarea evenimentelor descrise de cronică rămîne așadar prezența regelui Ludovic I în Transilvania și anume nu multă vreme după moartea tatălui său. La 8 martie 1344 suveranul angevin, aflat la Višegrád, scria voievodului Transilvaniei, comite de Solnoc, Nicolae de Siroka, să amîne o seamă de judecăți pînă la sosirea sa în acele locuri [63]. Plecarea regelui spre Transilvania s-a produs cu oarecare întîrziere — cauzată de întoarcerea reginei mame din Napoli ; abia la 28 mai Ludovic d'Anjou se afla la Lipova [64]. Itinerariul ulterior l-a condus pe rege pînă aproape de Brașov (15 iunie 1344) [65] și la înapoiere, după un popas ceva mai lung lîngă Biertan (4 iulie, 17 iulie) [66], la Alba Iulia (27 iulie) [67]. După mai bine de două luni regele Ludovic d'Anjou și curtea sa s-au înapoiat la Višegrád (13 august 1344) [68] în preajma sărbătorii Sfintei Marii.

Examenul actelor cancelariei angevine emise în timpul călătoriei în Transilvania și care s-au păstrat, evocă o singură problemă majoră, în măsură să fi provocat deplasarea regelui

---

[59] Ștefan S. Gorovei, *Îndreptări cronologice la istoria Moldovei din veacul al XIV-lea* în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol»", Iași, X, 1973, p. 99—120. Dealtfel nimic nu obliga pe domnul român să presteze omagiul într-o situație nefavorabilă Ungariei.

[60] Bela Sebestyn, *A magyar királyok tortozkodása helyei*, Budapest, f.a., p. 39—43.

[61] Pentru aceeași înțelegere Georgius Pray, *Commentarii Historici de Bosniae, Serviae ac Bulgariae, tum Valachiae, Moldaviae ac Bessarabiae, cum regno Hungariae nexu*, Budae, 1837, p. 118.

[62] Un studiu asupra acestei probleme a elaborat Ștefan S. Gorovei, material în curs de publicare.

[63] *DIR.C*, XIV/4, p. 174, doc. 219.

[64] *Ibidem*, p. 189—190, doc. 240.

[65] *Ibidem*, p. 194—195, doc. 245.

[66] *Ibidem*, p. 195, doc. 247.

[67] *Ibidem*, p. 204—206, doc. 254.

[68] *Ibidem*, p. 209, doc. 261.

www.dacoromanica.ro

Ludovic în aceste ţinuturi. Anume faptul că „inter venerabilem in Christo patrem dominum Andream, eadem gratia episcopum Transilvanum, ab una, et universos nobiles, Syculos et Saxones partis Transsilvane, parte ab altera, rixe, discordie et diverse materie questionum in mutua acquisitione iurium utrarum partium, quibus deberent frui et potiri, verse et ventilate diutius extitissent [...]"[69]. Pentru a restabili pacea Transilvaniei, sfîşiată de contestaţii, neînţelegeri, certuri, lupte („rixae")[70] chiar, între episcopul ţării, pe de o parte, nobili, secui şi saşi, pe de alta, după cercetarea la faţa locului regele a dat diploma solemnă din 27 iulie 1344 (Alba Iulia)[71] care stabilea în principal limitele justiţiei eclesiastice, pînă atunci exercitată abuziv. Totodată ca o dovadă a gravităţii situaţiei politice existente şi pentru depăşirea crizei, în afara admonestării severe a episcopului în chiar textul diplomei din 27 iulie [72], regele a procedat, înaintea plecării sale, la înlocuirea lui Nicolae de Siroka cu Ştefan Lackfy în funcţia de voievod al Transilvaniei [73]. Rolul saşilor în marele diferend cu episcopul pare să fie sugerat şi de faptul că originalele actelor de întărire ale regelui Sigismund de Luxemburg pentru această diplomă — singurele în care textul ei s-a transmis — se păstrau în arhive din oraşele saxone [74].

Între participările saşilor la „rixe, discordie et diverse materie questionum" pomenite de diploma angevină din 27 iulie 1344 şi „quasdam commotiones" amintite de cronica lui Ioan de Tîrnave şi atribuite saxonilor transilvăneni apropierea pare evidentă [75]. Aceasta mai cu seamă dacă se ia în considerare tehnica redactării analelor medievale şi concepţia socio-politică a autorului. Dar mai există şi un puternic motiv personal pentru a explica versiunea lui Ioan de Tîrnave : una dintre părţile în conflict, episcopul Andrei al Transilvaniei a fost binefăcătorul şi superiorul arhidiaconului cronicar [76].

În trecere mai este de remarcat preluarea amplificată a pasajului cronicii în marea compilaţie a analelor săseşti Chronicon-Fuchsio-Lupino-Oltardinum sub anul 1345 [77].

Se poate presupune deci, cu oarecare probabilitate, că pasajul cronicii lui Ioan Totsolymosi referitor la mişcarea saşilor reprezintă versiunea subiectivă a unor evenimente reale petrecute în Transilvania anului 1344. Cu aceste evenimente cronica asociază supunerea principelui Alexandru Basarab. Scena descrisă este aceea a unui omagiu clasic [78], mai precis a unui omagiu „en marche", „circa confinia ipsarum partium", i.e. Transilvaniae. O eroare a cronicarului în privinţa numelui voievodului Ţării Româneşti, Alexandru în loc de Basarab I (p. 6) a fost combătută argumentat de Emil Lăzărescu în 1946 [79]. Posibilitatea asocierii la domnie a tatălui cu fiul susţinută de Dimitre Onciul şi mai recent de Emil Virtosu [80], a fost respinsă, întemeiat, de Emil Lăzărescu (1946), Octavian Iliescu (1951) şi Maria Holban (1962, 1978).

---

[69] Hurmuzaki-Densuşianu, I[1], p. 692—693; DIR.C, XIV/4, p. 629.

[70] Ceartă cu încălerare, contestaţie cu armele.

[71] Hurmuzaki-Densuşianu, I[1], p. 692—694; DIR.C, XIV/4, p. 204—206.

[72] „[...] nici pomenitul episcop al Transilvaniei, nici vicarii sau arhidiaconii săi să nu poată, să nu îndrăznească şi să nu cuteze a se amesteca în drepturile lumeşti afară de pricinile arătate mai înainte", (*DIR.C*, XIV/4, p. 205).

[73] Post 15 iunie — ante 27 august 1344, cf. Francisc Pall, DIR. Introducere, I, p. 499/113; eventual 27 iulie)(13 august.

[74] Biblioteca Gimnaziului evanghelic din Braşov; Arhiva Capitlului din Mediaş, v. Zimmermann, Werner, Müller, Urkundenbuch, II, p. 22.

[75] Pentru acest din urmă aspect v. sugestiile lui Robert Escarpit, colab., *Literar şi social. Elemente pentru o sociologie a literaturii*, Bucureşti, 1974.

[76] Antal Pór, János, küküllei, főesperes, Nagy Lajos király törtenetiroja (1349—1397) [Ioan, arhidiacon de Tîrnava, cronicarul lui Ludovic cel Mare], II, în „Századok", XXVII, 1893, p. 98.

[77] *Chronicon-Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, I, 20 : „1345. Ludovicus I. Caroli filius, cum esset annorum 17. successit patri. Omnium primo domuit Saxones, in Transilvania rebellantes (ut et nobilis illius regionis Schaesburgensibus etiam in fide permanentibus, et templum S. Nicolai aedificantibus, tulit opem, collaudataque ipsorum virtute, privilegia et immunitates contulit), exceptis forte Coronensibus, qui regi huic semper ac indefesse tam fideliter tamque grata exhibuerunt servitia ut in eorum meritis obsequiosis animus Regis mitissime conquieverit (vid. Pallad. Cor. Privil. hujus Reg. mihi no 6-tum Anno 1377. exarat p.m. 18)". Documentul la care se face aici aluzie şi a cărei formulare se preia, este din 19 noiembrie 1377, Zolios, Hurmuzaki-Densuşianu, I[2], p. 242.

[78] Emil Lăzărescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 134.

[79] *Ibidem*.

[80] Emil Virtosu, *Titulatura domnilor şi asocierea la domnie în Ţara Românească şi Moldova (pînă în sec. XVI)*, Bucureşti, 1960, p. 137—142..

www.dacoromanica.ro

Pentru depăşirea acestui impas s-a luat în consideraţie, drept singura soluţie posibilă, eroarea de cronologie a lui Ioan de Tîrnave [81]. Totuşi, la o nouă analiză a textului cronicii soluţia nu este unică. Dacă numele celui ce a prestat jurămîntul regelui este corect, Alexandru, atunci calitatea sa, „waivoda Transalpinus", ar putea rezulta dintr-o eroare. În spiritul analelor medievale nu este exclus ca arhidiaconul Ioan de Tîrnave să fi arhaizat, numind pe contemporanul său, Alexandru Basarab, voievod al Ţării Româneşti *înainte de a-şi fi început acesta domnia*. Nu este de respins nici ipoteza adăugirii ulterioare sau de către un compilator mai tîrziu a titlului voievodal inspirat din diplomele angevine din 1355, 1359 şi 1365 care-i conferea lui Alexandru Basarab *acest* titlu.

Ipoteza unei erori a titlului celui ce a prestat omagiul regelui Ludovic d'Anjou este sugerată însă de chiar textul cronicii care pare să ezite în calificarea lui Alexandru Basarab : „*quidam princeps seu baro potentissimus*, Alexander *Waivoda Transalpinus*" [82], din care ultima parte ar putea fi o anticipare sau o adăugire ulterioară.

În sensul ipotezei în discuţie este semnificativă asocierea pasajului cronicii cu textul cunoscutei scrisori din 1345 a papei Clement al VI-lea către regele Ludovic I d'Anjou [83], referitoare la răspîndirea credinţei catolice printre „Olachi Romani commorantes in partibus Ungarie Transilvanis, Ultralpinis et Sirmiis" („valahii-romani locuitori în ţinuturile transilvane, ultraalpine şi sirmiene ale Ungariei"). În această cauză curia avignoneză îndreptase scrisorile sale spre rege, către regina-mamă Elisabeta, episcopul de Oradea, „necnon nobilibus viris, Alexandro Bassarati et aliis, tam nobilibus quam popularibus Olachis Romanis, Nicolao principi de Remecha, Ladislao, voyuade de Bivinis, Sanislao de Sypprach, Aprozye, voyuade de Zopus [84], et Nicolao, voyuode de Auginas necnon fratribus ordinis minorum in partibus illis commorantibus" („deasemeni nobililor bărbaţi Alexandru Basarab şi altor valahi-romani, atît nobili cît şi oameni din popor, lui Nicolae principele de Remetea, lui Vladislav voievodul de Bivinis, lui Stanislav de Sypprach, lui Aprozye voievodul de Zopus şi lui Nicolae voievodul de Auginas, precum şi fraţilor ordinului minoriţilor locuitori în acele ţinuturi" [85]). Fără a zăbovi asupra motivaţiei scrisorii papale către rege — foarte probabil de căutat într-o încordare a relaţiilor angevinului de la Višegrád cu Clement al VI-lea ca efect al atitudinii celui din urmă în criza napolitană în preajma şi după asasinatul de la Aversa (18 septembrie 1345) [86] — trebuie remarcată viziunea curiei avignoneze asupra realităţilor din ţinuturile Ungariei („in partibus Ungarie"). Această viziune era rodul informaţiilor culese la faţa locului de misionarii franciscani, stabiliţi aici, şi transmise la Avignon. Pentru identificarea, localizarea principelui şi voievozilor amintiţi au fost propuse diverse interpretări ; ele par să tindă spre a-i socoti drept cnezi sau voievozi români din Transilvania [87]. Între ei, Alexandru Basarab deţinea o situaţie aparte, oricum superioară. Amintit după regina Elisabeta, văduva lui Carol Robert d'Anjou, şi Dimitrie, episcopul de Oradea, nobilul român pare să fi fost un important susţinător al catolicismului, un protector al fraţilor franciscani „in partibus Ungarie ultralpinis", un personaj cu vază *dar nu şi voievod* — asociat sau nu — *al Ţării Româneşti*. Altminteri „amănuntul" nu ar fi scăpat cancelariei pontificale. În chip remarcabil trăsăturile portretului principelui Alexandru, schiţate în scrisoarea papală, par să derive dintr-o evoluţie corespunzătoare evenimentelor descrise în cronica arhidiaconului de Tîrnave, desigur cu amendamentul excluderii calificativului de voievod al Ţării Româneşti. Fără premisele evocate de cronicar, menţionarea fiului marelui voievod Basarab I, el însuşi un vechi infidel notoriu, în corespondenţa dintre papă şi regele Ungariei, drept nobilul bărbat, un personaj de condiţie, aproape de rangul unei regine şi al unui episcop, pare mai greu de susţinut. Dealtfel căsătoria lui Alexandru Basarab cu o catolică din familia spaniolă de Kukenus [88], petrecută poate acum [89], întăreşte impresia rezultată din confruntarea celor două izvoare. La unison ambele surse contrastează însă cu evoluţia politică atribuită în

---

[81] Soluţie aproape impusă de datele diplomei din 1355 pentru episcopul Dimitrie de Oradea.

[82] Punctuaţia tipăriturii din 1478 în facsimilul reprodus de Andrei Veress, Bibliografia româno-ungară, I, Bucureşti, 1931, p. 1.

[83] Ultima ediţie românească *DRH.D*, I, p. 60—61.

[84] Confuzie posibilă pentru „voyuode de Lopus" (voievodul de Lăpuş), părere împărtăşită de Ştefan S. Gorovei ; din punct de vedere paleografic eroarea este totuşi mai greu de admis ; altceva ar fi însă în cazul transcrierii din auzite a numelui „Lopus".

[85] Cf. şi traducerea din *DRH.D*, I, p. 61.

[86] Şi alte exemple de suspiciune ale regelui Ludovic I, Maria Holban, *op. cit.*, în loc. cit., p. 332.

[87] N. Iorga, *Istoria românilor*, III, p. 186—187 ; *DRH.D*, I, p. 61, n. 3—6.

[88] *Chronici Hungarici Compositio Saeculi XIV*, în *SRH*, I, p. 298.

[89] Cf. Maria Holban, *op. cit.*, în loc. cit., p. 331 şi n. 4 pentru calculul datei posibile a căsătoriei lui Alexandru Basarab cu doamna Clara.

www.dacoromanica.ro

general Țării Românești sub Basarab I, între 1330 și 1351/1352. Un amănunt hotărîtor pentru descifrarea personalității nobilului bărbat Alexandru Basarab, principe sau puternic baron din părțile ultraalpine ale Ungariei, ar fi stabilirea conjuncturii omagiului său către rege, așa cum este descris în cronică.

Textul pasajului în discuție este sub acest unghi de vedere, eufemistic : principele Alexandru ar fi fost determinat să încheie contractul său feudal cu regele Ludovic de vestea evlaviei și autorității („potestas") suveranului angevin. Oricît de mari erau meritele regelui ele nu par suficiente spre a provoca supunerea de bunăvoie a principelui sau puternicului baron. Mai probabilă este intervenția decisivă a unui factor militar în măsură *să oblige* gestul supunerii. Cronica arhidiaconului Ioan Totsolymosi asociază primei călătorii a regelui Ludovic I în Transilvania o mare desfășurare de forțe militare : „copioso igitur moto exercitu idem rex, cum suis baronibus, militibus, nobilibus et regnicolis". Aceasta însă nu se potrivește cu relativ ușoara înfrînare, supunere și îmblînzire a crizei transilvane. Pare mai probabilă și conformă concepției politice și de drept internațional medieval, inventivității angevine, folosirea desfășurării de forțe pentru a obține omagiul dorit al principelui Alexandru Basarab.

Itinerariul călătoriei regale din 1344 în Transilvania ar trebui să releve direcția exercitării presiunii politico-militare asupra principelui român. Din păcate itinerariul cuprinde la venire doar punctul de început al călătoriei și finalul : 28 mai, Lipova — 15 iunie, lîngă Brașov. Fără îndoială, comparativ cu răstimpul campaniei regelui Carol Robert în Țara Românească (septembrie — noiembrie 1330) intervalul este insuficient pentru o expediție războinică la sud de Carpați. De altfel un eveniment de această anvergură nu ar fi rămas necunoscut analisticii contemporane.

Înaintea plecării sale din Višegrád, regele Ludovic I aminase o seamă de pricini de judecată din Transilvania, între care și aceea a lui Nicolae și Ladislau Wos („Fierul") a căror prezență era imperios necesară pentru paza cetății de frontieră Hălchiu : „Cum Nicolaus et Ladizlaus dicti Wos filii Johannis filii Emuch in quodam castro nostre Heltuen vocato in Brasso in confinibus regni nostri habito ipsum castrum conservantes existant" [90]. Dar cetatea Hălchiu din Țara Bîrsei („Holtuen in Brasso") *nu se afla la frontiera Transilvaniei cu Țara Românească*. Situată la nord de Brașov ea controla perspectiva spre Țara Bîrsei a marii trecători prin munții Perșani — depresiunea Vlădeni-Șinca [91]. Castrul Hălchiu asigura contra unui eventual atac dinspre vest, din „golful" Vlădenilor, unul dintre segmentele principalei axe de comunicații a Bîrsei de la Micloșoara pînă la Brașov.

Din punctul de vedere al sensului strict al textului documentelor, poziția Hălchiului, la frontiera regatului angevin, este similară cu aceea a mănăstirii Sfintei Fecioare din Cîrța : „in extremo confinio regni Hungarici a parte schismaticorum constructam" (doc. din 14 noiembrie 1343, Sibiu) [92].

Venit de la Lipova pînă la Brașov, probabil de-a lungul Mureșului, apoi pe la Sebeș, Sibiu, Sighișoara, pe Tîrnava Mare, regele Ludovic d'Anjou s-a întors din Țara Bîrsei pe la Alba Iulia, după un lung popas lîngă locul numit „Berethelm" (Biertan). La Biertan prezența curții este atestată de cîteva documente, cele regale datate 4 și 17 iulie 1344 [93]. Atenția regelui pare așadar să se fi concentrat asupra ținuturilor sudice ale Transilvaniei. Din Țara Bîrsei, apoi de lîngă Biertan, la marginea podișului Hîrtibaciului, presiunea puterii angevine era menită să impună principelui Alexandru Basarab omagiul față de rege. La parametrii strategici și logistici ai vremii țara amenințată a principelui român nu se putea afla la sud de munții Carpați, acolo unde puterea regelui Ungariei nu mai era eficientă.

Ipotetic se poate atribui nobilului bărbat, principelui sau puternicului baron Alexandru Basarab calitatea de voievod al românilor din Țara Oltului transilvan sau a Făgărașului. Delegat aici al tatălui său marele voievod Basarab I, el trebuia să apere acest pămînt nord-carpatic al Țării Românești, amenințat de puterea angevină.

Verificarea ipotezei unei situații distincte a principelui Alexandru Basarab impune însă reconsiderarea tuturor evenimentelor epocii, stabilirea consecințelor și concordanței informațiilor în noile condițiuni.

În timpul războiului din 1330 marele voievod Basarab I a avut sprijinul „fiilor" săi [94] și ajutorul românilor, probabil a celor aduși de principele Alexandru. După mărturia cronici

---

[90] Zimmermann, Werner, Müller, *Urkundenbuch*, II, p. 16.
[91] Vintilă Mihăilescu, *Carpații sud-estici*, București, 1963, p. 206.
[92] *DIR.C*, XIV/4, p. 614.
[93] *Ibidem*, p. 195, 203—204.
[94] Hurmuzaki-Densușianu, I², p. 35.

www.dacoromanica.ro

lui Ioan de Tîrnave, necredința sa față de regele Ungariei data de atunci : „tempore quodam Caroli Regis patris sui [al lui Ludovic I-S.I.] a via fidelitatis divertendo rebellaverat" [95]. În vara anului 1344, supus unei presiuni militare angevine, într-un context internațional favorabil regelui, principele Alexandru a fost obligat să presteze omagiul lui Ludovic I d'Anjou pentru a-și salvgarda apanajul său nord-carpatic [96]. Întrevederea celor doi principi a avut loc în apropierea frontierelor stăpînirilor lor, poate în podișul Hîrtibaciului nu departe de Biertan, în iulie 1344.

Bunele relații ale principelui Țării Oltului cu regele angevin se vor fi menținut pînă la moartea marelui voievod a toată Țara Românească, Basarab I. Succesor al tatălui său, noul „Nicolae voievod" [97] nu mai putea fi vasal al regelui Ungariei în calitatea sa de domn a toată Țara Românească, eliberată după 1330 din legăturile angevine. Nici conjunctura internațională — războiul ungaro-tătar — nu era de natură să determine o opțiune politică pripită a principelui român. De aici necesitatea negocierilor episcopului de Oradea pentru restabilirea unui modus vivendi care să satisfacă idealul monarhic angevin dar și să salvgardeze posesiunile de la nord de Carpați ale marelui voievod al Țării Românești [98]. Încadrarea principatului românesc dintre Carpații Meridionali și Dunăre în sistemul angevin de relații s-a înfăptuit printr-o ficțiune de drept internațional medieval : transformarea Țării Oltului dintr-o posesiune de fapt a marelui voievod Nicolae Alexandru într-un feud acordat de regele Ludovic I. Înfeudare formală întrucît regele angevin nu stăpînise mai înainte efectiv pămîntul acordat ci doar putea să-l amenințe sau cotropească prin forța sa militară. Și deoarece vechea posibilitate de condiționare a suzeranității ungare asupra voievozilor români prin stăpînirea de către aceștia a banatului Severinului [99] fusese definitiv înlăturată după războiul din 1330 și împărțirea teritoriului în litigiu [100], regele Ludovic I d'Anjou și consilierii săi au conceput noua formulă vasalică legată de Țara Oltului. Spre deosebire de modalitatea anterioară de suzeranitate — evidentă în Diploma Ioaniților și actul regelui Ladislau Cumanul în favoarea magistrului Gheorghe (1285) [101] — cea impusă de Ludovic I se întemeia pe posibilitatea cuceririi Țării Oltului de către forțele maghiare. Diplomația episcopului Dimitrie de Oradea, negociator al regelui în Țara Românească după 1351/2, a constat în convingerea lui Nicolae Alexandru de a recunoaște (ante februarie 1355) în noua sa calitate de mare voievod a toată Țara Românească, suzeranitatea angevină pe care o acceptase atunci cînd era doar principe sau baron al Țării Oltului transilvan.

Scenariul, propus aici cu titlu ipotetic, explică într-o oarecare măsură, oferă posibile mobiluri politicii celor două părți, română și ungară. Căci dacă scopurile, concepția angevină [102] erau deja cunoscute și întrucîtva lămurite, acceptarea suzeranității de către marele voievod al Țării Românești rămînea inexplicabilă, fără motivație, mai ales în cojunctura politică de după victoria din 1330.

Asemeni oricărei noi abordări interpretative și aceasta se impune a fi confruntată celorlalte date cunoscute și acceptate pînă acum. Atrage în mod deosebit luarea aminte dania lui Ludovic I d'Anjou pentru cei șase fii ai lui Vladislav al lui Zarnă (29 august 1359), rămași credincioși regelui „eo tempore quo Alexander Basarabi woyuoda Transalpinus, nos pro domino naturali recognoscere renuebat" [103]. Sensul frazei pare a indica existența unei perioade de timp în care marele voievod Alexandru „a renegat recunoașterea" regelui Ungariei ca suzeran al

---

[95] *Scriptores Rerum Hungaricarum*, ed. J. G. Schwandtner, vol. I, p. 217.

[96] Dovada documentară *Codex Dipl. Patrius*, II, 130—134.

[97] Această dublare a numelui se datorează, probabil, noii situații a principelui, ungerii sale ca mare voievod ortodox al Țării Românești.

[98] Textul diplomei relevă sensul misiunii episcopului, de reformare a raporturilor dintre cele două țări, pornind de la bazele *anterior stabilite prin întrevederea dintre principe și rege*, v. textul și traducerea documentului din 18 februarie 1355, *DRH, D*, I, p. 69—72.

[99] În această privință marele voievod al Țării Românești moștenea o situație anterioară, provenită din acceptarea suzeranității ungare de către Barbat, urmașul voievodului din Lytua.

[100] Cf. amănunțita demonstrație a Mariei Holban, *op. cit.*, în loc. cit., p. 329.

[101] Este vorba de o suzeranitate rezultată dintr-o cucerire sau înfrîngere.

[102] Ilustrarea concepției de regele însuși : „după vechiul obicei al sfinților regi răposați, înaintașii noștri, și după datina statornicită a regatului Ungariei....sîntem siliți și datori să redobîndim hotarele și ținuturile de margine ale acestui regat al nostru din ghiarele oricăror răzvrătiți, ce s-ar răzvrăti, și să le alipim din nou la acest regat al nostru [...]" *DRH.D*, I, p. 79, doc. din 5 ianuarie 1365, Višegrád, de la Ludovic I d'Anjou.

[103] *DRH.D*, I, p. 73. În discuția documentului Maria Holban, *op. cit.*, în loc. cit., p. 337 acorda credit textului însuși, văzînd în problema nerespectării suzeranității angevine mobilul exilului celor șase frați români ; acum (1978) pare să încline spre a considera cauza indicată de text drept „motiv aparent" (p. 2).

www.dacoromanica.ro

său, dar după ce anterior o acceptase, perioadă care, potrivit scenariului propus ar putea corespunde intervalului 1351/2 -ante februarie 1355. Altminteri este surprinzătoare credința fiilor lui Vladislav al lui Zarnă față de regele Ludovic d'Anjou manifestată tocmai în primii ani ai domniei lui Nicolae Alexandru, cită vreme s-ar admite că după 1330 și pînă în preajma lui 1355 relațiile dintre regele Ungariei și principele român ar fi rămas rupte. Nu este exclusă posibilitatea de a vedea în fiii lui Vladislav al lui Zarnă — dintre care Karapeh/Karapath/ /Carapaciu, Neagu și bunicul Zarnă, cu nume semnificative — boieri din Țara Oltului, pe nemulțumiții de atitudinea politică a celui ajuns după 1351/2 marele voievod Nicolae Alexandru. Refugiați în preajma regelui angevin, lipsiți de iertarea marelui voievod român chiar și după reluarea legăturilor acestuia cu Ludovic I — ceea ce dă măsura autorității suzeranului — luptători în războiul cu Veneția, în fața Zarei (1357) [104], fii lui Vladislav au fost în cele din urmă dăruiți cu moșii în Banat [105].

Examinat sub alt aspect, documentul din 29 august 1359 pare să denote o anumită încordare a relațiilor dintre regele angevin și principele Nicolae Alexandru, vădită în absența atributului „noster" la titulatura „woyuoda Transalpinus" acordată de primul celui din urmă [106]. Dacă ar fi să se accepte o astfel de interpretare s-ar impune și o cercetare a cauzelor iminentei rupturi ce părea să se anunțe. Nu este exclus ca ea să se fi datorat unor împrejurări de politică internațională, poate cele legate de întemeierea mitropoliei ortodoxe a Țării Românești. Scrisoarea patriarhală constantinopolitană către Nicolae Alexandru, marele voievod al Țării Românești (mai 1359), răspuns la cererea de strămutare a mitropolitului Iachint de Vicina, menționează expres satisfacerea solicitării princiare „mai ales pentru că are domnia-ta curată bunăvoință și iubire și către cel de la Dumnezeu preaputernic și sfînt stăpînitor al meu, prealnălțatul împărat al romanilor" [107]. Dincolo de semnificația religioasă a acțiunii românești, prin ea însăși suficientă spre a contraria misiunea catolică a monarhiei angevine, se poate întrezări, eventual, legătura politică dintre Țara Românească și Imperiul bizantin. Desigur în condițiile puțin strălucitoarei domnii a lui Ioan al V-lea, personal înclinat spre orice înțelegere cu lumea catolică pentru salvarea imperiului, legătura româno-bizantină nu se putea traduce prin deosebite inițiative politice în relațiile cu Ungaria. O nouă călătorie a regelui Ludovic I în Transilvania (toamna 1359) [108] va fi dus, prin amenințarea posesiunii făgărășene a marelui voievod, la o normalizare a relațiilor. Alte desfășurări politice internaționale după 1360, aceleași în care s-a petrecut și „descălecatul" voievodului Bogdan în Moldova [109], au determinat, poate, atitudinea independentă a principelui Nicolae Alexandru. Versiunea păstrată a proclamației de război a lui Ludovic I împotriva noului mare voievod al Țării Românești, Vladislav Vlaicu, înfățișa tocmai ruperea de către Nicolae Alexandru a legăturii cu regele: „Quia quondam [Alexander] wayuoda Transsalpinus, tanquam inmemor *beneficiorum a nobis receptorum* et ingratus fidem suam et litteras utrobique super certis pactis, censibus et an [...] nostri dominii naturalis nobis debitis, inter nos et ipsum initam et emanatas, ipsa adhuc vita mundiali perfruente, temerariis ausibus [...] are non expavit" [110] (subl. S.I.). Sub expresia „beneficii primite", de la rege, se înțelege, probabil, în termenii acordurilor din preajma lui februarie 1355, posesiunea Țării Oltului de către voievodul Nicolae Alexandru, fictiv transformată într-un feud acordat domnului Țării Românești în schimbul recunoașterii suzeranității angevine.

★

Reconstituirea ipotetică a relațiilor dintre Țara Românească și Ungaria angevină, încercată mai sus, se întemeiază pe premisa stăpînirii principelui Alexandru Basarab asupra versantului nordic al masivului făgărășean. Ideea nu este nouă, ea a fost ilustrată la sfîrșitul secolului trecut, cu vervă și imaginație, în opera lui Bogdan Petriceicu Hasdeu. Dar mai importantă decît critica întocmirii construcției istorice a lui Hasdeu este analizarea concepției lui Dimitrie Onciul în problema dată. Dacă în studiile „Radu Negru și originile Principatului Țării Românești" (1891), „Originile principatelor române" (1899), Onciul admisese începuturile stăpînirii românești asupra Făgărașului doar din vremea marelui voievod Vladislav Vlaicu, din 1369 [111],

---

[104] Amănuntele la Bálint Hóman, *Gli Angioini...*, p. 368—371.

[105] *DRH.* I, p. 73 — 74; Hurmuzaki-Densușianu, I², p. 98 — 100; pentru soarta lor ulterioară v. *Doc. Valach.*, p. 141, n. 3; Hurmuzaki-Densușianu, I², 187—192.

[106] N. Iorga, *op. cit.*, p. 190 și Maria Holban, *op. cit.*, în loc. cit., p. 337.

[107] Hurmuzaki-Iorga, XIV¹, p. 5.

[108] Bela Sebestyn, *op. cit.*, p. 43.

[109] Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, în loc. cit., p. 109, 115—118.

[110] *DRH.D*, I, p. 78.

[111] Dimitrie Onciul, *Scrieri istorice*, vol. I, p. 365—366, 648—652.

www.dacoromanica.ro

sau 1366, după o corecție ulterioară, în „Titlul lui Mircea cel Bătrîn și posesiunile lui" (1901—1903)[112], în cursurile sale universitare de mai tîrziu, ajungea la concluzia că „închinarea de care vorbește cronicarul unguresc nu poate fi luată în înțelesul unei supuneri și a unei recunoașteri a suzeranității a regelui Ungariei asupra Țării Românești. Ea e fără îndoială o recunoaștere a suzeranității regelui Ungariei pentru posesiunile de peste munți anume Țara Făgărașului cu ținutul Amlașului", „[...] Alexandru, fiul și urmașul lui Basaraba recunoaște suzeranitatea regelui unguresc pentru posesiunile sale de peste munți fără ca să spună că regele i le-ar fi acordat în deosebi"[113].

Sesizînd modificarea radicală a poziției lui Dimitrie Onciul, eminentul medievist Emil Lăzărescu remarca totuși pomenirea Făgărașului în titlul marilor voievozi ai Țării Românești abia în documentul de la Vladislav I din 25 noiembrie 1369 și numirea acestui ducat chiar și în iulie 1372 sub forma „dux novo plantatio terre Fogaras". Concluzia sa potrivit acestor remarci era că desemnarea Făgărașului drept „nova plantatio" și în 1372 face greu de admis o stăpînire anterioară cu mai bine de zece ani a Țării Românești aici[114]. Numai cît Onciul atrăsese atenția încă din 1899, că sigiliul lui Vladislav Vlaicu atîrnat de un act din 20 ianuarie 1368 are legenda „Ladislau/s Dei gratia vaivoda Tra/nsapinus B/anus de Zeurinio D/ux de Fugrus"[115], ceea ce denotă atît o vechime mai mare a stăpînirii documentate a ducatului cît și faptul că posesiunea sa de către voievodul român nu era rezultatul războiului cu Ungaria din 1368—1369. Chiar dacă asupra sigiliului s-au exprimat unele îndoieli[116], este certă totuși folosirea în 1369 și 1372 a două formule deosebite „dux de Ffugaras" și „dux nove plantacionis terre Fugaras".

Rămîne așadar de explicat sensul lui „nova plantatio" din titlul ducal al lui Vladislav Vlaicu, indicat de actul de donație al marelui voievod al Țării Românești pentru ruda sa de sînge, Ladislau de Dopca (15 iulie 1372): „Ladislau, woyuoda Transalpinus, banus de Zerinio et dux nove plantacionis terre Fugaras". Incidental, astăzi uitatul medievist, canonicul Augustin Bunea a sugerat soluția într-o notă a discursului său postum de recepție la Academia română, „Stăpînii Țării Oltului" (1910)[117]. Întemeindu-se pe însești clauzele donației Țării Bîrsei cavalerilor teutoni (1222), Augustin Bunea socotea drept una dintre clauzele alungării crucigerilor, uzurparea altor pămînturi, teoretic regale, din interiorul arcului carpatic și nu de dincolo de acesta unde expansiunea lor spre Dunăre era nelimitată[118]. Pămînturile în chestiune sînt tocmai Dopca, Apa Caldă (Hoghiz), Veneția, Șercaia, pe care după plecarea teutonilor din Bîrsa și trecerea regiunii sub autoritatea religioasă a arhiepiscopului de Strigoniu, le revendica în 1235, cu îndreptățire, episcopul Transilvaniei[119]. Indiferent de rezolvarea disputei celor doi episcopi referitoare la jurisdicția eclesiastică asupra parohilor Leon din Dopca, Godfried de Hoghiz, Conrad din Veneția, Herman și Gerlac din Șercaia, ea lămurește o realitate teritorială: fîșia de pămînt dintre munții Perșani și Olt nu mai aparținea Țării Românilor—Făgărașului. Abia noile legături, de după războiul marelui voievod Vladislav Vlaicu al Țării Românești cu regele

---

[112] *Ibidem*, vol. II, p. 89—90.

[113] Idem, *Curs de istoria românilor...*, p. 223, 216. Subscrierea lui Ilie Minea la opinia lui Onciul, în *Din trecutul stăpînirii românești a Ardealului. Pierderea Amlașului și Făgărașului*, în „Convorbiri literare", XLIII, 1914, p. 7, 74.

[114] Emil Lăzărescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 122.

[115] Dimitrie Onciul, *Scrieri istorice*, vol. I, p. 650; ultima publicare a documentului *DRH.D*, I, p. 86—88.

[116] Maria Holban, *Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria angevină (Rolul lui Benedict Ilimfy în legătură cu problema Vidinului)*, în *SMIM*, I, 1956, p. 22—23, n. 3 cu rezerva introducerii punctelor/lacunei între „DVX" și „DE FVGRVS", desigur dintr-o scăpare a tipografiei. Cît privește autenticitatea sigiliului la actul respectiv, întregirea propusă de Maricnburg și adoptată de editorii lui *Urkundenbuch*, *DRH.D*, I, trebuie spus că ea a fost verificată de cei mai competenți paleografi și istorici ai noștri, Ioan Bogdan și Nicolae Iorga, v. comunicarea acestuia din urmă *Îndreptări și întregiri la Istoria românilor după acte descoperite în arhivele săsești*. AARMSI, s. II, t. XXVII, p. 105; Hurmuzaki-Iorga, XV[1], p. 2.

[117] Dr. Augustin Bunea, *Stăpînii Țării Oltului*, Academia Română, Discursuri de recepție., XXXIV, 1910, p. 8, 20, mai ales 47, n. 44. Unele sugestii la Ioan cavaler de Pușcariu, *Fragmente istorice. Despre boierii din Țara Făgărașului*, vol. I, Sibiu, 1907, p. 11—12.

[118] *DRH.D*, I, p. 1, 3, 5; problema autenticității rezolvată pozitiv de Emil Lăzărescu, v. *Doc. Valach.*, p. 1—8.

[119] Hurmuzaki-Densușianu, I[1], p. 136—137, 138—139; cf. și *DIR.C*, XI, XII, XIII/1. p. 284—287, unde nu se fac însă identificările complete.

www.dacoromanica.ro

Ludovic d'Anjou au dus la reîntregirea Țării Oltului transilvan. De aici menționea expresă în documentul din 15 iulie 1372 a titlului „dux nove plantacionis terre Fugaras" („duce al noii plantații a Țării Făgărașului")[120] sau în traducerea lui Gheorghe Șincai „duxul împlîntăreĭ ceĭi noao din Țara Făgărașului". Această interpretare a fost de mult propusă de Georgius Pray : „ea re permotus [războiul din 1368—1369 S.I.] vajvoda et novo praeterea beneficio regis, qui illi non temnendam Fogarasiensis provinciae in Transilvania portionem, Valachiae vicinam dono dederat, obstrictus, Ludovicum, et successores reges Hungariae, pro naturali Domino agnovit. Ita enim in donatione, quam Vajvoda cognato suo Ladislao de Doboka anno 1372. fecerat [...]" [121]. Opinia este împărtășită și de ultimul comentator maghiar al documentului din 1372, prof. László Makkai[122]. Dealtfel însuși textul actului de donație relevă unele particularități ale noii plantații. Astfel beneficiarul donației Ladislau de Dopca, nobil originar poate din Spania, succeda în posesiunea Șercaiei, Veneției, Cuciulatei, Apei Calde (Hoghizului) și Dopcăi, în aceleași condiții precum răposații fii ai lui Barnaba. Totodată marele voievod și duce Vladislav I Basarab solicita întărirea actului său de danie de către regele suzeran Ludovic d'Anjou. Ambele prevederi — o stăpînire nobiliară de tip occidental și supraconfirmarea unei danii domnești — nu se potrivesc normelor de drept românesc obișnuite și la boierii din Țara Oltului[123].

Titlul de „dux nove plantacionis terre Fugaras" departe de a indica o stăpînire de dată recentă a Țării Oltului de către marii voievozi de la Argeș, relevă, dimpotrivă, reîntregirea sub Vladislav I a acestui vechi pămînt românesc.

★

Spre a reveni și încheia asupra chestiunii raporturilor româno-ungare și româno-tătare, trebuie observat că dualitatea de atitudine a principelui Alexandru și a tatălui său, Basarab I — relevată de izvoare — decurge din deosebirea de poziție strategică, de situație militară, a celor două entități românești, de pe un versant și celălalt al Carpaților Meridionali[124] : una amenințată în principal de tătari, alta de cotropirea feudală maghiară. După 1351/2 cînd ele au ajuns sub același domn, Nicolae Alexandru, acesta a trebuit să țină seama în primul rînd de poziția Țării Românești. Odată cu anihilarea potențialului ofensiv tătăresc la est de Carpați, toată Țara Românească, inclusiv aceea a Oltului transilvan, se afla confruntată cu același factor strategic : expansionismul Ungariei angevine. Acceptarea negociată a suzeranității regelui Ludovic I de către marele voievod român în preajma lui februarie 1355, salvgarda posesiunea acestuia din urmă asupra versantului de nord al Munților Făgăraș, a Țării Oltului. Suzeranitatea angevină nu se putea exprima în alte forme decît cele generale ale dreptului seniorial, întemeiate pe acordarea unui beneficiu aflat în puterea suzeranului[125].

IV. Controverse de cronologie și geografie istorică. Acestea se referă la plasarea de către C. C. Giurescu a începutului domniei lui Basarab I la 1310 (p. 1—2), la topografia bătăliei hotărîtoare din războiul româno-ungar de la 1330 (p. 8—9), la localizarea Vicinei (p. 8)[126] și în fine a Cozlalului, din relația de călătorie (1421) a lui Guillebert de Lannoy,

---

[120] Nu poate fi vorba de un schimb între acest teritoriu și acel al ducatului Amlașului, pomenit în același an în titlul marelui voievod al Țării Românești.

[121] Georgius Pray, *op. cit.*, p. 119.

[122] *Doc. Valach.*, p. 245—246.

[123] Vezi și doc. din 25 noiembrie 1369 privitor la primirea episcopului catolic în Țara Românească, *DRH.D*, I, p. 98—99.

[124] În acest sens există și o dovadă de filologie maghiară : Țara Românească s-a numit de unguri Havasalföld/Țara Muntenească de Jos, ceea ce presupune folosirea odinioară și a unui termen astăzi dispărut, Havasfel(so)föld/Țara Muntenească de Sus sau Havasföld/Țara Muntenească, care însă nu putea fi — așa cum credea Hasdeu (*Istoria critică a românilor*, ed. a II-a, vol. I, București, 1874, p. 52—53) — Moldova, prin analogie cu limba polonă, întrucît această „Țară Românească" avusese de la început pentru unguri un nume, ci Țara Făgărașului.

[125] În virtutea acestei condiții organice a lumii medievale a trebuit și Dimitrie Onciul să-și modifice optica ; intuiția legăturii între acordarea unui feud și acceptarea suzeranității o avuseseră deja Gheorghe Șincai, *Opere. I. Hronica românilor*, vol. I, ed. Florea Fugariu, București, 1967, p. 520 și Grigore C. Conduratu, *Încercări istorice. Relațiunile Țării Românești și Moldovei cu Ungaria pînă la anul 1526*, București, 1898, p. 78.

[126] Ar fi meritat firește să fie măcar amintită localizarea Vicinei la Păcuiul lui Soare, propusă de arheologul și istoricul Petre Diaconu, localizare care astăzi are poate cele mai multe șanse să se dovedească îndreptățită.

www.dacoromanica.ro

Problema din urmă, calificată drept „minoră" (p. 13) deşi ocupă peste o treime din recenzie (p. 9—13), nu oferă astăzi o soluţie mai bună decît cea propusă de Nicolae Iorga (1928): Cozial este o transliteraţie latină a numelui, scris cu chirilice, al Sucevei (сочав). Mai trebuie însă de remarcat un aspect. Recenzia, accentuînd îndoielile deja exprimate ale autoarei asupra valorii izvorului[127], pune de fapt sub semnul întrebării concluziile lui Nicolae Iorga, provenite tocmai din analiza informaţiilor de istorie politică ale relaţiei lui Guillebert de Lannoy[128].

★

Fixarea începutului domniei lui Basarab I în anul 1310 — cronologie pe care o adoptă şi C. C. Giurescu — a fost popularizată mai întîi de A. D. Xenopol[129]. Data a fost acceptată cu unele rezerve de Dimitrie Onciul (1899) şi temporar chiar de Nicolae Iorga (1901)[130]; ea se regăseşte în lucrările lui C. C. Giurescu şi însoţită de prudentul „circa" în multe dintre cronologiile actuale ale domnilor Ţării Româneşti. Aserţiunea iniţială, a lui Xenopol, se baza pe fixarea în 1310 a morţii lui „Radu Negru" (=Tihomir), pentru care cititorul era trimis la analele lui Luccari[131]. Dar pasajul respectiv din compilaţia de cronici a raguzanului Giacomo di Pietro Luccari—pasaj dealtfel cunoscut lui Onciul—sună astfel: „Negro Voevoda di nazione Unghero padre di Vlaico nel 1310 s'era impadronito *di quella parte di Valachia* [...] tagliata da grosse fiumare e larghi pieni di pescagione e l'aria molto sana; per ritener l'aquisto nella fede, fabbrico la citta in Campolongo, e tiro alcune cortine di mattoni in Buccoreste, Targoviste, Floc, e Busa; il quale morendo fu seppellito in Argis. Vlaico suo figliuolo prese il Regno [...]" (subl. S.I.)[132]. Potrivit textului însuşi al lui Luccari, anul 1310 — dacă nu este cumva vorba despre o eroare tipografică — marchează un moment al extinderii hotarelor domniei lui „Negru-vodă" *asupra unei părţi a Ţării Româneşti*. Anul 1310 nu are nimic a face cu începutul sau sfîrşitul domniei lui „Negru-vodă", fie el Tihomir — dacă acesta va fi domnit — sau Basarab I. Cum după această extindere a ţării, Luccari înfăţişează acţiunea lui „Negru-vodă" de organizare, de amenajare prin fortificaţii a noului teritoriu încorporat, ar fi de crezut ca domnul de la Argeş să mai fi trăit măcar cîţiva ani după 1310. Precum pasajul citat al analelor raguzane, compilate la finele sec. XVI şi începutul celui următor, *nu poate fi invocat* pentru stabilirea succesiunii principilor Ţării Româneşti, tot astfel el nu este de folosit spre a dovedi un „descălecat" la sud de Carpaţi[133], întrucît potrivit textului său, „Negru-vodă" nu a întemeiat şi Argeşul, pe care deci îl stăpînea mai dinainte şi unde a fost îngropat.

★

O ultimă „problemă controversată", mai cu seamă de istorie militară, este aceea a bătăliei din noiembrie 1330 de la „Posada" (p. 8—9). Asemeni studiului din 1967, recenzia acreditează ideea că lupta s-a dat „în nişte locuri strîmte şi păduroase întărite şi îndesate de (sic!) stavile", „strîmtimea e datorată acelor şanţuri şi garduri şi nu unor prăpăstii ce nu sînt menţionate în documente", „drumul prăpăstios printr-un defileu de munte care e descris în Cronica pictată se potriveşte mai degrabă povestirii camapaniei din 1368" (p. 8). Teza se opune nu atît descrierilor autorului „Problemelor controversate" (1977) şi „Istoriei românilor" (1935, 1975), cît studiilor sintetizate de acesta. Datorate lui Nicolae Iorga (1910, 1915, 1930)[134] şi Ilie Minea (1931)[135] aceste studii susţin tocmai desfăşurarea bătăliei într-un defileu montan.

---

[127] *Călători străini*, I, p. 53—61.

[128] N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, Bucureşti, 1900, p. 82—83; idem, *Istoria românilor prin călători*, vol. I, ed. a II-a, Bucureşti, 1928, p. 54—55; G. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 122; N. Iorga, *Istoria românilor*, IV, p. 12.

[129] A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 84.

[130] Dimitrie Onciul, *op. cit.*, p. 634—635; N. Iorga, *St. doc.*, III, p. LXI.

[131] A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 77, n. 1.

[132] Giacomo di Pietro Luccari, *Copioso ristretto degli Annali di Ragusa*, Ragusa, 1790, p. 82.

[133] Singura sugestie în acest sens poate fi, eventual, precizarea originii lui „Negru vodă": „di nazione Unghero".

[134] N. Iorga, *Istoria armatei româneşti*, vol. I, Vălenii de Munte, 1910, p. 84—87; idem, *Carpaţii în luptele dintre români şi unguri*, AARMSI, s. II, t. XXXVIII, 1915, p. 82—85; dem, *Deux conférences en Suisse*, Berne, 1930.

[135] Ilie Minea, *Războiul lui Basarab cel Mare cu Carol Robert (noiembrie 1330)*, în „Cercetări istorice-Iaşi", 5—7/1929—1932, mai ales p. 335, 341—342.

www.dacoromanica.ro

Atît importanta contribuţie din 1967, cît şi recenzia, îşi susţin afirmaţiile prin analiza critică a modului de elaborare al versiunilor bătăliei de la „Posada", mai ales în documentele cancelariei angevine şi în Cronica pictată [136]. Totodată afirmaţiile sînt puternic influenţate de o altă descriere a evenimentului, relevată de Emil Lăzărescu în continuarea Cronicii Prusiei a lui Petrus de Dusburg [137].

Pasajul în discuţie al Cronicii pictate — una dintre formele analelor ungare alcătuite în sec. XIV — se află în capitolul intitulat „Rex vadit cum exercitu contra Bazarad". Topografia bătăliei hotărîtoare din războiul de la 1330 era, potrivit izvorului următoarea : „Venit [rex] in quandam viam cum toto exercitu, que via erat in circuitu [138*] et in utraque parte ripis prominentibus [138**] circumclusa et ante unde erat dicta via patentior, indaginibus in pluribus locis fortiter fuerat circumspecta per Vlachos. Rex autem et sui omnes nichil tale quid penitus opinantes, in ripis undique Vlachorum multitudo innumerabilis superius discurrendo, iacula iacentes (sic) super regis exercitum, qui erant (sic) in fundo depresse vie, que nec via dici potest, sed quasi navis stricta, ubi propter pressuram cadebant dextrarii fortissimi cum militibus circumquaque. Quia nec ad ripas utriusque lateris vie propter precipitium ascendere poterant contra Vlachos, nec ultra procedere, nec fuge locum habebant propter indagines ibi factas ; sed erant omnino sicut pisces in gurgustio vel in rethe comprehensi" [139]. Aşadar drumul pe care înainta oastea regală se găsea într-un peisaj montan, pe fundul unei trecători mărginită pe ambele laturi de pereţi abruptі de stîncă („in circuitu et in utraque parte ripis prominentibus circumclusa") [140]. Înainte calea se lărgea ieşind din trecătoare dar acolo, în mai multe locuri, românii închiseseră drumul prin baricade, aşa-numitele prisăci-indagines, din şiruri de copaci tăiaţi ale căror trunchiuri şi coroane, încurcate unele într-altele, alcătuiau o piedică extrem de serioasă în calea oricărei oştiri.

Versiunii Cronicii pictate de la Viena — apreciată ca fiind contaminată de ecoul evenimentelor militare din 1368—1369, — deşi critica izvorului nu pare a îndreptăţi afirmaţia [141] — i se opun menţiunile documentelor referitoare la topografia bătăliei. Acestea sînt : „in quodam loco nemoroso et silvoso indaginumque densitate firmato", „in quodam loco nemoroso et obscuro", „in quodam loco nemoroso et condenso", „in quibusdam locis districtis et silvosis, indaginibusque firmis et stipatis" etc. Documentele angevine concordă spre descrierea unui peisaj cu pădure deasă, întunecoasă, închis cu numeroase baricade, prisăci, cu precizarea mai frecventă a strîmtimii locului, „in loco condenso", a aspectului său de defileu montan, „in locis districtis" [142]. Fără să aibă amploarea descrierilor izvorului narativ, sursele diplomatice nu diferă prea mult de datele esenţiale ale celor dintîi. Apoi este greu de conceput un drum îngustat artificial cu prisăci-indagines, cită vreme acestea aveau un rol precis în tactica vremii, acela de a tăia, de a bara, o cale de acces.

Versiunii Cronicii pictate i se mai opune aceea a continuării Analelor Prusiei ale lui Petrus de Dusburg, deşi, cum se simţea dator să amintească cel ce o semnalase, aceasta din urmă prezintă doar ecoul la Marea Baltică al bătăliei din Ţara Românească [143]. Pasajul analelor prusace referitor la topografia bătăliei sună astfel : „Dum regnum illius [Basarab] invaderet [rex], rustici illius regionis arbores sylve, per quam oportebat Ungaros redeundo transire, serris preciderunt per medium ut, dum una caderet, tangendo aliam deprimeret, et sic deinceps. Unde factum est ut, dum in reditu intrassent Ungari dictam sylvam, et rustici predicti moverent arbores, cecidit una super aliam et sic cadentes omnes et utraque parte opresserunt magnam multitudinem Ungarorum" [144]. Ar fi vorba deci de pregătirea de către ţăranii români a unei

[136] Rezultate diferite ale aceleiaşi analize la Ilie Minea, *op. cit.*, în loc. cit., p. 331—332 şi Maria Holban, *Despre raporturile lui Basarab cu Ungaria angevină şi despre reflectarea campaniei din 1330 în diplomele regale şi în „Cronica pictată"*, în „Studii. Revistă de istorie". XX, 1/1967, p. 3—43.

[137] Emil C. Lăzărescu, *Despre lupta din 1330 a lui Basarab voievod cu Carol Robert*, în „Revista istorică", XXI, 1935, p. 241—246.

[138] * „que via erat in circuitu"-omis de ms. Vaticanus ; ** înlocuit de Chronicon Budense şi Dubnicense cu „preeminentibus", cu „perminentibus" în Chronicon Budense din Codex Sambucci, cu „imminentibus" în ms. Vaticanus.

[139] *SRH*, I, p. 498.

[140] Unde „circuitus" are sensul latin medieval de „împrejurime", iar „ripa" cu adjectivul proeminens sau imminens, de „perete abrupt de stîncă".

[141] V. Sándor Domanovszky, *SRH*, I, p. 219—237.

[142] De la „districtum", în latina medievală trecătoare sau defileu montan, v. Du Cange ; Niermeyer, *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*, Leiden, 1954—1958, sub voce.

[143] Emil Lăzărescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 242—243.

[144] *Ibidem*, p. 244.

www.dacoromanica.ro

ambuscade de mari proporţii pe drumul de întoarcere al oştirii regale angevine[145]. La sosirea trupelor ungare, copacii, abia înţinaţi, au fost împinşi, antrenîndu-se toţi în căderea *de pe ambele laturi ale drumului* („ex utraque parte") asupra inamicului în trecere. Funcţionarea mecanismului ambuscadei, descrisă de analele prusace, căderea copacilor cu efectul amintit, presupune un drum printr-o trecătoare îngustă, abruptă, desigur împădurită. Astfel încît, în pofida aparenţelor, versiunea bătăliei semnalată de Emil Lăzărescu (1935), deşi aparţinătoare unei surse contemporane dar indirecte, nu diferă esenţial de aceea a Cronicii pictate. Dar continuarea analelor prusace a lui Peter de Dusburg conţine un element esenţial pentru lămurirea modului de elaborare al versiunilor cronicăreşti şi diplomatice ale descrierii războiului din 1330; anume precizarea că simultan campaniei în Ţara Românească regele Carol Robert d'Anjou trimisese în ajutor aliatului şi socrului său Wladislaw I Lokietek, regele Poloniei, 8000 de ostaşi, împotriva cavalerilor teutoni[146]. De la acest fapt cert provine menţiunea Cronicii pictate[147] şi a unora dintre documentele contemporane potrivit cărela regele Carol Robert nu întrase în Ţara Românească cu toate oştirile sale.

Dincolo însă de imposibilitatea geografică a trecerii oştirii regale din Ţara Românească în Transilvania printr-alte locuri decît cele muntoase, mai cu seamă în zona Argeşului, cîteva documente contemporane aduc elemente noi în discuţie. Publicate de György Györffy (1964) ele au calitatea de a fi foarte apropiate în timp de evenimente şi de a emana din alte surse decît cancelaria angevină. Primul document din 16 martie 1331[148], este o adeverire a capitlului din Alba Iulia pentru Nicolae şi Martin, fii lui Blawch, referitoare la pierderea, în vremea campaniei din Ţara Românească, a unui privilegiu, pentru cîteva moşii, dat lor de regele Carol Robert. Pierderea privilegiului se petrecuse la întoarcerea din Ţara lui Basarab („cum in reversione esset"), într-un loc sub un munte, unde alături de rege se aflau printre alţii şi saşii din Mediaş şi Şeica („quia tunc ipsi Saxones de Medies et de Seelk cum domino rege erant, sub eodem monte"). În acest loc însă „quia fortuna adversante, feria secunda, *cum ipsi sub eodem lapide devicti et debellati cum aliis fuissent*, predictum privilegium, cum omnibus rebus ipsorum sicut ceteri in eodem exercitu existentes amiserunt" („fiindu-le soarta potrivnică, feria a doua, pe cînd ei înşişi dimpreună cu alţii au fost biruiţi şi înfrînţi sub aceeaşi stîncă, şi-au pierdut privilegeiul amintit împreună cu toate lucrurile lor, asemeni şi celorlalţi cîţi se aflau în aceeaşi oaste"[149]). Este tocmai relatarea catastrofei finale a oştirii regale ungare, luni, 12 noiembrie 1330.

Al doilea document, din 7 aprilie 1331[150], este o adeverire a lui Laurentiu, abatele mănăstirii Szekszard (comitatul Tolna), pentru serviciile comitelui Igeyk şi ale fiului său Petru — probabil îndeplinirea slujbei ostăşeşti datorată de mănăstire pentru feudele posedate.

Editarea defectuoasă a pasajului documentului esenţial discuţiei nu a permis valorificarea sa. Între serviciile comitelui şi fiului său aminteşte acela îndeplinit „specialiter in presenti exercitu domini Karoli, Dei gratia serenissimi regis Hungarie, dum idem dominus rex fuisset percussus et convictus per Bazarab woivodam *trans Alpem*[151] *Olacorum*, quia idem comes Igeyk rerum suarum amissione et sanguinis efusione nobis et nostro monasterio fideliter deservivit" („mai cu seamă în oştirea de acum a domnului Carol, din mila lui Dumnezeu prea strălucitul rege al

---

[145] Nu este exclusă nici posibilitatea unei prime faze, de pregătire a terenului, prin tăierea copacilor şi pregătirea prisăcilor — indagines de către ţăranii români.

[146] „Eodem anno [1330] in autumno Lotheco rex Poloniae cum omnibus equitibus regni sui, et multis stipendiariis et VIII milibus, quos ei misit rex Ungarie de populo suo in subsidium, intravit potenter terram Colmensem [...]", în *Chronicon Terre Prussiae*, pasajul repodus de Emil Lăzărescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 243.

[147] *SRH*, I, p. 496.

[148] György Györffy, *Adatok a románok XIII. századi történetéhez és a román állam kezdetéthez*, II, în „Történelmi Szemle", VII, 3—4/1964, p. 552; transcriere Maria Holban, *Despre raporturile lui Basarab cu Ungaria angevină...*, în loc. cit., p. 43; după o fotocopie *DRH. D*, I, p. 41—42.

[149] *DRH.D*, I, p. 41—42.

[150] György Györffy, *op. cit.*, în loc. cit., p. 553 cu data 7.IV. 1331, preluat de Maria Holban, *op. cit.*, în loc. cit., p. 22.

[151] Lectura insinuată de Györffy „Transalpem" subînţelegîndu-se o construcţie de tipul „Bazarab woivoda Transalpinum" este eronată; vezi prin comparaţie doc. din 16 martie 1331: „cum domino rege ultra Alpes in terram Bazarab transivisset", *DRH.D*, I, p. 41.

www.dacoromanica.ro

Ungariei, *în vreme ce acelaşi domn rege a fost lovit şi dovedit de voievodul Basarab în curmezişul muntelui românilor* [152], pentru că acelaşi comite Igeyk ne-a slujit nouă şi mănăstirii noastre cu credinţă, cu pierderea lucrurilor şi vărsarea sîngelui său"). Astfel subsumate celorlalte mărturii contemporane şi acestea din urmă converg spre a indica locul bătăliei hotărîtoare din 1330 un drum printr-unul dintre defileurile Carpaţilor, aşa cum, dealtfel, socotiseră Nicolae Iorga şi Ilie Minea. Mai mult, documentul din 7 aprilie 1331 ilustrează implicit stăpînirea românească asupra întregului masiv muntos dintre Olt şi Bran, a Făgăraşilor[153], a acelor „Alpes Basarabae" — munţii lui Basarab, pe care într-un sfîrşit Nicolae Iorga îi propunea drept cadru al bătăliei.

★

Fără îndoială zăbava asupra „problemelor controversate" ale istoriei celui de-al XIV-lea secol relevă încă odată necesitatea stringentă a culegerii şi editării critice a tuturor izvoarelor externe, spre o nouă reconstituire a istoriei medievale a românilor [154].

Sergiu Iosipescu

[152] Traducerea ţine seama de verbul de mişcare şi de cazul acuzativ al substantivului determinat prin prepoziţia „trans"; nu se exclude, desigur, interpretarea „peste", dincolo de", „de partea cealaltă" a muntelui românilor.

[153] Este mai greu de admis ca „olachorum" să determine pe „wayuoda".

[154] Datorez traducerea tuturor textelor de referinţă din literatura de specialitate maghiară Cristinei Iosipescu.

www.dacoromanica.ro

REUNIUNEA COMISIEI MIXTE DE ISTORIE ROMÂNO-POLONEZE

În zilele de 27 — 31 mai a.c. s-au desfăşurat la Iaşi lucrările Comisiei româno-polone de istorie. La această reuniune a participat o delegaţie română, condusă de prof. dr. Ştefan Ştefănescu, preşedintele părţii române a Comisiei, directorul Institutului de istorie „N. Iorga" şi alcătuită din dr. Şerban Papacostea dr. Leonid Boicu, dr. Milică Moldoveanu, dr. Al. Duţu, prof. dr. Pompiliu Teodor, col. dr. Dumitru Tuţu, lect. univ. Aurel Kareţki, dr. Alexandru Zub, dr. Veniamin Ciobanu şi dr. Fl. Constantiniu, şi o delegaţie polonă, condusă de prof. dr. Tadeusz Jędruszeczak, preşedintele părţii polone a Comisiei, redactor şef al revistei „Kwartalnik Historyczny" şi compusă din prof. dr. Emmanuel Rostworowski, col. dr. Marian Duriasz, doc. dr. Janusz Małłek, dr. Andrzej Zakrzewski.

Lucrările au fost deschise prin alocuţiuni ale conducătorilor celor două delegaţii.

Potrivit înţelegerii dintre cele două părţi, în ordinea de zi a reuniunii stabilită în sesiunea precedentă, au fost incluse două comunicări prilejuite de-a 35-a aniversare a insurecţiei naţionale armate antifasciste şi antiimperialiste din august 1944 din România şi de-a 35-a aniversare a Poloniei populare

Dr. Florin Constantiniu, cercetător ştiinţific principal la Institutul de istorie „N. Iorga", a prezentat comunicarea *Însemnătatea istorică a insurecţiei naţionale armate antifasciste şi antiimperialiste din august 1944* în cuprinsul căreia a subliniat rolul Partidului Comunist Român în organizarea şi conducerea coaliţiei forţelor antihitleriste din ţară şi, apoi, a insurecţiei şi a relevat importanţa internă — inaugurarea primei etape a procesului revoluţionar în România — şi internaţională — unul din marile evenimente ale celui de-al doilea război mondial, prin consecinţele sale strategice — a insurecţiei din august 1944.

Dr. A. Zakrzewski, secretar general al Asociaţiei istoricilor polonezi, a prezentat comunicarea *A 35-a aniversare a Poloniei populare*, în cadrul căreia a urmărit etapele procesului revoluţionar din Polonia, evidenţiind aspectele specifice ale confruntărilor social-politice din această ţară, ale asocierii dintre sarcinile luptelor antihitleriste şi cele ale luptei sociale şi ale corelaţiei dialectice dintre factorii interni şi externi în desfăşurarea revoluţiei.

La problema *Anul 1939 şi relaţiile româno-polone*, din partea română au fost prezentate comunicările dr. Milică Moldoveanu şi Aurel Kareţchi, *Relaţii româno-polone în ajunul celui de-al doilea război mondial* şi col. dr. Dumitru Tuţu, *Solidarizarea poporului român cu militarii polonezi aflaţi pe teritoriul României*. Ambele comunicări, întemeiate pe un bogat material documentar inedit — care a trezit viul interes al istoricilor polonezi — au pus în lumină eforturile României de a bara expansiunea şi agresiunea hitleristă precum şi sprijinul generos acordat membrilor forţelor armate poloneze, refugiaţi în ţara noastră.

Din partea polonă, la aceeaşi temă, prof. dr. Tadeusz Jędruszeczak a prezentat comunicarea *Septembrie 1939 — genezǎ, desfăşurare, însemnătate*, în care a analizat cauzele şi desfăşurarea războiului germano-polon. Autorul a oferit o imagine reconsiderată — prin subliniereaspectelor pozitive a politicii externe—a colonelului Beck, căruia i-a reproşat însă prea marea încredere arătata pactului cu Reichul din 1934 şi conflictul cu Cehoslovacia. Însemnătatea războiului germano-polon constă, în opinia autorului, în faptul că opunînd rezistenţă armată agresiunii hitleriste, Polonia s-a aflat la originea celui de-al doilea război mondial, care a adus prăbuşirea celui de al treilea Reich.

Col. M. Duriasz, fost instructor de zbor în 1939, refugiat pe teritoriul român, după invadarea Poloniei în 1939 şi-a împărtăşit amintirile sale despre *Aviatorii polonezi în România la începutul celui de-al doilea război mondial*.

La următorul punct al ordinei de zi, prof. dr. Emmanuel Rostworowski, membru corespondent al Academiei de Ştiinţe, a prezentat comunicarea *Polonia în Europa epocii luminilor* ima-

www.dacoromanica.ro

gine sintetică a trăsăturilor comune și specifice ale societății polone în contextul luminismului european. Din partea română, au fost prezentate comunicările dr. Pompiliu Teodor, dr. Al. Duțu și dr. Șerban Papacostea, *Reformele economice și sociale și dezvoltarea culturii în țările române în secolul al XVIII-lea* și dr. Al. Zub, *Modernitatea istoriografiei românești din secolul al XVIII-lea* care au reliefat rădăcinile autohtone ale luminismului românesc și deschiderea sa spre receptarea creatoare a unor idei și forme ale luminismului european.

Discuțiile care au urmat s-au axat mai ales pe problemele antecedentelor anului 1939 și pe geneza politicii de absolutism luminat. În analiza genezei celui de-al doilea război mondial, s-a subliniat de către istoricii români responsabilitatea asumată de Anglia prin încheierea acordului naval anglo-german din 1935 și consecințele negative ale pasivității franceze față de remilitarizarea Renaniei. Prof. Jędruszeczak a stăruit asupra poziției lui Beck în timpul crizei renane, arătînd că Polonia s-a declarat gata să sprijine o ripostă militară a Franței.

Discuțiile despre luminism au abordat raportul dintre adunările de stări și parlament, rolul fiscalității în geneza politicii de reformă, raportul dintre luminism și mișcarea de emancipare națională.

În încheierea lucrărilor, au fost prezentate informări bibliografice (apariții editoriale în ultimul an) de către L. Boicu și V. Ciobanu (lucrări românești) și J. Małłek și A. Zakrzewski (lucrări poloneze).

Membrii celor două delegații au fost primiți la Comitetul județean de partid, unde li s-a făcut o expunere asupra realizărilor construcției socialiste în jud. Iași, și la Universitatea „Al. I. Cuza", unde rectorul M. Todosia a prezentat probleme actuale ale învățămîntului universitar ieșean.

Pentru participanții la sesiune a fost organizată o excursie la Cotnari precum și vizitarea unor monumente istorice din Iași.

În încheierea lucrărilor s-a semnat de către șefii celor două delegații protocolul sesiunii.

În ultima zi a șederii în România, delegația polonă a vizitat Institutul de Istorie „N. Iorga", unde dr. Dan Berindei a făcut, la cererea oaspeților, o expunere asupra pregătirilor în vederea Congresului internațional de științe istorice din anul viitor.

Așa cum se arată în protocolul sesiunii, ambele părți au constatat cu satisfacție că întîlnirea româno-polonă „și-a dovedit deplina utilitate și a dat rezultate fructuoase" și și-au exprimat hotărîrea de a continua și adînci această colaborare.

Florin Constantiniu

A DOUĂ SESIUNE A COMISIEI MIXTE A ISTORICILOR DIN R.S. ROMÂNIA ȘI R.D. GERMANĂ

În perioada 11—15 iunie 1979 o delegație de istorici din R.D. Germană s-a aflat în România pentru a participa la lucrările celei de-a doua sesiuni a Comisiei mixte a istoricilor din R. S. România și R. D. Germană.

Sesiunea a avut ca temă „Mișcarea socialistă și muncitorească din România și Germania pînă la sfîrșitul primului război mondial", iar lucrările ei s-au desfășurat la Constanța.

Delegația de istorici români a fost alcătuită din prof. dr. doc. Titu Georgescu, președintele părții române în comisie, dr. Ion Ardeleanu, prof. dr. Carol Göllner, dr. Gheorghe Unc, conf. univ. Eugen Stănescu, dr. Georgeta Tudoran, Ioan Chiper, secretarul părții române în comisie și Constantin Paraschiv.

Din delegația istoricilor din R.D.Germană au făcut parte : prof. dr. Fritz Klein, președintele părții R.D.G. în comisie, prof. dr. Heinz Hümmler, prof. dr. Helmuth Bleiber, prof. dr. Walter Wimmer, prof. dr. Klaus Bochmann, dr. Margot Hegemann, secretara părții R.D.G. în comisie și dr. Dietrich Eichholtz.

În deschiderea sesiunii, prof. univ. dr. doc. Titu Georgescu a făcut o expunere pe tema *Insurecția din august 1944, corolar al luptei poporului român, a clasei muncitoare și a partidului ei pentru eliberarea națională și socială* în care, pe fondul urmăririi succinte a evenimentelor care au determinat și care au culminat cu insurecția din august 1944 a fost subliniată valoarea deosebită a experienței dobîndite de partidul comunist din țara noastră în lupta pentru încheierea alianțelor, a frontului larg al tuturor forțelor sociale și politice, ceea ce a condus la înfăptuirea cu succes a marelui act patriotic. Autorul a subliniat că insurecția din august 1944 — operă a maselor largi sub conducerea comuniștilor — s-a înscris ca un moment de renaștere națională și socială, înlănțuindu-se în timp cu celelalte mari momente ale istoriei poporului român și deschizînd calea unor profunde transformări revoluționare în România.

www.dacoromanica.ro

Prof. dr. Fritz Klein a făcut, la rîndul său, o expunere în legătură cu cea de-a 30-a aniversare a Republicii Democrate Germane. Autorul a relevat succesele obținute de R.D.G. în construirea societății socialiste, subliniind că R. D. G. se prezintă astăzi ca o țară cu o industrie și o agricultură dezvoltate, recunoscută și stimată pe plan mondial.

În continuarea lucrărilor sesiunii au fost susținute și discutate comunicările privind tema de lucru menționată mai sus. Prof. dr. Fritz Klein a prezentat comunicarea *Probleme ale dezvoltării mișcării muncitorești internaționale de la sfîrșitul secolului XIX pînă la primul război mondial (ținînd seama mai ales de poziția ei față de război și pace)*. Autorul a stăruit asupra unor momente ale activității Internaționalei a II-a și cu precădere asupra atitudinii social-democrației germane — cea mai importantă forță a Internaționalei a II-a — față de problemele militarismului, păcii și războiului. În mod succint, în comunicare este schițată ideea abordării de către clasa muncitoare — în fapt a social-democrației germane — a problemei păcii și a războiului în contextul luptei pentru apărare sau eliberare națională, fără ca această idee să fie urmărită în evoluția sa. Mai insistent s-a dovedit autorul în analiza influenței și implicațiilor teoriilor lui Bernstein în mișcarea muncitorească. În acest context, autorul a subliniat necesitatea examinării mai perseverente decît pînă acum a situației economice și sociale a clasei muncitoare remarcînd totodată că teza dogmatică despre pauperizrea absolută a clasei muncitoare în capitalism a fost abandonată în ultimii ani. Fritz Klein apreciază că investigațiile temeinice ce rămîn a se întreprinde în privința situației economice și sociale a clasei muncitoare în epoca analizată vor contribui și la o mai bună explicare a atitudinii majorității clasei muncitoare față de războiul mondial. În ultima parte a amplei sale comunicări, Fritz Klein s-a referit la raporturile dintre partide în cadrul Internaționalei a II-a, mai ales în legătură cu problematica congreselor de la Stuttgart (1907) și Basel (1912) și, în acest context, autorul a prezentat și aspecte ale mișcării muncitorești din România.

Comunicarea *Programele mișcării socialiste și muncitorești pînă la sfîrșitul primului război mondial*, prezentată de prof. univ. dr. Titu Georgescu a abordat o problemă cheie a istoriei mișcării muncitorești din România. După ce a analizat pătrunderea ideilor socialiste în România, autorul a stăruit mai ales asupra programelor socialiștilor români din 1879—1880 și din 1886 și a programului P.S.D.M.R. din 1893. Autorul nu s-a limitat la o prezentare a conținutului programelor, ci le-a analizat comparativ și, pe de altă parte, le-a raportat la realitățile românești stabilind astfel corespondența lor cu necesitățile clasei muncitoare și ale altor categorii sociale exploatate.

Prof. dr. Helmuth Bleiber după ce a subliniat, în comunicarea intitulată *Moștenirea de la 1848/49 și mișcarea muncitorească germană (pînă la 1918)*, rolul lui Marx și Engels în cultivarea tradiției și propagarea învățămintelor revoluției din 1848—1849 — apreciind că în acest sens se disting două etape — s-a referit la principalele momente în care, după constituirea „partidului de la Eisenach" moștenirea revoluției din 1848/49 din Germania a pătruns în mase, ceea ce s-a reflectat în acțiunile anuale de la 18 martie, în aniversările a 25 de ani și a 50 de ani de la revoluție etc.

Dr. Georgeta Tudoran a prezentat comunicarea *Problemele păcii și ale războiului în dezbaterea forurilor partidului și ale sindicatelor (începutul secolului al XX-lea pînă în 1918)* în care s-a referit la atitudinea unor activiști de frunte ai mișcării muncitorești și socialiste din România — Ștefan Gheorghiu, C. Dobrogeanu-Gherea, M. Gh. Bujor, Ecaterina Arbore și în mod special C. Racovski — ca și a unor organe de presă social-democrate față de pace și război. Un loc central în comunicare ocupă analiza acțiunilor și atitudinilor socialiștilor români atît pe plan intern cît și pe plan internațional, în special în organizarea și lucrările celei de-a II-a conferințe socialiste interbalcanice și la Conferința socialistă internațională de la Zimmerwald. Autoarea a relevat atitudinea înaintată, consecvent revoluționară, a P.S.D.R. în problemele păcii și ale războiului subliniind că poziția socialiștilor români față de primul război mondial are o importanță deosebită pentru înțelegerea evoluției ulterioare a partidului socialist.

Comunicarea *Contradicțiile imperialiste în Europa la sfîrșitul secolului XIX și începutul secolului XX și influența lor asupra țărilor mici (care luptau pentru crearea statului național unitar)* prezentată de Ioan Chiper a urmărit să schițeze cadrul politic internațional în care s-a dezvoltat mișcarea muncitorească din acea perioadă. Autorul a stăruit în special asupra situației din Europa răsăriteană, centrală și de sud-est, ajungînd la concluzia că existența unor acorduri privind statu-quo-ul și împărțirea sferelor de influență între marile puteri a frînat, dar n-a putut împiedica, procesul luptei de eliberare națională, în timp ce ascuțirea inevitabilă a contradicțiilor interimperialiste a creat, printr-un mecanism complex, condiții favorabile luptei pentru unitate națională.

În comunicarea *Cu privire la impunerea marxismului în mișcarea muncitorească germană (1869 — 1891)*, prof. dr. Heinz Hümmler, după ce a prezentat principalele organizații muncitorești din Germania pînă la constituirea Partidului muncitoresc social-democrat a procedat la

www.dacoromanica.ro

analiza cunoscutelor programe de la Eisenach, Gotha și Erfurt, analizînd gradul de pătrundere a ideilor marxiste în cadrul mișcării muncitorești germane, reflectate în programele partidelor sale. Autorul subliniază că programul de la Erfurt din 1891, era — deși mai existau o serie de lacune — un program marxist.

Dr. Dietrich Eichholtz a relevat în comunicarea sa, intitulată *Probleme ale dezvoltării și structurii clasei muncitoare germane (pînă în 1914)* interesul sporit manifestat în ultimii ani de specialiști pentru cercetarea problemelor referitoare la dezvoltarea socială și modificarea structurii claselor și păturilor sociale ca o condiție indispensabilă pentru determinarea exactă a premiselor și condițiilor de manifestare a atitudinilor și activităților politice și ideologice. După ce a prezentat evoluția clasei muncitoare germane în perioada dată, autorul s-a referit mai larg la aspecte ale evoluției aristocrației muncitorești remarcînd că în istoriografia din R.D.G. se poartă de mai mult timp discuții în legătură cu conceptul de aristocrație muncitorească, conturîndu-se, între altele, ideea că nu există o identitate deplină între aristocrația muncitorească — considerată și prin prisma atitudinii sale politice — și totalitatea grupelor muncitorești cu o situație materială mai bună.

Dr. Gheorghe Unc a sistematizat, în spațiul restrîns al comunicării *Trăsăturile mișcării muncitorești și socialiste din România (pînă la primul război mondial)*, condițiile specifice concret-istorice în care s-a născut și a evoluat clasa muncitoare din România și elementele caracteristice din punct de vedere social, organizatoric și politico-ideologic ale mișcării muncitorești din țara noastră pînă la primul război mondial. Autorul a relevat ca trăsături definitorii ale mișcării muncitorești din România — combativitatea, timpuria organizare politică și profesională, analiza aprofundată a condițiilor social-politice și economice specifice României, existența unor legături cu satul, cu țărănimea și permanentele relații între organizațiile socialiste, muncitorești din România și din ținuturile românești aflate încă sub dominația străină, prezența continuă a ideii de unitate pe plan organizatoric, politic și ideologic.

Dr. Ion Ardeleanu a prezentat comunicarea *Partidul clasei muncitoare și problemele fundamentale ale evoluției societății românești la începutul secolului al XX-lea* subliniind că partidul clasei muncitoare române și-a asumat din prima clipă misiunea istorică de a conduce lupta revoluționară a maselor muncitoare pentru transformarea socialistă a societății românești. De la început, militanții partidului proletar au urmărit cunoașterea marilor probleme ale societății românești și formularea unor soluții corespunzătoare progresului, victoriei luptei de eliberare socială și națională. Autorul insistă asupra marilor probleme ale societății românești, asupra cărora partidul clasei muncitoare și-a definit un punct de vedere și de acțiune propriu, cum ar fi industrializarea, problema agrar-țărănească, probleme ale sistemului politic, problema independenței și unității naționale.

Un grup de 3 comunicări au abordat, sub diferite aspecte, o problematică asemănătoare: relațiile dintre mișcarea muncitorească din România și Germania în perioada luată în considerație. Este vorba despre comunicările prezentate de: dr. Margot Hegemann — *Cu privire la relațiile lui Friedrich Engels cu mișcarea muncitorească din România*; conf. univ. Eugen Stănescu, Constantin Paraschiv — *Contacte ale mișcării socialiste și muncitorești din România cu mișcarea socialistă și muncitorească din Germania*; dr. Klaus Bochmann — *Contactele dintre mișcarea muncitorească din România și social-democrația germană*. Comunicările au sistematizat și subliniat datele cunoscute privind raporturile unor socialiști români ca Ion Nădejde, C. Dobrogeanu-Gherea, Panait Moșoiu cu Friedrich Engels, au remarcat interesul lui Fr. Engels pentru mișcarea muncitorească din România, relevînd elemente care demonstrează că în acest context Engels a formulat unele teze sau aprecieri noi. Comunicările au reliefat de asemenea amplele contacte dintre mișcarea muncitorească din cele două țări pînă la declanșarea primului război mondial, contactele între socialiștii români și alți militanți de frunte ai mișcării muncitorești germane între care W. Liebknecht, A. Bebel, K. Kautsky și Roza Luxemburg.

Prof. dr. Walter Wimmer a urmărit în comunicarea sa *Despre evoluția spre stînga în mișcarea muncitorească germană în timpul primului război mondial* caracteristicile procesului care a avut loc în sînul mișcării muncitorești germane între 4 august 1914 — cînd fracțiunea social-democrată din Reichstag a votat creditele de război și cînd s-a vădit că clasa muncitoare germană nu dispunea de un partid revoluționar — și 30 decembrie 1918, cînd este creat partidul comunist în Germania și cînd în Germania se manifestau ample frămîntări revoluționare. Autorul a prezentat o serie de fapte și aprecieri care contribuie la cunoașterea procesului de radicalizare în mișcarea muncitorească germană, remarcînd însă că sînt necesare ample cercetări pentru deplina elucidare a acestui complex proces.

În sfîrșit, în comunicarea *Mișcarea socialistă și democratică din România în context european 1848—1918*, elaborată de prof. dr. Carol Göllner și Vasile Ciobanu au fost fixate jaloanele evoluției mișcării muncitorești din România, cu principalele sale preocupări, semnificația europeană a evoluției mișcării socialiste și muncitorești din România, participarea socialiștilor români la activitatea Internaționalei a II-a.

www.dacoromanica.ro

Comunicările au fost urmărite cu interes de membrii celor două comisii.

Discuțiile, desfășurate într-o atmosferă colegială și de ținută științifică și schimbul de opinii—uneori deosebit de intens—au permis aprofundarea unor probleme, clarificări și precizări, contribuind la o substanțial mai bună cunoaștere reciprocă a problematicii abordate și sugerînd utile căi de cercetări ulterioare și reflecții. Ambele părți au convenit că simpozionul a constituit o reușită științifică, ilustrînd din plin necesitatea unor astfel de reuniuni.

În perioada cît s-a aflat în București, delegația de istorici din R.D.G. a făcut o vizită protocolară la Institutul de istorie „N. Iorga", fiind primită de prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu, directorul institutului și a vizitat, de asemenea, Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, fiind primită de dr. Ion Ardeleanu, directorul adjunct al muzeului.

La Constanța, membrii celor două delegații au fost primiți de reprezentanți ai organelor județene de partid și de stat.

În organizarea cu succes a simpozionului un rol important a avut Muzeul de istorie națională și arheologie din Constanța. Conform protocolului semnat, următoarea reuniune a comisiei va avea loc în 1981, în R.D.G., cu tema „Contradicțiile imperialiste între cele două războaie mondiale".

Ioan Chiper

100 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI I. C. FILITTI (ȘEDINȚĂ PUBLICĂ DE COMUNICĂRI A SECȚIEI DE ȘTIINȚE ISTORICE A ACADEMIEI R.S. ROMÂNIA)

La 31 mai 1979 Secția de științe istorice a Academiei R.S. România a organizat o ședință publică de comunicări prilejuită de împlinirea a 100 de ani de la nașterea lui Ion C. Filitti (6 mai 1879 — 21 septembrie 1945).

În cadrul ședinței comemorative prezidată de acad. Ștefan Pascu, președintele Secției de științe istorice a Academiei R.S. România, s-au analizat în cele două comunicări: locul lui I.C.Filitti în istoria dreptului românesc—prof. dr. h. c. Valentin Al. Georgescu (Institutul de studii sud-est europene); principalele aspecte din viața și opera ilustrului jurist și istoric dr. Georgeta Penelea (Institutul de istorie „Nicolae Iorga"). În cuvîntul introductiv, în amplele și substanțialele concluzii, acad. Ștefan Pascu a accentuat meritele ce l-au impus pe I. C. Filitti ca om de știință în cultura românească.

Contribuția lui I.C. Filitti la istoria dreptului trebuie să aibă în vedere momentul istoric în care s-a conturat personalitatea acestuia, începutul secolului al XX-lea, corespunzînd epocii de modernizare a legislației și instituțiilor din România. Receptarea imitativă a dreptului apusean a trebuit depășită; între cei ce au căutat soluții—fie în tradiție, fie în realitățile locale—făcînd apel la capacitatea de creație românească pentru a se ieși din criza manifestată de efortul modernizării dreptului în România între anii 1898—1915 s-a aflat și I. C. Filitti alături de I. Nădejde, C. G. Dissescu, D. Alexandrescu, P. Negulescu, I. Peretz, N. Titulescu, S. G. Longinescu — pentru a nu-i aminti decît pe aceștia.

Cum a subliniat pe bună dreptate prof. Valentin Georgescu în expunerea sa—I. C. Filitti și-a înscris numele printre ctitorii disciplinei sale, el a contribuit la impunerea istoriei dreptului românesc ca disciplină modernă de sine stătătoare în cadrul istoriei generale; „locul lui în istoria dreptului rămîne durabil prin marile cicluri de probleme pe care a știut să le abordeze".

Astfel, în încercarea încununată de succes de a pune în evidență procesul istoric de modernizare a dreptului românesc în secolul al XIX-lea, Filitti a publicat o serie de lucrări, ce se situează în sfera ciclului de cercetare fundamentală a acestui proces de la începuturile lui; așadar, paralel cu studierea perioadei regulamentare dintre 1828 și 1834 (*Domnitle pămîntene sub Regulamentul organic*, volum premiat de Academia Română), Filitti și-a extins cronologic investigațiile în vederea elucidării premiselor și consecințelor ce au însoțit fenomenul de modernizare a legislației și instituțiilor juridice din țara noastră (vezi lucrările *Le rôle diplomatique des Phanariotes de 1700 à 1821*, vol. *Vechiul drept românesc*, despre frămîntările politice și proiectele de organizare a statului între 1821 și 1828 sau între 1840 și 1848 — *Frămîntările politice și sociale în Principatele Române de la 1821 la 1828*, despre perioada închegării statului național, lămurind originea „democrației române" și a constituției de la 1866 — *Des origines du régime représentatif en Roumanie*, completată cu importantul text *Viața politică a Țării Românești și a Moldovei*.

Studiile sale urmărind procesul modernizării dreptului la noi au fost întregite cu ciclul de cercetări de istorie socială și economică mergînd pînă la rădăcinile medievale ale proceselor

www.dacoromanica.ro

istorice în discuție; contribuția lui I.C. Filitti este în această privință atît de însemnată, încît îl situează printre cei mai mari istorici români ai timpului. Două sînt laturile fundamentale ale problemei sociale tratate de savantul român i dreptul istoric asupra pămîntului în lucrarea *Proprietatea solului în Principatele Române pînă la 1864* — rezultatul unor cercetări de peste 25 de ani—și *Evoluția claselor sociale în trecutul Principatelor Române*, lucrare căreia i se alătură o mulțime de articole publicate în „Arhiva pentru știință și reformă socială" — revistă condusă de sociologul Dimitrie Gusti. În același ciclu de cercetări se află marile studii despre organizarea financiară și despre reforma fiscală a lui C. Mavrocordat — *Considerații despre vechea organizare fiscală a Principatelor Române pînă la Regulamentul Organic* —, despre organizarea administrativă a Principatelor, despre *Catagrafia oficială de toți boierii Țării Românești la 1829*, despre structura și periodizarea dreptului penal și procedurii penale de la origini pînă la 1865, cu o sinteză în *Rapide coup d'oeil sur l'ancien droit public en Roumanie*.

Ion C. Filitti rămîne prin excelență cercetător al istoriei originilor României moderne— remarca întemeiat cercetătoarea Georgeta Penelea. Și mai departe aprecia că fără a face o ierarhizare a lucrărilor lui Filitti, cele 267 titluri au fiecare o valoare intrinsecă atît din punct de vedere al exactității și bogăției de date cît și în ceea ce privește concluziile, care constituie bunuri cîștigate pentru istoriografia noastră.

Între juriștii ce s-au ocupat de istoria dreptului și a instituțiilor I.C. Filitti a fost cel ce a folosit din plin pregătirea sa de istoric. El se dovedește în acest fel un precursor al cercetătorilor interdisciplinare și multidisciplinare ca metodă de lucru modernă.

Dublei sale orientări de jurist .și istoric îi datorăm o mare diversitate de studii din dom - niul istoriei diplomatice și politice —*Contribuții la istoria diplomatică a României în secolul XIX*, *România față cu capitulațiile Turciei* — , istoriei evului mediu românesc — *Banatul Olteniei și Craiovești*—, istoriei culturii și bisericii; editarea unor documente de mare valoare din arhivele din Paris, Roma, București — *Din arhivele Vaticanului. I. Documente privitoare la episcopatele catolice din Principate (1353—1699), II. Documente politice 1526—1788, Lettres et extraits concernant les relations des Principautés Roumains avec la France (1728—1810), Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino* — ce cuprinde 750 documente de moșii — ș.a.m.d.

Intreaga cultură juridică, politică și istorică a lui Ion C. Filitti a servit la prezentarea și explicarea sensului documentelor descoperite. Înzestrat cu toate calitățile omului de știință — metodă de lucru în investigarea neobosită a documentelor din arhive și clasarea materialelor pe probleme, spirit critic, erudiție și originalitate în interpretare, claritate în expunere — I.C. Filitti a fost prețuit de contemporanii săi Titu Maiorescu, A. D. Xenopol, Dimitrie Onciul, Demostene Russo, Nicolae Iorga, Dimitrie Gusti. Recunoașterea valorii sale științifice i-a adus titlul de doctor laureat la Paris (1904) și de membru corespondent al Academiei Române (1915). Prin opera sa Ion. C. Filitti și-a înscris numele în istoriografia modernă a României.

Constantin Damian

SESIUNE DE COMUNICĂRI A MUZEOGRAFILOR

În organizarea Consiliului Culturii și Educației Socialiste—Centrul special de perfecționare a cadrelor și a Muzeului de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare si democratice din România, în ziua de 7 iunie 1979, s-au desfășurat lucrările sesiunii științifice a cadrelor de specialitate din instituțiile muzeale de istorie. În cuvîntul înainte rostit de Florian Banc—directorul Centrului special de perfecționare a cadrelor din C.C.E.S., a fost subliniată însemnătatea lucrărilor acestei sesiuni, a cărei tematică „Istoria mișcării muncitorești din România în perioada modernă și contemporană și ilustrarea sa muzeală", se încadrează în suita de manifestări dedicate aniversării a 35 de ani de la eliberarea României de sub dominația fascistă. Lucrări variate, în majoritatea lor cu aplicativitate practică în domeniul organizării expozițiilor muzeale de specialitate, rod al muncii și cercetării științifice originale, ele au constituit baza unui valoros schimb de experiență și de idei menit să pună în lumină modul în care muzeografii lucrează pentru valorificarea și popularizarea unor teme din istoria noastră națională prin forma specifică muzeelor. Comunicarea *Reflectarea istoriei mișcării muncitorești, a P.C.R., în muzeele județene*, susținută de Gheorghe Pîrvulescu (Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România), a adus unele exemple concludente despre felul în care au fost prezentate unele momente remarcabile ale istoriei contemporane în cele mai noi secții ale unor muzee ce

www.dacoromanica.ro

s-au aflat în procesul de reorganizare. Elisabeta Simion (Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România) a prezentat expunerea *Însemnătatea istorică a insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste din august 1944*, iar cercetătorul Marin Badea (Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.) studiul *Contribuția forțelor progresiste și democratice din rîndurile naționalităților conlocuitoare sub conducerea, P.C.R., pentru apărarea integrității teritoriale, independenței și suveranității naționale, 1933—1940*, ce s-au completat reciproc atît în domeniul informației, cît și al interpretării unor fenomene social-politice din România anilor 1933—1944. Emil Păunescu (Muzeul județean Ilfov), a susținut comunicarea *Ilustrarea poziției mișcării muncitorești și socialiste față de unitatea și independența țării (1878—1916) în Muzeul luptei pentru independență a poporului român din Giurgiu*, aducînd unele exemple locale, ca și Cezar Avram (Muzeul Olteniei-Craiova) în comunicarea *Poziția mișcării muncitorești, democratice și comuniste din Oltenia față de principalele probleme social-politice, reflectate în presa locală*. În continuare, Mihai Racoviță (Muzeul Brukenthal-Sibiu) s-a referit la unele studii proprii „Din istoricul formării, dezvoltării și maturizării politice a proletariatului sibian (1848—1918)", Cristian Păunescu (Muzeul de istorie a municipiului București) la „Acțiuni cultural-științifice inițiate și desfășurate de mișcarea muncitorească și socialistă din București la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea", Minuț Adolf (Muzeul județean Piatra Neamț) la „Aspecte ale mișcării muncitorești din jud. Neamț în perioada interbelică", fiecare străduindu-se să aducă noi contribuții documentare asupra temelor susținute. Median Gheorghe (Muzeul județean Botoșani) a prezentat „Mișcarea revoluționară din jud. Botoșani în anii 1918—1921", unde, ca și Aurel Dumitrașcu (Muzeul județean Vîlcea) în comunicarea „Din lupta maselor populare vîlcene în anii crizei economice din anii 1929—1933", a adus în discuție interesante documente de arhivă locale pe care le-a coroborat cu cele cunoscute pe plan general, integrîndu-le în mod armonios în spațiul zonal tratat. Cornelia Gal (Muzeul județean Mureș) în lucrarea „Acțiuni întreprinse de Liga Drepturilor Omului cu prilejul suspendării ziarului tîrgumureșan „A Világ", și-a prezentat rezultatele cercetării sale, iar Iulia Stănescu (Muzeul județean din Ploiești) în comunicarea „Lupta maselor populare din jud. Prahova, conduse de P.C.R., împotriva fascismului și a războiului între anii 1940—1944" a adus unele contribuții inedite, meritorii, asupra acțiunilor întreprinse de patrioții prahoveni în anii celui de-al doilea război mondial. Margareta Guziec și Ion Aldea, ambii de la Muzeul județean Galați, în comunicarea „Realizarea Frontului Unic Muncitoresc, temă majoră a presei democrate județene în perioada interbelică "și respectiv, „Acțiuni de solidaritate ale muncitorimii gălățene cu luptele ceferiștilor din 1933", au meritul de a oglindi, cu documente de arhivă, acțiuni deosebit de semnificative din luptele desfășurate de proletariatul gălățean. Mircea Valea (Muzeul din Deva), cunoscut pentru cercetările sale în studierea istoriei contemporane hunedorene, în comunicarea „Lupta forțelor democratice din România în frunte cu Partidul Comunist Român pentru crearea Frontului Popular Antifascist ; modalități de prezentare în expoziția de bază a Muzeului județean Deva", a adus din nou în circuitul științific valoroase date și documente privitoare la evenimentele politice din județul Hunedoara. Contribuții asemănătoare au reieșit și din comunicarea lui Gheorghe Deaconu (Muzeul județean Argeș) intitulată : „Din lupta maselor populare piteștene sub conducerea P.C.R. în perioada 23 August 1944 — 6 Martie 1945". Gelcu Maksutovici (Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România) a prezentat studiul „Solidaritatea poporului român cu mișcarea de rezistență antifascistă a popoarelor din Balcani".

În încheierea lucrărilor, conf. univ. dr. Ion Ardeleanu — director adjunct al Muzeului de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, a sintetizat învățămintele ce au reieșit din prezentarea comunicărilor, făcînd unele recomandări de ordin tcoretic și practic privitoare la organizarea expozițiilor cu tematică de istorie contemporană, insistînd asupra faptului ca fiecare muzeu județean să aibă propria-i personalitate, să oglindească cît mai veridic evenimentele social-economice și politice petrecute în zona respectivă, încadrate, bineînțeles, în tabloul general al istoriei naționale a patriei noastre.

Prin tematica sa actuală și deosebit de interesantă, prin nivelul ridicat al conținutului de idei al tuturor comunicărilor, sesiunea științifică a cadrelor de specialitate din muzeele de istorie se înscrie ca o contribuție valoroasă la găsirea celor mai potrivite forme de prezentare a istoriei moderne și contemporane, cu atît mai utilă cu cît ea s-a desfășurat în întîmpinarea aniversării a 35 de ani de la eliberarea României de sub dominația fascistă și a întîmpinării celui de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român.

Gelcu Maksutovici

www.dacoromanica.ro

A XII-A ÎNTÎLNIRE A COMISIEI DE PROBLEMĂ „ISTORIA MARII REVOLUȚII SOCIALISTE DIN OCTOMBRIE ȘI A REVOLUȚIILOR SOCIALISTE URMĂTOARE"

În zilele de 12—14 iunie 1979 s-au desfășurat la Moscova lucrările celei de-a XII-a întîlniri a Comisiei de problemă „Istoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și a revoluțiilor socialiste următoare".

Lucrările s-au deschis și au avut loc în sala de conferințe a Institutului de informare al Academiei de Științe a Uniunii Sovietice și au fost prezidate de acad. I. I. Minț, președintele Comisiei de problemă.

La întîlnire au participat din *Bulgaria* : Stoico Kolev, Vesela Ciciovska ; din *Cehoslovacia* Ivan Krempa, Iuri Krjijek, Pavel Gapak ; din *R. D. Germană* : *Volfgang* Ruge, Ernst Laboor ; din *Mongolia* : M. Sanjdorj ; din *Polonia* : Stanislav Lopatniuk ; din *Ungaria* : Andraș Jilak, Ferenc Muci, Dierdi Milei, Șandor Karpati ; din *Uniunea Sovietică* : Isac Israilevici Minț, Alekseĭ Leontevici Narocinițki, Țatur Pavlovici Agaian, Stanislav Nicolaevici Smirnov, Iuri Ivanovici Korablev, Nicolai Ivanovici Sturua, Alexandr Iacovlevici Manusevici, Victor Iosifovici Miler, Ecaterina Vladimirovna Ileriţcaia ; din *Vietnam* : Vin Tao.

Din partea română au participat : prof. univ. dr. Aron Petric, director adjunct al Institutului de istorie „Nicolae Iorga", președintele părții române în Comisia de problemă ; conf. univ. dr. Gh. I. Ioniță — Universitatea București, membru al Comisiei ; dr. Milică Moldoveanu, cercetător științific principal al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.

Cuvîntul de deschidere a întîlnirii a fost rostit de acad. I. I. Minț care, salutînd pe participanți, a urat succes deplin dezbaterilor și a făcut cunoscută ordinea de zi.

Au urmat discuții asupra planului de activitate al Comisiei de problemă și al grupelor de lucru pentru anii 1980 și 1980—1985. În spirit de deplină înțelegere, participanții au analizat perspectivele de continuare în viitor a activității comisiei de problemă, a colaborării interacademice pe acest tărîm.

În după-amiaza aceleiași zile, participanții la întîlnire au vizitat apartamentul și biblioteca lui V. I. Lenin din Kremlin.

În dimineața zilei de 13 iunie au continuat lucrările cu prezentarea unor informări ale părților în legătură cu activitatea desfășurată. Au prezentat informări reprezentanții Ungariei, Mongoliei, României, Vietnamului, Poloniei, Bulgariei, Uniunii Sovietice.

Din partea română a informat prof. dr. Aron Petric, care s-a referit atît la activitatea generală a comisiei de problemă, cît și, în mod special, la apropiata reuniune de la București (3—7 iulie 1979) a grupei de lucru coordonată de România în legătură cu problemele industrializării și făuririi economiei socialiste unitare.

Au fost luate apoi în discuție problemele referitoare la editarea în continuare a „Buletinului informativ al Comisiei de problemă" Istoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și a revoluțiilor socialiste următoare", abordîndu-se atît probleme de conținut, cît și organizatorice referitoare la pregătirea numerelor viitoare ale buletinului.

Spre sfîrșitul ședinței de lucru au fost luate în discuție prevederile principale ale proiectului de protocol al celei de a XII-a întîlniri a Comisiei de problemă.

În după-amiaza aceleiași zile, participanții la întîlnire au vizitat monumentele istorice rusești laice și bisericești datînd încă din secolul al XIV-lea din complexul muzeistic Kolomenscoe.

În cursul serii — la Casa oamenilor de știință — a avut loc semnarea protocolului celei de a XII-a întîlniri a Comisiei de problemă, protocol ce a consemnat rezultatele dezbaterilor de la Moscova și a stabilit ca cea de-a XIII-a întîlnire a Comisiei să se desfășoare în anul viitor în Cuba, la Havana.

În cursul zilei de 14 iunie participanților la întîlnirea Comisiei de problemă, gazdele le-au oferit posibilitatea de a cunoaște unele împrejurimi ale Moscovei și în special zona Arhanghelskoe în care se află un interesant muzeu de istorie și de artă, un parc natural secular și excelente peisagii specifice rusești.

Cu aceasta, reuniunea de la Moscova a Comisiei de problemă „Istoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și a revoluțiilor socialiste următoare" s-a încheiat, participanții dîndu-și întîlnire, pentru anul 1980, la Havana.

Și de data aceasta participarea activă a delegației române la întîlnirea de la Moscova a Comisiei de problemă s-a înscris pozitiv în hronicul activității de colaborare interacademică multilaterală.

Gh. I. Ioniță

www.dacoromanica.ro

CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ „NAVIGAȚIA PE DUNĂRE ȘI AFLUENȚII SĂI DE-A LUNGUL SECOLELOR"

Sub președinția academicianului Vasa Cubrilović a avut loc la Belgrad, în zilele de 5—6 iunie 1979, conferința științifică internațională cu tema : „Navigația pe Dunăre și afluenții săi de-a lungul secolelor". Organizată de Academia sîrbă de științe și arte, reuniunea a grupat cercetători și cadre didactice din Austria, Bulgaria, România, Ungaria și desigur din Iugoslavia. Țara noastră a fost reprezentată de dr. Georgeta Penelea și Nicolae Dascălu, cercetători științifici la Institutul de istorie „Nicolae Iorga". De asemenea, în absența autorului a fost citită și comunicarea elaborată de dr. Nicolae Ciachir, de la Facultatea de istorie-filozofie din București.

În ciuda precizării din tema conferinței, comitetul de organizare a considerat necesar a limita cronologic referatele pînă la momentul apariției vapoarelor cu aburi în navigația dunăreană, așadar, ca o referință simbolică, pînă la jumătatea secolului al XIX-lea, deoarece în fapt primele vase cu aburi au pătruns pe fluviu cu cîțiva ani înainte de 1850. Materialele și discuțiile s-au referit la o vastă problematică legată de navigația pe Dunăre și afluenții săi, din cele mai vechi timpuri și pînă la 1850. În aceste limite a fost abordată o tematică vastă, incluzînd probleme ale navigației propriu-zise, tehnică navală, dezvoltarea porturilor, implicații economice și militare ale navigației pe bătrînul fluviu. Întinderea perioadei cît și vastitatea aspectelor analizate au făcut ca lucrările conferinței să se desfășoare în cadrul mai multor secțiuni. Astfel, o primă secțiune a privit preistoria și antichitatea, o a doua evul mediu iar a treia secolele XVIII—XIX. Desigur, atît la deschidere cît și la închiderea reuniunii au avut loc ședințe plenare.

Conferința a început cu o plenară în care au fost prezentate patru comunicări axate pe probleme generale. Astfel, academicianul Vasa Cubrilović, deschizînd reuniunea, a vorbit despre importanța studiului navigației pe Dunăre și afluenții săi, relevînd semnificația științifică și politică, ca un nou element de apropiere între statele riverane, a cercetărilor în această problemă. Dusan Dukić a făcut o prezentare de ansamblu hidro-geografică a Dunării, Jaroslav Sašel s-a referit la secțiunea iugoslavă a limesului roman de pe Dunăre iar Dajko L. Veselinović la convențiile turco-austriace din secolele XVII și XVIII privind navigația pe Dunăre și afluenții săi.

Au urmat apoi lucrările pe secțiuni. În cadrul celei privind preistoria și antichitatea au fost prezentate cîteva comunicări, dintre care se pot menționa : Bogdan Brukner, referitor la localitățile neolitice și baza lor economică în regiunile dunărene iugoslave sau Jovac Todorović cu privire la navigația pe Dunăre după cele mai vechi surse antice.

Aspecte ale navigației pe Dunăre și afluenți în evul mediu cu toate implicațiile sale, au fost oglindite în o seamă de comunicări, dintre care putem cita pe cele susținute de Jovanka Kalić, privind Dunărea în cursul războaielor din secolul al XV-lea și de Petar Rokai referitor la războaiele pe Dunăre și afluenții săi în Ungaria meridională în cursul evului mediu.

Cele mai numeroase comunicări au fost prezentate în secțiunea privind secolele XVIII—XIX, în care chestiunea navigației pe Dunăre a devenit extrem de complexă, ca urmare a unui șir întreg de cauze. Dintre multiplele aspecte ale problemei, s-a vorbit despre : proiectele de construire a unui canal Dunăre-Tisa (Nikola Petrović și Karoly Vörös); despre importanța revenirii porturilor fortificate românești la Dunăre (Brăila, Giurgiu, Turnu) la Țara Românească (dr. Nicolae Ciachir); construcții navale și instalații hidrografice în Serbia în secolul XIX (Danica Milić); vechi mijloace de transportare a mărfurilor și călătorilor în regiunea Porților de Fier în secolele XVIII—XIX (Vidosava Stojancević); importanța Dunării ca factor de legătură între Serbia și România în lupta antiotomană (dr. Milan Vanku); dezvoltarea portului Brăila la începutul secolului al XIX văzută de călători străini (dr. Georgeta Penelea); imaginea de ansamblu a dezvoltării porturilor românești de la Dunăre în prima jumătate a secolului al XIX-lea, cu implicațiile economice, sociale și demografice (Nicolae Dascălu); problemele navigației pe Dunăre la Conferința de pace de la Paris din 1856 (Cédamis Popov); navele de război imperiale de pe Dunăre (Manfred Rauchensteiner); Europa Centrală și regiunile de pe cursul inferior al Dunării în secolul XVIII (Virzinija Paskaleva); trecerea armatelor rusești în Balcani în prima jumătate a secolului XIX (Petar Milosavljević); puncte vamale turcești pe Dunăre în secolele XV—XVIII (Dusanka Bojanić) ș.a.

Prezentarea referatelor a fost urmată de discuții care au avut loc în cadrul secțiunilor. În seara zilei de 6 iunie 1979 s-a ținut ședința plenară de închidere. Academicianul Vasa Cubrilović a apreciat pozitiv desfășurarea lucrărilor reuniunii, a evidențiat o seamă de elemente științifice noi aduse de unele comunicări care, în totalitatea lor, urmează a fi publicate.

Nicolae Dascălu

www.dacoromanica.ro

CRONICA

În cadrul manifestărilor desfășurate în întreaga țară, consacrate aniversării a 35 de ani de la victoria insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste, la Slobozia au avut loc, în ziua de 3 august 1979, lucrările unei sesiuni de comunicări științifice organizate de Comitetul județean Ialomița al Partidului Comunist Român.

După cuvîntul de deschidere al lucrărilor acestei sesiuni, rostit de Marin Bălteanu, șef de secție la Comitetul județean Ialomița al P.C.R. au fost prezentate comunicările : *Semnificația istorică a insurecției de la 23 August 1944* de prof. Marian Stroia, Institutul de istorie „N. Iorga", București ; *Tradiții revoluționare ialomițene* de dr. Panait I. Panait, Muzeul de istorie a municipiului București ; *Lupta forțelor revoluționare, patriotice, în frunte cu P.C.R. împotriva dictaturii militaro-fasciste* de dr. Marin Badea, Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. ; *P.C.R. — catalizator și îndrumător al voinței întregului nostru popor în rezistența și insurecția națională antifascistă* de prof. Alexandru Vlădăreanu, Muzeul județean Ialomița ; *Solidaritatea militantă a P.C.R., a clasei muncitoare din România cu mișcarea comunistă și muncitorească internațională* de prof. Gheorghe Cristea, Muzeul județean Ialomița ; *Documente privind declanșarea și desfășurarea insurecției din August 1944* de Elena Iosefide, Direcția generală a Arhivelor statului ; *Mărturii privind lupta populației din județul Ialomița împotriva dictaturii militaro-fasciste* de Mihai Cotenescu. Filiala Ialomița a Arhivelor statului ; *Acțiunile insurecționale desfășurate pe teritoriul județului Ialomița (23—31 august 1944)* de Constantin Tudor, Filiala Arhivelor statului Ialomița ; *Noi mărturii din arhivele străine despre situația României în perioda celui de-al doilea război mondial și a insurecției din august 1944* de Ștefan Hurmuzache, redactor șef al „Revistei arhivelor" ; *Rolul insurecției și al alăturării României la coaliția antifascistă în desfășurarea războiului contra Germaniei naziste* de Maria Soveja, Direcția generală a Arhivelor statului ; *Aprecieri externe asupra insurecției române din august 1944* de Ion Don, Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România ; *Lupta maselor populare din județul Ialomița pentru instaurarea și consolidarea regimului democrat-popular* de prof. Răzvan Ciucă, directorul Muzeului județean Ialomița ; *România socialistă — factor activ de pace și progres în lumea contemporană* de Gheorghe Mandache, Comitetul județean P.C.R. Ialomița.

www.dacoromanica.ro

ŞTEFAN LACHE, GHEORGHE ŢUŢUI, *România şi Conferinţa de pace de la Paris din 1946*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1978, 352 p.

O carte consacrată României şi Conferinţei de pace de la Paris reprezintă o apariţie binevenită, menită să completeze un gol resimţit în istoriografia românească contemporană. Editura clujană Dacia, care ne-a obişnuit în ultimii ani cu lucrări de înaltă ţinută ştiinţifică dedicate unor momente importante ale istoriei naţionale a poporului român, a publicat, sub semnătura a doi cunoscuţi istorici, specialişti cu deosebire ai perioadei de după cel de-al doilea război mondial, o lucrare care confirmă deopotrivă renumele editurii, cît şi seriozitatea şi competenţa autorilor.

Interesul faţă de o asemenea carte porneşte, desigur, de la importanţa acestui act internaţional pentru istoria postbelică a poporului nostru ; pentru că, aşa cum aprecia la 23 august 1947 ministrul de externe al României, cu prilejul ratificării Tratatului de pace de Adunarea Deputaţilor, lichidînd un trecut întunecat, acesta deschidea în acelaşi timp perspective luminoase pentru refacerea, consolidarea şi propăşirea României.

La curent cu concluziile şi cuceririle mai noi sau mai vechi ale istoriografiei române şi străine referitoare la situaţia internaţională şi poziţia statului român în contextul politico-diplomatic european în preajma şi la începutul celui de-al doilea război mondial — cărora, în spiritul adevărului istoric le sînt conferite sensuri şi semnificaţii noi — autorii abordează cu competenţă, în primul capitol, originile şi cauzele celei mai mari şi distrugătoare conflagraţii din istoria omenirii, precizînd, totodată, locul României ca obiect în disputa marilor puteri pentru reîmpărţirea lumii.

România va resimţi puternic efectele nefaste ale „Münchenului", care a condus nu numai la ştergerea de pe harta Europei a unui stat independent şi a unui aliat de seamă al său, ci şi la disocierea de fapt a Micii Înţelegeri, precum şi la slăbirea eficienţei Antantei Balcanice cu tot ceea ce reprezentaseră aceste organizaţii regionale defensive, antirevizioniste — factori de păstrare a statu-quo-ului teritorial, de promovare a păcii şi colaborării între state, împotriva politicii conciliatoriste, de cedări, de încurajare a spiritului revanşard practicat de guvernele marilor puteri pe seama intereselor vitale ale popoarelor din centrul şi sud-estul Europei. În acest context, la sfîrşitul anului 1938 şi începutul anului 1939 evoluţia evenimentelor internaţionale determina o parte a cercurilor politice conducătoare româneşti să se orienteze spre compromisuri economice cu Germania hitleristă, cu scopul de a evita agresiunea împotriva României şi de a obţine, totodată, promisiunea acesteia că nu va sprijini pretenţiile manifest revizioniste ale guvernului ungur, garantînd integritatea teritorială a ţării (p. 18).

Evitarea, în acele momente, a subordonării României de către Reichul german s-a datorat, în primul rînd, hotărîrii poporului român, tuturor forţelor sale patriotice, de a apăra independenţa şi integritatea naţională, stării de spirit antifasciste a maselor, ce şi-au găsit o expresie elocventă în marile manifestaţii şi acţiunii populare din primăvara anului 1939. Autorii evidenţiază activitatea realistă şi patriotică a Partidului Comunist Român care, pornind de la interesele vitale ale naţiunii române, aduce unele corecturi orientării sale tactice, exprimate în lărgirea contactelor cu grupări şi organizaţii democratice, cu diferite fracţiuni ale partidelor burgheze, cu personalităţi de prestigiu ale vieţii social-culturale a ţării. În acest sens, în lucrare se remarcă, cu totul întemeiat, faptul că „în condiţiile avîntului mişcării antifasciste, în momentul în care agresiunea hitleristă se abătuse deja asupra unor ţări europene, activitatea P.C.R., considerabil îngrădită de autorităţi, a avut de suferit şi de pe urma unor aprecieri eronate ale Cominternului, care, în contradicţie evidentă cu realităţile, aprecia în mai 1940 că Germania şi Italia nu doreau în acel timp atragerea în război a statelor din Balcani ..., că imperialiştii franco-englezi urmăreau să deschidă în Balcani un front împotriva Italiei pentru a ataca ulterior din flanc Germania" (p. 28).

www.dacoromanica.ro

Directivele Cominternului pentru P.C.R. indicau că în fața clasei muncitoare, a partidului său stă sarcina de a nu admite transformarea României într-un cap de pod al Angliei și Franței pentru un război împotriva Germaniei și împotriva U.R.S.S." (p. 28), cerîndu-se, totodată, ca lozinca „apărării granițelor" — sub care partidul reușise să strîngă largi forțe patriotice — să fie demascată ca o manifestare a politicii de apropiere de Anglia și Franța și a războiului împotriva Germaniei și U.R.S.S. (p. 28).

După cum se știe, activitatea P.C.R. și a forțelor patriotice nu a putut împiedica instaurarea dictaturii fasciste. În contextul politico-diplomatic european de după cotropirea Cehoslovaciei, caracterizat printr-o extremă complexitate, a cărei dominantă a fost deteriorarea continuă a relațiilor internaționale, România mai spera într-o acțiune hotărîtă a puterilor antifasciste capabilă să bareze calea agresiunii naziste. De aceea, în ciuda caracterului lor limitat, garanțiile politice pe care Franța și Anglia le-au acordat, la 13 aprilie 1939, României și Greciei, au fost privite cu deosebită satisfacție în România, fiind considerate ca un important succes politico-diplomatic (p. 21).

Eșecul negocierilor tripartite din primăvara și vara anului 1939, dintre reprezentanții Angliei, Franței și Uniunii Sovietice, și încheierea acordului de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939 au suscitat neliniști și derută în majoritatea țărilor europene. Diplomația română mai conta încă pe garanțiile franco-britanice și pe Înțelegerea Balcanică, dar, cum just observă autorii, în noile răsturnări produse de raportul de forțe pe plan internațional, izolarea României era deja un fapt împlinit (p. 34).

Cesiunile teritoriale din vara anului 1940 au slăbit temporar capacitatea de rezistență a forțelor antifasciste și au creat propagandei reacționare guvernamentale posibilitatea de a prezenta alianța cu Germania nazistă și participarea la război alături de aceasta drept condiții ale reîntregirii țării (p. 40).

Mișcarea de rezistență antifascistă și antihitleristă începută înainte de instaurarea dictaturii legionaro-antonesciene culminează, după cum se știe, în august 1944, prin declanșarea și victoria insurecției române.

Reușita rapidă și deplină a acesteia a fost favorizată, după cum s-a subliniat în ultimii ani în literatură de specialitate, de un concurs de factori politici și militari externi, de mersul general al războiului antihitlerist. O importanță esențială pentru succesul actului de la 23 August 1944 a avut-o asigurarea unei conlucrări strînse între forțele politice și armată. „Faptul că armata țării în totalitatea ei — constată autorii — a devenit principalul instrument de execuție a operațiunilor insurecționale, alături de gărzile patriotice înarmate, iar conducerea acțiunilor militare s-a înfăptuit prin eșaloanele superioare ale oștirii, a reprezentat o modalitate nouă, creatoare, folosită pentru prima oară în istoria mișcării muncitorești revoluționare, de abordare și rezolvare a uneia din marile probleme ale revoluției" (p. 55).

O atenție aparte se acordă în paginile lucrării Convenției de armistițiu, principala reglementare pe plan extern, care și-a pus amprenta asupra evoluției situației României după alăturarea sa luptei coaliției antifasciste și care definea statutul juridic internațional al României pînă la încheierea păcii. Analiza, de remarcabilă profunzime, întreprinsă asupra prevederilor acesteia (p. 101—114), permite autorilor să aprecieze că „reglementarea minuțioasă a unor chestiuni de mare însemnătate, dintre care unele în mod normal trebuiau să facă obiectul tratatului de pace", conferea documentului semnat la 12 septembrie 1944 un caracter mult mai larg decît al unei convenții de armistițiu propriu-zise. Deși se confirma în mod oficial participarea României la războiul antihitlerist începînd din ziua de 24 august 1944 ora 4 a.m., starea ei de beligerantă alături de Puterile aliate împotriva Germaniei naziste și Ungariei horthiste, preambulul convenției și numeroase articole ale acesteia oglindeau însă, că în pofida acestui fapt, România n-a fost tratată ca țară care a ieșit din război prin voința sa proprie, în urma unei insurecții naționale victorioase. Aceasta s-a reflectat în natura drastică a clauzelor armistițiului, punîndu-și, totodată, amprenta asupra întregii evoluții premergătoare semnării Tratatului de pace și care se va repercuta cu prisosință în însești prevederile acestuia.

Un merit incontestabil al lucrării rezidă, fără îndoială, în analiza evenimentelor din România în strînsă interdependență cu evenimentele internaționale, autorii evidențiind atît elementele ce au contribuit la dezvoltarea procesului revoluționar din țara noastră, cît și pe acelea care au reprezentat opreliști în calea acestuia. Pe baza materialelor și informațiilor culese din surse interne sau străine, sînt abordate chestiuni referitoare la ceea ce în literatura occidentală se numește „acordul procentajului" sau „problema procentajului". Analiza documentelor și lucrărilor care le-au stat la dispoziție, a argumentelor pro și contra existenței unui asemenea acord, realizată cu discernămînt, nu a permis autorilor să se pronunțe cu certitudine asupra existenței sau inexistenței sale, asupra conținutului documentului sau procentelor stabilite cu prilejul întîlnirii Stalin—Churchill din octombrie 1944 de la Moscova.

Dar, indiferent dacă este acceptat sau respins „acordul procentajelor", chestiunea

www.dacoromanica.ro

de fond, constă în eficiența lui reală. În acest sens, poziția autorilor este clară. Ei afirmă că „popoarele și numai popoarele țărilor respective emancipate de tirania fascistă, aveau să decidă în ultimă instanță asupra destinului lor, a noului regim politic spre care năzuiau" (p. 134). Deși nu confirmă sau neagă existența acordului, concluzia ce se desprinde este ineficiența lui în ceea ce privește România. Dealtfel, această convingere a autorilor străbate întreaga lucrare.

Activitatea guvernului revoluționar-democrat instaurat la 6 martie 1945 a început în condiții internaționale complexe, marcate de activitatea politico-diplomatică a marilor puteri, virtual învingătoare, în scopul obținerii unor poziții cît mai avantajoase în noua geografie politică a lumii, ce se contura pentru perioada postbelică.

Prevederile contradictorii ale Convenției de armistițiu, care defineau România pe de o parte „ țară înfrîntă", iar pe de altă parte participantă la războiul alături de Puterile aliate, au stat la baza atitudinii marilor puteri ale coaliției antihitleriste față de România și problemele sale postbelice. Situația țării noastre de cobeligerantă alături de Națiunile Unite nu a avut, practic, nici o valoare în aceste condiții. Guvernul și-a concentrat eforturile pe plan extern pentru recunoașterea sa și implicit a regimului instaurat la 6 martie 1945 ca un prim-pas în direcția sprijinirii eforturilor sale pentru reintegrarea României în fluxul relațiilor internaționale și ameliorarea, totodată, a prevederilor tratatului de pace ce urma a se încheia.

Dar, așa cum cu deplin temei se remarcă în lucrare, multe din intențiile și acțiunile de politică externă ale guvernului român s-au izbit de împotrivirea forțelor conservatoare interne și externe, finalizarea lor a fost influențată de evoluția raporturilor dintre marile puteri, ca și de interesele lor, care nu întotdeauna coincideau (p. 153). Însești prevederile Convenției de armistițiu (art. 16) îngrădeau corespondența și comunicațiile guvernului român cu țările străine, cu ambasadele, legațiile și consulatele acestora aflate în România, acestea fiind dirijate potrivit modului stabilit de Înaltul Comandament Aliat (sovietic). În astfel de condiții, opinează autorii, „o politică externă proprie, atribut fundamental al activității unui stat independent și suveran era extrem de greu realizat, dacă nu chiar imposibil" (p. 154). Situația economică agravată de cei doi ani consecutivi de secetă și obligațiile economice externe reduceau, la rîndul lor, posibilitățile materiale de manifestare a României pe plan extern.

În pofida dificultăților mari, din toate domeniile vieții interne și externe, forțele politice românești priveau cu încredere Conferința de pace deschisă în capitala Franței în vara anului 1946, considerînd că eforturile făcute de România în lupta împotriva fascismului vor fi apreciate în mod corespunzător. Analiza atentă și profundă a principalelor opinii exprimate de partidele politice din România referitoare la Conferința de pace — realizată de autori în ultima parte a lucrării — îndreptățește concluzia acestora, potrivit căreia „alături de divergențe, poziții ireconciliabile în problemele interne, interpretarea diferită a unor obiective și sarcini externe, s-au manifestat și „unele puncte de vedere comune sau foarte apropiate" (p. 226).

Deziderate majore — cum erau respectarea intereselor statelor mici, lupta împotriva politicii de blocuri, stabilirea în relațiile internaționale a unor norme în care dreptul să fie suveran, în care independența și suveranitatea popoarelor mici să fie respectate ș.a. — au fost abordate în repetate rînduri de fruntașii și presa tuturor partidelor, inclusiv a celor de opoziție. În unele probleme, cum ar fi cele ale etichetării României drept „satelit", neaprecierea corespunzătoare a contribuției sale la războiul antihitlerist și a jertfelor aduse cauzei generale a păcii și democrației, contribuția pe care statele mici și mijlocii o puteau avea în organizarea postbelică a lumii, fără a mai aminti de anularea Dictatului de la Viena, „punctele de vedere ale partidelor politice din România au fost aproape identice" (p. 226—227).

Între capitolele și paragrafele valoroase ale lucrării, care conțin analize și aprecieri originale, multe inedite se detașează și capitolul al VII-lea: „Problemele României în dezbaterile Conferinței de pace de la Paris (29 iulie—15 octombrie)". Informațiile inedite, îmbinate cu interpretarea riguros științifică, prezentate într-o formă ușor de lecturat, oferă cititorului, în ciuda densității materialului expus, posibilitatea înțelegerii mai exacte a condițiilor și mecanismului desfășurării lucrărilor Conferinței de pace, a poziției în care a fost plasată România, a activității delegației române la această primă mare reuniune internațională postbelică la care a putut participa în vederea apărării intereselor naționale ale poporului român, dînd glas, speranțelor și năzuințelor acestuia de a contribui la instaurarea unor relații internaționale întemeiate pe principiile echității și justiției, respectului suveranității și independenței naționale, ale cooperării și înțelegerii între state și popoare.

Apreciem, în acest cadru, modul în care este surprinsă discrepanța existentă între mandatul stabilit pentru conferință, în conformitate cu înțelegerile anterioare dintre marile puteri și posibilitățile limitate ale aces-

www.dacoromanica.ro

tela, datorate faptului că hotărîtoare erau pozițiile adoptate în comun de miniștrii de externe ai U.R.S.S., Marii Britanii și S.U.A., statele mari atribuindu-și rolul preponderent în viața internațională postbelică, inclusiv dreptul de a interveni în treburile interne ale altor popoare ; în același context se remarcă dificultățile statelor mici și mijlocii în a-și face auzite cererile îndreptățite, în a influența în vreun fel sau altul evoluția lucrărilor conferinței de pace.

Analiza pregătirii și desfășurării lucrărilor conferinței și cu deosebire procedura de adoptare a soluțiilor, de rezolvare definitivă a cauzelor pe care le stipulau proiectele tratatelor de pace reliefează cu pregnanță rolul decisiv al marilor puteri. Singurul for în măsură să adopte decizii definitive era, în fond, Consiliul miniștrilor de externe și nu conferința de pace, care avea doar competența să facă recomandări asupra proiectelor tratatelor de pace.

În condițiile acestor reglementări rigide, activitatea delegației române, desfășurată în deplină unitate, amendamentele întocmite și prezentate conferinței, explicațiile și demersurile făcute de membrii săi au rămas fără succes, cu atît mai mult cu cît în prezentarea observațiilor și amendamentelor delegația română se orienta numai asupra articolelor, și uneori numai asupra acelor părți din articolele proiectului tratatului de pace, care nu vizau relațiile româno-sovietice.

Această atitudine a delegației române de evitare a oricărei manifestări ce putea fi interpretată ca o reclamație asupra felului în care se aplica Convenția de armistițiu se datora faptului că delegația sovietică, cu care se întrețineau contacte strînse, se arăta dispusă să sprijine ulterior România în compartimentul politic și teritorial și să reexamineze situația economică creată României prin aplicarea Convenției de armistițiu, pentru a aduce, eventual, amendări, textelor ținînd seama de posibilitățile economiei românești (p. 243—244).

Respingerea unora dintre principalele cereri ale României pronunțate în fața Conferinței de pace — recunoașterea cobeligeranței, a zilei de 24 august ca dată a participării active la războiul împotriva Germaniei naziste, ținînd seama de contribuția umană și materială remarcabilă a României, recunoscută de nenumărate ori de chiar marile puteri ale coaliției antihitleriste, ușurarea clauzelor economice și îmbunătățirea celor militare sau politice — s-a răsfrînt negativ asupra celorlalte clauze ale tratatului de pace.

Lucrările conferinței de pace, ce s-au încheiat la 15 octombrie 1946, nu au satisfăcut decît parțial speranțele popoarelor. Principala cauză a slăbiciunilor conferinței rezidă, potrivit opiniei autorilor, în neînțelegerile dintre marile puteri, exprimate la data aceea la dimensiune mai largă decît pînă atunci, antrenînd de o parte sau de alta și alte sate.

Pentru România, Conferința de pace de la Paris a adus și unele satisfacții, pe primul plan situîndu-se, evident, anularea prevederilor Dictatului de la Viena și revenirea părții de nord a Transilvaniei în granițele sale firești. Ea a deschis noi perspective în vederea desfășurării, mai favorabile, a luptei pentru asigurarea independenței și suveranității naționale.

Remarcînd nu atît momentele principale, cît unele dintre ideile noi, concluziile și logica prezentării evenimentelor și acțiunilor care formează osatura cărții analizate, ținem să stabilim faptul că această primă lucrare de proporții consacrată problemelor României la Conferința de pace de la Paris se constituie — prin rezolvările date problemelor complexe, prin punctele de vedere exprimate și greutatea argumentelor, prin diversitatea materialului documentar pus în circulație, a interpretării acestuia — ca o lucrare de referință ce se înscrie între valoroasele monografii, studii și articole din ultimii ani, consacrate de istoricii din țara noastră problemelor de politică externă a României.

Reținem atenția grija și ponderea cu care autorii au prezentat principiile și țelurile activității de politică externă a guvernelor de după victoria insurecției în strînsă legătură cu permanențele politicii externe a României, în interdependență cu situația și raportul de forțe pe plan internațional, cu evoluția situației social-economice și politice interne. În această viziune, analizele realizate conduc la aprecieri și concluzii noi, diferite de cele cunoscute pînă nu demult în literatura istorică. Se degajă, astfel, o notă de originalitate evidentă în ceea ce privește interpretarea atitudinii diferitelor partide și grupări politice față de problemele de politică externă, a locului problemelor de politică externă în frămîntările și luptele politice interne din anii 1944—1947, a statutului juridic internațional al României în perioada de pînă la încheierea tratatului de pace, a raportului între țelurile politicii externe românești și posibilitățile de manifestare a țării pe plan internațional ș.a.

Se mai resimte, totuși, pe alocuri, influența unei viziuni rigide cu privire la raportul între politica internă și externă, tendința de a disocia poziții și orientări diferite în problemele internaționale, acolo unde ele nu s-au conturat, ca urmare extinderii mecanice a principiilor de clasă la problemele fundamentale ale politicii externe a statului român.

În eventualitatea reeditării lucrării, pe care o considerăm binevenită, am sugera autorilor o mai adecvată analiză a problemelor economice cu care societatea românească

www.dacoromanica.ro

a fost confruntată și care și-au pus amprenta asupra relațiilor externe de ansamblu ale României.

În această ordine de idei analiza prevederilor Convenției de armistițiu ar avea de cîștigat dacă aprecierea implicațiilor, a proporțiilor obligațiilor impuse României s-ar face și în funcție de ceea ce a urmat. Avem în vedere, în acest sens, îngrijorarea exprimată la numai cîteva zile după semnarea sa, în ședințele Consiliului de Miniștri din 15 și 16 septembrie 1944, de către numeroși participanți la acele ședințe, ținîndu-se seama de ce puteau însemna unele articole (7, 10, 11, 12 ș.a.) ale Convenției, insuficient de clare sau redactate ambiguu, opinii care ulterior nu au fost infirmate, de fapte, cu atît mai mult cu cît autorii fac referiri chiar la aceste dezbateri.

Am menționa aici și faptul că, de exemplu, Convenția din 16 ianuarie 1945 cu privire la executarea obligațiilor impuse prin articolul 11 al Convenției de armistițiu nu a facilitat „într-o anumită măsură" redresarea economică și nu a stabilit „modalități mai lesnicioase de îndeplinire a obligațiilor stabilite în Convenția de armistițiu și posibilitatea creării unui disponibil pentru export" (p. 128), aprecieri care nu-și găsesc reflectarea în prevederile convenției și în anexele acesteia. Precizarea cantității și calității, a prețului mărfurilor ce urmau a fi livrate Uniunii Sovietice au permis guvernului român să evalueze mărimea sarcinilor ce decurgeau din executarea acestui articol, al 11-lea, care, în fond, nici nu implica cele mai mari obligații, și stabilirea disponibilităților pentru consumul intern sau pentru un eventual export.

Dimensiunile și semnificația rezultatelor vizitei delegației guvernamentale la Moscova, între 4 și 13 septembrie 1945, apreciate de autori după datele cuprinse în stenograma ședinței Consiliului de Miniștri și în Comunicatul asupra rezultatelor vizitei dat publicității (p. 190—192), ar fi mai exact evaluate, cu deosebire cele de natură economică, dacă ar fi privite de la nivelul întregului ansamblu al relațiilor româno-sovietice, în interdependență cu statutul juridic internațional al României și al locului ce-i fusese destinat în conformitate cu înseși prevederile Convenției de armistițiu.

De asemenea, sîntem de părere că în abordarea complicatelor clauze economice ale tratatului de pace, a demersurilor României la conferința de pace este necesară depășirea unor puncte de vedere mai vechi cum au realizat, dealtfel, autorii de-a lungul întregii lucrări, inclusiv referitor la „activitatea grupului restrîns de oameni politici, foști diplomatici și militari români, stabiliți în Occident" (pag. 248—249), apreciată nuanțat, cu discernămînt.

Considerăm, pe aceeași linie, că s-ar fi impus, pe de o parte, și chiar și în succinta prezentare a prevederilor Proiectului de platformă a F.N.D. (p. 120—121) prezentarea punctelor 11 și 12 — privitoare la „Naționalizarea Băncii naționale și a celor 18 mari bănci" și „Controlul tuturor cartelurilor și naționalizarea celor din industria de bază" —, cît și subliniere, pe de altă parte, a faptului că în Programul de guvernare al F.N.D. din 28 ianuarie 1945 (p. 141—142) s-a renunțat la aceste prevederi, considerate neoportune în situația de atunci a României, fapt care a avut repercusiuni deosebit de favorabile asupra succesului politicii de raliere în jurul F.N.D. a tuturor forțelor politice și sociale avansate, capabile să contribuie la rezolvarea problemelor cu care România era confruntată. Încercările de explicare în fața opiniei publice a noțiunii de „naționalizare" întreprinse în epocă, conform concepției care a stat la baza Platformei F.N.D. nu au convins, întrucît „naționalizarea" nu este sinonimă cu „Îngrădirea marelui capital bancar și industrial", așa cum s-ar putea deduce din lucrare (p. 120).

Renunțarea, în Programul de guvernare, la naționalizările preconizate în Platforma F.N.D. avea, în fond, și implicații externe, știut fiind că, chiar unele țări capitaliste ale Coaliției antihitleriste aveau investite capitaluri importante în industria și băncile din România, iar în condițiile naționalizării lor acest fapt care ar fi afectat, în sens negativ, atitudinea acestora față de țara noastră.

De asemenea, aprecierea potrivit căreia în al treilea cabinet de după eliberare, constituit la 6 decembrie 1944, F.N.D. a obținut sub aspect programatic „chiar înscrierea în programul noului guvern a necesității reformei agrare" (p. 123) implică o precizare ; după cum se știe programul minimal al acestui guvern cuprindea „într-o redactare mai precisă aceleași puncte pe care le-a cuprins și programul guvernului precedent" (al doilea guvern condus de generalul C. Sănătescu) care prevedea, deja la art. 8, într-o formă care nu satisfăcea, este adevărat, forțele revoluționar-democrate : „Înfăptuirea unei reforme agrare. Momentul înfăptuirii acestei reforme va fi stabilit ulterior" („Viitorul", nr. 9 368 din 3 decembrie 1944).

Considerăm, totodată, că ar fi fost necesară o erată pentru a corecta unele scăpări strecurate pe alocuri : Protocolul privind schimburile comerciale și de plăți dintre România și Bulgaria a fost semnat la 9 ianuarie 1945 și nu la 1 ianuarie 1945 (p. 128) ; scrisoarea adresată de F.D. Roosevelt lui I.V. Stalin, menționată cu privire la „acordul procentajelor", este datată 5 octombrie 1944 și nu 5 noiembrie 1944 (p. 132) ; cheltuielile bugetare prevăzute pentru întregul an 1945 erau de 830 miliarde lei ; (mai exact 815,9 mili-

www.dacoromanica.ro

arde lei) și nu 830 milioane lei (p. 176); vizita delegației guvernamentale ungare, condusă de prim-ministrul Lajos Dinnyés a avut loc la 23—25 noiembrie 1944 și nu la 23—25 septembrie 1944 (p. 305), ș.a.

Analizînd un moment istoric de importanță majoră pentru destinele poporului român, în contextul realităților interne și internaționale complexe, lucrarea *România și Conferința de pace de la Paris din 1946* de Ștefan Lache și Gheorghe Țuțui, se recomandă cititorilor atît prin tematica abordată, cît și prin nivelul tratării, a analizei competente, științifice, ca un eveniment editorial marcant.

Ion Alexandrescu

DUMITRU VELCIU, *Grigore Ureche*, Edit. Minerva, București 1979, 422 p.

E o întrebare, nu neapărat malițioasă, dacă lectura unor cărți de istorie n-ar trebui să înceapă cu indicele. Acesta-i poate da cititorului informat o idee și despre conținutul și chiar despre nivelul lucrării. Aplicînd această metodă la monografia lui D. Velciu (deși trebuie să recunoaștem că acest gînd ne-a venit prea tîrziu, după ce am citit-o ca tot omul, de la început pînă la sfîrșit), cineva poate întîlni, pe lîngă numeroși și obscuri boieri moldoveni, chiar pe „Shakespeare W." sau pe „Fidias", pe „Antonius Maginus Patavinus" la litera A (deși e vorba de geograful italian Giovanni Antonio Magini) și pe Baltazar Walther, la B. Ce să mai spunem despre confuzia dintre *Mihai* Berza și Marcu *Beza?*

Impresia dobîndită din parcurgerea celei mai întinse părți din volum, se referă la genealogia și biografia cronicarului Grigore Ureche, este că avem de-a face cu un Ioan Șt. Petre *redivivus*. Aceasta fie zis fără a jigni citușii de puțin pe merituosul autor și fără a nedreptăți nici pe harnicul editor al lui N. Costin și Axintie Uricariul, lucrări dintre cele mai folositoare și care, și ele, au prezentat cu rîvnă și migală tot ce se putea ști despre cronicarii respectivi, mergînd pînă la lista documentelor contemporane care poartă, sau *nu* poartă, semnătura lor. Tot astfel, D. Velciu a năzuit să-l urmărească pe Grigore Ureche zi de zi în cursul celor 11 ani (1635 — 1646) cît figurează în sfatul domnesc și de aceea a găsit cu cale să anexeze lista celor peste 100 de documente pe care le-a depistat, ceea ce nu-i ușor pentru această perioadă, și în care numele lui Ureche apare ca mare dregător. Unii vor considera poate strădania excesivă în raport cu rezultatul. O erudiție scrupuloasă și, față de înaintași, destul de cicălitoare e cheltuită pe pagini întregi pentru a stabili precis data la care Ureche a devenit mare vornic, după ce dovada cuvenită a fost adusă că el n-a fost numit logofăt al treilea decît în iunie 1628, cu vreo 6 luni mai tîrziu decît s-a crezut pînă acum. Încă o dată, cunoaștem prea bine plăcuta osteneală a ceasurilor petrecute la Biblioteca Academiei pentru a nesocoti o asemenea muncă. Dimpotrivă, folosul ei, dincolo de fixarea unor detalii (unele măcar indispensabile întregului) este, dacă nu metodic, *moral:* ar trebui să obișnuiască pe tineri și, cînd mai au cîte ceva de învățat, pe vîrstnici cu efortul răbdător și sistematic. Între cutare improvizație neonestă, care se traduce repede și în franțuzește, de dragul subiectului ei, și această cernere a unei ploi de documente, e hotărît preferabilă cea din urmă.

Și apoi din ce s-ar fi înjghebat o biografie a lui Ureche, cînd omul a avut gustul să treacă atît de tîrziu prin viață încît nici data morții nu i se poate găsi? Acum această biografie există, datorită lui D. Velciu. Ea se poate rezuma astfel: născut între 1595 și 1598 (deși Șt. S. Gorovei a propus o dată anterioară), studiind șase ani în colegiul iezuit de la Lvov, vornic de Hîrlău (nesigur) în 1625, treti logofăt în 1628—1630, vel-spătar în 1634—1643, vel-vornic (al Țării de Jos) în 1644—1647. Căsătoria sa cu Lupa, fiica lui Voruntar Prăjescu, ar fi avut loc „prin 1632" (p. 108), deci „pe la 34—35 de ani" (p. 165), ceea ce pare tîrziu). Nu e exclus să fi fost deja văduv fără copii sau a așteptat, pentru a se căsători, ascensiunea la o dregătorie însemnată.

Multe informații sînt adunate despre strămoși și chiar despre urmașii direcți sau colaterali ai cronicarului (pînă la V. A. Urechiă!). „Divorțul" dintre Alexandra și Chiriac paharnicul pare un caz interesant din punct de vedere juridic.

Partea a doua a cărții se referă la cronica lui Ureche, dar unele observații, meritînd luate în discuție, preced acest capitol, de pildă constatarea că în 1635 se afla la Goești, moșia cronicarului, un „Marco diiac, sluga lui Ureche". Fără ca acesta să fie poate decît cel însărcinat cu socotelile gospodăriei — afluența de dieci în aceeași regiune n-are nimic surprinzător, căci în aceeași vreme există pretutindeni în Moldova dieci de sat, cărturari modești a căror importanță pentru nivelul general de cultură n-a fost îndeajuns comentată—, este desigur ispititor să-l considerăm pe diacul Marco un „secretar" dator să transcrie manu-

www.dacoromanica.ro

scrisele marelui boier. Despre data redactării letopiseţului nu se poate spune nimic nou, înafară de precizarea că predoslovia a fost scrisă abia cînd „cronica sau cea mai mare parte din ea fusese scrisă" (p. 180). În schimb, contribuţiile lui D. Velciu cu privire la persoana şi activitatea lui Simion Dascălul, compilatorul căruia-i aparţine versiunea finală a cronicii, sînt demne de toată atenţia. Ele prezintă ca o ingenioasă construcţie de presupuneri şi inducţii sprijinite unele pe altele : pentru autor, Simion Dascălul a prelucrat textul lui Ureche „prin 1660" şi el era (după identificarea mai veche a lui C.A. Stoide) un dascăl de sat, de la Roşiiaci, din Fălciiu, în legătură cu familia Costachi din care făcuse parte şi unul din ginerii lui Grigore Ureche, ultima oară menţionat în 1676. Aceste concluzii nu pot fi, deocamdată, contestate. Ni se pare totuşi îngăduit a propune eventual o altă ipoteză. O însemnare marginală, introdusă mai tîrziu chiar în textul lui Simion Dascălul şi pe care D. Velciu o atribuie stolnicului Constantin Cantacuzino, declară că Simion a fost „neştiutu şi slab de minte, precum şi Toderaşcu Catacuzinu vel vist. în Moldova şi alţii, binecunoscînd pe acela, ni-au mărturisit că de multă neştiinţă şi de minte puţină era acel om". Pe de altă parte, fiind evident că între diecii cancelariei domneşti nu se întîlneşte nici un Simion în care să-l putem recunoaşte pe interpolatorul letopiseţului rămîne posibilitatea ca el să fi fost un mărunt cărturar sătesc, om al bisericii, după cum o dovedeşte formula prin care se prezintă singur : „eu care sînt printre cei păcătoşi". În acest caz, ne întrebăm dacă nu cumva e vorba de diaconul Simion, fratele popii Toader din Glăvăneşti, care apare în patru documente din anii 1674—1675 *(Catalogul documentelor moldoveneşti din Arhiva istorică centrală a statului*, III, Bucureşti, 1968, p. 489, 508, 511), cu prilejul unor tranzacţii dintre vistiernicul Toderaşco Iordachi (Cantacuzino) şi răzeşii din acest sat de pe Jijia, din ţinutul Iaşi.

Problema interpolărilor este urmărită şi în capitolul în care D. Velciu s-a ocupat de Misail Călugărul şi de Axintie Uricariul. Încercarea îndrăzneaţă de a-l înlocui pe cel dintîi, considerat un simplu copist, cu binecunoscutul Pătraşco Danovici nu e convingătoare. Dacă era într-adevăr nevoie de un treti logofăt pentru a furniza informaţia despre atribuţiile acestei funcţii (pe care a avut-o şi Ureche) sau despre originea sigiliului domnesc, de ce n-am păstra lui Evstratie, scos din cauză, după părerea noastră, nemotivat, rolul de colaborator al lui Grigore Ureche? Autorul, bazat pe afirmaţiile lui I. C. Chiţimia, caută să arate că, la data la care putea scrie Evstratie, deci în timpul vieţii lui Ureche, „nu existau condiţiile interne" pentru alcătuirea unui text istoric în limba română. Pentru a dezminţi această aserţiune, nu e necesar să mai amintim Cronica lui Mihai Viteazul : dovada contrară o aduce Ureche însuşi, iar Evstratie e atestat tocmai ca traducător din greceşte în româneşte. Stabilirea paternităţii interpolărilor atribuite lui Misail Călugărul depinde, în orice caz, de datarea lor mai precisă. Un indiciu l-ar putea oferi pasajul din letopiseţ referitor la lupta din 1497 de la Lenţeşti : „unde se cunosc ocopurile făcute de leşi de atunci şi pînă astăzi" (sau : „spre hotarul satului Lenţeşti sînt ocopuri făcute de leşi, precum arată semnele pînă astăzi"). Deoarece nu se menţionează faptul că în aceeaşi zonă trupele poloneze au construit fortificaţii şi în 1685, e de crezut că însemnarea a fost adăugată *înainte de această dată* şi că ea a avut în vedere resturile unor întăriturl mai vechi pe care polonezii, găsindu-le la faţa locului, le socoteau un „val al lui Traian" (vezi Ion I. Nistor, *Lagărele de la Lenţeşti şi Şerăuţi şi „campanile bucovinene" ale regelui Sobieski* în *Închinare lui Nicolae Iorga cu prilejul împlinirii vîrstei de 60 de ani* Cluj, 1931, p. 297 — 307). De fapt, după cum a dovedit o periegheză recentă, acest relief artificial are o întindere mult mai mare şi datează din antichitate.

De asemena, ar fi necesară o nouă examinare nu numai a raportului dintre Misail Călugărul şi *De neamul moldovenilor*, dar şi a relaţiei dintre aceste texte şi *Descriptio Moldaviae*. Cu alte cuvinte, rămîne de văzut dacă Dimitrie Cantemir n-a cunoscut varianta cronicii lui Ureche întregită cu informaţiile despre descălecare, genovezi şi Ohrida.

În cursul cercetării izvoarelor lui Ureche, în general completă şi obiectivă, D. Velciu presupune existenţa unei cronici în slavoneşte, cea despre care au scris I. Bogdan şi N. Iorga, contemporană cu Petru Rareş şi al cărei autor ar fi probabil Nicoară Hîra. Caracterizarea lui Ureche ca istoric este însă stîngace şi naivă : „străin de orgoliul îngust de autor,care [*sic*] îl ridică atît de mult deasupra mărunţului Simion Dascălul, neinteresat să-şi evidenţieze numele şi cultura prin citarea bogată şi repetată a autorilor folosiţi, el a luat din fiecare atît cît a socotit util pentru scopul urmărit, lăsînd deoparte, cu bună ştiinţă, ceea ce ar fi putut atinge demnitatea ţării şi a poporului din care făcea parte şi tot ceea ce i se părea iluzoriu şi superficial pentru nivelul intelectual de atunci".

Periodizarea istoriei Moldovei, în „începătura şi adaosul, mai apoi şi scăderea", nu ţine de meşteşugul de scriitor, ci de concepţia istorică a cronicarului, reprezentînd o schemă răspîndită în scrisul istoric din apusul Europei, în întregul veac al XVII-lea. Cuvintele lui Ureche traduc, desigur, conştient, expresii

www.dacoromanica.ro

ca „origini, conservatione et decadenza", „origine, progrez et déclin" sau „augmentum, progres et decrementum", aplicate de contemporani chiar Imperiului otoman.

Dealtfel, pasajul citat, care a fost întotdeauna considerat ca aparținînd lui Ureche, dar transcris la persoana a III-a de Simion Dascălul, mai ridică o întrebare, de răspunsul căreia depinde chiar paternitatea unei bune părți din cronică. Sînt evidente similitudini între această pagină și excursul referitor la turci, la „începutul și adaosul" lor sau „în ce chip s-au început și s-au înmulțit și s-au lățit". Ureche, sau compilatorul care a prelucrat mai tîrziu letopisețul, vorbise de „începătura moșilor, de unde au izvorît în țară și s-au înmulțit și s-au lățit". Există însă un al treilea fragment, intitulat „de izvodirea moldovenilor", care e tocmai interpolarea cea mai cunoscută a lui Simion Dascălul. Cum se face că citim aici: „mai plodindu-să și înmulțindu-se și lățindu-se" etc.? O atentă analiză de vocabular trebuie să premeargă acelei ediții critice definitive la care și V. Velciu și-a adus, de mai multe ori în cursul acestei cărți, contribuția. Problema nu e numai de a ști dacă nu cumva Simion este cel care a împrumutat din „letopisețe latinești" împărțirea în trei secțiuni a istoriei Moldovei. Presupunînd că toate trei pasajele amintite au fost scrise de aceeași mînă și ținînd seama de faptul că nici capitolul despre turci nu poate fi depărțit de celelalte, împreună cu care formează „povestea și tocmala altor țări", rolul lui Simion dascălul crește iarăși la dimensiuni apropiate de cele bănuite de C. Giurescu. Pentru acestea, Ureche însuși era practic insesizabil între înaintașii pe care i-a copiat și urmașii care i-au preluat și modificat textul.

D. Velciu, care a ales o altă interpretare, tratîndu-l cu un dispreț vindicativ pe Simion, a socotit că acesta „și-a însușit ... termeni creați și folosiți în cronică de Grigore Ureche" (p. 253). Ar fi o situație fără precedent în istoriografie. De ce l-ar fi pastișat Simion dascălul pe Ureche? Veleitățile lui erau să-l întreacă, nu să-l imite. Tot atît de improbabil ni se pare ca el să fi „inventat" letopisețul „unguresc".

În realitate, afirmația lui Hasdeu din 1865 (*Archiva istorică*, III, p. 34) rămîne exactă: „analele lui Ureche ne sînt cunoscute pînă acum numai în niște copie mai mult sau mai puțin moderne și modernizate". De aceea, asupra rolului lui Simion Dascălul nu ajunge nici D. Velciu la o concluzie definitivă. Poate abia o reluare, după C. Giurescu, a studiului „izvoadelor" lui Teodosie Dubău și Vasile Dămian sau, după I.C. Chițimia, a raportului dintre Ureche și N. Costin ar aduce mai multă lumină în această problemă.

Același lucru s-ar putea spune despre contribuția lui Eustratie logofătul. Nimeni n-a explicat afirmația lui Dimitrie Cantemir din *Hronic* că acesta fusese „logofăt al treile la răposatul părintele nostru Constantin Voevod Cantemir", deci în anii 1685—1692.

De asemenea, D. Velciu n-a dat atenție posibilității ca Ureche să-și fi propus de la început ca termen al cronicii domnia lui Aron vodă. Avem în vedere cuvintele lui Ureche însuși care, arătînd că „letopisețul nostru cel moldovenesc" se oprea la Petru Șchiopul, adaugă: „de aciia înainte n-au mai scris nimenea *pînă la Aron Vodă*". Rămîne de văzut dacă această pagină preliminară n-a fost scrisă, cum bănuiește și D. Velciu, în preajma încheierii accidentale a operei. Totuși, semnalăm că ultimul nume de sultan menționat este al lui Mohamed al III-lea, care-și începe domnia tot în 1595. La rîndul său, Nicolae Costin, în prima formă a letopisețului său (redacția B), aceea pe care a dedicat-o, nu lui N. Mavrocordat — cum s-a crezut —, ci lui D. Cantemir, s-a mulțumit să transcrie, amplificîndu-l, textul lui Ureche. Am spus-o în treacăt, mai înainte: Cantemir l-a cunoscut prin intermediul versiunii lui N. Costin.

Cît privește izvoarele cronicii lui Ureche, ar fi fost de reținut și recitit analiza lui P. Chihaia, *De la Negru Vodă la Neagoe Basarab*, București, 1976, p. 64—92, chiar dacă nu toate ipotezele autorului sînt întemeiate. O mare parte din capitolul respectiv se referă chiar la Ureche și demonstrează (de astă dată, convingător) că el a folosit *o cronică slavonă a Țării Românești* din veacul la XVI-lea.

Nu mai relevăm aici inadvertențele mărunte (de pildă, p. 44, „un italian, Gregorio de Nicolo Raguseo" este... cum îl arată numele, raguzan).

Din păcate, autorul nu cunoaște studiul lui M. Berza, *Turcs, Empire ottoman et relations roumano-turques dans l'historiographie moldave des XV^e—XVII^e siècles* din „Revue des études sud-est européennes", X, 1972, 3, în care sînt pagini din cele mai pătrunzătoare despre cugetarea istorică și politică a lui Ureche, prilejuite de analiza atitudinii sale față de turci. Ar fi trebuit poate utilizat și articolul lui Ștefan Pascu, *Sur la version latine de la chronique d'Ureche*, „Revue roumaine d'histoire", VIII, 1969, 3, p. 537—548, care prezintă o traducere fragmentară, inedită, aparținînd lui I. Budai-Deleanu și destinată lui J. Chr. von Engel.

www.dacoromanica.ro

La capătul acestor observații, două concluzii. Una, că „măcar în anumite părți ale sale, cronica lui Grigore Ureche nu și-a dobîndit, prin ediția Panaitescu, un text definitiv constituit și o nouă ediție critică de data aceasta — este necesară" (Al. Elian, *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, culegere de studii îngrijită de M. Berza, 1964, p. 100, n. 1). A doua, că D. Velciu, cercetător harnic căruia-i datorăm o frumoasă carte despre Miron Costin, a adus de astă dată un mănunchi de contribuții utile, de amănunt.

Andrei Pippidi

GUSTAV SEEBER, *Bismarcks Sturz. Zur Rolle der Klassen in der Endphase des Preußisch-Deutschen Bonapartismus, 1848/1885 bis 1890*, Akademie Verlag, Berlin, 1977, 422 p.

Lucrarea constituie o sinteză cu totul remarcabilă, realizată de un grup de cercetători din Republica Democrată Germană, lucrînd sub coordonarea profesorului Gustav Seeber: Konrad Kanis, Heinz Helmert, Wolfgang Schröder, Gerhard Schneze, Walter Wittmar și Heinz Wolker. Ei și-au împărțit între ei capitolele și chiar paragrafele lucrării, în vreme ce coordonatorul, profesorul Seeber, și-a asumat sarcina redactării unei substanțiale introduceri, a capitolului întîi și a concluziilor. Folosirea conceptului de *bonapartism* pentru a desemna formula politico-socială a dictaturii deghizate exercitate de Bismarck asupra poporului german, între 1862 — 1890, aparține întemeietorilor socialismului științific. Substanța acestui concept poate fi urmărită în cele două scrieri consacrate de Karl Marx evenimentelor din Franța, care l-au adus la putere pe împăratul Napoleon al III-lea și i-au definit regimul: *Lupta de clasă din Franța* și *18 Brumar al lui Ludovic-Napoleon Bonaparte*. Analiza a fost adîncită de Friedrich Engels, mai cu seamă în substanțiala sa introducere la ediția din 1895 a *Luptei de clasă în Franța, 1848—1850* [1], în care se arată profunda înrîurire exercitată de evenimentele din Franța asupra tuturor țărilor europene, între 1789 — 1848 [2]. Ajungerea la putere a lui Ludovic-Napoleon Bonaparte este astfel înțeleasă în termeni politico-sociali: „Cel de-al treilea pretendent [3], cu ajutorul armatei a pus capăt, la 2 decembrie 1851, situației încordate, asigurînd Europei liniștea internă, pentru a o ferici, în schimb, cu o nouă eră de războaie. Perioada revoluției de jos era, temporar, încheiată; a urmat o perioadă a *revoluției de sus*. Liniștea internă a asigurat posibilitatea unui mare avînt industrial; iar necesitatea de a da o ocupație armatei și de a abate spre exterior tendințele revoluționare a generat războaiele prin care Bonaparte, sub pretextul apărării „principiului naționalităților", caută prin tot felul de tertipuri să obțină teritorii pe care să le anexeze Franței" [4].

Elementele de mai sus întregesc astfel un model, un fel de *Ideal-Typus* în sens weberian, al conceptului politico-social de bonapartism. Engels aplică acest model dictaturii bismarckiene, contemplată pînă la brutala ei înlăturare în martie 1890: „*Imitatorul său, Bismarck, a adoptat aceeași politică pentru Prusia*; în 1866, el a săvîrșit lovitura

[1] Karl Marx & Friedrich Engels, *Opere alese*, Edit. politică, București, ed. 3-a, 1966, p. 92—202.

[2] „Căci Franța a fost aceea care a dominat întreaga istorie a Europei, de la 1789 încoace; și tot de la ea a pornit acum din nou semnalul unei răsturnări generale. Era deci de la sine înțeles și inevitabil ca *reprezentațiile noastre despre natura și desfășurarea revoluției „sociale" proclamate la Paris în februarie 1848, revoluția proletariatului, să fie puternic colorate de amintirile modelelor din 1789 — 1830*" (...). Insurecția din Paris și-a găsit ecou în revoluțiile victorioase de la Viena, Milano, Berlin; întreaga Europă, pînă la granița rusă, a fost antrenată în mișcare" (p. 95—96).

[3] Cellalți doi pretendenți la cîrmuirea Franței erau, în speță, contele de Chambord, încarnare a legitimismului, și contele de Paris, nepotul detronatului rege Louis-Philippe și reprezentant al formulei monarhice „orleaniste", încercare de sinteză între principiile monarhice și interesele parlamentare ale burgheziei de afaceri.

[4] F. Engels, *op. cit.*, p. 99. Teritoriile la care se referă Engels sînt, în sensul cel mai concret, comitatul Savoiei și Nisa. Într-un sens mai îndepărtat se poate vorbi de Mexic și de anumite interese franceze în Orient, mai ales în cadrul Imperiului otoman. Veleitar însă e vorba de Belgia și de Luxemburg, pe care Napoleon al III-lea a urmărit constant să le anexeze, bazîndu-și politica de înțelegere cu Bismarck tocmai pe ipoteza unor asemenea anexiuni.

www.dacoromanica.ro

sa de stat, revoluția sa de sus, îndreptată împotriva Confederației germane și a Austriei și, nu mai puțin, împotriva Camerei prusiene, care intrase în conflict cu guvernul" [5]. Între 1866—1870 coexistă astfel în Europa două dictaturi bonapartiste: a lui Napoleon al III-lea și a lui Bismarck. Dar, scrie Engels în continuare, „Europa era prea mică pentru doi Bonaparți; și astfel, ironia istoriei a făcut ca Bismarck să-l răstoarne pe Bonaparte, iar regele Wilhelm al Prusiei să întemeieze nu numai *Imperiul Germaniei mici*, ci și *Republica franceză*. Rezultatul general a fost însă că, în Europa, independența și unitatea internă a marilor națiuni — cu excepția Poloniei — a devenit un fapt. *Grupării revoluției din 1848 au devenit executorii ei testamentari (...)*. După războiul din 1870—71, Bonaparte dispare de pe scenă, *iar misiunea lui Bismarck este îndeplinită*, el poate să devină din nou un iuncher de rînd" [6].

Formula politico-socială bonapartistă, experimentată în Franța între 1849—1870 și în Germania între 1862—1890 de către Bismarck, are o evidentă vocație economică, pe care Engels o analizează, asociind semnificativ nume ca Fould, Pereire, Stroussberg, Bleichröder, Hansemann și chiar Haussmann. Birocrația ea însăși se lasă sedusă de perspectiva afacerilor *în afara statului* și „bizuindu-se din ce în ce mai puțin pe delapidare ca mijloc de rotunjire a salariului, ea lasă statul în plata Domnului și vinează posturile mult mai bine retribuite din administrația întreprinderilor industriale...".

Bonapartismul constituie astfel, în concepția lui Engels, o formulă socio-politică destul de complexă, a cărei finalitate a fost aceea de a asigura, concomitent și prin mijloace sensibil aceleași, accelerarea pe cale intervenționistă a două deziderate moderne: (1) unificarea statală și (2) revoluția industrială. Modelul rămîne ambivalent: Anglia, pentru idealul economic, Franța, pentru cel politic. În lipsa unei burghezii eficiente pe ambele planuri, inițiativa a trebuit să fie luată sub forma unei „*Revoluzion von oben*", realizată, sub scutul și emblema lealismului monarhic, de aparatul de stat, recrutat, precumpănitor, din sînul micii nobilimi a iuncherilor, în frunte cu exponentul lor, Otto von Bismarck. Sub protecția armatei, al cărui corp ofițeresc era recrutat aproape exclusiv din clasa iuncherilor, statul bismarckian va creea acțiuni diversioniste în politica externă (exclusiv între 1863—1870) și, refuzînd claselor mijlocii și proletariatului orice participare eficientă la politica statului prusian și german, va asigura posibilitatea unei nesupărate capilarități sociale, cu mari consecințe pe plan economic astfel cum le invederează, încă din 1875, Friedrich Engels. Incontestabila prosperitate care a caracterizat cel de-al doilea Imperiu francez — mai cu seamă în urma tratatului comercial liberschimbist încheiat cu Anglia în 1860 (din inițiativa lui Michel Chevalier și a lui Robert Cobden) — a caracterizat și bonapartismul de nuanță bismarckiană, făcînd din Germania, în decursul unei singure generații, cea mai mare putere industrială și comercială a Europei.

De la aceste premise pornesc autorii lucrării, pentru a căuta să lămurească îndepărtarea lui Bismarck de la putere — și, prin aceasta, lichidarea sistemului socio-politic bonapartist în Prusia și în Germania — prin jocul unor factori adiacenți regimului caracterizat de ei drept bonapartism.

Înainte de a urmări această analiză, trebuie să menționăm că și alți oameni politici și istorici germani au folosit formula bonapartistă pentru a o aplica regimul introdus de Bismarck. Încă din anii 1862—1866, Ernst-Ludwig von Gerlach (1795—1877), șeful partidului feudal din Camera prusiană și întemeietorul, în 1849, al periodicului „Die Neue Preussische Zeitung" (cunoscut mai ales sub titlul de „Kreuzzeitung"), îl stigmatizase pe Bismarck drept *bonapartist* și ca revoluționar anticreștin, în flirt politic cu „nelegitimul parvenit Louis-Napoléon Bonaparte". Tot Gerlach insista asupra temperamentului excesiv de autoritar al viitorului „cancelar de fier" și obișnuia să spună, referindu-se la acest temperament instituționalizat pe plan politic: „Este cu neputință să joci șah dacă ți se interzic mutări în 16 din cele 64 de pătrate ale cîmpului de șah". Tot astfel Heinrich Gelzer, consilier politic al înțeleptului mare-duce de Baden, va critica dictatura antifederalistă a cancelarului, după 1870, și excesul de centralizare al celui de-al doilea Reich, ca urmare a temperamentului lui Bismarck. Friedrich Naumann, Friedrich Meinecke și, mai ales, Arthur Rosemberg, vor analiza problematica politică și socio-economică a Germaniei între 1862—1890, în contextul unui compromis realizat de Bismarck între aristocrație militară prusiană (iuncherii) și clasele mijlocii germane, promotoare ale revoluției industriale și comerciale. Regimul politic introdus de Bismarck este analizat ca fiind de tipul autocrației napoleoniene și considerat a fi dispărut odată cu înlăturarea de la putere a promotorului său.

Celebrul biograf elvețian al lui Bismarck, Erich Eyck [7], cu tot elogiul pe care i-l aduce „cancelarului de fier", vede totuși în regimul său autocratic impus prin „fier și singe"

[5] *Ibidem*, p. 100.

[6] *Ibidem*.

[7] *Bismarck. Leben und Werk*, 3 vol., Zürich, 1941 — 1944.

www.dacoromanica.ro

un model și un precedent al dictaturii hitleriste. Iar istoricul Frantz Schnabel [8], ca și istoricii Heinz Gollwitzer [9] și Gustav Adolf Rein [10], precum și istoricul constituționalist Ernst Rudolf Huber [11], discută problema dacă modelul bonapartist poate fi invocat pentru regimul bismarckian, prin analogie sau ca o tipologie. Rein tăgăduiește posibilitatea aplicării acestei tipologii regimului bismarckian, în care nu vede altceva decît continuitatea stilului monarhic tradiționalist prusian, în care primul ministru rămîne inlocuibil *ad nutum* de voința suveranului (altfel nu s-ar explica demiterea atît de ușoară a lui Bismarck în luna martie 1890). Huber, adîncind problema pe teren juridic, arată că Bismarck a avut în permanență de optat între trei modele politice posibile pentru al doilea Reich german întemeiat prin strădaniile sale. Anume: (1) modelul constituțional britanic, pentru care nu existau elemente suficiente în Germania și care ajunsese, de fapt, să fie depășit pentru orice alt stat european; (2) modelul bonapartist francez, care nu va ajunge să fie depășit decît în urma neașteptatului său faliment militar, politic și diplomatic pricinuit de Bismarck între 1866—1870; în sfîrșit (3) modelul monarhico-aristocratic tradițional prusian și chiar german, pe care Bismarck îl va adapta, cu multă prudență, pentru a face față condițiilor politice și mai ales economice și sociale ale Europei secolului al XIX-lea. Nu poate fi deci vorba de model bonapartist, consideră prof. Huber.

★

În istoriografia vest-germană recentă, teza bonapartistă a fost susținută cu convingere mai ales de doi istorici foarte cunoscuți și a căror influență asupra lui „Historische Zeitschrift" a fost foarte mare. E vorba de Helmut Böhme și de Hans-Ulrich Wehler.

Cel dintîi a abordat problema bonapartismului bismarckian în lucrarea sa fundamentală intitulată *Deutschlands Weg zur Großmacht. Studien zum Verhältnis von Wirtschaft und Staat während der Reichsgründszeit, 1848 — 1881* (Köln—Berlin, 1966) și a coordonat alte două lucrări pe o temă similară: *Die Reichsgründung* (München, 1967) și *Probleme der Reichsgründszeit 1848—187* (Köln—Berlin, 1968). Cel de-al doilea a publicat lucrările *Bismarck und der Imperialismus* (Köln—Berlin, 1969) și *Das Deutscher Kaiserreich, 1871—1918*.

Atît Helmut Böhme, cît și Hans-Ulrich Wehler, acceptă teza bonapartismului bismarckian cu patru note dominante și anume: (1) revoluție politico-socială practicată de sus în jos; (2) aventurism în politica externă urmărind, în afară de tema fundamentală a unificării Germaniei, și o diversiune față de dificultățile lăuntrice; (3) îmbinarea unor manevre politice diversioniste cu veleități de legislație socială și (4) încercarea de soluționare a unor probleme majore puse de atingerea de către Germania a unei anumite faze de dezvoltare economică. Paradigma bonapartistă este astfel preluată de la Friedrich Engels, aproape în aceiași termeni, de către doi eminenți reprezentanți ai istoriografiei vest-germane din epoca noastră.

În ultima perioadă a activității sale politice — arată autorii — Bismarck s-a lovit de o serie de contradicții, în același timp lăuntrice și externe, care i-au compromis tot mai grav formulele de guvernare și, în cele din urmă, au făcut inevitabilă înlocuirea sa în demnitatea de cancelar al celui de-al doilea Reich. Mult mai mult decît un simplu capriciu al unui suveran veleitar și romantic, căderea lui Bismarck, după cum arată colectivul de autori ai lucrării coordonate de profesorul Gustav Seeber, se datorește ascuțirii acestor contradicții.

Aceste contradicții înglobau conflicte interne și tensiuni de politică externă, ambele serii de factori fiind incluse în succesul însuși, atît de răsunător și de aparent ireversibil pe care îl obținuse politica internă și externă a lui Bismarck, mai cu seamă între anii 1866—1870 și apoi la Congresul de la Berlin. Sensul politicii bismarckine, cu toate prelungirile ei pînă în secolul nostru, a fost intuit admirabil de „cancelarul de fier", în celebra lui formulă: „*Bis 1866 trieben wir preussisch-deutsche, bis 1870 deutsch-europäische Politik, seitdem Weltpolitik!*" Evident, o asemenea politică, străbătînd, în mai puțin de o generație, prin trei cercuri concentrice de geografie politică europeană lăsase, pe parcurs, urme adînci atît în memoria adversarilor, ireductibili sau latenți, ai celui de-al doilea Reich, cît și în mentalitatea „tovarășilor de drum" pe care și-i alesese Bismarck pentru a-și realiza performanțele politice și diplomatice, înăuntrul Germaniei și în afara granițelor noului Imperiu german.

În mod aparent paradoxal, „reacționarul" Bismarck se bizuise, în epoca marilor sale succese și apoi, în continuare, pînă în preajma Congresului de la Berlin, pe o coaliție politico-socială care se sprijinea mai ales pe puternicul

[8] În studiul *Das Problem Bismarcks* în „Hochland", nr. 52, 1949.

[9] Vezi articolul său pe această temă în „Historische Zeitschrift" 173 (1952), p. 23—75.

[10] *Die Revolution in der Politik Bismarcks*, Göttingen, 1957.

[11] *Deutsche Verfassungsgeschichte seit 1789*, 4 vol., Stuttgart, 1957—1969. Vezi mai ales vol. III.

www.dacoromanica.ro

Partid Național-Liberal și pe mult mai puțin numerosul *Reichspartei*[12]. Partidul Național Liberal era condus de vîrfurile burgheziei germane mari și mijlocii și n-a avut decît de beneficiat de pe urma victoriilor lui Bismarck și a constituirii noului imperiu, care prilejuia posibilitatea unui avînt economic și financiar infinit mai statornic decît vechiul regat prusian, chiar după reușita spectaculară a *Zollverein*-ului Dar Partidul Național-Liberal german, întemeiat în 1866 de personalități puternice, ca Eduard Lasker, Eugen Richter, Rudolf von Bennigson și Johannes Miquel, se va resimți în permanență atît de originile lui laice și progresiste[13], cît și de condițiile luptei pe plan politic, social și confesional cu cel puțin trei adversari dispunînd de prestigii și forțe electorale variate, dar temeinice: cu Partidul Conservator al marii nobilimi și al iuncherilor din Prusia, cu Partidul Catolic al Centrului, condus de Windhorst și foarte puternic în Renania, în toată Germania de sud, în Silezia și în fostul regat al Hanovrei; în sfîrșit, cu Partidul Social-Democrat, care va cîștiga treptat o forță electorală excepțională și care va amenința cele trei temeinice poziții, interese și credințe ale burgheziei liberale germane[14].

★

Bismarck s-a însărcinat el însuși să ne dea, în celebrele lui *Memorii*, o explicație personală asupra motivațiilor apreciate de el ca determinînd atitudinea, față de politica lui, a Partidului Conservator și a Partidului Național-Liberal. Ruptura cu conservatorii — partid a cărui compoziție socială ar fi trebuit să-l determine să-și îndentifice interesele cu ale sale proprii, ca făcînd parte din clasa din care își recruta acest partid conducătorii și aderenții — s-a produs în 1872; și Bismarck o atribuie geloziei liderilor conservatori — toți iuncheri, ca și el, dar nemulțumiți de promoțiunea lui la rangul princiar —, dar și tendințelor mai degrabă prusiene decît imperial-germane ale acestor lideri[15], care s-au aliat, în *Reichstagul* din 1872, cu deputații clericali și polonezi, silindu-l pe Bismarck să se alieze cu liberalii.

Această alianță parlamentară, de pură tactică politică, a contribuit la dezlănțuirea *Kulturkampf*-ului, a luptei împotriva organizațiilor catolice, în care Bismarck vedea structuri manevrate în funcție de interese străine din centre exterioare Reichului și primejduindu-i unitatea politică și morală; și în care Partidul Național-Liberal, de orientare laică și progresistă, vedea un rival politic detestat. Cînd însă, în 1878, după cele două atentate împotriva bătrînului împărat Wilhelm I, și în preajma întrunirii Congresului de la Berlin, Bismarck s-a hotărît să impună Reichstagului votarea unei legislații sociale și polițienești excepționale, îndreptate și împotriva Partidului Social-Democrat, care-l îngrijora prin dezvoltarea lui rapidă, Partidul Național-Liberal s-a scindat și o aripă de centru-stînga, progresistă, s-a unit cu Partidul Liberal de stînga *(Linksliberale)* și, sub conducerea lui Eduard Lasker și Eugen Richter, a început o campanie ostilă politicii autoritare a „cancelarului de fier", stîrnind furia

---

[12] Acest *Deutsche Reichspartei* va fi singurul partid politic german care va sprijini, pînă la capăt și fără nici un fel de rezervă, politica externă și internă a lui Bismarck. Dar forța acestui partid în Reichstag nu va fi niciodată prea însemnată, numărul deputaților aleși de acest partid fiind, față de deputații național-liberali, de 37 la 125 (alegerile din 1871), de 33 la 155 (1874), de 38 la 141 (1877), de 57 la 109 (1878) de 28 la 47 (1881), de 28 la 51 (1884), de 41 la 99 (1887) și de 20 la 42 (1890).

[13] Partidul Național-Liberal prusian se constituise în anul 1866, după războiul austro-prusian, prin desprinderea din vechiul Partid Progresist *(Deutsche Fortschrittspartei)* a unui grup însemnat de deputați conduși de marele ziarist Eduard Lasker (1829—1884) și prin unirea lor cu *Altliberale* prusieni și cu elementele liberale din noile provincii anexate de Prusia, mai ales cu hanovrienii conduși de Rudolf von Bennigsen (1824—1902), care va fi proclamat președinte al noului partid și va fi președinte al Reichstagului între 1873 — 1879.

[14] Iată forța respectivă a partidelor: Conservator, *Zentrum* și P.S.D. în Reichstag sub cancelariatul lui Bismarck: 1871: 57, 61, 2; 1874: 22, 91, 9; 1877: 40, 93, 12; 1878: 59, 94, 9; 1881: 50, 100, 12; 1884: 78, 99, 24; 1887: 80, 98, 11; 1890: 73, 106, 35. În Reichstag mai erau reprezentate în acea vreme minoritățile naționale (polonezii, care vor alege între 13 și 19 deputați, și alsacienii și lorenii, cu 15 deputați pînă în 1890 cînd numărul lor va scădea la 10; se alegea în permanență un reprezentant al danezilor din Slesvigul anexat în 1863), precum și un partid hanovrian cu un număr de deputați variind între 4 și 11.

[15] Bodelschwingh, Vincke, Diest, Kleist-Retzow, și din umbră contele von Arnim

www.dacoromanica.ro

acestuia la paroxism [16]. În același timp, încercarea lui Bismarck de a-l atrage în guvern pe Bennigson, oferindu-i Ministerul de Interne în locul contelui von Eulenburg, s-a lovit de pretențiile liderului liberal de dreapta de a intra în guvern numai în anumite condiții, și anume împreună cu amicii săi politici, Ferckenbeck și Stauffenberg, și în sensul unei liberalizări a regimului, care ar fi trebuit să ia o coloratură sincer parlamentară. Adică, așa cum scrie Bismarck, cu vizibilă indignare, se urmărea constituirea unui „minister Bennigson" de tip *Gladstone*, pentru o modificare structurală a constituției Reichului în sens parlamentar; modificare pe care Bismarck o credea preconizată și de detestatul său rival la curtea regală prusiană, generalul von Stosch, ministrul marinei.

Ruptura lui Bismarck cu liberalii a fost urmată, în octombrie 1879, de pasul hotărîtor al încheierii alianței cu Austro-Ungaria, deci cu singura mare putere catolică practicantă rămasă la data aceea în Europa. Această alianță nu a rămas fără influență asupra orientărilor lui Bismarck în politica internă, întărind suspiciunile cancelarului față de forțele politice de stînga *(Linksliberale* și mai ales social-democrații), dar atenuîndu-le mult pe acelea, atît de virulente, față de Partidul Catolic al Centrului. Noul papă, Leon al XIII-lea, va manevra cu multă prudență și în scurtă vreme legile excepționale împotriva catolicilor germani vor fi retrase sau mult îmblînzite.

În asemenea conjunctură au loc alegerile parlamentare din 1881 care, spre stupefacția și îndîrjirea cancelarului, prilejuiesc un neașteptat triumf liberalilor de stînga, ajunși, dintr-o lovitură, cel mai numeros partid în Reichstag, cu 115 deputați față de 29 cît aveau în precedenta legislatură. Cele 86 de mandate astfel cîștigate nu proveneau numai din pierderi ale Partidului Național-Liberal (care scăzuse de la 109 mandate la 47), ci erau obținute și pe seama Partidului Reichului (acesta scăzînd de la 57 la 28 mandate), în vreme ce este probabil că mandatele cîștigate de Partidul Catolic al Centrului (100 față de 94) și de Partidul Polonez (18 față de 4) proveneau în mare măsură dintr-o modificare a electoratului Partidului Conservator (redus de la 59 la 50 mandate).

★

Deși, în 1881, Bismarck reușește să exploateze starea de spirit a noului țar, Alexandru al III-lea, și bunăvoința constantă a ministrului său de externe, Giers, și să încheie alianța celor trei împărați; și deși, în anii următori, cancelarul va completa panoplia de alianțe a Germaniei prin integrarea, în 1882, a Italiei în Dubla alianță, devenită Tripla alianță și completată în 1883 prin aderiunea României, în jurul anului 1883 începe să se contureze o criză a celui de-al doilea Reich, criză pe care autorii volumului o analizează în numeroasele ei componente.

Pe plan social și politic, criza era determinată, pe de-o parte, de componența Reichstagului majoritar ostilă cancelarului și de ascuțirea continuă a contradicțiilor dintre interesele iuncherilor și cele ale marii burghezii germane care, în urma resorbirii crizei economice dezlănțuite în 1873, căuta să-și întărească pozițiile social-economice, printr-o politică de expansiune mondială pentru care avea nevoie de reducerea tarifelor protectoare asupra grînelor, tarife impuse de influența ocultă a iuncherilor proprietari de moșii în răsărit.

Într-o asemenea conjunctură politică internă au loc alegerile pentru Reichstag, la 28 octombrie 1884, alegeri care înseamnă o înfrîngere pentru ambele aripi ale Partidului Liberal, mai cu seamă pentru *Linksliberale*, care-și pierd, cu numai 74 mandate față de 115, poziția anterior prioritară, ajungînd al treilea partid, ca număr de deputați, din parlament. Liberalii de dreapta sporesc de la 47 la 51 mandate, *Reichspartei* își păstrează cele 28 mandate din 1881, partidul Centrului pierde un mandat (99 față de 100), dar conservatorii cîștigă 28 mandate (78 față de 50) iar P.S.D. își îndoiește numărul reprezentanților (24 față de 12), progresînd de la 312 000 voturi în alegerile din 1881 la 550 000 voturi acum.

În cei trei ani care vor urma pînă la noile alegeri din 1887, Bismarck a avut să facă față însă unei neașteptate agravări a situației externe, în urma evenimentelor din Rumelia și Bulgaria (1885 — 1886). Refuzul Austro-Ungariei de a admite planul cancelarului urmărind diviziunea longitudinală a sferelor de influențe în Balcani — cu respectarea,

[16] Partidul *Linksliberale* avusese pînă atunci în Reichstag: 47 de deputați în 1871, 50 în 1874 și 39 în 1877. În urma disolvării Reichstagului recalcitrant din 1877, alegerile din 1878 au întărit coaliția de partide pe care se sprijinea acum Bismarck și anume: conservatorii au obținut 59 de mandate (+19), *Reichspartei* 57 (+19), iar național-liberalii, în urma desprinderii elementelor progresiste, au rămas cu 109 mandate (—32) fiind totuși cel mai numeros partid din parlament. *Linksliberale* vor reveni în număr de 29 (minus 10), *Zentrum* își va menține pozițiile electorale (94 față de 93), ca și polonezii (14) și alsacienii (15). Partidul Lealist hanovrian va obține 10 mandate (față de 4 în 1877) iar P.S.D. va obține 9 mandate (față de 12).

www.dacoromanica.ro

evident, a intereselor puterilor integrate în sistemul de alianțe coordonat de Germania — l-a silit pe Bismarck să urmărească foarte atent evenimentele din Balcani și să caute, pe cît i-a fost cu putință, să cointereseze politica britanică în această regiune, mai cu seamă începînd cu anul 1886 cînd marchizul de Salisbury, omul politic britanic pe care punea Bismarck mai mult temei, a revenit la putere, înlocuindu-l pe Gladstone pe care Bismarck îl va detesta toată viața.

Redeșteptarea spiritului revanșard francez, prin întemeierea Ligii Patrioților și acțiunile spectaculare ale generalului Boulenger și amicilor săi, nu putea decît să-l îngrijoreze pe Bismarck. Cu atît mai mult cu cît agitațiile din Franța își găseau un ecou în anumite cercuri palatiste, militare, de presă și de opinie publică, din Rusia lui Alexandru al III-lea.

Bismarck nu putea lăsa astfel evenimentele să ia o întorsătură primejdioasă, care-i putea compromite întreaga operă politică. El va căuta riposte pe toate planurile și, în 1887, va ajunge să obțină cel de pe urmă mare triumf al politicii sale, triumf puțin spectacular, ascuns în arhivele tratatelor secrete, dar triumf incontestabil. Niciodată, poate, Bismarck nu și-a dovedit mai temeinic extraordinara capacitate de manevră, concomitent, în politica internă și în politica externă.

Problema care se punea era aceea de a se evita un război de dublă coaliție, la expirarea, în 1887, a tratatului, reînnoit în 1884, dintre cei trei împărați. Pentru aceasta, Bismarck a făcut să reintre în problema Orientului Marea Britanie, pe care Gladstone, în 1880, la revenirea lui la putere, o retrăsese, lichidînd linia de consuli militari britanici din vilaietele armenești, linie impusă de Disraeli și de marchizul de Salisbury, după Congresul de la Berlin. Apropierea de Anglia s-a făcut destul de lesne, cu prețul renunțării unei prea ostentative politici coloniale din partea Germaniei [17]. Și astfel, în 1887, Bismarck a determinat încheierea celebrelor — și multă vreme necunoscutelor — *acorduri mediteraniene*, încheiate în aprilie—mai și apoi în noiembrie—decembrie, între Londra, Roma, Viena și Madrid, fără semnătura estensibilă a Germaniei, dar urmărind menținerea, la nevoie prin forța militară și navală, a statu quo-ului în Mediterana orientală și în mările ei adiacente. Acorduri care, inspirate și coordonate, din umbră, de Germania, aveau drept consecință *înghețarea chestiunii Orientului* — primejdios redeschisă în 1885 în Rumelia orientală — îi îngăduiau, pentru cea de pe urmă oară, lui Bismarck, să hotărască asupra păcii sau a războiului în Europa.

Niciodată, poate „cancelarul de fier" nu a acționat cu mai multă prudență decît între 1887—1890, cînd dispunea de armatura excepțională a acordurilor mediteraniene. Astfel, pentru a pune Germania în poziția militară de a se folosi la nevoie de aceste acorduri, Bismarck a hotărît sporirea efectivelor armatei germane pe picior de pace cu 60 000 de ostași și, răspunzînd unei vechi și statornice dorințe a împăratului Wilhelm I — care se simțea întotdeauna jignit de amestecul Reichstagului în probleme militare, de credite și de efective — a căutat să convingă Reichstagul să voteze contingentul și creditele militare o dată pe șapte ani. Cum acest *septenat* s-a izbit de votul nefavorabil al majorității Reichstagului, Bismarck l-a dizolvat; și noile alegeri din 1887 au văzut triumful *Kartelului* încheiat, pentru promovarea politicii preconizate de cancelar, de către cele trei partide de dreapta, care au ales în noul Reichstag: 80 de conservatori (+2), 41 din Partidul Reichului (+13) și 99 de *National-Liberale* (+48). Centrul catodic și-a menținut pozițiile (98 mandate față de 99), dar *Linksliberale* au ajuns la 32 mandate (de la 74), P.S.D. la 11 (de la 24), iar partidul hanovrian de la 11 a căzut la 4 mandate.

Cu un asemenea Reichstag și cu sistemul de alianțe făurit de el între 1879—1887, cancelarul putea înfrunta viitorul plin de încredere. Dar numeroase cercuri externe (oligarhia maghiară prestînd asupra contelui Kalnoky, la Viena, și asupra virfurilor militare din capitalele ambelor imperii germanice) și interne (Marele Stat Major în frunte cu mareșalul von Moltke și apoi cu generalul von Waldersee) au căutat atunci să-l convingă pe Bismarck să profite de formidabila lui rețea de alianțe și superioritatea tehnică a armatei germane, pentru a lichida, dintr-o singură lovitură, pe toți adversarii celui de-al doilea Reich.

Prilejul era, evident, ispititor. Niciodată Germania nu dispusese de o rețea mai formidabilă de alianțe europene. E destul să ne gîndim că, față de raportul de forțe la care se va ajunge în 1914, Germania ar fi avut de partea ei, în 1887, în afara tuturor statelor care-i vor fi aliate în 1914 (Austro-Ungaria,

[17] Legenda după care Bismarck nu prețuia aventuri coloniale din partea Germaniei a fost denunțată recent de Klaus J. Bade în lucrarea sa *Friedrich Fabri und der Imperialismus in der Bismarckszeit. Revolution — Depression — Expansion*, Zürich, Atlantis Verlag, 1975, în seria *Kolonial und Überseegeschichte*, dirijată de Rudolf von Albertini și Heinz Gollwitzer. În speță, cum arată Klaus von Bade, criza din 1873 atrăsese atenția conducerii germane și virfurilor burgheziei asupra posibilității expansiunii coloniale și Friedrich Fabri (1824—1891) s-a însărcinat să promoveze o asemenea expansiune, patronată din umbră de Bismarck.

www.dacoromanica.ro

Turcia și Bulgaria) și toate statele legate de Viena prin acordurile mediteraniene : Italia, Spania și Marea Britanie !

Autorii lucrării recenzate analizează temeinic motivațiile care l-au făcut pe Bismarck să renunțe la prilejul oferit atunci. A fost, de sigur, și reticența de a angaja Germania într-un război istovitor, chiar cu perspective de biruință finală, sub conducerea nominală a unui împărat trecut de 90 de ani și al cărui moștenitor era muribund, iar moștenitorul acestuia din urmă, viitorul Wilhelm al II-lea, i se dezvăluise recent lui Bismarck ca fiind puțin apt să conceapă o politică realistă [18]. Dar un război la acea dată și în acea conjunctură îi părea lui Bismarck a fi de fapt o aventură pentru susținerea unor interese austriace și eventual britanice, în nici un caz germane. Dealtfel, în luna mai 1887, cancelarul izbutise să încheie cu contele Pavel Șuvalov, împuternicitul țarului Alexandru al III-lea, celebrul și secretul *Rückversicherungsvertrag* — tratatul de contraasigurare între Germania și Rusia și, timp de 3 ani, pe durata acestui tratat, Bismarck se simțea obligat să-l respecte.

Moartea împăratului Wilhelm, în luna martie 1888, urmată de tragica domnie de 100 de zile chinuite a muribundului său succesor, împăratul Friedrich al III-lea, l-a lăsat pe Bismarck în fruntea politicii germane, dar numai pentru un răgaz de mai puțin de doi ani. Toate contradicțiile interne și externe, care ar fi fost probabil deviate printr-un război european izbucnit în 1887 sau 1888, își vor conjuga impactul pentru a-l disloca pe cancelar din pozițiile lui de forță. Un nou val de prosperitate solicita avîntul întreprinzătorilor germani dincolo de mări, spre o *Weltpolitik* care pentru bătrînul cancelar ar fi fost ceva nou, deschizînd perspective puțin conturate și puțin previzibile. În 1888, autoritatea supremă a cancelarului frînase o politică belicistă care ar fi prilejuit triumful unor forțe pe care Bismarck le detesta : elementul militar, oligarhia maghiară, imperialismul britanic și italian, prin realizarea unei ipoteze de care Bismarck se ferea : război preventiv, sau, cum prefera să-i spună el, *profilactic;* și, mai ales, un război pentru care poporul german nu era pregătit și care nu-i putea aduce nici un avantaj imediat. Prestigiul lui Bismarck va curma astfel planurile războinice pe care, în 1914 nu le va mai stăpîni nimeni, într-o conjunctură cu totul nefavorabilă, pentru Germania, celui pe care o pregătise totuși, cu atîta dexteritate și răbdare, „cancelarul de fier" în 1887. Wilhelm al II-lea va fi omul *„noului curs"*, tinzînd spre o *Weltpolitik*, tot mai dorită de vîrfurile aristocrației și burgheziei germane cu toate riscurile ascunse în această primejdioasă expansiune mondială.

Lucrarea colectivului de istorici din Republica Democrată Germană, asupra căreia ne-am oprit în rîndurile de mai sus, reprezintă incontestabil o reușită a istoriografiei din țara prietenă. Prin analiză profundă a contextului social-istoric al epocii bismarckiene, prin dezvăluirea motivațiilor politice și economice ale acțiunilor acestei importante personalități a istoriei germane și a epocii moderne a istoriei Europei, monografia analizată se înscrie ca un real cîștig pentru cercetarea acestei perioade, pentru toți cei preocupați de studierea ei atentă.

Dan A. Lăzărescu

[18] Nimic mai semnificativ, în această privință, decît rezoluția pusă de cancelar pe o adresă trimisă de ambasadorul Germaniei la Viena, prințul Heinrich VII von Reuss, la 28 aprilie 1888, și adnotată de kronprinzul Wilhelm (viitorul Wilhelm II) : „Adresa va fi ținuta la secret, *ținînd seama de adnotările alteței sale Imperiale!" (Die Grosse Politik der europaischen Kabinette*, vol. VI, nr. 1 288).

ROBERT LACOUR-GAYET, *A concise history of Australia*, Penguin Books, Harmondsworth, Middlesex, 1976, 484 p.

O istorie generală a Australiei, după cum s-a putut remarca, își face apariția cam o dată la un deceniu. Fiecare apariție atrage prin urmare ușor atenția atît prin încercarea firească de a se deosebi de lucrarea anterioară, cît și prin însuși obiectul investigației sale, fiind vorba despre o istorie atît de bogată în particular cum este aceea a îndepărtatei Australii.

Cînd avem de a face, ca în cazul de față, cu realizarea unui istoric neaustralian, o asemenea lucrare suscită în chip deosebit interesul, căci se pune chestiunea avantajelor pe care le poate oferi o perspectivă exterioară, dar și problema dificultăților adaptării la subiect sau a dificultăților inerente de documentare.

Autorul lucrării de față, Robert Lacour-Gayet, diplomat la începutul carierei, apoi expert financiar, profesor și istoric de renume în cele din urmă, a „descoperit" Australia ca obiect de studiu, după ce mai întîi și-a încercat și format pana în publicarea unei serii de istorii generale a celorlalte 3 țări care au figurat ca mari componente ale fostului Imperiu

www.dacoromanica.ro

britanic : o *Istorie a Canadei* (1964), urmată de o *Istorie a Africii de Sud* și în 1976 de un prim-volum al unei *Istorii a Statelor Unite*. După cum mărturisește autorul însuși în prefața lucrării, tradusă acum și în limba engleză, ceea ce avea să-l atragă pînă la fascinație în adîncirea istoriei Australiei, subiect cu totul nou pentru el, au fost acele aspecte cu totul absente în istoria celorlalte colonii britanice pe care le studiase. Australia a fost, observă el, spre deosebire de Canada și coloniile nord-americane, „necunoscută" și „unică" sub raportul condițiilor de floră și faună, nu a fost cucerită de Marea Britanie de la o putere străină, nu a cunoscut o rezistență îndîrjită a populației autohtone, ca în cazul indienilor din Statele Unite, nu a cunoscut, tot ca aceasta din urmă, o revoluție social-politică. Toate acestea nu au însemnat însă că Australia a fost ușor și rapid colonizată. Deșerturile, rigorile climei, lipsa de apă, nu au făcut în cele din urmă decît să reliefeze tenacitatea și energia coloniei australiene care, pentru a face încă o excepție, a păstrat cu metropola legături mult mai strînse decît celelalte mari colonii britanice.

Pentru a da un răspuns întrebărilor ridicate de istoria Australiei, țară de mărime apropiată celei a Statelor Unite, în cele 484 de pagini ale cărții, R. Latour-Gayet adoptă o structură bazată pe 5 părți corespunzînd cronologic și problematic unor etape pe care autorul le consideră semnificative pentru evoluția acestei țări. Fiecare parte cuprinde mai multe capitole, iar un prolog, prins între o scurtă prefață și prima parte a lucrării vădește grija de a furniza informații elementare privind geologia, geografia și fauna continentului austral. Toate îl fac pe autor să găsească destul de potrivit un comentariu francez din secolul trecut după care Australia părea să fie „mai degrabă ca un fragment al unei alte planete, care tocmai a căzut, din întîmplare, pe pămîntul nostru".

În acest context, partea I a lucrării tratează istoria descoperirii Australiei, pe calea străbătută *De la Mit la realitate*. Autorul înregistrează succesiunea completă a ideilor și reprezentărilor despre *Terra australis incognita* la anticii lumii mediteraneene, la popoarele asiatice (la hinduși, arabi, chinezi), la învățații sau călătorii evului mediu. Seria acelor voiaje care aveau să facă pasul de la intuirea continentului de la antipod la atingerea coastelor acestuia aparține însă epocii marilor descoperiri geografice. Rînd pe rînd cercul cunoașterii este strîns în jurul coastelor australiene de navigatorii portughezi, olandezi, francezi, englezi. Ieșirea Australiei din situația de *terra incognita* este în mod vizibil atribuită de Lacour-Gayet unui șir de descoperiri la care au contribuit navigatorii celor patru națiuni angajate în lupta pentru cercetarea regiunilor de sud-vest ale Pacificului și pentru stăpînirea lor. Singura dintre acestea care în plus a dispus și de mijloacele necesare luării în posesia efectivă a Australiei — după cele trei călătorii ale căpitanului James Cook (1770 — 1779) — avea să fie doar Marea Britanie. În viziunea autorului, spre deosebire de aceea a celorlalți autori ai unor lucrări generale de istorie a Australiei, prima pagină a acestei istorii nu începe totuși cu momentul implantării steagului englez pe noul continent. Ultimul capitol al primei părți atribuie acest merit populației aborigene. Pe nu mai puțin de 16 pagini cititorul poate găsi aici unele informații istorice, date etnografice privind vechimea habitatului acestei populații, precum și o serie concisă, dar destul de completă, de elemente privind înfățișarea, modul de viață, organizarea socială, relațiile de familie, formele ei de cultură și artă. Deși găsește interesant să menționeze evoluția impresiilor europenilor despre aborigeni, începînd cu primele contacte, istoricul francez subliniază tocmai caracterul contradictoriu și limitele acestor impresii, subiectivismul lor. Latour-Gayet optează, personal, pentru concluziile ultimelor cercetări, care atribuie culturii aborigene o originalitate neîndoielnică, dar specifică, rezultat al unei vitalități și adaptabilități cu totul remarcabile la condițiile vitrege ale continentului austral, izolat și arid.

Partea a doua a lucrării, intitulată *Australia ca penitenciar* prezintă cauzele care au determinat Anglia ca în 1788 să dea noului continent descoperit destinația de penitenciar, evoluția și rezultatele colonizării, în acest spirit, pînă în 1821. Efortul Londrei de a se debarasa de cei mai primejdioși dintre deținuții, nu numai de drept comun, ci și politici, pe care situația socială și economică din metropolă îi produce în număr mare, prin sistemul convoaielor spre Australia (*transportation system*) duce la întemeierea primei colonii australiene, Noul Wells de Sud, și la înființarea unei societăți locale. Confruntarea ei cu uriașele dificultăți legate de supraviețuire, de organizarea unei vieți economice, de depărtarea de metropola, va conduce însă cu timpul la apariția unei realități tot mai străine de intențiile metropolei. Viața și chiar administrarea noii colonii, redusă prin 1813 doar la regiunea de coastă din jurul Sidneyului, scapă din mîinile metropolei, capătă o consistență proprie, se conturează deja vocația Noului Wells de producătoare de lînă pentru Anglia (290 000 oi în 1821), mai ales după ce războaiele napoleoniene tăiaseră accesul industriei textile engleze la lînă spaniolă.

Odată cu întocmirea raportului Biggie, din 1821, pe care autorul îl consideră o piatră de hotar prin recomandările sale (încurajarea emigrării și reducerea deportărilor) această realitate capătă o recunoaștere. Chiar dacă ea

www.dacoromanica.ro

e încă parțială, declinul concepției Australia-penitenciar și evoluția ulterioară a situației îndreptățesc autorul să-și intituleze a treia și cea mai substanțială parte a lucrării (120 pagini) *Australia colonie*.

În această perioadă, pe care Lacour-Gayet o vede încheindu-se în 1901, se conturează tendințele fundamentale care-și pun amprenta pe dezvoltarea ulterioară a Australiei. Un întreg șir de expediții (Capitolul *În căutarea continentului)* duc, până în 1822, la identificarea întregii coaste australiene iar către 1860, după o adevărată febră a expedițiilor, care a dat deopotrivă eroi și victime (Charles Stuart, Ed. Eyre și alții) Australia își dezvăluie și spațiile interne. Exploratorii au fost curînd urmați de o adevărată armată de crescători de oi. care au preluat potențialul economic descoperit în special în regiunile din vestul Alpilor australieni și în sud-est sau în colțul de nord-est, viitorul Queensland. Această adevărată epocă pastorală, pe care o va cunoaște Australia mai ales după 1830, este prezentată de autor ca o consecință a cererii industriei din metropolă, de raporturile ei cu piața europeană în ultimă instanță, ceea ce a dus la profunde transformări în viața tinerei societăți coloniale australiene. Crește numărul emigranților (113 000 între 1831 — 1850), scade ponderea deținuților în numărul populației (de la 43 % în 1840 la 23 % în 1850) se naște mișcarea „squaterilor", angajați în mișcarea pentru punerea în valoare și acaparare noilor teritorii descoperite. Ei impun un regim greu de controlat în sistemul repartiției pămîntului, imprimă economiei australiene o puternică tendință capitalistă, astfel că în 1850 Australia era deja, cu 16 milioane de oi, cel mai important furnizor de lînă al Angliei.

Același ferment economic duce la întemeierea noilor colonii, care fac acum ca Noul Wells de sud să nu mai fie singura, ci doar cea mai veche dintre ele. Din inițiativă privată, în 1829 s-a întemeiat Australia de sud, din același impuls, în 1835 se întemeia Melbourne, capitala coloniei Victoria, în timp ce Noul Wells e în fruntea mișcării pentru adoptarea unor forme de autoadministrare, recunoscute de metropolă în 1842 (cu Consiliu legislativ, consilii executive, cu guvernatori, cu reprezentanți ai coroanei britanice în fruntea puterii executive) sistem extins după 1850 și în celelalte colonii.

În ce măsură viitorul Australiei urma să fie mare sau mic era încă o chestiune ce aparținea viitorului, observă Lacour-Gayet, căci pentru moment autorul găsește îndreptățit ca să-și intituleze capitolul privind societatea în coloniile australiene *Quo vadis Australia?* Coeziunea acestei societăți este redusă, constată el, e o societate frămîntată, „în război cu ea însăși", insuficient dotată cu elemente coezive (cultură, arte, științe, tradiție) și prin urmare expusă instabilității.

Descoperirea aurului, la Ofir, în Noul Wells de sud în 1851 și febra aurului au demonstrat din plin aceste trăsături dar, după cum remarcă autorul, la refluxul acestei mișcări, începînd chiar cu mișcarea socială de la Eureka, din 1854, elementele de stabilitate în viața economică, socială și politică încep să-și facă, treptat, loc. Următorii 30 de ani sînt dealtfel, în opinia lui Lacour-Gayet, epoca în care contururile esențiale ale Australiei se cristalizează, o epocă de aceea importantă, ușor de definit, dar, observă el, dificil de descris. Singura certitudine este o impresionantă dezvoltare economică, începută sub semnul revenirii populației în regiunile urbane de coastă. Coloniile australiene caută acum o redefinire a posibilităților lor economice. Într-o primă încercare de a evita să devină doar un continent al crescătorilor de oi, se trece la constituirea unei agriculturi, încercare care reușește însă, deocamdată , în Queensland; se dezvoltă primele industrii urbane, primele căi de comunicații leagă economicește, între ele, coloniile. Contribuția masivă și directă a capitalului britanic (25,4 milioane lire în intervalul 1861 — 1890) rămîne și el esențial pentru înțelegerea acestor tendințe, remarcă autorul. În condiții specifice, legate de lipsa mîinii de lucru, în consecință plata unor salarii relativ mari și ponderea socială deosebită a elementului muncitoresc încă din anii 50 ai secolului trecut, se afirmă tot mai vizibil în viața socială a coloniilor muncitorimea sindicalistă. Aceleași condiții vor determina însă o anumită întîrziere în afirmarea acestei clase sociale în viața politică, în radicalizarea sa revoluționară.

Bilanțul anilor 1860 — 1890 rămîne totuși, în opinia autorului, existența unei disproporții între optimismul economic marcat și la fel de evidenta micime a aspirațiilor economice. Tot în aceeași perioadă se plasează și primele acțiuni de politică externă a coloniilor australiene, începînd din momentul de îngrijorare creat prin ocuparea de către Franța a Noii Caledonii și continuînd cu apariția germanilor în Noua Guinee, în 1885, de interesul crescînd pentru zona Pacificului și chiar pentru crizele Extremului Orient. Se conturează ideile unei adevărate doctrine. Monroe australiană, dar imperialismul coloniilor australiene, observă Lacour-Gayet, este în totală disproporție cu mijloacele necesare pentru a desfășura o asemenea politică. Ele rămîn în umbra resurselor Imperiului britanic deși, spre 1900, începea totuși să se pună întrebarea în ce măsură interesele coloniilor puteau și trebuiau să coincidă, întotdeauna cu ele ale Marii Britanii.

www.dacoromanica.ro

Splendida izolare a coloniilor australiene, opinează autorul, devine imposibilă în ultimii 5 ani ai secolului trecut nu numai în raport cu exteriorul, ci şi în interior, în relaţiile dintre ele. Puternic lovită de o criză economică care confruntă şi Europa, după 1890 prosperitatea economică se dovedeşte o iluzie, un şir de greve zguduie viaţa socială între anii 1891 — 1894, iar în 1891 se constituie Partidul Laburist din Australia, care din acelaşi an ciştigă primele locuri în Legislaţia Noului Wells de sud, producînd în anii următori o serioasă restructurare în scena vieţii politice a coloniilor. Interdependenţele economice, comunitatea de interese ale acestora în exterior şi criza însăşi aduc acum în prim plan problema federalizării, dar care nu se impune deloc uşor, ci abia după 8 ani (1891 — 1899). Federalizarea recunoscută de Londra în 1901 făcea în sfirşit din Australia nu doar o expresie geografică, ci o ţară , căci cele 5 colonii australiene merseseră pînă atunci nu umăr la umăr, ci mai curînd cot la cot, cum observă, autorul. Cu această dată începe istoria Australiei ca federaţie, etapă pe care Lacour-Gayet o consideră a se întinde pînă în 1945 şi o prezintă în partea a patra a lucrării. Autorul va aborda mai întîi, într-un capitol aparte, anii 1901 — 1914, insistînd, pe fondul unei evoluţii economice lente, asupra experimentelor proeminente din viaţa publică. În instabilitatea politică a acestui interval pe care autorul pare a o găsi explicabilă dacă nu firească, se degajă analiza condiţiilor în care, alături de Partidul Conservator şi Partidul liberal se impune, în primul rînd, Partidul Laburist. După cum se remarcă, partid al socialismului, fără o doctrină, Partidul Laburist australian, îmbibat de spirit mic-burghez, deosebindu-se prin platforma politică de partidele de acelaşi tip din Europa (principiul „Australiei albe" în materie de emigraţie, loialitatea faţă de coroana engleză etc.) rămîne totuşi un factor activ în procesul de modificare a condiţiilor vieţii politice şi sociale australiene, iar prin oamenii săi domină scena: un I. C. Watson, Andrew Fisher, William Holman şi, în final, proeminentul W. M. Hugh.

În politica externă a tinerei federaţii, istoricul desprinde începuturile preocupărilor antigermane ale Australiei, îngrijorată de ofensiva navală a Berlinului, de intrarea în umbră, în unele privinţe, a supremaţiei engleze, şi, de aici, concluzia că loialitatea Australiei faţă de metropolă, aşa-numitul „patriotism imperial" ascundea, de fapt o extindere a intereselor capitalului australian care, asociată celorlalte dominioane şi Angliei, caută protecţia propriilor zone de acţiune.

Primul război mondial a găsit astfel Australia la capătul unei perioade de schimbări rapide, mai stabilă, cu o coeziune sporită pe plan intern. Sfîrşitul războiului consacră personalitatea internaţională a acestei ţări, atît prin contribuţia sa militară, la victoria împotriva Puterilor Centrale, cît şi prin rolul pe care şi-l asumă în zona Pacificului de sud-vest : mandatul Ligii Naţiunilor asupra Noii Guineei. Curentul imperialismului australian găseşte astfel în anii 1914 — 1919 o sursă de inspiraţie, libera acceptare a sacrificiilor războiului dă primele impulsuri patriotice în unele sfere ale publicului larg, statul federeal, întărit prin politica economică de război, intervine tot mai activ în viaţa economică postbelică. Anii 1919 — 1929 rămîn totuşi, mai observă autorul, ani de „prosperitate artificială". Deşi cea mai „disciplinată" dintre dominioane, sub raportul urmării experienţei metropolei, Australia, în materie de politică economică internă (controlul preţurilor, intervenţia directă a statului), urmează de acum mai mult exemplul Statelor Unite.

Se intensifică imigraţia (300 000 în anii postbelici), industrializarea ia imploare, producţia agricolă capătă o importanţă reală, în timp ce creşterea oilor rămîne aceeaşi ramură economică însemnată ca şi în trecut. În viaţa politică primii ani postbelici sînt dominaţi de un reviriment conservator şi tradiţionalist care în condiţiile crizei, ce loveşte din plin şi Australia după 1929, lasă puterea guvernamentală în mîinile laburiştilor. Ei nu reuşesc însă decît să-şi piardă, în aceste împrejurări, influenţa, fiind şi ei înlocuiţi, după 1931, de o guvernare de centru-dreapta a Partidului Australian Unit, condus de Lyons, şi el, ca şi Hughes, un dezertor al Partidului Laburist. Viaţa politică australiană rămîne confuză, deşi din 1933 Australia iese din criză. Nu lipsesc nici manifestări ale extremei drepte, în spirit anticomunist, paramilitar : Liga „Toţi pentru Australia" sau organizaţia „Noua Gardă".

În ce priveşte politica externă interbelică, deşi Australia se află într-o situaţie ce o conduce spre un statut de independenţă, acest lucru se face într-un ritm lent, care s-ar fi potrivit mai degrabă celorlalte dominioane decît Australiei. În timp ce Canada şi Africa de Sud îşi deschid, în baza statutului autonom hotărît prin conferinţa imperială din 1926, reprezentanţe diplomatice proprii, Australia nu urmează aceeaşi linie. Nu lipsesc însă gesturi care dovedesc faptul că interesele externe ale Australiei nu mai coincideau cu cele ale metropolei ; în 1924 de exemplu, Australia refuză să împartă, cu Anglia, responsabilităţile tratatului de la Locarno, sau, în 1935, e îngrijorată de indecizia Londrei în aplicarea unor sancţiuni împotriva lui Mussolini, după cum, în 1931, trezise îngrijorare şi agresiunea japoneză în Manciuria, Australia va fi între ţările care au trăit, în 1938, euforia conciliatorismului în faza crizei münchene dar doar un an ma

www.dacoromanica.ro

tîrziu, în 1939, ea va trăi „adevărul amar", cum spunea premierul Lyons, al perspectivei de a face față, în viitorul apropiat, unei probabile invazii.

În 1940, cu cei 3,8 milioane de locuitori ai săi, Australia era la capătul unei perioade în care înregistrase triumful industrializării, cu o producție industrială ce egalase pe cea agricolă, cu un înalt grad al procesului de urbanizare (47 % din populație locuia în cele 7 orașe mai importante ale țării). Nu mai puțin important, observă Lacour-Gayet, era faptul că Australia era pe cale de a deveni, chiar împotriva intențiilor sale, o putere suverană. Experiența cooperării militare cu Anglia, în cel de-al doilea război mondial accentuează acest curs, mai ales după decembrie 1941 — ianuarie 1942. Confruntată cu imposibilitatea flotei engleze de a mai asigura, după căderea Singapoorului, securitatea Australiei, guvernul acestei țări trece la o puternică mobilizare economică și militară internă, iar pentru evitarea unei catastrofe militare își îndreaptă privirile spre Statele Unite. Fără a mai insista asupra detaliilor cooperării militare americano-australiene, asupra participării proprii a Australiei la războiul din Pacific , ni se pare mai interesant a înregistra concluziile autorului la anii războiului și evoluția ulterioară a Australiei, în anii 1945 — 1973, tratați în ultima parte a lucrării, intitulată *Australia ca putere suverană.*

La o privire superficială, remarcă Lacour-Gayet, istoria Australiei ultimilor 30 de ani pare a nu fi cunoscut schimbări prea mari. Dezvoltarea economică a țării, deși mai rapidă, a rămas expusă unor perioade de stagnare, ca și în trecut, viața politică a continuat, în linii mari, direcțiile interbelice. O privire mai atentă i se pare a dezvălui autorului modificări cu un impact profund asupra viitorului Australiei în primul rînd.

În domeniul economic, magnitudinea mobilizării economice în anii războiului a sporit ponderea muncitorilor industriali în viața socială a țării. Noua politică de imigrare adoptată după război pare a afecta însăși structura etnică a țării. Controlul statului asupra economiei a crescut în timp ce „epopeea mineralieră", a descoperirii marilor bogății ale subsolului australian, dă o bază solidă industriilor tradiționale, ca și celor noi. Noul potențial economic al țării creează însă și probleme de o complexitate fără precedent în istoria Australiei, remarcă autorul.

O altă modificare fundamentală ține de accesul Australiei, după 1945, la deplina suveranitate, ceea ce a determinat ieșirea ei din „splendida izolare". Noile răspunderi pe care Australia și le-a asumat în Pacificul de sud-vest capătă, mai ales după 1949, cînd la putere sînt liberalii lui Menzies, pînă în 1972, semnificația unei asocieri politico-militare cu Statele Unite (în alianțe politico-militare, în acțiunea din Vietnam), dar nu fără o vizibilă preocupare pentru găsirea unei căi proprii, în cele din urmă.

În viziunea lui Lacour-Gayet aceste modificări postbelice anunță, de fapt, doar ridicarea unei cortine, ce va dezvălui o nouă Australie, aflată în prezent, în mod cert, într-un moment de opțiune, la o încrucișare a drumurilor.

Lucrarea asupra căreia ne-am oprit oferă o izbutită imagine de ansamblu asupra subiectului propus, reușind să fie cuprinzătoare și sintetică în același timp. Ea se remarcă printr-un stil viu, expresiv, ce conferă volumului un caracter atractiv. Autorul este preocupat mai ales în prezentarea și comentarea evenimentelor de pînă la 1900, și de punere în valoare a unor informații provenind din surse franceze, care, pe lîngă o imagine clară asupra rivalităților anglo-franceze legate de stăpînirea continentului austral, pot fi considerate, la fel de bine, și o contribuție ce îmbogățește textul și înviorează firul narațiunii.

Chiar dacă o serie de aspecte de ordin economic sau social își găsesc o mai slabă reflectare, sinteza lui R. Lacour-Gayet este incontestabil o realizare ce merită atenția atît a specialiștilor preocupați de înregistrarea unor noi puncte de vedere, cît și a cititorului dornic de o tot mai largă și multilaterală informare asupra evoluției popoarelor lumii de astăzi.

Ion Stanciu

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

REVISTA REVISTELOR

Anuarul Institutului de istorie şi arheologie «A. D. Xenopol», tom. XV, Edit. Acad., Iaşi, 1978, XV+693 p.

În 15 ani, cîţi numără de la apariţia primului tom, „Anuarul Institutului de istorie şi arheologie «A.D. Xenopol»" şi-a conturat o personalitate distinctă în rîndul publicaţiilor editate de institutele de istorie. La aceasta au contribuit, fără îndoială, volumul şi calitatea contribuţiilor pe care le-a publicat, tematica lor variată, dar şi participarea fecundă, prin recenzii şi note bibliografice, la schimbul de opinii pe marginea apariţiilor recente în literatura de specialitate, din ţară sau de peste hotare. Sînt calităţi care fac cinste Anuarului ieşean, recomandîndu-l ca o publicaţie de interes naţional şi de o riguroasă ţinută ştiinţifică.

Cu aceleaşi constatări se cuvine să întîmpinăm şi volumul al XV-lea, apărut recent. El adună un număr considerabil de studii, rod al investigaţiilor stăruitoare şi pasionante întreprinse de cercetătorii, dar şi de colaboratorii Institutului pe tărîmul istoriei naţionale şi universale.

Evaluarea de ansamblu a structurii volumului este, desigur, îngreuiată de absenţa unor eventuale titluri de capitole, aşa cum s-a procedat la numerele anterioare, în raport cu criteriile ce au condus la gruparea materiei (sugerată, dealtfel, doar în sumar, prin asteriscuri). Faptul nu ni se pare o scădere, ci, mai curînd, urmarea firească a bogăţiei de studii, greu de încadrat cu certitudine într-o secţiune anume. Astfel, primele două părţi cuprind contribuţiile referitoare la cele mai variate aspecte ale istoriei româneşti, ilustrînd toate epocile istorice. Urmează un grupaj aniversar cu titlul: „60 de ani de la desăvîrşirea unităţii naţionale". În continuarea acestei diviziuni — precizăm — ipotetice, vin studiile întemeiate în exclusivitate pe valorificarea de documente inedite, iar, după acestea, studii de profil mai ales teoretic, ce-şi propun reevaluarea unor teze esenţiale în definirea istoriei naţionale sau universale. Remarcăm, apoi, capitolul obişnuit de „documente" şi o *Addenda et corrigenda* semnată de Ştefan S. Gorovei. Ultima parte cuprinde rubricile de recenzii şi note bibliografice (compartimentate la rîndul lor în funcţie de istoria României şi de istoria universală), ştirile despre viaţa ştiinţifică a institutului şi necroloagele închinate memoriei regretaţilor Mihai Berza, Emil Diaconescu şi Nicolae Gostar.

Aşadar, un profil variat şi bogat ce îndeamnă la lectură, cu atît mai mult cu cît majoritatea studiilor conţin contribuţii esenţiale pentru cercetarea ştiinţifică. Pentru a le surprinde originalitatea, fie şi sumar, socotim de aceea potrivit să ne referim la fiecare din ele în parte, în ordinea pentru care a optat şi colectivul de redacţie, chiar dacă această cale va ocaziona unele stereotipii inerente de limbaj.

★

Volumul este deschis de o colaborare externă. Prof. Gottfried Schramm, din Freiburg im Breisgau, aduce cîteva precizări cu privire la rolul Daciei în transformările lingvistice din sud-estul Europei în timpul stăpînirii romane (*Die Bedeutung Dakiens für den Sprachwandel in Südosteuropa unter römischer Herrschaft*, p. 17). Cercetarea se află la interferenţa istoriei cu filologia şi interesează, în mod deosebit, pentru argumentele ce probează intensitatea procesului de romanizare a dacilor. În continuare, D. Ciurea ne propune o privire de ansamblu asupra oraşului medieval, în raport cu tradiţiile antice şi cu urbanismul modern. (*Die mittelalterliche Stadt und der gegenwärtige Urbanismus*, p. 9 — 13). Demersul evidenţiază însemnătatea oraşelor în viaţa popoarelor ca şi continuitatea procesului lor de dezvoltare, care, pornind de la modelul roman a acceptat influenţele specifice fiecărei zone de cultură şi civilizaţie.

Const. A Stoide se ocupă de anii 1461—1462 ai domniei lui Vlad Ţepeş (*Luptele lui Vlad Ţepeş cu turcii. 1461—1462*, p. 15—38), ajungînd să respingă unele idei cu largă circulaţie în literatura de specialitate; avem în vedere aserţiunea despre existenţa unui atac turcesc împotriva Ţării Româneşti, în 1458, sau aceea despre explicarea campaniei din 1462 pe seama refuzului lui Vlad Ţepeş de a plăti Porţii tributul cuvenit cu încă trei ani

www.dacoromanica.ro

înainte de această dată. După opinia apreciatului medievist, campania respectivă s-ar explica mai firesc prin intrigile țesute de Radu cel Frumos în cercurile influente de la Constantinopol cu scopul de a dobîndi tronul fratelui său. Celelalte contribuții se referă la campania de iarnă a lui Vlad Țepeș, la campania lui Mahomed al II-lea în Țara Românească, la forțele angajate în luptă sau la conflictul voievodului muntean cu Ștefan cel Mare.

Un model de temeinică analiză științifică și de ingeniozitate îl constituie studiul lui Leon Șimanschi: *„Roșcani" — o problemă de critică a textelor* (39—58). Elementele de la care pornește cercetătorul la identificarea localității unde s-a produs, la 14 aprilie 1574, capitularea oștii moldovene se dovedesc inițial neîncurajatoare. Pe baza analizei atente a izvoarelor, autorul ajunge la rîvnita descoperire și restabilește firul care a condus istoriografia noastră la difuzarea unei erori. Desfășurarea ultimului act al conflictului moldoturc din 1574 s-a produs, prin urmare, lîngă *Focșani* și nu lîngă Roșcani, cum s-a crezut pînă acum. Eroarea provine dintr-o confuzie a lecturii numelui scris cu alfabet chirilic și transmisă de o interpolare ulterioară a cronicii lui Grigore Ureche.

Studiul următor îl datorăm lui Gh. Buzatu care se referă la problema petrolului în evoluția relațiilor româno-engleze, în perioada anilor 1880—1929 *(The Place of oil problem within the evolution of romanian-english relations. 1880—1929*, p. 59—78), lucrarea ce a fost pregătită pentru colocviul istoricilor români și englezi, din mai 1978. Autorul stabilește fazele istorice ale acestei probleme, concluzionînd că în decursul lor relațiile româno-engleze au parcurs adesea momente dificile, dar ele au fost depășite cu succes, astfel încît *„petroleum and ist derivatives have ner come to provoke the fire*, though proper conditions did exist" (p. 78).

La rîndul său, D. Șandru analizează un fenomen simptomatic crizei agrare din perioada interbelică: suprapopulația agricolă *(Considerații privitoare la problema suprapopulației agricole din România între cele cele două războaie mondiale*, p. 79—91). Prin amploarea implicațiilor sale, fenomenul a reținut atenția contemporanilor, economiști, agronomi, juriști, care i-au studiat cauzele, căutînd și modalitățile de îndreptare. Concluziile lor — apreciază D. Șandru — sînt lipsite de interes, datorită poziției de clasă pe care s-au situat autorii respectivi. De aceea, el a găsit oportun să reia discuția dintr-o perspectivă nouă, întemeiată pe cunoașterea complexă a problemei agrare din perioada interbelică.

Alte aspecte ale situației economice sînt cercetate de I. Saizu *(Industria României între anii 1922 și 1928*, p. 93—120). Contribuțiile sînt în măsură să precizeze condițiile în care a progresat industria, în general și pe ramuri, ponderea acestui sector în economia națională, ca și implicațiile de ordin social.

Așa cum anunțam, criteriile privind gruparea materiei au fost altele decît acelea de ordin strict cronologic. De aceea, nu întîmplător, studiile următoare ne îndreaptă din nou spre epocile veche, medie, modernă și contemporană.

Cu erudiția ce i-a caracterizat întreaga activitate științifică, cu ingeniozitatea impresionantă de a restabili sensul cel mai autentic (pînă la semnele de punctuație) al textelor originale, pe baza cărora descoperea informații nebănuite de generații întregi de cărturari, regretatului conferențiar al Universității ieșene, Nicolae Gostar, a lăsat Anuarului una din ultimele sale contribuții în domeniul studiilor clasice: Dakoi *în* Historia Romana a lui *Dio Cassius*, p. 121 — 129). Din analiza minuțioasă a scrierii lui Dio Cassius, *Historia romana*, el stabilea că, în opera amintită apare și numele dacilor din afara provinciei, „care, din motive rezonabile pentru scribii medievali, a fost schimbat printr-un alt cuvînt" (p. 121). După revizuirea traducerii în funcție de textul original, informațiile despre dacii liberi se îmbogățesc în mod considerabil. Opera lui Dio Cassius, studiată comparativ cu scenele Columnei lui Traian dovedește, în același timp, „marea și netăgăduita valoare documentară a acestui moment istoric și artistic" (p. 128). Concluzia finală a regretatului cercetător este că, pe această cale, se poate ajunge la o altă cronologie privind momentele importante ale războaielor dacice. „Bătălia de la Tapae — conchidea el — are loc atunci nu în 101, ci, cel mai devreme în primăvara anului 102" (p. 128).

Remarcăm, apoi, alte studii referitoare la evul mediu românesc. I. Ciută surprinde dezvoltarea apiculturii în Moldova pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea *(Vechimea, factorii naturali și zonarea apiculturii în Moldova, sec. XV-mijlocul sec. XVIII*, p. 131—148), preocupare care, prin susținerea tezei de doctorat, l-a consacrat ca un bun cunoscător al acestei probleme.

Georgeta Ignat și Dumitru Agache recompun imaginea de ansamblu a domniilor lui Iliaș și Ștefan (*Cu privire la politica urmașilor lui Petru Rareș. 1546 — 1552*, p. 149 — 174), efort îndreptățit de absența unor studii adecvate pentru acest capitol din istoria Moldovei, ca și de caracterul contradictoriu și inegal al aprecierilor lansate de sintezele fundamentale

www.dacoromanica.ro

De la veacul al XVI-lea ajungem, iarăşi, la epoca contemporană. Construcţiile şi instalaţiile portului Constanţa, în perioada interbelică îl preocupă pe Valentin Ciorbea care foloseşte, în acest sens, un bogat material inedit din fondurile Direcţiei navigale maritime ale arhivelor constănţene (*Contribuţii istorice la cunoaşterea construcţiilor şi instalaţiilor portului Constanţa în perioada interbelică*, p. 175 — 184).

D. Şandru revine cu încă un studiu referitor la activitatea cooperativelor de credit create de ţărani sub numele de bănci populare, societăţi ce au avut un rol important în finanţarea gospodăriilor ţărăneşti, în special pînă la criza economică din 1929—1933. (*Privire generală asupra capitalurilor băncilor populare din România între cele două războaie mondiale*, p. 185—195).

Gh. I. Florescu completează imaginea vieţii politice interbelice, analizînd îndeaproape activitatea parlamentară a Partidului poporului (*Activitatea parlamentară a Partidului poporului. martie 1922 — martie 1926*, p. 198—217). Aspectele particulare ale activităţii acestui partid, lipsit în genere de experienţa parlamentarismului opoziţionist, ca şi rolul sau în contextul vieţii politice justifică şi mai mult însemnătate acestui studiu.

Valeriu Florin Dobrinescu semnează contribuţii interesante la cunoaşterea raporturilor româno-cehoslovace (*Cu privire la raporturile româno-cehoslovace. 1945—1. 47*, p. 219—231), raporturi ce prezintă o valoare deosebită dat fiind aportul lor, în special al legăturilor comerciale, la redresarea industriei româneşti, slăbită în urma războiului.

Între studiile prilejuite de cei 60 de ani de la desăvîrşirea unităţii naţionale, stăruim, mai întîi, la cel semnat de Gheorghe Platon: *Desăvîrşirea unităţii de stat — principal obiectiv al politicii româneşti, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi la începutul secolului al XX-lea*, p. 233—242. Străbătut de idei generoase ce îndeamnă la regîndirea problemelor fundamentale de istorie naţională, „proces ce trebuie să înceapă prin restructurarea propriilor noastre cunoştinţe", studiul profesorului Gh. Platon conţine reflecţii şi sugestii capabile să ducă la o înţelegere mai profundă a istoriei României din pragul marii uniri din 1918. Autorul respinge teza, cu ecou în literatura de specialitate, potrivit căreia monarhia a manifestat o poziţie antinaţională, nesocotind sau chiar trădînd interesele românilor din Transilvania. Demonstrarea caracterului superficial al acestei teorii îi îngăduie şi alte consideraţii de principiu valabile în judecarea istoriei româneşti. Sînt evidenţiate cu acest prilej legăturile dintre planul social şi cel naţional ce au făcut ca, în procesul de făurire a statului român, toate clasele sociale să se întîlnească pe platforma naţională, dar şi legăturile indestructibile dintre provinciile locuite de români, legături ce nu ne îngăduie să vorbim doar de un ecou al evenimentelor din Transilvania în România, sau invers. În acelaşi context este apreciată şi aderarea României la tripla alianţă, act care „departe de a însemna o trădare a intereselor naţionale, o renunţare la sprijinirea luptei românilor din Transilvania, a reprezentat o reflectare reală a situaţiei în care se găsea România după cucerirea independenţei" (p. 242). Sînt acestea numai cîteva din principiile călăuzitoare ale studiului amintit, studiu ce va stimula, fără îndoială, reflecţiile cercetătorilor şi va contribui la înţelegerea mai nuanţată a istoriei moderne.

În pregătirea marii uniri de la 1918, un rol important a revenit Ligii culturale, societate ce a desfăşurat o activitate impresionantă atît în provinciile româneşti cît şi peste hotarele patriei. Aspectul din urmă face obiectul studiului semnat de C. Gh. Marinescu (*Secţiile din străinătate ale Ligii culturale în sprijinul luptei de eliberare naţională a românilor transilvăneni. 1890—1900*, p. 243—255). Sînt prezentate, cu acest prilej, acţiunile de răsunet întreprinse de susţinătorii secţiilor externe din Paris, Liège, Bruxelles, Anvers, München, Viena ş.a. care au contribuit la informarea opiniei publice, şi, în acelaşi timp, la popularizarea luptei de emancipare naţională a românilor, pregătind terenul pentru desăvîrşirea unificării statului naţional.

Perioada imediat următoare Unirii este prezentată de I. Agrigoroaiei care evidenţiază transformările calitative, perceptibile, la nivelul întregii societăţi (în economie, administraţie, ideologie, viaţă politică etc.), determinate de desăvîrşirea unificării naţional-statale. Conţinutul acestor transformări justifică aprecierea potrivit căreia „realizarea deziderateului naţional, din punct de vedere burghezo-democratic, a adus România într-o nouă fază de evoluţie, în care problemele sale fundmentale cereau o rezolvare corespunzătoare noilor condiţii şi posibilităţi" (*Unirea din 1918 — începutul unei noi etape în dezvoltarea istorică a României*, p. 257—275).

Partea la care ne vom referi în cele ce urmează reprezintă o sumă de comunicări ocazionate de punerea în valoare a unor surse inedite, de interes fundamental pentru istoria românilor.

Cercetător pasionat al surselor interne şi externe, regretatul Sergiu Columbeanu a publicat aici rolul descoperirilor sale la biblioteca Universităţii columbiene din New York (*Ştiri veneţiene despre ţările române, în arhivele din Statele Unite*, p. 277—281). „Relaţiile" despre Ţările Române datorate în special

www.dacoromanica.ro

lui Giaccomo Soranzo conţin ştiri preţioase referitoare la regimul politic şi la raporturile cu Poarta, întregind informaţia existentă în această privinţă. Se impune, totodată, constatarea, în acord cu aceea a autorului, că „este oarecum un fapt deosebit existenţa în arhivele de peste ocean a unor ştiri despre Ţările Române în evul mediu".

Semnalînd lipsa unei lucrări de sinteză asupra tîrgului Ştefăneşti, cercetătorul Gh. Pungă conturează cîteva aspecte din trecutul acestui important centru al vieţii economice şi social-politice la est de Carpaţi *(Contribuţii documentare privind evoluţia tîrgului Ştefăneşti. sec. XV—XVII*, p. 283—296). Autorul prezintă viaţa economică, administraţia, vatra, hotarul şi ocolul, construcţiile domneşti, unele aspecte militare, locuitorii şi evoluţia tîrgului — elemente ce contribuie în mod remarcabil la o monografie ce se anunţă deosebit de utilă pentru cunoaşterea tîrgurilor din Moldova.

Ilie Corfus semnează noi ştiri în legătură cu activitatea desfăşurată în Polonia, în 1660, de foştii domni ai Moldovei, Gheorghe Ştefan şi Moise Movilă *(Pe urmele lui Moise Movilă şi ale lui Gheorghe Ştefan*, p. 297—305). Pe baza scrisorilor, publicate în anexă, deducem că cei doi domni au continuat aproape simultan demersurile pentru obţinerea tronului Moldovei.

I. Toderaşcu publică şi comentează un document revelator pentru ecoul european al evenimentelor din Transilvania în timpul războiului de 30 de ani; preocuparea se înscrie în linia mai veche de valorificare a documentelor referitoare la istoria românilor din fondurile belgiene *(Participarea Transilvaniei la războiul de 30 de ani. Un ziar-broşură din 1621*, p. 307—314).

Cercetător pasionat de stabilirea filiaţiunilor şi de întregirea genealogiilor, Ştefan S. Gorovei îşi propune, să lămurească o chestiune mult controversată: originea Ghiculeştilor moldoveni *(Observaţii noi într-o controversă veche. Familia Ghica din Moldova*, p. 315—324). Demonstraţia, ce etalează virtuţi remarcabile de genealogist, precizează relaţiile de rudenie între cîteva figuri binecunoscute de boieri din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea.

Remarcăm, în mod deosebit, şi concluziile lui Liviu Burlec pe marginea cronicii cu titlul *Plîngerea mănăstirii Silvaşului*, document revelator pentru istoriografia transilvăneană din perioada de tranziţie de la primele cronici în limba română la creaţiile reprezentative ale Şcolii ardelene *(Contribuţii la studiul cronicii „Plîngerea mănăstirii Silvaşului"*, p. 325—333). El stabileşte autorul cronicii în persoana călugărului Efrem din Prislop, locul (Sibiu) şi anul (1763) scrierii ei, date esenţiale pentru cunoaşterea documentului amintit. Raportată la *Istoria sfintei biserici a Şcheilor Braşovului*, consideră Liviu Burlec, *Plîngerea mănăstirii Silvaşului* evidenţiază „o evoluţie în formarea conştiinţei naţionale, dată fiind şi diferenţa de trei, patru decenii care separă datele de scriere a celor două cronici, dar şi progresele acestei conştiinţe la nivelul unor structuri sociale mai largi" (p. 328).

D. Agache valorifică informaţiile conţinute de cele două condici inedite (de venituri şi cheltuieli) ale Casei spitalului Sf. Spiridon din Iaşi, din perioada 1774—1823 (*Veniturile şi cheltuielile mănăstirii Sf. Spiridon din Iaşi între anii 1771 şi 1823*, p. 335—351). Documentele, aflate în fondurile Institutului de istorie „A. D. Xenopol", înfăţişează organizarea celei mai vechi instituţii spitaliceşti din Moldova, fiind interesante şi pentru alte aspecte ale societăţii româneşti în pragul epocii moderne.

Un document inedit privind ecoul extern al revoluţiei din Moldova din 1848 (articolul *Relatările unui moldovean*, din *Deutsche Zeitung*, 1 iun. 1848) ne prezintă D. Ivănescu şi Horst Fassel *(Ştiri externe despre revoluţia de la 1848 din ţările române*, p. 353—360). Paternitatea textului este atribuită, cu rezerve, lui Eudoxiu Hurmuzachi.

Explorator neobosit al izvoarelor istorice, Const. A. Stoide dedică studiul *Teodor Codrescu şi legăturile lui cu Braşovul* (p. 361—378) unui înaintaş pe linia preocupărilor arhivistice. El reliefează activitatea publicistică fecundă desfăşurată de editorul *Urlcarului*, activitate care „spre onoarea lui, se menţine pe linia progresistă pe care a adoptat-o şi urmărit-o cu o stăruinţă tenace" (p. 368). În partea a doua a contribuţiilor sale, Const. A. Stoide dă la iveală menţiunile inedite relative la legăturile lui Teodor Codrescu cu Braşovul: colaborările la *Foaea pentru minte* ..., şi corespondenţa cu Iacob Mureşianu (publicată în anexă).

În sfîrşit, ultimul studiu din ceea ce ar constitui miscelanea Anuarului se referă la epoca contemporană. Pe baza investigaţiilor în arhive şi în rîndurile unor vechi militanţi ai mişcării comuniste şi muncitoreşti, Andrei Cardaş prezintă aspecte mai puţin cunoscute în legătură cu crearea Blocului muncitoresc-ţărănesc, dar şi cu activitatea sa ulterioară, cu organizarea şi profilul ideologic al acestei organizaţii politice legale aflată sub conducerea P.C.R. *(Crearea Blocului muncitoresc-ţărănesc*, p. 379—394).

Aşa cum anunţam de la început, secţiunea următoare o formează cîteva contribuţii de

www.dacoromanica.ro

interes considerabil pentru modul de a gîndi şi de a interpreta fenomenele istorice, mergînd de la analiza trăsăturilor de ansamblu ale unei epoci, la fixarea limitelor ei cronologice sau la studiul elementelor particulare. Interesante ca sugestii metodologice, dar mai ales ca mod de a medita la conţinutul procesului istoric, studiile ce urmează merită o atenţie specială.

Răspunzînd întrebării de la început („Care sînt caracteristicile feudalismului din Ţara Românească şi Moldova, în secolele XIV-XV?") Dinu C. Giurescu ne antrenează într-un dialog cu stadiul actual al istoriografiei româneşti pe această temă *(Caracteristici ale feudalismului românesc,* p. 395—402). În contradicţie cu teza ce considera că pînă spre mijlocul veacului al XV-lea cele două state româneşti au cunoscut fărîmiţarea feudală (teza V. Costăchel, P.P. Panaitescu, A. Cazacu ş.a.), Dinu C. Giurescu aderă la ideea că, dimpotrivă, toate elementele vieţii economice contravin caracteristicilor unei economii naturale: circulaţia monetară neîntreruptă din secolele IX—X, vechimea schimburilor de produse, formarea şi dezvoltarea oraşelor, ca centre ale negoţului şi ale unei producţii meşteşugăreşti pentru piaţă. În ceea ce priveşte existenţa imunităţii—„corolarul economiei naturale şi al fărîmiţării feudale" — ea reprezintă „o stare de excepţie (nu una obişnuită), ce cuprindea părţi foarte reduse din teritoriul ţărilor române", fără a fi constituite din zone compacte (p. 398). Alăturîndu-şi şi opiniile de dată recentă care exclud asemănarea cetelor boiereşti din ţările române „banderiilor feudale" din alte ţări, ca şi ideile ce resping asimilarea structurii domeniului feudal din perioada amintită cu aceea a „rezervelor feudale", autorul apreciază, în concluzie, că teoria despre fărîmiţarea feudală în Ţara Românească şi Moldova se dovedeşte depăşită.

Un studiu valoros prin originalitatea ideilor semnează V. Cristian *(Consideraţii privind începutul epocii moderne în istoria universală,* p. 403—414). Autorul îşi propune să înlăture neajunsurile ce decurgeau din recunoaşterea, ca moment de demarcaţie între două epoci ale istoriei universale, a unui eveniment produs într-o singură ţară, respectiv revoluţia burgheză din Anglia. În consecinţă, atenţia lui se îndreaptă spre stabilirea unei perioade în care transformările să fie suficient de evidente pentru a marca sfîrşitul incontestabil al lumii medievale, într-o arie care să depăşească nivelul unei singure ţări. Din analiza principalelor aspecte ale civilizaţiei şi culturii europene în secolul al XVI -lea (mutaţiile social-economice, transformările politice în sensul constituirii marilor monarhii, Reforma şi Renaşterea sau marile descoperiri geografice) rezultă că „acceptarea secolului al XVI-lea ca început al epocii moderne ne apare ca fiind dictată de realitatea însăşi. În felul acesta, nu mai începem expunerea istoriei moderne a întregului glob de la un singur eveniment, produs într-o singură ţară" (p. 414). Argumentarea acestei idei (pusă în circulaţie şi de Andrei Oţetea), însoţită de toate nuanţările de rigoare, este convingătoare şi, trebuie să recunoaştem, rezolvă multe din confuziile ce decurgeau din periodizarea „clasică" a istoriei universale. Dealtfel, acest domeniu, ca orice alt domeniu al gîndirii istorice, nu poate rămîne în afara înnoirilor determinate de îmbogăţirea orizontului de cunoştinţe despre o anume epocă.

O problemă asemănătoare — delimitarea evului mediu de epoca modernă — dar aplicabilă la nivelul societăţii româneşti, o implică studiul lui G. D. Iscru *(Consideraţii privind formarea modului de producţie capitalist în ţările române,* p. 415—438). Pornind de la teza marxistă că relaţiile de producţie constituie elementul definitoriu al modului de producţie, autorul cercetează relaţiile de proprietate şi relaţiile de muncă în perioada de trecere de la feudalism la capitalism în ţările române „cu scopul de a vedea ce termeni ne este îngăduit să utilizăm în acest domeniu" (p. 416). Pe parcursul studiului se desprind adesea constatări de interes incontestabil pentru definirea transformărilor ce au loc în structura social-economică. Din analiza eliberărilor din şerbie, cu începere încă din secolul al XVII-lea dar, mai ales, din a conţinutului şi urmărilor hrisoavelor din 5 august 1746 şi 6 aprilie 1749, autorul constată că termenul de „stăpînire", utilizat la sfîrşitul secolului al XVIII-lea pînă tîrziu în veacul următor „şi-a modificat treptat conţinutul, paralel cu evoluţia transformărilor structurale, devenind sinonim cu acele de proprietar în sensul modern al cuvîntului" (p. 419). În legătură cu revoluţionarea relaţiei de proprietate, autorul urmăreşte apoi creşterea proprietăţii depline (aşa numita „rezervă") şi reflectarea acesteia în textele juridice. Făcînd bilanţul cercetărilor, G.D. Iscru distinge 4 etape, determinate de totalitatea transformărilor structurale şi, în primul rînd, de creşterea reală a proprietăţii depline în cuprinsul marelui domeniu: I. (778—1821); II. (1821—1833); III. (1833—1848/1851); IV. (1851—1864). Paralel cu acest proces, autorul urmăreşte revoluţionarea relaţiei de muncă ce devine tot mai vizibilă pe măsură ce înaintăm în veacul al XIX-lea. Ar mai fi de remarcat şi celelalte precizări aduse de studiul la care ne referim. Autorul arată că marea proprietate asupra pămîntu-

www.dacoromanica.ro

lui („proprietatea moșierească"), dijma de produse sau constrîngerea extraeconomică — socotite de nnii „rămășițe feudale" — „au imprimat o duritate aparte exploatării capitaliste în agricultură (...), poate chiar mai mare ca în feudalism uneori, dar asta nu înseamnă că au fost rămășițe feudale" (p. 438). Dimpotrivă, ele au exprimat într-o formă specifică relații cu conținut capitalist. Toate aceste considerații contribuie, desigur, la lămurirea condițiilor în care s-a produs trecerea de la evul mediu la epoca modernă în cadrul societății românești.

Într-nn studiu menit să aprofundeze caracterul nnitar al revoluției române de la 1848, Gh. Platon pledează, așa cum profesorul ne-a obișnuit, pentru înțelegerea cît mai complexă a fenomenului istoric (*Despre începuturile revoluției române de la 1848. Pentru o analiză într-o perspectivă mai largă*, p. 439—454). Incitat mai ales de scrierea cercetătorului bulgar Ivo Todorov, referitoare la „mișcarea revoluționară" de la 1848 din Moldova, prof. Gh. Platon reia dintr-o perspectivă nouă cîteva din ideile sale fundamentale despre revoluția română, idei care l-au consacrat ca un specialist binecunoscut al acestei perioade. Întreaga sa pledoarie este străbătută de convingerea că „revoluția din Moldova reprezintă o parte integrantă a revoluției românești, situată pe același plan valoric național, o parte a efortului națiunii de a se întruni în cuprinsul unui stat unitar neatîrnat" (p. 439).

În sfîrșit, un alt studiu valoros îndreptat împotriva tezelor perimate ce persistă încă în limbajul istoricilor și în aprecierea epocii moderne îl datorăm lui V. Russu (*Considerații privind teoria alianței burghezo-moșierești*, p. 455—453). Arătînd că teoria alianței dintre burghezie și moșierime („un fel de pat al lui Procust pentru posibilitățile de interpretare și judecare a istoriei noastre moderne") s-a elaborat încă înainte de a se întreprinde cercetările științifice de rigoare asupra acestei epoci, autorul reliefează dezacordul existent între teoria respectivă și realitățile istorice din epoca modernă. Aceste realități — demonstrează autorul — n-au fost favorabile „compromisului dintre cele două clase, nici la 1848, nici în timpul Unirii, nici la elaborarea Constituției din 1866, nici ulterior. Dimpotrivă, interesele și destinele le aduceau pe poziții adverse și de aceea, conchide V. Russu, „este greu de acceptat teza identificării intereselor dintre ele" (p. 463) prin formula improprie de regim „burghezo-moșieresc".

La capitolul de „documente", Th. Holban continuă publicarea documentelor românești, din secolele XV—XVI, din arhivele poloneze și franceze (*Noi documente românești din arhivele polone și franceze*, II p. 465—471), publicare pe care a început-o în tomul XIII al aceluiași Anuar. Documentele, în număr de 5, aduc noi date referitoare la relațiile româno-polone sub Ștefan al II-lea, Ștefan cel Mare și Ștefan Tomșa. Documente din fondurile arhivelor interne publică Șt. Bujoreanu (*Documente moldovenești din secolele XVI—XIX*, p. 473—485), D. Zaharia (*Trei documente privind familia lui Miron Costin*, p. 487—492) și Marcel Ciucă (*Registrul de intrare a soldaților români și a prizonierilor turci răniți din spitalul militar central de la Turnu Măgurele. 8/10 oct. 1877 — 4. apr. 1878*, p. 492—525).

Addenda și corrigenda (p. 527—536) scrisă de Ștefan S. Gorovei conține cîteva îndreptări la informațiile actuale despre evul mediu românesc. Deși „mărunte", după aprecierea autorului, constatările se dovedesc utile și reflectă spiritul lui atent, logic și ordonat în exploatarea documentelor. Precizările se referă la identificarea satului Cozial, menționat de cavalerul de Lannoy, la numele pretendentului din 1488 la tronul Moldovei, Hruet, la data trimiterii haraciului către Poartă și la misiunea logofătului Tăutu din 1489, la domnia ereditară a Movileștilor, la Miron Barnovschi, la genealogiile familiilor Cîrjă, Sion, Sturza etc.

N-am putea încheia această prezentare fără a remarca și partea de recenzii și note bibliografice care ocupă un spațiu considerabil în structura volumului (circa 150 p. pentru circa 75 de titluri). Ele se caracterizează prin intenția onestă a autorilor de a semnala realizările de valoare, dar și de a le analiza critic conținutul, surprinzînd, acolo unde era necesar, eventualele inadvertențe. Reținem, în acest sens, colaborările semnalate de V. Lica, M. Cojocaru, J. Benditer ș.a.

★

Studiile pe care ne-am străduit să le prezentăm ar fi meritat, desigur, un comentariu mai amplu. Intenția noastră, precizată de la început, a fost doar de a semnala originalitatea și valoarea concluziilor, fără a putea insista îndeajuns pe marginea argumentelor ce le-au precedat. Ele lărgesc în mod remarcabil maniera de a interpreta fenomenul istoric, adăugînd elemente noi la înțelegerea unor momente fundamentale din istoria patriei.

www.dacoromanica.ro

În totalitatea lor, studiile răspund exemplar deziderateloг ştiinţifice, fapt deloc surprinzător, date fiind tradiţiile şi exigenţele actuale ale şcolii istorice ieşene. Este fără nici o îndoială că cercetările ulterioare vor găsi în acest volum, ca şi în cele anterioare, suficiente ocazii de referinţă pentru a putea considera şi numărul de faţă drept încă o contribuţie preţioasă la dezvoltarea ştiinţelor istorice din ţara noastră. În acest sens, o problemă stringentă o reprezintă difuzarea cît mai largă a Anuarului, atît în ţară, cît şi peste hotare. Se cuvine să remarcăm, cu acest prilej, meritele incontestabile ale Colectivului de redacţie, de a cărui pasiune şi perseverenţă depinde, în bună parte, prestigiul şi ţinuta ştiinţifică exemplară a Anuarului. Graţie eforturilor acestui colectiv (redactor responsabil: M. Petrescu—Dîmboviţa; secretar ştiinţific de redacţie: I. Caproşu) putem aprecia că publicaţia Institutului de istorie din Iaşi se sustrage destinului pe care-l au, îndeobşte, anuarele („culegeri care apar cu multă trudă şi se uită repede"); el este o prezenţă vie şi dinamică în rîndul revistelor ştiinţifice, urmărită de fiecare dată cu interes.

Ştefan Lemny

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

Î N S E M N Ă R I

ISTORIA ROMÂNIEI

Martha Bibescu, Jurnal politic, ianuarie 1939 — ianuarie 1941, Studiu introductiv, selecție, note și traducere de Cristian Popișteanu, Nicolae Minei, Edit. politică, București, 1979, 238 p.

Volumul de însemnări politice al Marthei Bibescu pe care Editura politică ni-l pune la dispoziție, interesează în mare măsură atît pe specialist, cît și pe simplul iubitor de istorie recentă.

Studiul introductiv face o prezentare, poate puțin cam rezumată, a personalității acestei interprete a „tradiției spirituale europene", cum am putea spune, parafrazîndu-l pe Mircea Eliade, urmașul compatrioatei noastre în fotoliul Academiei Regale Belgiene de Limbă și Literatură. Martha Bibescu este destul de puțin cunoscută de cititorii mai tineri; de aceea rostul introducerii este mai mult decît binevenit. Provenită dintr-o familie care a dat țărilor române un respectabil număr de domnitori și apoi de oameni politici ce s-au bucurat de cele mai înalte demnități în România, Martha Bibescu s-a detașat cu îndrăzneală de limitele impuse de clasa din care făcea parte prin naștere, formație intelectuală, căsătorie etc.

Însemnările Marthei Bibescu ne conduc, inevitabil spre acea Casandră, numită Geneviève Tabouis, al cărei volum, *20 de ani de tensiune diplomatică* a fost prezentat publicului cititor român cu un număr de ani în urmă.

Citind cartea pe care o prezentăm, încercăm un, firesc sentiment de admirație față de familiara mai tuturor capilor politici ai Europei interbelice. Rînd pe rînd, în fața noastră se perindă, în alte ipostaze decît cele cunoscute din docte lucrări de istorie diplomatică: Neville Chamberlain, „omul cu umbrela", simbolul conciliatorismului atît de fatal istoriei contemporane; Winston Churchill, „bulldogul", adversar neîmpăcat al nazismului; Paul Reynaud, primul ministrul al Franței în lunile catastrofei din 1940, în veșnică rivalitate cu Edouard Daladier, eternul său concurent; regele Carol al II-lea, pe care îl vedem dezorientat și ezitant în politica externă, foarte departe de abilitatea arătată pe plan intern; Constantin Argetoianu, fără cinismul afișat în ocazii mai puțin intime, pentru a nu-i aminti decît pe cei mai familiari cititorului român.

O caracteristică se desprinde cu pregnanță din lectura acestui jurnal: disprețul, atitudinea hotărît potrivnică a autoarei față de fascism, hitlerism și de agentura acestuia în România, legionarismul. Referindu-se la ascensiunea Gărzii de fier în anii '30, memorialista notează: „Poporul nostru nu cunoștea crima politică. Nici unul din domnitorii noștri nu a murit asasinat. Acum totul s-a schimbat. Numai sub domnia lui Carol a II-lea au fost asasinați doi președinți ai Consiliului de Miniștri" (p. 101).

Surprinde plăcut ironia mușcătoare a Marthei Bibescu la adresa regimului instaurat de regele Carol al II-lea după februarie 1938; autoarea descrie, lapidar, înfățișarea „Parlamentului" carlist: „O brazdă de flori albe: numai chipurile erau galbene" (p. 79).

Un spațiu important revine în jurnal evocării presiunilor la care a fost supusă România de către Germania nazistă pentru a intra în sfera de interese a puterilor Axei. Treptat, ca în paginile unei lucrări de istorie, se conturează spectacolul unei Românii izolate, amenințată de vecini revizioniști și, tot mai mult, abandonată de aliații apuseni. Partea finală a însemnărilor Marthei Bibescu este dedicată situației tragice în care se găsea Europa și apoi lumea după 1 septembrie 1939. În numeroase file ale jurnalului găsim inserată compasiunea autoarei pentru poporul polonez martir, alături de reliefarea ajutorului efectiv dat de România Poloniei în dezastru. „Războiul ciudat", parodie de război purtat în Franța și Anglia, la cîrma cărora se aflau tot conciliatorii, împotriva Germaniei pînă în mai 1940, este puternic ironizat de semnatara jurnalului.

În rînduri pătrunse de durere patriotică sînt prezentate amputările teritoriale suferite de România în vara anului 1940. Ultimele pagini ale jurnalului ne-o arată pe memorialistă indignată de excesele și crimele legionarismului ajuns la putere, de zvîcnirile sîngeroase ale acestuia în zilele rebeliunii din ianuarie 1941.

www.dacoromanica.ro

Redactate într-un stil deosebit de atrăgător și în același timp accesibil, însemnările din „Jurnalul politic" al Marthei Bibescu se înscriu în galeria de memorii remarcabile ale multor oameni politici și de cultură din trecut, procedeu „uitat" o bună perioadă de vreme, dar reluat astăzi cu rezultate în sensul cărora lucrarea de față este un argument mai mult decît pozitiv.

Adrian Stănescu

N. CHIPURICI, M. MĂNEANU, *Mehedinții sub steagul revoluției române de la 1848*, Drobeta Turnu Severin, 1978, 101 p.

Între valorile spirituale ale poporului nostru cu însemnat rol științific, cultural și educativ se situează pe prim-plan documentele de arhivă moștenite de la generațiile trecute, precum și cele create de contemporaneitate, întrucît ele reprezintă izvorul cel mai bogat și autentic de cunoaștere și scriere a istoriei patriei, a luptei eroice a poporului român pentru independență națională și eliberare socială.

Culegerea de documente pe care încercăm s-o prezentăm apare sub auspiciile Consiliului județean de Educație Politică și Cultură Socialistă Mehedinți și Filialei Arhivelor statului-Mehedinți. Rod al unui travaliu științific depus de micul, dar harnicul colectiv de arhiviști mehedinteni ea are, printre altele, scopul să „infirme părerea greșită că mehedinții ar fi fost absenți în revoluția română de acum 130 ani" (p. 13).

Volumul în discuție sprijină afirmația că în ultimul timp istoriografia contemporană înregistrează un fenomen foarte semnificativ și anume intrarea în circuitul științific a numeroase lucrări de istorie locală și, în special, a unor instrumente științifice indispensabile investigării trecutului, instrumente solicitate, decenii de-a rîndul, de atîtea generații de istorici.

Acest volum de documente reprezintă o bogată sursă de informații inedite și edite ce trebuiesc luate în considerație la scrierea unei viitoare monografii a județului Mehedinți. Marea majoritate a celor 92 de documente (cît cuprinde volumul) sînt în mare parte inedite, fiind depistate din fondurile arhivistice deținute la Dobreta Turnu-Severin, Craiova și București. Documentele edite provin din unele volume editate anterior la nivel național.

Volumul în discuție se deschide cu o introducere, în fapt un studiu bine documentat, referitoare la desfășurarea evenimentelor revoluționare din 1848 în județul Mehedinți. Se apreciază că aceste evenimente [illegible] din temelii vechile orînduieli feudale care frînau mersul înainte al societății românești, a marcat începutul unei noi etape în dezvoltarea economico-socială a țărilor române, în lupta pentru libertate și o viață mai bună împotriva exploatării și asupririi maselor muncitoare, pentru realizarea statului național unitar român, scuturarea jugului dominației străine și cucerirea independenței și suveranității patriei noastre".

Documentele incluse în acest volum se succed în ordinea cronologică a datelor lor de emitere și la transcrierea acestor documente editorii au respectat limba în care au fost scrise acestea și actuala ortografie a limbii române.

Din punct de vedere cronologic, volumul în discuție cuprinde documente din anii 1833 — — 1852 și 1948. Lista regestelor documentelor și indicele general, completează culegerea și, totodată, ușurează consultarea ei.

Editorii au căutat să desprindă din întreaga varietate a surselor documentare, elementele care redau cu obiectivitate realitatea istorică. Acest volum reliefează că revoluția română de la 1848 a fost un produs obiectiv al condițiilor social-economice și politice ale țărilor române din acea perioadă.

O pondere însemnată în suita documentelor din culegerea de față revine plîngerilor prin care locuitorii satelor mehedințene denunțau abuzurile comise de arendașii și proprietarii moșiilor. O categorie de documente relevă împotrivirea țăranilor de a mai efectua muncile agricole, refuzul acestora de a mai da dijmele prevăzute de Regulamentul Organic.

Alte documente menționează acțiunile revoluționarilor mehedinteni pentru înființarea gărzii naționale, înarmarea țăranilor și recrutarea acestora pentru oastea revoluționară din tabăra de la Riureni condusă de generalul Gheorghe Magheru.

Volumul de față înmănunchează și unele documente despre activitatea revoluționară a comisarilor de propagandă în mijlocul maselor populare, îndemnînd pe țărani să se ridice împotriva proprietarilor, propovăduind „republica și comunismul la orășanii Turnului și Cerneților și la soldații" din județ.

Entuziasmul cu care masele populare din județul Mehedinți au primit proclamația de la Islaz și constituția, sprijinul acordat revoluției în momentele critice, sînt amplu relevate de unele documente ca rapoarte, scrisori, adrese etc. Importantă ni se pare și categoria de documente judecătorești privind reprimarea și anchetarea celor mai activi revoluționari din Mehedinți, staționarea în acest județ a unor unități ale armatelor de ocupație țariste și otomane, pentru a preîntîmpina noi acțiuni revoluționare din partea locuitorilor.

Unele documente din anul 1948 relevă [illegible] au știut mehedinții să aniver-

www.dacoromanica.ro

seze centenarul revoluției române de la 1848.

Unul din meritele lucrării rezidă și din faptul că au fost adunate la un loc toate documentele edite publicate pînă acum „izolat, în cîteva tipărituri locale" (p. 13).

Selecționarea documentelor și pregătirea pentru publicare, care au presupus depășirea unor greutăți specifice unei asemenea întreprinderi, care necesită răbdare, perspicacitate, decizie, obiectivitate și, înainte de toate, cunoașterea epocii la care se referă documentele, au fost încununate de succes.

Credem că ar fi fost nimerit ca volumul de față să cuprindă și un rezumat într-o limbă străină, sau măcar lista regestelor să fi fost tradusă.

De dorit ar fi fost ca editorii să fi inclus în volumul de față unele reproduceri, deoarece includerea lor în text ar fi dat acestuia o notă de variație. Remarcăm ținuta științifică și prezentarea grafică, umbrită din păcate de numeroasele greșeli de tipar care, cu o corectură mai atentă, puteau fi evitate.

Constantin Dobrescu

ILIE CORFUS, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea*, Edit. Acad. București, 1979, XXII + 448 / — 449 p.

Este cunoscută bine la noi în țară și apreciată pozitiv activitatea științifică a profesorului Ilie Corfus începută cu peste patru decenii în urmă. În tot ce ne-a dat în decursul anilor nu s-a putut constata decît seriozitatea și competența cu care abordează problemele pe care le tratează, precum și excelenta documentare a concluziilor sale. Cu toate acestea, cu ultima sa lucrare menționată mai sus autorul, reintors la legăturile româno-polone începute pe vremea studiilor sale la Varșovia, s-a dovedit — comparîndu-l cu predecesori ai săi care au editat documente din arhivele polone relative la principatele române și mai ales relativ la Moldova — un editor științific, care-i depășește simțitor prin metoda sa de lucru. Nici unul dintre aceștia n-a cunoscut atît de bine polona veche și paleografia polonă așa cum le cunoaște el. Și ceea ce este mai însemnat, profesorul I.C. și-a copiat singur textele pe care le publică și tot el singur și le-a tradus.

Am căutat în rîndurile de mai sus să scot în evidență ce mare însemnătate are ca editorul unor izvoare să le cunoască bine limba, să le copieze și să le traducă singur. Îmi aduc aminte cînd mă formam în paleografia polonă ce fericit am fost cînd la Cracovia am dat peste niște scrisori originale de la Miron Barnovschi Moghilă. Ceea ce m-a îndemnat să le copiez a fost scrisul extrem de dificil. Mi-a trebuit vreo săptămînă ca să le descifrez integral, deși nu puține la număr, După aceea de-abia am luat volumul respectiv din colecția Hurmuzaki spre a vedea dacă sînt inedite. Nu erau. Colaționînd însă textul copiat de mine cu cel tipărit am constatat deosebiri mari. Toate acestea le-am semnalat în notele studiului meu intitulat *Miron Barnovski Moghilă și Polonia* (Anuarul Institutului de istorie națională, VII, Cluj, 1936 — 1938, p. 155 — 222). Iată în ce situație neplăcută l-a pus un copist superficial pe editorul român al Suplimentului II, vol. II din colecția Hurmuzaki![1]

Contactul îndelungat, de decenii, al profesorului I.C. cu documentele vechi polone — cu toate evadările lui, dealtfel atît de fericite prin rezultate, impuse de planul editorial al Institutului „N. Iorga" — i-a asigurat cea mai temeinică pregătire în paleografia și vechea limbă polonă, încît azi nu are egal între istoricii paleografi care s-au ocupat sau încă se ocupă de istoria legăturilor polono-române. Personalitatea lui Ilie Corfus s-a impus atît de mult și în Polonia încît această țară, lucru nou în relațiile culturale româno-polone, mai înainte de a apărea volumul de documente, a comandat Editurii Academiei R.S.R. 200 exemplare.

În cele 31 pagini — în introducere, după ce arată cum s-au format arhivele în Polonia și în Lituania — se dau numirile lor polone cu traducerea românească — și se pomenesc cele două renumite colecții de copii manuscrise a scrisorilor, intrate și ieșite, referitoare la probleme interne și externe ale Poloniei, prima, Mapele lui Gosrki (29 volume) și Mapele lui Naruszewicz, după numele istoricului Naruszewicz pentru care au fost făcute copiile (peste 200 de volume), profesorul I. C. pune la dispoziție istoricilor români bogata bibliografie polonă relativă la secolul al XVI-lea, scoțîndu-se în evidență informațiile de istorie românească pe care le cuprind unele documente. Pentru a completa informația bibliografică I. C. indică și colecțiile românești de evenimente care cuprind informații relative la legăturile româno-polone în secolul al XVI-lea.

Cele 232 documente din acest volum, cu excepția a 2 care au fost publicate la noi fără a fi traduse, sînt necunoscute. Ele au fost copiate din: Mapele Gorski, păstrate în biblioteca din Kovnik, „Libri Legatiorum" (o serie a condicilor coroanei în care intră corespondența cu străinătatea și instrucțiunile solilor), Mapele Naruszewicz, arhiva și condicile coroanei, condicile cancelariatului și ale vice-

[1] Și prof. Ilie Corfus constată „greșeli de lectură și de adresă" la același editor al Suplimentului II din Hurmuzaki, dar la vol. I, vezi nota 3 p. 69.

www.dacoromanica.ro

cancelariatului, arhivele magnaților Zamoyski, Radziwill și Sanguszko, biblioteca Zamoysk, (se află în Biblioteca națională din Varșovia), Arhiva Czartoryski, Biblioteca Jagelonă, biblioteca vechii Academii Polone, Arhiva voievodală, Arhiva orășenească (toate în Cracovia), Institutul „Ossolinski", fost la Liov, azi în Wroclaw.

O mare parte din actele din volum au fost detectate de salariați ai Arhivelor statului din București și I.C. le-a copiat după microfilmele păstrate în secția respectivă a arhivelor.

Cum documentele editate de I. C. după toate exigențele științifice aduc o sumedenie de date noi relative la un complex de probleme politice, militare, economice și culturale din sfera legăturilor țărilor române, dar în special a Moldovei, cu Polonia, dar și cu Imperiul otoman, Imperiul habsburgic, Vaticanul, Crimeea și Moscova, volumul pe care-l discutăm va fi, de acum înainte, baza sigură pentru redactarea istoriei României și în special a Moldovei, pentru tot secolul al XVI-lea, începînd cu prima domnie a lui Petru Rareș.

Dacă copierea documentelor — mă refer la cele polone — a pus la grea încercare răbdarea redactorului, traducerea lor în limba română i-a creat probleme dificile, textele polone fiind scrise într-o limbă în care gramatica și topica sînt arbitrare, iar punctuația ca și inexistentă. Sondajele cu traducerea românească mi-au arătat că editorul a respectat în textul român valoarea de izvor istoric chiar și acolo unde limpezimea traducerii l-a silit să introducă o punctuație proprie, iar lungile și groasele fraze polone să le împartă în propoziții mai scurte.

Notele subliniare abundă în informații, care ușurează mult, celui ce utilizează colecția de documente, înțelegerea deplină și fără echivoc a acestora.

Volumul are, îndată după introducere, o listă de prescurtări a numelor arhivelor și a bibliotecilor din care s-au copiat documentele, o listă cu prezentările numelor fondurilor folosite, precum și menționarea Secției de microfilme de la Arhivele statului din București, din care s-au copiat multe documente.

Regestele care preced documentele sînt bune deoarece prind, în general, aproape tot ce este mai însemnat în ele.

Volumul se încheie cu o listă a documentelor publicate, așezate cronologic, precum și cu un indice analitic al toponimicilor și al onomasticilor.

Toponimicele cu o veche circulație în limba română, de exemplu Liov, Varșovia, Cracovia etc., se dau, și bine se face, în forma românească atît în text, cît și în indice. În indice este menționată și forma polonă a toponimilor, dar se face trimitere la forma românească.

Poate ar fi fost bine să se menționeze în introducere motivarea folosirii formei românești a unor toponimice polone. Cred, de asemenea, că istoricii care nu știu limba polonă ar fi fost mult ajutați să pronunțe corect toponimicile și onomasticile polone, dacă, în cîteva cuvinte, s-ar fi arătat în introducere cum se pronunță literile latine adoptate limbii polone și, în sfîrșit, accentul care, cu puține excepții, cade pe penultima silabă.

Volumul alcătuit de I.C. poate servi ca model de tehnică științifică în redactarea documentelor în limbi străine.

Folosesc acest prilej spre a sublinia un lucru : lipsa cunoașterii aprofundate a limbii polone a făcut ca cele mai multe din izvoarele polone reproduse în limba polonă și traduse în limba română în decursul anilor chiar și atunci cînd e vorba de limba secolului al XIX-lea, să fie cu greșeli de transcriere și foarte liber traduse, multe cuvinte polone în text fiind omise nejustificat. În felul acesta traducerea românească nu mai are valoarea de izvor istoric.

Dacă un colectiv de poloniști sub conducerea competentă a autorului volumului prezentat ar avea ca sarcină oficială revizuirea textelor polone, chiar și a celor tipărite, cu originalele după care au fost copiate, bine înțeles dacă acestea s-au mai păstrat, și dacă textele polone sever revizuite ar fi transcrise cu multă atenție atunci de-abia am putea afirma că traducerile românești înlocuiesc cu succes originalele polone și deci istoricii se pot baza pe ele.

Ilie Corfus, autorul volumului de față, este un membru activ al Comisiei mixte de istorie româno-polone, și în acest sens culegerea de documente amintită poate fi considerată ca o materializare concretă a colaborării și raporturilor de cunoaștere reciprocă pe plan cultural-științific între cele două țări.

În încheiere, un cuvînt de laudă Editurii Academiei care n-a precupețit nimic pentru ca lucrarea să apară în condiții grafice excepționale.

Gheorghe Duzinchevici

ION I. DRĂGOESCU, *Plugul în civilizația românească*, Muzeul Țării Crișurilor, Biblioteca „Biharea", I, Oradea, 1977, 62 p. + XXIV pl.

Începînd din 1904 (odată cu apariția *Încercări de terminologie poporană* a lui Frederic Damé, rămasă multă vreme lucrare de referință în problemă), și pînă în 1975 (momentul cînd a văzut tiparul remarcabila monografie a lui Vasile Neamțu consacrată tehnicii și instrumentelor de obținere a producției

www.dacoromanica.ro

cerealiere în ultima fază a evului mediu românesc), plugul a constituit obiectul de cercetare şi subiectul a numeroase studii, articole sau comunicări ştiinţifice.

Acestora vine să li se adauge o interesantă apariţie, datorată muncii neobosite a lui Ion Drăgoescu de la Institutul de cercetări etnologice şi dialectologice din Bucureşti, şi generozităţii editoriale a prestigiosului lăcaş de cultură bihorean-Muzeul Ţării Crişurilor.

Plecînd de la premisa — esenţialmente justă — că „plugul a reprezentat unealta de căpetenie a ţăranului nostru" autorul ne propune un inedit unghi de abordare a problemei în cauză. În speţă, investigaţia cercetătorului bucureştean urmăreşte cu remarcabilă minuţie documentară, modul cum acest instrument de muncă şi-a găsit reflectarea în limbă, în terminologia populară şi de specialitate, în folclor, în tradiţia şi iconografia populară.

Nu lipsită de interes este şi încercarea, efectuată în lucrare, de a găsi echivalenţe capacităţilor lucrative pe care tradiţia le atribuie ţăranului român, raportate la unităţile actuale de măsură.

În micromonografie se acordă, de asemenea, particulară atenţie, fenomenului diferenţierii sociale în lumea satului, a pătrunderii relaţiilor capitaliste în agricultură, utilizîndu-se pentru aceasta ca etalon (evident neesenţial) numărul de pluguri deţinute de fiecare proprietar agricol.

Rîndurile de faţă ne oferă prilejul — binevenit — de a ne exprima aprecierea şi preţuirea sinceră a deosebitului efort editorial, care se desfăşoară pe plaiurile bihorene, în cadrul căruia se înscrie şi lucrarea de faţă. Este aceasta rezultatul fericit al marii receptivităţi şi sprijinul nemijlocit acordat de organele locale de partid şi de stat, de instituţiile de cultură ale judeţului, muncii de creaţie ştiinţifică şi, mai ales, valorificării sale tipografice.

În acelaşi timp în cadrul prezentei însemnări ne îngăduim a recomanda editurilor noastre o mai mare receptivitate faţă de problemele de etnografie. Cele cîteva sinteze, apărute, datorate unor specialişti de prestigiu, nu pot compensa absenţa monografiilor şi a lucrărilor tematice, situaţie cu atît mai regretabilă cu cît numărul celor capabili să le realizeze la un nivel ştiinţific superior este destul de mare la ora actuală.

Revenind la apariţia de faţă trebuie remarcat că ea beneficiază de o întinsă bibliografie, precum şi de o bogată şi variată ilustraţie (facsimile, reproduceri, planşe, ba chiar şi partituri muzicale) care completează şi întregesc în chip armonios potenţialul informaţional furnizat cititorilor.

Substanţialul volum de muncă depus, ca şi originalitatea cercetării ne determină să apreciem în chip pozitiv, la justa ei valoare, contribuţia notabilă semnată de I. Drăgoescu.

Marian Stroia

ISTORIA UNIVERSALĂ

LUBOMIR E. HAVLIK, *Morava v 9.—10. století (Moravia în secolele IX şi X)*, Academia, Nakladatelství československé Akademie ved, Praga, 1978, 157 p.

Istoria Moraviei, ne referim îndeosebi la perioada formativă a statului, a constituit nu odată obiectul unor cercetări ale medieviştilor cehi şi slovaci. Însă, din cauza incertitudinii izvoarelor, dar şi a unei concepţii nu destul de cuprinzătoare asupra genezei feudalismului, problematica structurii sociale şi politice din perioada incipientă a acestui stat continuă să rămînă în umbra prezumţiilor.

Tocmai asupra acestui stadiu de cercetări stăruie autorul în *Introducere* — considerată drept primul capitol al lucrării — trecînd în revistă, evident într-o formă succintă, dar şi critică, în acelaşi timp, cîteva poziţii ale istoriografiei cehoslovace faţă de această problematică.

Pe de altă parte, autorul, dintr-o exemplară modestie, precizează că unele din concluziile sale au mai de grabă caracterul unor deziderate sau teme de viitor. Însuşi scopul lucrării sale este acela de a relua şi analiza problemele în lumina izvoarelor scrise şi arheologice. El nu încearcă decît să schiţeze o tematică corespunzătoare structurii societăţii şi statului morav din secolele IX — X, dar şi evoluţiei celorlalte state din centrul, răsăritul şi sud-estul Europei, în perioada feudalismului timpuriu.

Pornind de la faptul că istoria imperiului Marii Moravii e deosebit de complicată, autorul afirmă că pentru studiul genezei acestei formaţii statale nu-i suficientă comparaţia cu Imperiul franc şi nici cu istoria statului premyslid de mai tîrziu, ci — şi sub acest aspect credem că Havlik se află pe o poziţie justă — aria investigaţiilor trebuie neapărat extinsă pînă acolo încît să includă cel puţin spaţiul Europei centrale, răsăritene şi de sud-est. Concepţia autorului se întregeşte cu adaosul unor criterii care echivalează, de fapt, cu o critică deghizată a metodelor folosite de istoriografia slavă.

Astfel, pentru a studia originea feudalismului, ca şi a formării statelor din această

www.dacoromanica.ro

parte a Europei, nu se poate porni, susține Havlik, de la cercetarea problematicii unui singur stat, fie că e vorba de Moravia sau de altă formație statală slavă, și nici nu putem lua drept „model slav" statul morav în sfera unor atari investigații.

Odată definite cîteva probleme legate de începuturile statului morav în Cap. I (= *Introducere*), Havlik își compartimentează astfel expunerea materialului cercetat: II. *Destinul și situația Moraviei în secolul al XX-lea*; III. *Societatea, statul și naționalitatea moravilor*; IV. *Destinul și situația Moraviei de la finele secolului al IX-lea pînă la începutul celui următor* și V. *Epilog*.

Parcurgînd paginile acestei lucrări, ca și *Introducerea* de la vol. *Magnae Moraviae. Fontes Historici*[1] (p. 9 — 34), precum și alte lucrări ale sale[2], înțelegem că autorul a ancorat definitiv în perioada procesului formativ al statului morav. Problemele, deși îndelung dezbătute, sînt totuși spinoase și înșelătoare, însă Havlik vehiculează cu prudență, dar nu fără cutezanță cînd analiza faptelor istorice tinde către afirmații concludente. Două preocupări majore ale autorului domină această interesantă lucrare: relațiile internaționale ale statului morav, pe de o parte și analiza structurii societății morave, pe de altă parte. Două aspecte dintre cele mai grăitoare pentru a defini stadiul înaintat al acestei formații statale.

Apariția statului morav în prima jumătate a secolului al IX-lea foarte probabil sub Mojmir I (830) — drept rezultat al unui îndelungat proces de cristalizare în secolele VI — VIII — constituie, în climatul politic al timpului, un factor determinant pentru echilibrul politic dintre cele trei imperii de forțe inegale: franc, germano-roman și bizantin. Autorul definește, într-o formă convingătoare, raporturile între statul morav, în fruntea căruia se afla Rastislav (846 — 870), fiul lui Mojmir, și celelalte împărății cu vădite tendințe expansioniste. Pe tot timpul domniei, Rastislav poartă lupte cu Ludovic Germanicul (843 — 870) și de fiecare dată izbutește să apere independența țării sale.

Însă, de numele lui Rastislav e legat un episod politico-religios care a avut implicații profunde în cultura popoarelor slave. Tocmai spre a stăvili penetrația clerului german și pentru a crea o contrapondere alianței dintre franci și bulgari, realizată în 863, principele morav caută o alianță politică la Bizanț, ale cărei forțe fuseseră slăbite în urma deselor năvăliri ale triburilor slave din Peninsula Balcanică și, întrucît Roma nu dăduse curs cererii de a-i trimite misionari, care să-i creștineze poporul, deoarece nu cunoșteau slavona, Rastislav solicită lui Mihail al III-lea (847 — 867) „un vlădică, un om care să cunoască limba slavă și să-i învețe pe ai săi adevărata credință creștină". Ce a urmat se știe. Răspunzînd la acest apel, precizează Havlik, împăratul bizantin „confirmă principelui morav existența înaltei sale demnități ierarhice".

Însă cel care a conferit statului morav o mare strălucire politică a fost Svatopluk (870 — 894), nepotul lui Rastislav. Utilizînd anticipat și fără scrupule practici medievale față de adversarii săi, Svatopluk realizează, prin cuceriri și lupte succesive, un imperiu întins, consemnat de izvoarele timpului sub denumirea de imperiul Marii Moravii. Teritoriile și provinciile cucerite erau legate de Moravia Centrală prin garnizoane stabilite în punctele strategice sau prin raporturi de vasalitate. Citînd din Constantin Porfirogenetul, Havlik determină fruntariile largi ale acestui imperiu. O cronică ebraică notează că „spre Răsărit se învecinește cu Dacia, pe unde au fost cîndva goții". E impresionantă această vitalitate a tradiției dacice care a dăinuit îndelung peste veacuri.

Proporțiile impresionante pentru vremea aceea, ca și stratificarea socială ale acestui imperiu presupun existența unui stadiu avansat, pe care statul morav îl străbate în perioada feudalismului timpuriu. Havlik constată că Moravia era o monarhie independentă — uneori relativă, adăugăm noi — în fruntea căreia se afla o dinastie bazată pe principii teocratice. Exista o ierarhie relativ dezvoltată, o aristocrație gentilică, dregători aflați în slujba suveranului și un aparat central de stat la curtea monarhului. Întreaga structură administrativă, inclusiv slujbașii care încasau dările, depindeau direct de șeful statului sub semnul fidelității.

Izvoarele afirmă că statul morav dispunea de justiție și de o armată bine organizată. Un fapt e sigur, că societatea moravă era împărțită pe clase. Suprafețe mari de pămînt aparțineau statului și claselor conducătoare. Paralel cu acestea, existau și proprietăți particulare de tip feudal, lucrate cu sclavi, ceea ce presupune existența prelungită a unor relații de producție sclavagiste. În sfîrșit, mici întinderi de pămînt cu caracter comunitar, numite „obcine", libere, erau impuse la o

[1] Lucrare de documentare bibliografică de mare erudiție, apărută sub semnătura lui L. Havlik în colecția „Opera universitatis Purkynianae Brunensis", Facultas philosophica, 206, Brno, 1977.

[2] A se vedea, de același autor, și *Velka Morava a franska rise* în „Historicke Studie", Bratislava, 1962, p. 162; *Byzantska mysе a Velka Morava* în „Sbornik Matice Moravske", Brno, 82 (1963), p. 105 — 131 și *Constantine und Methodius in Moravia* în „Sbornik praci filosoficke fakulty brnenske university", XIII 1964), rada historicka, C[illegible] și „naturalia". În perioada Marii

www.dacoromanica.ro

Moravii, se înregistrează fenomenul transformării sclavilor și țăranilor liberi în iobagi.

În cele din urmă, printre altele, autorul reactualizează două probleme cu caracter litigios: 1. Dacă statul morav a dispărut odată cu desființarea imperiului Marii Moravii în 904, sub loviturile drujinelor maghiare sau a continuat să subziste până la jumătatea secolului al XI-lea (1030 — 1055), 2. Ce instituții și valori din tradiția statală și culturală a Marii Moravii au fost supuse unui proces de mutație în noul stat al dinastiei premyslizilor, care a preluat conducerea politică a țărilor cehe. Nu stăruim asupra acestor probleme discutabile, însă utile și instructive pentru istoria formării statelor în perioada feudalismului timpuriu. Sub acest raport monografia lui Havlik este o contribuție excelentă. Lucrarea e însoțită de un rezumat în limba engleză și o documentație ce întrece orice așteptare: peste 700 de referințe, cele mai multe trimițînd la izvoare originale: anale, cronici, legende, descoperiri arheologice, texte medievale etc.

Tr. Ionescu-Nișcov

KEMAL BEYDILLI, *Die polnischen Königswahlen und Interregnen von 1572 und 1576 im Lichte Osmanischer Archivalien. Ein Beitrag zur Geschichte der Osmanischen Machtpolitik*, München, Rudolf Trofenik, 1976, 183 p. + 112 fotocopii (Beiträge zur Kenntnis Südosteuropas und des Nahen Orients, XIX. Bd.)

Istoricul turc Kemal Beydilli și-a consacrat de curînd efortul cercetării raporturilor dintre Polonia și Imperiul otoman în anii de criză politică pentru regatul polonez care au urmat după dispariția ultimului rege Iagellon. Alegerile din 1572 și 1576 care au adus la cîrma Poloniei pe Henric de Valois și apoi pe Ștefan Bathori și interegnul care a urmat după moartea lui Sigismund August și după părăsirea tronului de către Henric de Valois au silit conducerea Imperiului otoman să intervină în repetate rînduri în problema alegerii unui nou rege și să-și fixeze atitudinea și opțiunile într-o chestiune de însemnătate capitală pentru politica sa în Europa centrală și răsăriteană. Larg sprijinit pe izvoare inedite din arhivele turcești, studiul istoricului turc este o valoroasă contribuție la înțelegerea unui aspect însemnat al politicii europene a Porții otomane în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Locul Poloniei în politica externă otomană e de la început fixat de autor: „Pentru otomani era de primă însemnătate să mențină neutră Polonia, mare putere situată în nordul Imperiului otoman, considerată de acesta un paravan despărțitor între statul moscovit în ascensiune și vechiul adversar, Austria. Datorită poziției neutre pe care a adoptat-o de nevoie față de Poarta otomană, Polonia era în viziunea de politică externă a acesteia un însemnat punct de reazem" (p. 1). Cu drept cuvînt constată autorul, extinzîndu-și în timp considerațiile, că dispariția Poloniei în secolul al XVIII-lea a atras nu numai restructurarea drastică a sistemului internațional în Europa răsăriteană dar și însemnate pierderi teritoriale pentru Poarta otomană.

Paralelismul între declinul celor două puteri în faza finală a existenței Poloniei ca stat de sine-stătător scoate în evidență solidaritatea lor pe deasupra divergențelor de interese și conflictelor care le-au opus. „În vreme ce Polonia începe să dispară de pe harta politică a Europei, Imperiul otoman a fost cruțat de aceeași soartă, numai datorită poziției sale geopolitice și rivalității marilor puteri europene ..." (p. 2).

Principalul factor de convergență între Polonia și Imperiul otoman a fost, în secolul al XVI-lea, ostilitatea lor comună față de Imperiul habsburgic și de tendințele sale de expansiune în răsărit. Principalul factor de divergență a fost rivalitatea lor pentru Moldova, la care s-au adăugat, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, incursiunile cazacilor de pe Nipru în teritoriile controlate de turci și, în sens invers, incursiunile tătarilor în teritoriile poloneze. Aceștia au fost factorii care au dominat intervențiile otomane în problemele Republicii nobiliare în intervalul cercetat de autor.

Interesul precumpănitor al Porții otomane de a asigura liniștea la această frontieră a imperiului a avut nu numai fundament politic, dar și economic: asigurarea produselor de care avea nevoie pentru alimentarea capitalei și a armatelor turcești. „Dependența economică a Porții de produsele acestei regiuni, îndeosebi de grînele din Moldova a sporit în secolul al XVI-lea și a atins punctul culminant în secolul al XVII-lea, fapt care s-a repercutat profund în politica divanului" (p. 10). Instaurarea monopolului otoman asupra cerealelor din Moldova și a dreptului de prioritate asupra achiziționării de animale explică, potrivit autorului, opoziția Porții otomane față de proiectele poloneze de instaurare a suzeranității regatului asupra Moldovei și Țării Românești, proiecte care au apărut în legătură cu alegerea lui Henric de Valois la tronul vacant al Poloniei.

Pentru Poarta otomană, care ar fi dorit alegerea unui rege indigen, înscăunarea lui Henric de Valois era răul cel mai mic, eventualitate mult mai acceptabilă decît aceea a unui candidat din Austria, Rusia și Suedia.

www.dacoromanica.ro

După cadrul general, autorul înfățișează în capitolele următoare, diferitele manifestări ale politicii otomane față de Polonia, în funcție de alegerile din Polonia : *Alegerea lui Henric de Valois ca rege polonez și politica otomană (1572 — 1574)*, cu subdiviziunea *Sensul politicii otomane tradiționale cu prilejul alegerii candidaților la coroana polonă și călătoria lui Henric în Polonia*; *Al doilea interregn și alegerea lui Ștefan Bathori*; *Mobilizarea trupelor otomane, Politica marelui vizir Mehmed Paşa*; *Activitatea cancelariei otomane*.

În cuprinsul tuturor acestor capitole și subdiviziuni sînt enunțate tendințele fundamentale ale politicii otomane care sînt apoi larg ilustrate de documente, acte inedite din arhivele turcești în traducere germană. În această parte, cea mai largă a scrierii sale, autorul oferă o bogată culegere comentată de documente variate : scrisori către suveranii străini, porunci către voievozii Țării Românești și Moldovei, ca și către principele Transilvaniei, către beii din Silistra, Nicopole, Vidin, Akkerman etc., corespondența cu nobilii polonezi și cu hanul tătarilor din Crimeea (circa o sută de documente din Başbakanlık Arşivi din Istanbul). Fotocopiile documentelor sînt reproduse în anexa lucrării.

Confruntate cu materialele documentare publicate în vremea din urmă de turcologii români, știrile noi cuprinse în lucrarea înfățișată în rîndurile de mai sus întregesc cunoașterea unui moment însemnat din trecutul nostru în vremea hegemoniei otomane.

Șerban Papacostea

ANTHONY CLAYTON, *The 1948 Zanzibar General Strike*, Uppsala, 1976, 66 p.

Amploarea luată după terminarea celui de-al doilea război mondial de lupta de eliberare a popoarelor africane de sub dominația colonială a determinat apariția pe harta continentului negru a tot mai numeroase state independente fapt care a dinamizat și mai mult raporturile internaționale sub raport economic, cultural și politic mai ales.

Drept urmare interesul celorlalte țări din Europa, America și Asia pentru prezentul, viitorul, dar și pentru trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat al Africii a sporit în mod legitim.

Institutul scandinav de studii africane, înființat dealtfel tocmai în această conjunctură a sporirii ponderii statelor africane pe arena internațională, a publicat cu începere din anii 1968 — 1969 o serie de lucrări de ținută științifică, dedicate istoriei economice, sociale, culturale și politice africane.

O asemenea lucrare este și raportul de cercetări al englezului Anthony Clayton publicat în anul 1976 la Uppsala, al 32-lea în ordine cronologică apărut sub egida sus-menționatului institut.

Dr. Anthony Clayton de la Secția de studii politice și sociale a Academiei Militare Regale de la Sandhurst (Marea Britanie), reputat specialist în problemele legate de istoria mișcărilor de eliberare națională, se oprește în cadrul acestui studiu asupra unui eveniment istoric ignorat de specialiști și de mare public, avînd însă semnificații și urmări importante pentru evoluția istorică ulterioară a zonei : greva generală din anul 1948 declanșată în insula Zanzibar.

Încă de la început autorul avertizează pe cititor că „această lucrare reflectă limitările impuse în prezent istoricilor epocii coloniale a Zanzibarului, întrucît celor care ar dori să-și bazeze cercetările pe documente de arhivă și mărturii culese la fața locului le apar dificultăți serioase" (p. 7), tocmai datorită rarității și valorii inegale a acestor izvoare.

În concepția dr. Anthony Clayton greva generală din 1948 izbucnită în insula Zanzibar a reprezentat „prima izbucnire dramatică pe scena politică a insulei, a muncitorilor de origine africană veniți de pe continent recent sau relativ recent în căutare de lucru pe insulă și care reprezentau ca pondere 1/3 din structura economică a Protectoratului. Înainte de 1948 fusese înregistrată o rivalitate atît pe plan politic, cît și economic între oligarhia arabă și comunitatea africană indigenă. În schimb greva din 1948 a reprezentat prima mișcare africană militantă venind dintr-o direcție nouă, cocioabele mizere ale muncitorilor africani situate în mahalalele Zanzibar Cityului, unde cei veniți de pe continent formau cea mai largă majoritate în rîndul angajaților întrebuințați permanent".

Autorul conchide că mișcarea era îndreptată „atît împotriva oligarhiei arabe, cît și împotriva dominației economice britanice" și că după acest eveniment africanii veniți de pe continent în căutare de lucru „au început să joace de la sfîrșitul anilor 1950 — 1960 un rol predominant în viața politică a Zanzibarului, astfel că datorită convergenței de interese dintre cei veniți de pe continent și africanii autohtoni, aceștia au format elementul motor al Revoluției din 1964 în care s-au remarcat personalități distincte recrutate tocmai din rîndul celor veniți de pe continent".

Descriind situația politică a Zanzibarului autorul evidențiază în mod just că „În 1948 Protectoratul Zanzibarului (insula Zanzibar + insula Pemba) era guvernat de către britanici într-o versiune locală a conceptului colonial de „stăpînire indirectă". Nominal cele două insule formau un sultanat al cărui șef era sultanul Khalifa bin Harub urcat la tron din anul 1911. Administrația efectivă a sta-

www.dacoromanica.ro

tului era însă asigurată de administrația britanică condusă de un rezident britanic, la acea dată sir Vincent Glenday „un funcționar colonial aflat la sfîrșitul carierei pe care pînă atunci și-o petrecuse în Kenya, Samoliland și Aden".

Faptul că bătrînul sultan era popular în primul rînd, printre musulmani datorită zelului religios și vieții austere coroborat cu standardul economic scăzut al Protectoratului care nu determinase apariția unor stratificări economico-sociale prea evidente, menținea o aparență de liniște climatului politic existent după terminarea celui de-al doilea război mondial.

Toate acestea, susține autorul, au contribuit la instalarea în rîndul administrației britanice formată, după opinia autorului din cadre incompetente, a unei atmosfere de exagerat optimism. „Britanicii vedeau ceea ce le plăcea să vadă, un conducător venerat și o domnie a păcii fără nevoia nici unei schimbări sociale radicale".

În legătură cu această opinie a autorului consider că trebuie subliniat faptul că nici o administrație britanică extrem de competentă nu ar fi putut stăvili peste un anumit nivel evoluția istorică a luptei anticolonialiste a africanilor.

În concluzie deși nedezvoltarea economică era comună întregului teritoriu al sultanatului, în insula Zanzibar departajarea economico-socială existentă dublată de un climat rasial mai evident făcea mai posibilă izbucnirea unor mișcări de protest din partea populației africane majoritare împotriva privilegiilor excesive ale britanicilor și ale oligarhiei arabe.

Situația fusese ținută pînă atunci sub control prin menținerea africanilor în sărăcie și ignoranță, dar mai ales prin speculareа diferențelor etnico-tribale.

Într-adevăr, africanii băștinași erau constituiți din trei grupuri etnice : Pemba care trăiau în insula cu același nume, Turubatu în nord și Hadimu în centrul și sudul celei de-a doua insule, Zanzibar. Dacă cucerirea insulei Pemba se făcuse în secolul al XIX-lea fără vărsare de singe, populația băștinașă intrînd treptat în legături de rudenie și economice cu minoritatea privilegiată arabă, în schimb insula Zanzibar fusese cucerită în mod violent, africanii fiind izgoniți de pe pămînturile roditoare ale insulei în zonele mai neprielnice. În timp ce arabii au ocupat vestul insulei pe care l-au luat în stăpînire, băștinașii s-au regrupat în nord, est și sud ocupîndu-se, spre deosebire de consingenii lor din insula Pemba care deveniseră cultivatori, cu pescuitul, vînătoarea, culegerea fructelor și doar într-o măsură mai mică cu agricultura.

Administrația britanică s-a dezinteresat de soarta africanilor emigranți, cele cîteva măsuri luate după 1943 : construirea de centre medical-sociale, refacerea unor locuințe fiind cu totul insuficiente pentru remedierea situației masei emigranților. Majoritatea funcționarilor nesesizînd turnura evenimentelor mai credeau după 1945 în Imperiul colonial britanic dinainte de 1939. Drept urmare cînd nu manifestau ostilitate deschisă față de africani se mulțumeau să vegheze la aplicarea legilor musulmane, în Protectorat.

În aceste condiții, la 18 august 1948 conducerea lui African Wharfoge Company a primit un memoriu colectiv din partea docherilor care cereau sporirea salariilor, asistența medicală gratuită și reducerea zilei de muncă de la 9 la 8 ore. Compania a refuzat să accepte cererile muncitorilor.

Administrația, în vederea evitării deteriorării situației, a propus angajarea de tratative între companie și muncitori în vederea găsirii unei soluții, dar întrucît soluția preconizată de funcționarii britanici a eșuat, la 20 august muncitorii din port au declanșat greva.

Cu toată emiterea proclamației severe din 31 august 1948 greviștii, împreună cu ceilalți muncitori africani și restul populației negre, au manifestat în port și prin oraș, ciocnîndu-se cu poliția care a arestat doi manifestanți.

Mulțimea nu s-a intimidat și a continuat manifestația și în cartierele rezidențiale ale Zanzibarului. Guvernul local a trebuit să ceară efective suplimentare de polițiști de pe continent. În următoarele zile muncitorii maturizați de evenimente își alcătuiesc sindicate : Asociația hamalilor și Uniunea servitorilor europeni.

Greva a continuat pînă la 10 septembrie cînd datorită intimidărilor și amenințărilor la care fuseseră supuși din partea autorităților și a lipsei de bani greviștii s-au reîntors la lucru.

Este meritul autorului că într-un material restrîns ca număr de pagini, dar extrem de bogat în informații și concluzii a reușit să informeze pe cititorul interesat asupra unui eveniment într-adevăr important prin desfășurare și consecințe : greva generală din Zanzibar din 1948, prima ridicare în masă a africanilor veniți de pe continent împotriva privilegiilor și ordinii social-economice-politice patronate de oligarhia arabă și administrația colonială britanică.

Cu toate limitele conținute de lucrare datorită concepțiilor ideologico-politice ale autorului, prin cantitatea informațiilor și calitatea majorității analizelor întreprinse *The 1948 Zanzibar General Strike* reprezintă o realizare de calitate, utilă celor interesați în cunoașterea istoriei recente a Africii.

Dan C. Rădulescu

www.dacoromanica.ro

„REVISTA DE ISTORIE" publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile : Probleme ale istoriografiei contemporane (Studii documentare), Viața științifică, Recenzii, Revista revistelor, Însemnări, Buletin bibliografic, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sînt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rînduri în trei exemplare, trimiterile infrapaginale fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 30 de extrase.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Corespondența privind manuscrisele, schimbul de publicații etc., se va trimite pe adresa Comitetului de redacție, B-dul Aviatorilor nr. 1, București.

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- REVISTA DE ISTORIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHE ȘI ARHEOLOGIE
- DACIA. REVUE D'ARCHÉOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE
- REVUE DES ÉTUDES SUD-EST-EUROPÉENNES
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE CLUJ-NAPOCA
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE A.D. XENOPOL — IAȘI
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI
  - SERIA ARTĂ PLASTICĂ
  - SERIA TEATRU-MUZICĂ-CINEMATOGRAFIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART
  - SÉRIE BEAUX-ARTS
  - SÉRIE THÉATRE — MUSIQUE — CINÉMA

www.dacoromanica.ro

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

PETRE DIACONU, SILVIA BARASCHI, **Păcuiul lui Soare. Așezarea medievală (secolele VIII—XV)**, vol. II, 1977, 201 p. + XXVIII planșe, 36 lei.

Acad. ANDREI OȚETEA, **Pătrunderea comerțului românesc în circuitul internațional (în perioada de trecere de la feudalism la capitalism)**, 1977, 168 p., 11 lei.

GHEORGHE CRISTEA, **Contribuții la istoria problemei agrare în România. Învoielile agricole (1866—1882), legislație și aplicare**, 1977, 169 p., 11 lei.

LEON ȘIMANSCHI, (redactor coordonator), **Petru Rareș**, 1978, 328 p. 20 lei.

LUCIAN BOIA, **Relationships between Romanians, Czechs and Slovak (1848—1914)**, 1977, 159 p., 12 lei.

* * * **Răscoala seculor din 1595—1596. Antecedente, desfășurare și urmări**, 1978, 336, p., 19 lei.

FLOREA MOGOȘANU, **Paleoliticul din Banat**, 1978, 152 p., 11 lei.

PETRE I. ROMAN, IOAN NEMETI, **Cultura Baden în România**, 1978, 159 p., 18 lei.

MARIA COMȘA, **Cultura materială veche românească (Așezările din secolele VIII—X de la Bucov—Ploiești)**, 1978, 181 p., 30 lei

PETRE DIACONU, **Les Coumans au Bas-Danube au XI-e et XII-e siècles** 1978, 158 p., 8,25 lei.

ION HORAȚIU CRIȘAN, **Burebista and his time**, 1978, 253 p., 22 lei.

ALEXANDRU DUȚU, **Romanian Humanist and European Culture. A contribution to comparative cultural History**, 1977, 196 p., 12 lei.

MIHAIL KOGĂLNICEANU, **Opere, IV, Oratorie II, Partea IV (1874—1878)**, 1978, 662 p., 49 lei.

OLIMPIU MATICHESCU, **Raboclaia solidarnosti v Ruminii (1921—1944,gg)**. 1978, 232 p., 11 lei.

SEBASTIAN MORINTZ, **Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii. I. Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic**, 1978, 216 p., 21 lei.

BEATRICE MARINESCU, ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER, AUREL DUȚU, **Bucureștiul și epopeea independenței 1877—1878**, 1978, 198 p., 12 lei.

DAN BERINDEI, **Epoca Unirii**, 1979, 272 p., 16 lei.

DUMITRU VITCU, **Diplomații Unirii**, 168 p., 1979, 21 lei.

ILIE CORFUS, **Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea**, 1979, 448 p., 26 lei.

RM ISSN CO—3878

„I. P. Informația" c. 1570.

www.dacoromanica.ro

Lei 10